

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Kiemelt közlemények

BODA MIHÁLY: *Zrínyi hősiességfogalma a katonai hősiesség változó formáinak tükrében*

SZÜCS PÉTER: *Katonai vezetői gondolkodás fejlődését befolyásoló tényezők a rendszerváltástól napjainkig*

SZÜCS GÁBORNÉ: *Továbbtanulás – avagy irány a hadsereg?*

13. évf. (2020)
2. szám

ISSN 2676-9816 (nyomtatott)
ISSN 2060-0437 (elektronikus)

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Hadtudományi Szemle

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának tudományos folyóirata

ISSN 2676-9816 (Nyomtatott)

ISSN 2060-0437 (Online)

A szerkesztőbizottság elnöke

Dr. Pohl Árpád dandártábornok

A szerkesztőbizottság tagjai

Dr. Szelei Ildikó alezredes

Dr. Forgács Balázs őrnagy

Dr. Csengeri János főhadnagy

Dr. Hausner Gábor alezredes

Dr. Hettyey András

Dr. Jobbágy Zoltán ezredes

Dr. Molnár Anna

Dr. Ujházy László alezredes

Dr. Ujházi Lóránd

Dr. Miroslav Kelemen ny. dandártábornok (Szlovákia)

Dr. Pavel Bučka (Szlovákia)

Dr. Pavel Nečas ezredes (Szlovákia)

A szerkesztőbizottság titkára

Kállai-Nyári Éva

Főszerkesztő

Dr. Szelei Ildikó alezredes

Szerkesztőség

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Hadtudományi Szemle

1101 Budapest, Hungária krt. 9–11.

Levelezési cím: 1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail: hadtudomanyiszemle@uni-nke.hu

Kiadó

Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.

Székhely: 1089 Budapest, Orczy út 1.

Kapcsolat: info@ludovika.hu

A kiadásért felel: Koltányi Gergely ügyvezető igazgató

Olvasószerkesztők: Resofszi Ágnes, Orbán Áron, Bujdosó Hajnalka

Nyomdai kivitelezés: Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.

Borítókép: P. József főtörzsőrmester (MH 2. KRDD)

Tartalom

HADMŰVÉSZET

Dóra Dévai: An Overview of the Development of the Russian Information Warfare Concept.	5
Harka Ödön: A gépesített háború elméletének nyugat-európai teoretikusai a két világháború között	13
Németh József Lajos: A stratégiai kommunikáció interdiszciplináris megközelítésben	27

BIZTONSÁGPOLITIKA

János Gerevich – Imre Négyesi: Network and Information Security of Cloud Computing Services	35
Vigh Vivien: Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században	47

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

Ádám Barnabás: Huszárezredek szervezete és feladatai a szövetségi haderőkben 1. rész – Dánia, Franciaország	63
Boda Mihály: Zrínyi hősiességfogalma a katonai hősiesség változó formáinak tükrében.	79
Frigy Éva Gyöngyi: A rendvédelmi és honvédelmi beavatkozási állományt érő munkahelyi stresszfaktorok és hatások.	93
Balázs Kárász: Social Aspects of Reliability and Security Issues of Authentication Solutions	111
Károly Kranzieritz: The Road to Nicopolis, Part 1.	129
Molnár Zoltán: A nők szerepe a háborús hátországból Magyarországon, 1914–1918	143
Szűcs Péter: Katonai vezetői gondolkodás fejlődését befolyásoló tényezők a rendszerváltástól napjainkig.	155

ÁLTALÁNOS

Bertalan Dávid: Narkoterrorizmus Mexikóban.	163
Hornycsek Júlia – Barta Ágnes: A lakosság árvízi felkészítésének feladatai és módszerei	179
Krizbai Diána Daniella: Az új média veszélyei – az elmagányosodás, illetve radikalizálódás biztonságpolitikai aspektusból	191
Szűcs Gáborné: Továbbtanulás – avagy irány a hadsereg?	205

Dóra Dévai¹

An Overview of the Development of the Russian Information Warfare Concept Part 2.

Az orosz Információs Hadviselés koncepció fejlődésének áttekintése

2. rész

Abstract

After the infamous cyber attacks against Estonia in 2007 and the Ukrainian conflict in 2014–15, the Russian military theory, and in particular, Information Warfare (IW) doctrines, have come into the center of attention. IW has played a very peculiar role in the Russian political and military theory and practice, and its current state can be regarded as a climax in its evolution. To gain an in-depth understanding of the Russian strategic thinking, the second part of this article strives to give an overview of the current phase of the process.

Keywords: *Information Warfare, operational art, information space, reflexive control*

Absztrakt

Az Észtország elleni hírhedt számítógépes támadásokat követően, és különösen az ukrajnai konfliktus után az orosz katonai elmélet és az Információs Hadviselés (IH) a figyelem középpontjába került. Az orosz katonai és stratégiai gondolkodás megértéséhez ezen területek mélyreható vizsgálata szükséges. Az IH rendkívül sajátos szerepet játszik az orosz politikai és katonai elméletben és gyakorlatban, és jelenlegi állapotát a ciklikus

¹ Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – University of Public Service, Faculty of Military Sciences and Officer Training, e-mail: Devai.Dora@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1024-4474>

megújuláson átesett fejlesztések csúcspontjának tekinthetjük. Jelen tanulmány arra irányul, hogy betekintést nyújtson ezen fejlődési folyamat legutóbbi szakaszába, amely az orosz IH-fejlődés – és azon belül a kiberműveletek értelmezésének – egyedülálló jellegét adja.

Kulcsszavak: *információs háború, stratégiai művészet, információs tér, reflexív kontrol*

1. Capability development

The Russian military has been studying *virus or software warfare* since the 1970s as one of the most important aspects of future information warfare. *Cyber warfare* in Russian sources, however, has for a long time only appeared in reference to the Western computer attacks against Russian systems. While computer attacks have been an integral part of IW capabilities, they constitute just one of the many other elements and possess much less prominence than in the US.² In contrast to the US Cyber Command, the actual cyber capabilities development has been rather cryptic both in terms of organisation and capabilities. Part of the scarce publicly available information is that within the military *the Main Directorate of the General Staff of the Armed Forces of the Russian Federation (GRU)* has a major share in *information warfare operations including cyber capabilities*. Russian Defence Minister Sergei Shoigu made a passing reference in his speech at the Duma referring to the so-called information troops (*voiska informatsionnykh operatsii*) having been operational for four years. Shoigu also stated that propaganda needs to be clever, smart and efficient.³ In addition, the indictment of the US Department of Justice pertaining to cyber attacks refers to specific GRU units in Moscow: military units 26165 and 74455, also known as 6th Directorate and the Advanced Persistent (APT)28 group responsible for Sofacy and Fancy Bear attacks.⁴ Beyond that, very little can be retrieved from authentic Russian sources. What also seems to be another major form of organisation in terms of cyber capabilities is a range of so-called *scientific companies* (*nauchnyye kompanii*) in the

² M. C. Fitzgerald, 'Russian Views on IW, EW, and Command and Control: Implications for the 21st Century.' Hudson Institute, Washington DC, 1999. Available: www.dodccrp.org/events/1999_CCRTS/pdf_files/track_5/089fitzg.pdf (02. 05. 2019.); Th. Thomas, *Russia. Military Strategy*. Foreign Military Studies Office. Fort Leavenworth, 2015. Available: <https://info.publicintelligence.net/FMSO-RussianMilitaryStrategy.pdf> (02. 04. 2019.); Dmitry Adamsky, 'Cross-Domain Coercion. The Current Russian Art of Strategy.' The Institut Français des Relations Internationales, Paris, 2015. Available: www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/pp54adamsky.pdf. (24. 03. 2019.)

³ Viktor Khamrayev, 'My ne dolzhny militarizirovat' stranu beskonechno.' *Kommersant*, 22. 02. 2019. Available: www.kommersant.ru/doc/3226991? (05. 04. 2019.)

⁴ Sasha Baranovskaya, 'Moscow's cyber-defense. How the Russian government plans to protect the country from the coming cyberwar.' *Meduza*, 19. 07. 2019. Available: <https://meduza.io/en/feature/2017/07/19/moscow-s-cyber-defense>. (05. 05. 2019.); 'U.S. Charges Russian GRU Officers with International Hacking and Related Influence and Disinformation Operations.' US Department of Justice, 04. 10. 2018. Available: www.justice.gov/opa/pr/us-charges-russian-gru-officers-international-hacking-and-related-influence-and. (05. 05. 2019.)

military, which was invented and formed by Defence Minister Sergei Shoigu in 2012, for example, the 9th scientific company stationed in Tambov.⁵

The Russian understanding of *the army's role in the information space* is much wider than in the Western model. In the Western thinking, 'cyberspace' is the key notion, which is more appropriate to the military context. The Russian operational art, however, uses the notion of 'information space', which they put in the context of social, political and civilisational threats. This shift helps to justify the Kremlin's domestic and foreign policies. By emphasising the 'informational' nature of the Russian army's activities and not their 'cybernetic' nature, the strategists focus on information, as well as the political agitation and mobilisation it engenders, which is in line with the mission entrusted to the armed forces of neutralising the influence of information on their own personnel and the civilian population. The army's involvement in government propaganda is thus justified via a separate, military module of the propaganda apparatus, of which the Krasnaya Zvezda media holding and its associated traditional and electronic media are part.⁶

Since the Soviet times, another factor that has weighted heavily on Russian strategists' mind is the fact that Russia has always acutely sensed and thus sought to counterbalance its technical and economic inferiority by systematically exploring and integrating *asymmetric strategies* in its operational art. In the Russian threat perception, US influence operations and attacks coming from and through the information space loom large. Most strategists underline that in the Russian IW concept the masterful combination of both the technical and the psychological capabilities are subordinated to the strategic goal to outmaneuver and to try to give an upper hand over, or to deter from, the attack by the adversary, the US. Right after the end of the Cold War, Russia's first official military doctrine in 1993 unmistakably reflects the ongoing civil-military consensus on the nature and requirements of the new RMA. The document states that R&D efforts should be focused above all on the development of the new deep-strike weapons and advanced C4ISR/*electronic warfare (EW)* assets. Nevertheless, lacking the sufficient resources the current strategy of selective investment coupled with careful analysis of U.S. vulnerabilities could enable Russia to compete with and even surpass US forces in specific *operational niches* – such as information/electronic warfare – long before the RMA is generalised throughout the Russian military. The Russian military has argued that EW has become a form of offence against precision weapons and advanced C4ISR systems.⁷ EW, as opposed to the Western bias for cyber capabilities, thus has become one of the preminent components of the information-technical means of warfare.⁸

⁵ Sergey Sukhankin, 'Russia Beefs up its Offensive Cyber Capabilities.' Eurasia Daily Monitor, Jamestown Foundation, Washington DC, 30. 05. 2016. Available: <https://jamestown.org/program/russia-beefs-offensive-cyber-capabilities/> (06. 04. 2019.); Vladimir Isachenkov, 'V Minoborony RF sozdali voyska informatsionnykh operatsiy / In the Ministry of Defense of the Russian Federation created the troops information operations.' Interfax.ru, 22. 02. 2017. Available: www.interfax.ru/russia/551054. (02. 05. 2018.)

⁶ Jolanta Darczewska, 'Russia's Armed Forces on the Information War Front, Strategic documents.' OSW Studies (Center for Eastern Studies), No. 57, Warsaw, June 2016. Available: www.stratcomcoe.org/j-darczewska-russias-armed-forces-information-war-front-strategic-documents (02. 10. 2020.)

⁷ Fitzgerald, 'Russian Views.'

⁸ Roger N McDermott, *Russia's Electronic Warfare Capabilities to 2025*. International Center for Security, Tallin, 2017. Available: https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_Report_Russias_Electronic_Warfare_to_2025.pdf. (18. 04. 2019.)

Overall, the technological capability development, especially EW, has been in the forefront of the comprehensive Russian military transformation that began in 2008. The IW capability upgrade gained a new momentum in 2012 when Vladimir Putin became the new Commander-in-Chief, the Russian military received a new Minister of Defence, Sergey Shoygu, and a new Chief of General Staff, Valeriy Gerasimov, and also a new Defense Plan in January 2013.⁹

2. The Stage of Maturity

As part of the operational art, Russian military strategists have analysed past and current conflicts in order to discern ways and means of improvement. Russian specialists sought to integrate what they learned from the conflicts they fought throughout the 1990s and 2000s. Through this trial and error method, the Information Warfare conceptualisation and capability development has achieved a more mature stage by 2010. The strategic documents and the expert literature of the subsequent period mirror to what extent IW has been embedded into Russian operational art and also into strategic (domestic and foreign) political thinking. Furthermore, Crimean and Ukrainian conflicts, just like the US mid-term election meddling later on, provided ample evidence of how effectively the IW principle has been aligned with political goals, and thus has been put into operational practice.

In 2008 the former General of the Army Makhmut Gareev, the president of the Academy of Military Science, stated that Russia must confront threats with *asymmetric measures united by a common goal and concept of actions*. For this aim Gareev introduced the concept of *strategic deterrence*.¹⁰ He defined this asymmetric approach as part of a set of interrelated political, diplomatic, information, economic, military, and other measures. A year later, S. G. Chekinov and S. A. Bogdanov discussed the indirect approach. They envisioned that the re-division of territory and markets is now achieved through the indirect approach and the employment of *nonmilitary means*. The indirect approach strategy uses various forms and methods of indirect military and nonmilitary actions and means, to include information, noncontact confrontation, electronic, fire-based, land-sea and aerospace attacks. Nonmilitary means include political, legal, economic standards, spiritual values, general-purpose information, and technological systems used by the state to influence internal and external relations.¹¹

The first comprehensive official definition of IW was also published around this time. The *Russian Federation Armed Forces' Information Space Activities Concept* issued by the Ministry of Defence in 2011 stated that:

⁹ Giles Keir and Andrew Monaghan, 'Russian Military Transformation. Goal in Sight?' Strategic Studies Institute, Carlisle, 2014. Available: <https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB1196.pdf>. (23. 04. 2018.)

¹⁰ M. A. Gareev, Strategicheskoye sderzhivaniye. Problemy i resheniya [Strategic Deterrence. Problems and Solutions]. Krasnaya Zvezda, no. 183, 08. 02. 2008. Available: <https://regnum.ru/news/1065985.html>. (24. 05. 2018.)

¹¹ Thomas, *Military Strategy*.

'Information War is the *confrontation* [Informatsionnaya voyna] between two or more states in the *information space* with the purpose of inflicting damage to information systems, processes and resources, critical and other structures, *undermining the political, economic and social systems, a massive psychological manipulation of the population to destabilise the state and society, as well as coercion of the state to take decisions for the benefit of the opposing force.*¹²

For these reasons, this period has been evaluated as a climax of the evolution in Russian operational art, collecting a corpus of ideas under the idea of *New Generation War (NGW)*. On 24th March 2013, addressing the plenary session of the Academy of Military Sciences at the General Staff Academy, Chief of the Russian General Staff (CGS) and Army General Valery Gerasimov delineated current thinking on future warfare. The overarching theme was that Russia's military is becoming more high-tech and continues to develop non-nuclear deterrence capabilities. According the NGW logic the ratio of military and non-military means should be 4:1. *Information conflict*, in particular, opens up '*extensive asymmetric capabilities for the reduction of an enemy's combat potential.*'¹³ In NGW, it is impossible to prevail without achieving *informational superiority* over the adversary.¹⁴ The different stages of a conflict are:

1. *peacetime groups of forces start military action (without war declaration or preparatory deployment);*
2. *highly maneuverable stand-off combat actions conducted by combined-arms forces;*
3. *degradation of the adversary's military-economic potential by swift destruction of military and state critical infrastructure;*
4. *massive employment of Precision-Guided Munitions (PGMs), special operations, unmanned weapon systems, weapons based on new physical principles, and involvement of »military-civilian component« (armed civilians) in combat activities;*
5. *simultaneous strike on enemy forces and other targets in the entire territorial depth;*
6. *simultaneous military action in all physical domains and in the informational space;*
7. *employment of asymmetric and indirect methods;*
8. *managing troops and means in a unified informational sphere.*¹⁵

¹² 'Kontseptsiya deyatel'nosti Rossiyskoy Federatsii v oblasti informatsionnogo prostranstva / Russian Federation Armed Forces' Information Space Activities Concept,' The Russian Ministry of Defence, 2011. Available: <https://eng.mil.ru/en/science/publications/more.htm?id=10845074@cmsArticle>. (24. 05. 2018.)

¹³ Valerij Gerasimov, 'Tsennost' Nauki v Predvidinii / The Value of Science is in Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying Out Combat Operations.' *Voyenno-Promyshlennyy Kuryer Online* (Military-Industrial Courier Online), Febr. 2013. Available: https://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art008.pdf. (11. 05. 2019.)

¹⁴ Yuriy Gorbachev, 'Kibervoina uzhe idet' [Cyberwar is already underway]. *Nezavisimoye Voyennoye Obozreniye*, no. 13, 12. 04. 2013. Available: http://nvo.ng.ru/armament/2013-04-12/1_cyberwar.html. (01. 04. 2019.)

¹⁵ Gerasimov, 'Tsennost.'

Later on, in 2015 the *National Security Strategy* consolidated the *strategic deterrence* idea: '*Interrelated political, military, military-technical, diplomatic, economic, informational, and other measures are being developed and implemented in order to ensure strategic deterrence and the prevention of armed conflicts. These measures are intended to prevent the use of armed force against Russia, and to protect its sovereignty and territorial integrity.*'¹⁶ This interrelated mix of tactics has been labelled as *cross-domain* deterrence by Western analysts, referring to the integration of all five military domains, but also the regional and global dimensions, as well as to the kinetic and non-kinetic, and the soft and hard measures. What transpires is that IW, and cyber attacks as a part of it, form an important part of both the cross-domain deterrence concept (as *informational deterrence*) and the NGW. IW is to be carried out in all domains, and both in peacetime and throughout the whole conflict cycle.

Adamsky also emphasises the overarching role played by IW in the Russian operational art. Unlike in the Western military thinking, 'informational struggle' *is not a codified concept of operations, but rather an amalgam or a corpus of ideas* that have an overarching role in modern warfare and political strategy. According to Adamsky it works as a 'systemic integrator': 'it knits together all operational efforts, serving as a kind of DNA that choreographs coercion activities across non-military and military (nuclear and non-nuclear) domains.'¹⁷ He gives a good summary of the predominant characteristics:

'First, Russia's approach to informational struggle is *holistic* (kompleksnyi podhod), that is, it merges digital-technological and cognitive-psychological attacks. While digital sabotage aims to disorganize, disrupt, and destroy a state's managerial capacity, psychological subversion aims to deceive the victim, discredit the leadership, and disorient and demoralize the population and the armed forces. Second, it is *unified* (edinstvo usilii), in that it synchronizes informational struggle warfare with kinetic and non-kinetic military means and with effects from other sources of power; and it is unified in terms of co-opting and coordinating a spectrum of government and non-government actors – military, paramilitary, and non-military. Finally, the informational campaign is an *uninterrupted* (bezpriryvnost') strategic effort. It is waged during 'peacetime' and wartime, simultaneously in domestic, the adversary's, and international media domains and in all spheres of new media. The on-line 'troll' armies wage battles on several fronts: informational, psychological, and, probably, digital-technological. This enables the creation of managed stability-instability across all theaters of operations.'¹⁸

3. Conclusion

So far, two main phases can be distinguished after the end of the Cold War. First, the period of the 1990s up to the end of the 2010s, which has been about pathfinding

¹⁶ National Security Strategy (Russia, 2015), art. 36.

¹⁷ Adamsky, 'Cross-Domain Coercion.'

¹⁸ Ibid.

and coming to terms with the new geopolitical, technological, economic and strategic realities after the collapse of the Soviet Union and a series of conflicts in the so-called Russian 'near abroad'. The second period has applied the lessons learnt, and also benefited greatly from the positive effects of the surge in the oil prices that boosted the long pending military transformation. Putin has also transformed the institutional ecosystem to achieve a higher level of centralisation. The theoretical, conceptual and strategic landscape as well as the actual operations have achieved a high level of maturity.

Moreover, taking note of the ever-growing military cyber capabilities of the Western nations, the status of cyber capabilities is undergoing reconsideration and enhancement in Russian strategic thinking too. As a result, Russia is better capable of reaping the benefits and making strategic use of the information space, and can be expected to use cyber strikes increasingly and in a more overt manner, rather than only as a covert intelligence tool.

In contrast to this intensely integrative, holistic and incessant approach, in the US the strategic theory and practice is still somewhat contradicting. Cyber capabilities are only partly developed and integrated into Information Operations, and at the same time, they are also built parallelly along a separate path.¹⁹ Along cyber security and information security, Western nations should take into account to a much larger extent the cognitive layer of cyberspace and the manifold threats initiated by Russia.

Bibliography

- Adamsky, Dmitry: 'Cross-Domain Coercion. The Current Russian Art of Strategy.' The Institut Français des Relations Internationales, Paris, 2015. Available: www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/pp54adamsky.pdf. (24. 03. 2019.)
- Baranovskaya, Sasha: 'Moscow's cyber-defense. How the Russian government plans to protect the country from the coming cyberwar.' *Meduza*, 19. 07. 2019. Available: <https://meduza.io/en/feature/2017/07/19/moscow-s-cyber-defense>. (05. 05. 2019.)
- Darczewska, Jolanta: 'Russia's Armed Forces on the Information War Front, Strategic documents.' OSW Studies (Center for Eastern Studies), No. 57, Warsaw, June 2016. Available: www.stratcomcoe.org/j-darczewska-russias-armed-forces-information-war-front-strategic-documents (02. 10. 2020.)
- Fitzgerald, M. C.: 'Russian Views on IW, EW, and Command and Control: Implications for the 21st Century.' Hudson Institute, Washington DC, 1999. Available: www.dodccrp.org/events/1999_CCRTS/pdf_files/track_5/089fitzg.pdf. (02. 05. 2019.)
- Gareev, M. A.: 'Strategicheskoye sderzhivaniye. Problemy i resheniya' [Strategic Deterrence. Problems and Solutions]. *Krasnaya Zvezda*, no. 183, 08. 02. 2008. Available: <https://regnum.ru/news/1065985.html> (24. 05. 2018.)
- Gerasimov, Valerij: 'Tsennost' Nauki v Predvidinii / The Value of Science is in Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying Out Combat Operations.' *Voyenno-Promyshlenny Kuryer Online* (Military-Industrial Courier

¹⁹ E.g.: Cyberspace Operations, JP 3-12, 2018.

- Online), Febr. 2013. Available: https://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art008.pdf. (11. 05. 2019.)
- Gorbachev, Yuriy: 'Kibervoina uzhe idet' [Cyberwar is already underway]. *Nezavisimoye Voyennoye Obozreniye*, no. 13, 12. 04. 2013. Available: http://nvo.ng.ru/armament/2013-04-12/1_cyberwar.html. (01. 04. 2019.)
- Isachenkov, Vladimir: 'V Minoborony RF sozdali voyska informatsionnykh operatsiy / In the Ministry of Defense of the Russian Federation created the troops information operations.' *Interfax.ru*, 22. 02. 2017. Available: www.interfax.ru/russia/551054. (02. 05. 2018.)
- Keir, Giles – Monaghan, Andrew: 'Russian Military Transformation. Goal in Sight?' Strategic Studies Institute, Carlisle, 2014 Available: <https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB1196.pdf>. (23. 04. 2018.)
- Khamrayev, Viktor: 'My ne dolzhny militarizirovat' stranu beskonechno.' *Kommersant*, 22. 02. 2019. Available: www.kommersant.ru/doc/3226991? (05. 04. 2019.)
- 'Kontseptsiya deyatelnosti Rossiyskoy Federatsii v oblasti informatsionnogo prost-ranstva / Russian Federation Armed Forces' Information Space Activities Concept.' The Russian Ministry of Defence, 2011. Available: <https://eng.mil.ru/en/science/publications/more.htm?id=10845074@cmsArticle>. (24. 05. 2018.)
- McDermott, Roger N.: *Russia's Electronic Warfare Capabilities to 2025*. International Center for Security, Tallin, 2017. Available: https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_Report_Russias_Electronic_Warfare_to_2025.pdf. (18. 04. 2019.)
- Sukhankin, Sergey: 'Russia Beefs up its Offensive Cyber Capabilities.' *Eurasia Daily Monitor*, Jamestown Foundation, Washington DC, 30. 05. 2016. Available: <https://jamestown.org/program/russia-beefs-offensive-cyber-capabilities/>. (06. 04. 2019.)
- Thomas, T.: *Russia. Military Strategy*. Foreign Military Studies Office. Fort Leavenworth, 2015. Available: <https://info.publicintelligence.net/FMSO-RussianMilitaryStrategy.pdf>. (02. 04. 2019.)
- 'U.S. Charges Russian GRU Officers with International Hacking and Related Influence and Disinformation Operations.' US Department of Justice, 04. 10. 2018. Available: www.justice.gov/opa/pr/us-charges-russian-gru-officers-international-hacking-and-related-influence-and. (05. 05. 2019.)

Harka Ödön¹

A gépesített háború elméletének nyugat-európai teoretikusai a két világháború között

2. rész

The Western European Theorists of the Mechanized Warfare Theory Between the Two World Wars

Part 2.

Absztrakt

Eimannsberger tüzérségi tábornok osztotta a szovjet katonai teoretikusok mély hadműveletre vonatkozó elképzeléseit, azonban a hangsúlyt a harckocsik tömeges alkalmazására helyezte. Véggövetkeztetése az volt, hogy a (támadó) harckocsik nem kerülhetnek többé védtelen arcvonalakkal szembe, a védelem alapját a páncéelhárító fegyverek képezik.

Guderian tábornok a harckocsifegyvernem feladataként határozta meg azt, hogy azok az alkalmazásuk szempontjából megfelelő sávban az ellenség előkészített védelmére csapást mérjenek, támaszkodva a meglepetés erejére.

Elfogadva a jelen cikk első részében már részletesen körülírt, John Frederick Charles Fuller által kidolgozott megközelítést, de Gaulle alezredes Franciaországot csak abban az esetben látta megvédhetőnek egy meglepetésszerű német támadással szemben, amennyiben rendelkezik egy hivatásos katonákból álló, gépesített hadsereggel.

Kulcsszavak: *Guderian, Eimannsberger, de Gaulle, mély hadművelet, hadműveleti lépéscső, áttörés, gépesített hadviselés*

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – University of Public Service Doctoral School of Military Sciences, PhD student; e-mail: odon.harka@eulerhermes.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4195-1262>

Abstract

Artillery General Eimannsberger shared the views of the Soviet military theorists in connection with the deep operations, but he emphasised the mass application of tank units. As per his final conclusions, the attacking tank units can no longer face undefended front lines, the anti-tank weapons will serve as the basis of the defence. General Guderian defined the task of the tank units in assaulting in the zone appropriate for their application against the prepared defence lines of the enemy, based on the power of surprise. Accepting the approach of John Frederick Charles Fuller as detailed in the first part of this article, lieutenant-colonel de Gaulle held France to be able to defend itself against a German surprise attack only if it would have a mechanized army consisting of professional soldiers.

Keywords: Guderian, Eimannsberger, de Gaulle, deep operation, operational step, break-through, mechanised warfare

1. Ludwig von Eimannsberger

Eimannsberger² tüzérségi tábornok 1934-ben jelentette meg *A harckocsiháború* címet viselő könyvét, amelyben kifejtette a páncélosok szervezésével és alkalmazásával kapcsolatos véleményét. Osztotta a szovjet katonai teoretikusok mély hadműveletre vonatkozó elképzeléseit, azonban a hangsúlyt a harckocsik tömeges alkalmazására helyezte. A harckocsi egységek szervezési formájaként harcászati szinten a dandárt jelölte meg, hadműveleti szinten pedig a hadosztályokat, hadtesteket, illetve a páncélos- és gépesített hadseregeket.³

A szerző szerint az I. világháború több kérdést hagyott megválaszolatlanul, így a gépesítés aspektusait, a légi haderőnem alkalmazhatóságának a problematikáját és a gazdaság mozgósításának kérdését. Eimannsberger tábornok könyvében az első kérdéskörrel, azaz a gépesítéssel (harckocsi-hadviselés) foglalkozott, noha maga is elismerte, hogy a vázolt kérdések szorosan összefüggenek egymással.

A szerző a harckocsikat nehéz, közepes, könnyű és kisharckocsi kategóriákra osztotta fel azzal, hogy a kategóriákon belül többféle kialakítás és variáció (például gumikerekes, féllánctalpas, tisztán hernyótalpas) is létezhet. Megállapította, hogy a páncéljárművek szerkesztése az 1930-as évek közepére már annyira fejletté vált, hogy a harcászati vezetők a számukra szükséges típust kaphatják meg, feltéve, hogy ismerik az alkalmazási szabályokat, és egyértelmű számukra az elérni kívánt cél.⁴

Az egykori osztrák stratégia művében elemezte a harckocsik alkalmazásával kapcsolatos korabeli nyugat-európai (angol és francia) megközelítéseket. Az angol,

² Ludwig von Eimannsberger (1878. november 19. – 1945. július 31.) tüzérségi tábornok, az Első Osztrák Köztársaság hadseregének felügyelője. Katonai stratégia, nevéhez fűződik a páncélos háború fogalmának megalkotása, illetve a páncélosított magasabbegységek más fegyvernemekkel együtt történő bevetésének kidolgozása. Elérhető: www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/E/EimannsbergerL.Rv.htm (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

³ Száva Péter (szerk.): *Szemelvények a burzsoá katonai teoretikusok műveiből 2. A páncélos háború elméletének képviselői. Eimannsberger, Guderian.* Budapest, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, 1971. 3.

⁴ Uo. 12–13.

illetve a francia álláspontok egyértelműen világossá váltak az illető országok hadseregeinek harcászati szabályzataiból. Így, a francia hadsereg hadászati és harcászati hozzáállása – szerinte – az 1918-as állapotokat tükrözte az 1930-as évek közepén is: a harckocsikat egyértelműen a gyalogságot kísérő, támogató fegyverként kezelték. A francia hadsereg hadrendje hadosztályonként (két kilométerenként) 50 darab könnyűharckocsival, a főcsapás irányában 100 darab könnyűharckocsival számolt. A gyalogoszászlóaljokhoz egy-egy harckocsiszázadot rendeltek, a gyalogoszázadokhoz pedig egy-egy harckocsiszakaszt, amely alegység a legkisebb önálló harcászati egység is volt egyben. A közepes harckocsikat a francia hadsereg széles árkokkal szabdalta terepen, a nehéz harckocsikat pedig megerősített állásokkal szemben tartotta alkalmazhatónak.⁵

A harckocsik alkalmazásával kapcsolatos angol felfogás eltért a francia nézettől, a brit hadsereg ugyanis egyértelműen azok önálló alkalmazhatóságának lehetőségét részesítette előnyben. Az angol álláspont szerint, amennyiben a harckocsizóegységeknek más fegyvernemekkel együttműködésben kell megvalósítaniuk a kitűzött feladataikat, úgy a lehetőségektől függően az ellenség oldalain vagy hátában volt szükséges alkalmazni azokat. A harckocsik és rohamlövegek 1927-es kiképzési szabályzata szerint a páncélosjárműveknek ki kellett használniuk a kedvező lehetőségeket, és a sajátos harci tulajdonságaiknak megfelelően volt szükséges alkalmazni azokat. A szabályzaton túlmutatva, Fuller egy esetleges háborús konfliktus esetére a saját határvédelemre támaszkodó, önállóan működő, a támadás főerejeként szolgáló harckocsihadseregeket vizionált, amely seregtestek áttörik az ellenséges védelmet, elfoglalják, illetve megsemmisítik a főbb központokat, majd ezt követően megtámadják és bekerítik az ellenoldal hagyományos (nem harckocsi-) hadseregét.⁶

Eimannsberger tábornok az előzőekben hivatkozott, nagyívű brit víziót némileg árnyalta, és felhívta a figyelmet arra, hogy a korabeli technikai fejlettségi szinten (harckocsizászlóalj-erejű kötelékkel számolva) és csupán az adott alegység eszközeit figyelembe véve maximum 70 km mélységű lehet az egyes zászlóaljok akciórádiusza. Nagyobb mélység leküzdéséhez elengedhetetlenül szükséges a megfelelő után szállítási kapacitás biztosítása, amely a lőszert, az üzemanyagot és több napos harctevékenység esetén a váltószemélyzetet is a helyszínre tudja szállítani, nem beszélve arról, hogy az utánpótlás védelmére is figyelemmel kell lenni. Az osztrák tábornok kritikai észrevételeiben szintén rámutatott arra a tényre, miszerint a harckocsik kísérő gyalogosegységek hiányában nem képesek elfoglalni az ellenség állásait, valamint arra, hogy az akció-reakció elvét követve a páncélelhárító eszközök is egyre fejlődnek és alkalmazást is nyernek.⁷

1.1. Védekezés a harckocsitámadással szemben

A szerző a fenti gondolatmenetében eljutott arra a végkövetkeztetésre, hogy a (támadó) harckocsik nem kerülhetnek többé védtelen arcvonalakkal szembe, a védelem alapját

⁵ Száva (szerk.) (1971) i. m. (3. lj.) 14.

⁶ Uo. 14–15.

⁷ Uo. 15–16.

a páncélelhárító fegyverek képezik. A kérdésfelvetés akkoriban újszerűnek bizonyult, mivel az I. világháború eseményei erre még nem adtak választ. Eimannsberger a harcokcsik elleni védekezés alapelemeiként a gyalogságot és a gyalogosegységek mellé beosztott (gyalogsági) lövegeket határozta meg, a védelmi állásokat pedig koncentrikus, övszerű kialakításban látta megvalósítandónak, szűk és kismélységű területen.⁸

Az első védelmi övben (a gyalogsági lövegek előtt mintegy 300 méter távolságban) azok a lövészszázadok helyezkednek el, amelyek feladata az, hogy harcokcsitámadás esetén az ellenséges kísérő gyalogságot távol tartsák a lövegektől, a másodikban pedig maguk a páncélelhárításra alkalmas ágyúk és kezelőik foglaltak tüzelőállást. Az esetleges területvesztések miatt szükségessé válhatott azok visszafoglalása, így, e kérdésben a tábornok arra a felismerésre jutott, hogy a fogatolt (páncélelhárító) tüzérség erre nem képes, szerinte a védelmet úgy kell megszervezni és felszerelni, hogy annak rendelkezésére álljanak kellően mozgékony (gépesített) és a géppuskatűznek ellenállni képes páncéltörő fegyverek, azaz harcokcsik. Tömeges harcokcsitámadás esetén azonban a védelemre kijelölt harcokcsiegységeket is jelentős számban szükséges alkalmazni, mert az erők szétaprózása eredménytelenné teszi az ellenlökéseket.⁹

A harcokcsik elleni védekezés kérdését tárgyalva, a szerző egy három ezredből álló hadosztályt vett alapul, ezredenként 2-2 km széles védelmi sávval számolva. Az egyenként három zászlóaljából álló ezredek védelmüket az alábbi szempontok szerint kell, hogy megszervezzék:

- Az első lépcsőben elhelyezkedő zászlóalj (harci zászlóalj) két százada egymás melletti terepszakaszokat foglal el a peremvonal (főharcvonal) 1 km szélességű és 500 méter mélységű terepszakaszán, ahol elsődleges feladatuk az ellenséges rajtaütéseinek a megakadályozása.
- A peremvonal mögött helyezkedik el a harmadik lövészszázad a páncélelhárításra alkalmas ágyús üteggel, amelyek hatásos lőtávolsága legalább 1000 méter. A harmadik század alegységei mintegy 300 méterrel a lövegek előtt foglalják el állásaikat, feladatuk az ellenséges harcokcsik megállítása.
- A lövegekkel azonos magasságban települnek a csapatlégvédelmet biztosító nehézgéppuskák, feladatuk a légicsapások elleni védelem.
- A zászlóalj tüzérsége – a páncélelhárítás mellett – támogatja a gyalogság védelmi harcait.¹⁰
- A második lépcsőben lévő zászlóaljakat (készenléti zászlóalj) olyan mélységben célszerű elhelyezni (a saját akadályrendszer mögött legalább három km-re), hogy az ellenséges tüzérség az első vonalra mért csapással egy időben (tehát helyváltoztatás nélkül) ne mérhessen rá is csapásokat.
- A készenléti zászlóalj mellé két ágyús üteget szükséges beosztani, a századok fő harcfeladata a második védelmi vonal kijelölése és vonalvezetésének meghatározása, továbbá a lövegek megfelelő álcázása. E tüzérségi eszközök kizárólag a támadás elleni védekezés céljából nyithatnak tüzet, és az első lépcsőtől mintegy 1200 méter távolságban helyezkednek el.¹¹

⁸ Száva (szerk.) (1971) i. m. (3. l.) 22.

⁹ Uo. 23.

¹⁰ Uo. 24.

¹¹ Uo. 26.

- A hadosztálytüzérség elsődleges feladata ez esetben a gyalogsági fegyverek tűzhatásának megerősítése és az ellenség irányában történő meghosszabbítása. A szerző, lévén tüzérséggel foglalkozó katonai szakember, javaslatokat is megfogalmazott a tábori tüzérség lehetséges fejlesztési irányait illetően, miszerint a tábori tüzérség lövegeinek tervezése során figyelembe kell venni a léghárítás szempontjait is, így az egyes tüzeszközök többféle feladat (gyalogsági támogatás, páncélelhárítás és légvédelem) ellátására is alkalmassá válhattak.¹²
- A harmadik védelmi lépcsőt az úgynevezett „pihenő” zászlóalj képezi, amelyet ellenséges harcokcsitámadás esetén a tüzérség körlete körül célszerű állásokba vezényelni. Feladata a második lépcső veszélyeztetett szakaszainak megerősítése, a szárnyak és a hátirány lezárása. A tábornok – feltételezve a technika további fejlődését – a jövő eshetőségei között említette meg, hogy a harmadik védelmi lépcsőbe olyan ágyús osztályokat is bevethetnek majd, amelyek terepjáró vontatókkal gyorsan manőverezve képesek rövid idő alatt a támadás súlypontjainak közelébe jutni, a keletkezett réseket lezárni és az áttörést elszigetelni.¹³

1.2. A harcokcsik támadó manőverei

Eimannsberger tábornok alapvetően két lehetőséget látott megvalósíthatónak a harcokcsik által végrehajtott támadó mozdulatokat illetően. Az egyik az I. világháborús taktika, amelynek lényege az volt, hogy az előremozgó harcokcsik sebességét összehangolták az előttük haladó tüzérségi tűzhenger mozgásával és a kísérő gyalogság tempójával. E módszer szerint azonban a tüzérségi eszközök lőtávolságát elérve az előnyomulásnak meg kellett állnia, hogy bevárja a tüzérségi állásváltást. Az első védelmi lépcső leküzdését követően a (lassú tempóban) támadó harcokcsik a második védelmi lépcső elhárító tüzevel néznek szembe, amely kivédésének érdekében meg kellene előzniük a saját gyalogosegységeket, ezt azonban a saját tüzérségi tűz nem teszi lehetővé.¹⁴

Ezzel szemben állt az új, még ki nem próbált megoldás, amikor is a tüzérség nem akadályozza a támadás kibontakozását a tűzhengerének áthelyezésével, abban csupán jelentős számú páncélozott eszköz vesz részt. A támadó manőverek végrehajtását ez esetben nem lassítja a tüzérségi eszközök áthelyezéséhez szükséges idő, illetve a gyalogság, a harctevékenység lényegesen gyorsabbá válik. A harcokcsiknak egymást követő hullámokban kell az áttörést kierőszakolniuk, minden egyes lökés tovább gyengíti a védelmet, így az egymásra épülő védelmi vonalakon rés nyitható. Ha a támadás eléri az ellenséges tüzérség állásait, közel a teljes áttörés. Amennyiben viszont erre nem adódik lehetőség, úgy a saját tüzelegységek feladata az ellenséges állások szétlövése.¹⁵

¹² Száva (szerk.) (1971) i. m. (3. lj.) 27.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo. 32–33.

¹⁵ Uo. 33–34.

1.3. A gépesített egységek szervezeti felépítése

Eimannsberger tábornok könyvében egy feltételezett, jövőbeni háború példáján próbálta modellezni a gépesített hadviselést. A gépesített hadosztályt három gyalogezredből (ezredenként három zászlóaljjal) álló motorizált gyalogösseregtestként képzelte el. Az egyes gyalogezredek támogatását egy-egy tüzérezred adta, amelyből két ezred hadosztály közvetlen alárendeltségben állt. A hadosztálynak emellett rendelkeznie kellett egy négy osztályból álló, páncéltörő és légvédelmi feladatok ellátására alkalmas tüzérezreddel is, valamint a szervezetében szintén helyet kellett kapnia – egyéb egységek mellett – egy műszaki zászlóaljnak. A seregtest fő feladatául védelemben az arcvonalban keletkezett rések lezárását, támadásban a harckocsizó-magasabbegységek által elfoglalt terület biztosítását határozta meg. Az egység mozgékonyságának fenntartásához terepjáró járművekre volt szüksége, és rendelkeznie kellett legalább egy zászlóaljnyi (50 darab) páncélozott és legalább géppuskával felszerelt gépjárművel.¹⁶

A harckocsihadosztály alapvető feladatául a szerző a gépesített (gyalogos-) hadosztályok és ellenséges harckocsi-magasabbegységek elleni támadó műveletek mélységbeni végrehajtását jelölte meg, a harckocsik csak kivételesen lettek volna bevetethetők állóháborús arcvonalak ellen. A harckocsihadosztály szervezetét Eimannsberger tábornok két harckocsidandárban (ezredben) (ezredenként egy könnyű- és három közepesharckocsi-zászlóaljjal), valamint egy úgynevezett „vadászdandárban” képzelte el. Utóbbiak számára hármas feladatrendszert határozott meg: a) a harckocsik által elfoglalt területek biztosítása; b) a harckocsi-egységek feltöltési, illetve manőverezéshez szükséges területeinek biztosítása; c) a harckocsi-egységek pihentetési körleteinek „szekérvárszerű” védelme.¹⁷ A harckocsihadosztály szervezetébe tartozott még egy repülőezred, egy páncélgépkocsi-zászlóalj, egy páncéltörő és légvédelmi feladatokat is ellátni képes motorizált tüzérezred, valamint műszaki egységek (zászlóalj) is.¹⁸

A tábornok az összhaderőnemi támadó hadműveleti felépítését – egy, az I. világháború végső időszakában (1918. augusztus) a franciaországi Amiens-nél lezajlott ütközetet (és technikai eszközöket) alapul véve – az alábbiak szerint látta megvalósíthatónak 30 km szélességű támadási sávot feltételezve: a) Az első lépcsőben 5 gyalogoshadosztály egyenként 6 km kiterjedésben támad követve az utolsó harckocsihullámot, amely a tűzhengert pótolja. Az első, 6-8 km mélységű védőöv leküzdéséhez – számításai szerint – (arcvonal-) km-enként 60 darab, hadosztályonként számítva 350 darab harckocsi szükséges.¹⁹ b) Az ellenségnek az első védvonal mögött 16-20 km mélységben lévő második védvonalának áttöréséhez a második támadó lépcső számára 1650 darab harckocsi, valamint öt gépesített gyalogoshadosztály szükséges. A támadás során a légierő (támogató feladatkörben) jelentős mértékben részt vesz. A tábornok a második lépcső áttöréséhez 650 vadászrepülőgépet, valamint 475 bombázórepülőöt tartott szükségesnek.²⁰ c) A támadás lendületének, illetve a támadó oldal erőfölényének fenntartásához a támadás harmadik lépcsőjében

¹⁶ Száva (szerk.) (1971) i. m. (3. lj.) 40–41.

¹⁷ Uo. 43.

¹⁸ Uo. 45.

¹⁹ Uo. 51–57.

²⁰ Uo. 55–64.

egy 10 páncélosadosztályból álló páncéloshadsergre (5000 darab harckocsival) és az ezek mellé beosztott további 10 gépesített gyalogadosztályra van szükség. A hadműveleti siker kifejlesztése érdekében az előrenyomulás során napi 50 km-rel²¹ szükséges számolni.²²

2. Charles de Gaulle

Charles de Gaulle²³ alezredes 1934-ben megjelent *Út a hivatásos hadsereghez* című művében tette nyilvánossá a jövő háborújával kapcsolatos elképzeléseit. Álláspontja szerint Franciaországot a meglepetésszerű német támadástól csak egy hivatásos katonából álló, gépesített hadsereg és nem a statikus védművek (Maginot-vonal) védheti meg, a sorállományú tömeghadsereg csak korlátozottan, lassan összpontosulva és nagy erőfeszítések árán képes eredmények elérésére.²⁴

Hangsúlyozta, hogy a technika fejlődése, szerepének gyors ütemű növekedése a hadsereg fejlesztésére is kihatással bír. A modern technikai eszközök készségi szintű kezelése kulcsfontosságú szereppel bír, amely képesség elérése az egyes katonáktól értelmet, tehetséget és nagy szakértelmet követel, ezért a gépesített hadsereg személyi állományának jól képzett katonákból kell állnia. Úgy látta, hogy a haditengerészetnél és a légi erő egységeinél megvalósított specializáció a követendő a szárazföldi hadrónemben is.²⁵

2.1. A gépesített magasabbegységek szervezete

De Gaulle alezredes a korszerű, gépesített csapásmérő hadsereg szervezetében az átütőerő biztosítása céljából hat páncélosadosztályt vizionált, amely erőösszpontosítás képes biztosítani a szárnyait és ellátni önmagát, ezáltal alkalmas önálló műveletek végrehajtására. A páncélosadosztályok főerejét egy harckocsidandár (a harckocsik mellett 150 darab közepes ágyúval, 400 darab kisebb löveggel és 600 darab géppuskával felszerelve) adja, amely mellett egy gyalogdandár (két ezreddel) és egy vadászászlóalj (50 darab kísérő löveggel, 50 darab páncéltörő ágyúval, 600 darab géppuskával és műszaki felszereléssel), illetve egy tüzérdandár (egy nehéz- és egy könnyűtüzérezreddel) tartozik a magasabbegység kötelékébe, amelyek harctámogató alegységekkel (utászászlóalj és híradóászlóalj), továbbá felderítő-zászlóaljjal és felderítőrepülő-alegységgel egészülnek ki.²⁶

²¹ Száva (szerk.) (1971) i. m. (3. lj.) 70.

²² Uo. 65–74.

²³ Charles de Gaulle (1890. november 22. – 1970. november 9.) francia tábornok, államférfi, a Francia Köztársaság 18. elnöke. Részt vett az I. világháborúban, 1916-ban fogságba esett. A II. világháborúban egy páncélosadosztály parancsnoka, a francia nemzeti függetlenség feltétlen híve, a francia kapitulációt követően Angliába emigrált. 1958-ban köztársasági elnökké választották Franciaországban. Charles de Gaulle. Wikipedia the Free Encyclopedia. Elérhető: www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/de_gaulle.html (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

²⁴ Száva Péter (szerk.): *Szemelvények a burzsoá katonai teoretikusok műveiből 3. A páncélos háború elméletének képviselői. Liddell Hart, Fuller, de Gaulle.* Budapest, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, 1972. 140.

²⁵ Uo. 141–144.

²⁶ Uo. 146.

Az előzőek szerint meghatározott gépesített magasabbegységénél a távolfelderítés és biztosítás feladatáról egy könnyűhadosztálynak kell gondoskodnia, amelynek harckocsijai – nevéből következően – könnyebbek és gyorsabbak a harckocsihadosztályoknál rendszeresített járművekhez képest, csakúgy, mint a tüzérségi eszközei és a gyalogsága, amely kevesebb nehézfegyverrel bír. A könnyűhadosztály mellett a csapásmérő gépesített hadsereg állományába tartozott még egy nehézharckocsi-dandár, egy dandárnyi nehéztüzérség, egy-egy műszaki, híradó-, álcázó-, felderítőrepülő- és egy vadászrepülő-ezred, illetve az ellátóegységek.²⁷

2.2. A gépesített csapásmérő hadsereg alkalmazása

Az előzőekben leírt szervezeti felépítésű, mintegy 100 ezer katonából álló, mozgékony, jelentős tüzerővel bíró és jól biztosított elit hadsereg alkalmazása során a hadvezetésnek le kell mondania a tömegek alkalmazásáról. Összefüggő arcvonalak és az I. világháborút jellemző statikusság, a hosszadalmas tüzérségi előkészítés helyett a gépesített hadviselés lényegét az önálló vállalkozások (kezdeményező-készség és meglepetés), továbbá a gyors helyzetfelismerésen alapuló eredmény kihasználása jelenti. Az eljövendő fegyveres konfliktus manőverező gépesített egységei képesek lesznek kivonni magukat a korábbi harcászati kényszerek (például reteszállás, kitérőállás, rugalmas kitérés) alól, a mobilitásuk biztosítja a számukra a gyors irány- és állásváltás képességét.²⁸

A gépesített, hivatásos (elit) egységek harcászati és hadműveleti alkalmazása szempontjából a háborús összeütközés első pillanatától számítva kiemelkedő jelentőséggel bír a hadviselés összhaderőnemi (szárazföldi és légi, valamint haditengerészeti) jellege, azaz az, hogy a műveleteiket az egyes haderőnemek kölönösen összehangolják és egymást támogatassák. Az összhaderőnemi koordináció teszi lehetővé azt, hogy a gépesített hadsereg akciórádiusza elérhesse a 100 km szélességet és mélységet. De Gaulle alezredes szerint – szemben az I. világháborúban tapasztaltakkal – az utánszállítások a jövőben kizárólag terepjáró gépjárművekkel valósulhatnak meg, a támadó gyalogsági élegetéseknek pedig elegendő lesz akkor megérkezniük a megindulási körleteikbe, amikor a harckocsi-rohamlépcső már támadásra kész állapotban van. A harckocsik erős lövegeikkel képesek az ellenséges állásokat megsemmisíteni, tehát a roham nem igényel tüzérségi előkészítést, a meglepetésszerű támadás garantált.²⁹

A harckocsik a saját arcvonal mögött, három lépcsőben tagozódnak a bevetésük során. Az alezredes az első lépcső egységeiben a könnyűharckocsikat vizionálta, a második harclépcsőbe pedig a közepes- és nehéz harckocsikat helyezte, a támadás mélysége és szélessége a támadás formájától, illetve a leküzdendő ellenállás erejétől függ. A harmadik (tartalék) lépcső egységei biztosítják az első lépcsők utánpótlását vagy a siker kihasználását. Egy gépesített hadosztály mintegy 8 km szélességben

²⁷ Száva (szerk.) (1972) i. m. (24. lj.) 147.

²⁸ Uo. 149.

²⁹ Uo. 150–151.

lehet képes kialakítani a támadó harcrendjét, négy hadosztály egyidejű bevetésével ez kb. 2000 harckocsi alkalmazását jelenthette, mintegy 16 km szélességben.³⁰

A harckocsiroham tényreése esetén – miután a harckocsialegrészek megkerülték az ellenséges tüzérszkeket és hátba támadták azokat – a gépesített gyalogegységeknek követniük kell őket és birtokba venniük a harckocsik által elfoglalt területeket, valamint az önjáró tüzérségnek is előre kell mozognia, szorosan követve a harclépcsőben lévő egységeket. Az önjáró tüzéregységek számára szükséges biztosítani az önvédelem képességét saját páncéltörő lövegekkel és géppuskákkal.³¹ Mivel a mozgóharc során a támadó kötelékek idővel szétzilálódhatnak, a harckocsiötelékek támadási célját úgy szükséges meghatározni, hogy az lehetővé tegye az egy adott földrajzi ponton történő gyülekeztetést.³²

A felderítés, illetve a gépesített magasabbegységek támogatása, valamint irányítása leghatékonyabban a levegőből valósulhat meg. A légielő egységeinek biztosítaniuk kell a harctér fölött a légi fölényt, a repülőgépeket meglepetésszerűen, zárt alakzatban és tömegesen célszerű alkalmazni. A légi és földi egységek harmonikus bevetése megkívánja a gyors és hatékony kommunikációs hálózat létezését, azaz a rádió útján történő hírközlést.³³

2.3. A gépesített csapatok vezetési modellje

De Gaulle az I. világháború tapasztalatai alapján tényként szögezte le, hogy a harckocsi- és repülőcsapatok megjelenése által kiváltott újszerű alkalmazási mód (összhaderőnemi és összefegyvernemi alkalmazás) új vezetési módszerek kialakítását tette szükségessé. A vezetés alapjait továbbra is a helyzet felmérése, a döntés meghozatala és a parancsok kiadásának körforgása, egymásutánisága jelenti, azonban a gépesített kötelékek irányítására a technikai előnyök és korlátok (például üzemenyaghiány) rányomják a bélyegüket. A (gépesített) haditechnikát kiszolgáló és kezelő személyzet számára nélkülözhetetlen a megfelelő technikai kiképzés és gyakorlat, amelynek alapvető tényeivel a vezetőnek is tisztában kell lennie. A háború „technikai, technológiai jellegűvé válása” szükségessé teszi – beosztástól függetlenül – az egyes parancsnoki szinteken a rugalmas és gyors döntéshozatalt, a feladatorientált vezetés megvalósítását és a folyamatos tanulás képességét.³⁴

³⁰ Száva (szerk.) (1972) i. m. (24. l.) 152.

³¹ Uo. 153.

³² Uo. 155.

³³ Uo.

³⁴ Uo. 158–160.

3. Heinz Guderian

Heinz Guderian³⁵ tábornok az 1937-ben megjelent *Riadó! Páncélosok* című könyvében levonta az I. világháború tanulságait, amelyeket a szerző egyes fegyvernemenként az alábbiakban határozott meg:

- az egyes támadási célok tüzérségi eszközökkel történő leküzdése jelentős számú löveget és löszert igényelt, a hatékony rombolás rendkívül időigényes folyamat volt, a meglepetés ereje elveszett, a lövegek állásváltásához szükséges idő a védelem javára szolgált;
- a géppuskával felszerelt gyalogság védelemben előnyt élvezett, még számbeli hátránya esetén is;
- a légielő kezdetben csak felderítési feladatokat látott el, azonban 1916-tól egyre fokozottabb szerepet kaptak a légi egységek, a háború utolsó évére a légielő elsőrendű támadó fegyverré vált, amely gyorsan és jelentős távolságban volt képes az eseményeket befolyásolni;
- a légielő és a hagyományos szárazföldi erők új „partnereként” támadó fegyverként megszületett a páncélosfegyvernem, amely hatásos védelmet biztosított a kezelőinek a géppuskákkal szemben, és képes volt a betöréseket áttöréssé fejleszteni;
- új harci eszközként jelentek meg a vegyi harcanyagok, amelyek egyaránt szolgálták a védekezés és a támadás céljait is;
- sor került a védekezésre és támadásra is használható tengeralattjárók bevetésére, amelyek kellő számban és időben történő alkalmazása más eredményt adott volna a háborúnak.³⁶

Guderian tábornok mindemellett elemezte az I. világháborút követő technikai fejlődés eredményeit, a harckocsiharcászat és -alkalmazás kérdéseit, valamint a páncélelhárító eszközök szerepét. A harckocsikat tömegük alapján könnyű, közepes és nehéz kategóriába sorolta, azonban célszerűnek látta a fegyverzet szerinti (géppuska, valamint könnyű, közepes és nehéz harckocsilöveg) felosztást is. Álláspontja szerint a harckocsiknak képeseknek kell lenniük a nehéz terepviszonyok leküzdésére, megfelelő páncélvédelem nyújtására a kezelőik számára, fő fegyverével tudjon 360 fokos irányban tüzelni, s amely kellő kilátást és vezethetőséget biztosít, valamint megfelelően gyors.³⁷

A páncélozott felderítő kocsik a harckocsikhoz képest eltérő, speciális feladatkörrel (felderítés) rendelkeznek, sebességüknek így meg kellett haladnia a harckocsik tempóját. Hadműveleti felderítésre a szerző szerint a 2-4 tengelyes, gyors, gumikerekes járműveket célszerű alkalmazni, harcászati felderítésre ezzel szemben a féllánctalpas, jobb terepjáró képességű járműveket kell rendszeresíteni. Vízi akadályok leküzdése

³⁵ Heinz Wilhelm Guderian (1888. június 17. – 1954. május 14.) vezérezredes. Részt vett az I. világháború harcaiban, 1933-tól ezredes, 1936-ban pedig már vezérőrnagy. 1937-ben jelent meg a *Riadó! Páncélosok* című könyve, amelyben a szerző definiálta az összhaderőnemi gépesített hadviselést. 1938-ban altábornagy, majd 1939 januárjában a páncélos egységek főparancsnokává lépett elő, ezáltal a Wehrmacht minden motorizált egységének kiképzéséért, technikájáért és harcászati felkészültségéért felelős lett. A német villámháborús (*Blitzkrieg*) taktika egyik kidolgozója. Elérhető: www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/G/GuderianH.htm (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

³⁶ Száva (szerk.) (1971) i. m. (3. l.) 89–92.

³⁷ Uo. 93.

érdekében úszóképes harckocsik szükségesek, a megfelelő kommunikációhoz és vezetéshez pedig rádiós vagy speciális parancsnoki harckocsikat kell alkalmazni.³⁸

A gépesítés óriási jelentőséggel bír a támogató fegyvernemek (tüzérség, ellátó-, valamint műszaki egységek) tekintetében, valamint a páncélelhárítás vonatkozásában is.³⁹

3.1. Változások a harcászatban

Guderian rámutatott arra, hogy az Egyesült Királyság az I. világháborút követően csökkentette a katonai erejét, a megmaradt harckocsijait eladták vagy leselejtezték, és egy korszerű fegyveres erő létrehozását tűzték ki célul. Harckocsierőik fejlesztése során a meghatározó gondolat a brit birodalom védelme volt, a tervezés során számukra elsődleges jelentőséggel a gyorsaság, a manőverezőképesség, a kis méretek, a megbízhatóság és az önálló, tömeges bevetés bizonyult elsődlegesnek, nem pedig a páncélzat erősítése. Ezekből a nézetekből szükségszerűen következett a brit oldalon a harc eljárásra vonatkozó szabályok változása, hiszen a harckocsik védettségéről nem elsősorban a páncélzat, hanem a mozgékonyáguk gondoskodott, a nagyobb hatótáv pedig lehetővé tette a támadások során a betörések kimélyítését. A gyors helyváltoztatás viszont egyet jelentett a gyalogságtól történő elszakadással, és garanciát adhatott a siker kihasználására.⁴⁰

A fenti harcászati változásoknak azonban ára is volt, amelyeket Guderian tábornok egyértelműen azonosított: a mozgó küzdelemben a harckocsik ugyan hadművelleti tényezőkké válnak, azonban önmagukban nem lesznek képesek az elért sikerek megtartására, ehhez szükséges a harckocsi-magasabbegységek (összfegyvernemi) gépesített egységekkel történő megerősítése. A tábornok alaposan megvizsgálta a korszakban kialakult brit és francia nézeteket, s az alábbi alapvető következtetésekre jutott.

Az 1927-ben a brit hadsereg számára *Ideiglenes Harcászati Szabályzat a harckocsik és páncélgépkocsik számára* címen kiadott szolgálati szabályzat már magáévá tette a fenti logikát. Még ebben az évben felállított a brit hadsereg egy kísérleti gépesített dandárt, majd további szervezési változásokat követően 1935-ben létrejött az első, egy harckocsidandárból (négy harckocsizászlóalj), egy gépesített gyalogosdandárból (három motorizált gyalogoszászlóalj), egy páncélos felderítőosztályból (két század páncélgépkocsi), négyütegnyi gépvontatású könnyűtüzérségből, két légvédelmi ütegből és egyéb támogató egységekből álló összefegyvernemi harckocsi-magasabbegység.⁴¹

1935-től az angol lovasság túlnyomó részét is gépesítették és „gépesített mozgékony hadosztályokba” szervezték, hagyománytiszteletből megőrizvén az ezredek régi elnevezését. A hadosztályok két gépesített lovasdandárból álltak, állományukban dandáronként egy páncélosfelderítő-ezreddel, egy gépesített lövészezreddel és egy

³⁸ Száva (szerk.) (1971) i. m. (3. lj.) 93–94.

³⁹ Uo. 94.

⁴⁰ Uo. 95.

⁴¹ Uo. 96.

könnyűharckocsi-ezreddel, amelyekhez társult még a szükséges mennyiségű tüzérség és kiegészítő fegyvernemek.⁴²

A harckocsicsapatok szervezése és harcászata kérdésében a Guderian tábornok által vizsgált francia megközelítés alapjaiban tért el az előzőekben ismertetett brit mintától. A francia hadsereg megtartotta az I. világháborús nehézfegyvereit, a harc-eljárásaikat és hadműveleti célkitűzéseiket pedig a meglévő, korszerűtlen arzenáljukhoz igazították. A megállapítás érvényes volt a francia harckocsizócsapatokra is, ahol állományban tartották a Renault típusú lassú, korlátozott hatótávolságú harckocsikat, amelyeknek technikai adottságaik miatt erősen korlátozott volt az alkalmazhatóságuk (gyalogság támogatása). A franciaországi katonai gondolkodókat stratégiájuk kialakítása során erősen befolyásolták a versailles-i békeszerződés német fegyverkezést korlátozó előírásai is, így bíztak Németország hiányos védelmi képességeiben.⁴³

Az előzőekben vázolt elméleti hozzáállásból következően a francia hadsereg a Renault könnyűharckocsik egyértelműen gyenge terepállósága miatt nekilátott a Char D típusú jármű kifejlesztésének, mivel szerintük egy a Renault-nál nehezebb, nagyobb kapaszkodó-, árokáthidaló- és gázlóképességű nehéz harckocsi jelenthette egy esetleges konfliktus esetén a siker kulcsát. Támadó harc eljárásuk lényege abban állt, hogy a harckocsikkal nem rendelkező, géppuskákkal felszerelt német csapatok ellen tömegesen bevetik a Renault harckocsikat, amelyek támadását a gyalogság kíséri, a megerősített pontok áttöréséhez pedig a nehéz harckocsikat alkalmazzák. Mivel az ellenfél az áttörés megghiúsítása érdekében gépesített egységeket is képes lehet bevetni, a francia katonai gondolkodás szintén viszonylag hamar felismerte a gépesítettség jelentőségét, és igyekezett felállítani a saját gépesített áttörő egységeit a lovassági alakulatok motorizációja útján.⁴⁴

Több évnyi kísérletezést követően Franciaország 1932-ben állította fel a 32M típusú lovashadosztályt, amely magasabbegységben helyet kapott egy légi felderítőosztály, két lovasdandár (két-két ezreddel), egy gépesített dandár (egy harckocsiezreddel és két gépesített gyalogosezreddel), egy tüzérezred (két könnyű- és egy nehéztüzér osztály), valamint egyéb támogató (műszaki, híradó-, hadtáp- és páncéltörő) egységek. A gyakorlatok során azonban bebizonyosodott, hogy a lovas- és a gépesített egységek egy magasabbegységbe történő összevonása több hátránnyal jár, mint előnnyel (a hadosztály menetteljesítménye a lovak tempójához igazodott, a motorizált egységekhez támadás során a lovasság jelentős idővesztéssel tudott felzárkózni). Az adódó, szervezési jellegű problémák miatt 1933-ra – felderítési feladatok ellátására – létrejött a francia hadseregen belül a „könnyű, gépesített hadosztály” kategóriája, amely magasabbegység állományába mintegy 13 ezer fő és 3500 gépjármű tartozott. A hadosztály már teljes egészében gépesítettnek minősült. Franciaország 1937-re tervezte egy nehéz, azaz támadó harckocsihadosztály felállítását.⁴⁵

Guderian tábornok az angol és francia haderő technikai, illetve szervezési jellemzőinek vizsgálata mellett a művében elemezte a korabeli szovjet katonai szakembereknek a harckocsi-hadviseléshez való viszonyulását is. Rámutatott arra, hogy a szovjet katonai

⁴² Száva (szerk.) (1971) i. m. (3. l.) 97.

⁴³ Uo. 98.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Uo. 99–100.

irodalom az ellenség teljes mélységében megvalósuló, egyidejű szétzúzására irányuló tételt tette magáévá, a gyakorlati megvalósítás során pedig a gépesített (harckocsizó-) erőket sajátos (támadó jellegű) módon szervezik. Eszerint léteztek gyalogságot közvetlenül támogató (NPP), gyalogságot támogató (DPP) és nagy hatótávolságú (DD) harckocsi-magasabbegységek. A harcászati feladatokat vizsgálva megállapította, hogy amennyiben a DPP- és az NPP-magasabbegységeknek sikerül az áttörés, majd képesek az összeköttetést felvenni az áttörésben harcoló (gyalogos-) erőkkel, úgy a siker kihasználása a DD-magasabbegységek feladata a légi erővel együttműködésben.⁴⁶

Németországban 1935. október 16-án⁴⁷ – Guderian irányításával – megalakult az első három páncélosadosztály, négy csapatnem (felderítő, páncéltörő, páncélos- és gépesített lövész) együttes szervezésével. A páncélosfelderítő-zászlóaljak hadműveleti felderítési feladatokra gyors, nagy hatótávolságú, rádióval felszerelt, kerekes járműveket; a harcfelderítési célok megvalósítására pedig (páncéltörő fegyverekkel felszerelt) féllánctalpas, illetve lánctalpas járműveket alkalmaztak.⁴⁸ A harckocsi-csapatok feladata és harceljárása, valamint harcrendje kapcsán Guderian tábornok az alábbi alapvetéseket fogalmazta meg:

- a fegyvernem feladata, hogy az alkalmazásuk szempontjából megfelelő sávban az ellenség előkészített védelmére csapást mérjenek, támaszkodva a meglepetés erejére;
- a harc megkezdése előtt elsődleges fontossággal bír a harcfelderítés, a támadás első hullámában a (páncélozott) műszaki alakulatok az ellenséges akna- és műszaki zárat beazonosítják, majd hatástalanítják;
- feladatuk továbbá a lokalizált ellenséges páncélelhárító eszközök kiiktatása közvetlenül vezetett tűzzel;
- az ellenséges védőöveken történő áthatolás során fel kell készülniük az ellenoldal harckocsi-ellenlökéseire még az ellenséges tüzérség vonalának elérését megelőzően;
- a légi erő bombázóinak feladata az ellenséges harckocsitartalékok beavatkozásának megakadályozása vagy legalábbis késleltetése;
- a támadó harckocsik harcrendje mélyen lépcsőzött, így, a műszaki akadályok leküzdését követően rövid idő alatt el kell érniük és leküzdíteniük az ellenséges tartalékok készenléti helyeit, a tüzérség tüzelőállásait, valamint a mozgó páncélelhárító tartalékokat, végül pedig a gyalogság harci övezetét;⁴⁹
- a támadó harckocsierők négy lépcsőbe szervezhetőek (az első lépcső feladata az ellenséges törzsek és vezetési pontok, valamint páncéltörő fegyverek kiiktatása; a második lépcső az ellenséges tüzérséget és az azokat biztosító páncéltörő fegyvereket semmisíti meg; a harmadik a saját gyalogságot segíti át az ellenséges gyalogságon, míg a negyedik lépcső feladata a tartalék felszámolása, illetve a megmaradó ellenállás megtörése);
- a legkisebb kötelék a harckocsiszakasz (3-5 harcjárművel), amely vonal vagy ék alakzatban lép harcba, járművenként 50 méteres térközzel, a századok

⁴⁶ Száva (szerk.) (1971) i. m. (3. lj.) 103–104.

⁴⁷ Uo. 111.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Uo. 121.

a támadás során több hullámra tagozódnak, a zászlóaljok vonalakra, az ennél nagyobb egységek pedig lépcsőkre;⁵⁰

- az első vonalban lévő századok mellé közvetlen támogató (rohamlöveg-) egységeket szükséges beosztani;
- a hátsó lépcsők alakzatait és feladatait úgy kell meghatározni, hogy a harcrendjükön a harckocsizó-csapatok képesek legyenek áthaladni.⁵¹

Felhasznált irodalom

Száva Péter (szerk.): *Szemelvények a burzsoá katonai teoretikusok műveiből 2. A páncélos háború elméletének képviselői. Eimannsberger, Guderian.* Budapest, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, 1971.

Száva Péter (szerk.): *Szemelvények a burzsoá katonai teoretikusok műveiből 3. A páncélos háború elméletének képviselői. Liddell Hart, Fuller, de Gaulle.* Budapest, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, 1972.

Internetes források

Ludwig von Eimannsberger. Elérhető: www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/E/EimannsbergerLRv.htm (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

Heinz Guderian. www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/G/GuderianH.htm (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

Charles de Gaulle. Elérhető: www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/de_gaulle.html (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

⁵⁰ Száva (szerk.) (1971) i. m. (3. l.) 123.

⁵¹ Uo. 123.

Németh József Lajos¹

A stratégiai kommunikáció interdiszciplináris megközelítésben²

The interdisciplinary Approach to Strategic Communication³

Absztrakt

A 2001-es terrortámadások után egyre többen használják a „stratégiai kommunikáció” kifejezést politikai és katonai vezetők egyaránt. Ennek eredményeként napjainkban sok definíció használatos annak leírására, ennek ellenére még mindig jelentős kihívásokkal nézünk szembe akkor, ha azt annak mélységében kívánjuk megérteni. A szerző cikkében bemutatja a különböző megközelítési lehetőségeket és kifejti azt a meggyőződését, amely szerint a leghatékonyabb módszert/értelmezési keretet az interdiszciplináris megközelítés biztosítja.

Kulcsszavak: stratégiai kommunikáció, módszertan, interdiszciplináris megközelítés, kutatás

Abstract

After the 9/11 terror attacks the term 'strategic communication' became widely used by political and military leaders as well. As a result, for today there are many definitions in use to describe it, however, we are still facing great challenges when trying to understand the real meaning of this term. The author describes different approaches to help

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens – University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Associate Professor, e-mail: nemeth.jozsef@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2819-7362>

² Ez a publikáció az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-4-NKE-107 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság programjának és az MTA Bolyai János kutatói ösztöndíj támogatásával készült.

³ This article is Supported BY the ÚNKP-18-4-NKE-107 New National Excellence Program of the Ministry of Human Capacities and Supported by the Janos Bolyai Scholarship of the Hungarian Academy of Sciences”

understand this term and explains his conviction that the interdisciplinary approach provides the most effective methodology/framework for the best understanding as well as further research.

Keywords: *strategic communication, methodology, interdisciplinary approach, research*

1. Bevezetés

Jelen cikk tárgya az üzleti életből eredeztethető stratégiai kommunikáció, amelynek – mint komplex elgondolásnak és eljárási rendszernek – megjelenése a biztonságpolitikában (így a hadtudományokban is) a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően vált markánssá oly módon, hogy annak rendkívüli jelentőségét mind az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete (*North Atlantic Treaty Organization – NATO*) mind pedig az Európai Unió (*European Union – EU*) felismerte és hangsúlyozza mind szervezeti, mind eljárási értelemben.⁴ A téma szomorú, de fontos időszerűségét adják a hidegháború vége (1989–1991) óta lezajlott úgynevezett „kis háborúk” tapasztalatai, valamint a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben – különösen 2001. szeptember 11-e óta megjelent – hadviselési módok és formák, amelyekben kiemelt szerephez jutottak a szembenálló felek célkitűzéseinek erősítésére és/vagy gyengítésére törekvő kommunikációs stratégiák. A 2001. szeptember 11-i, az Amerikai Egyesült Államokban történt összehangolt terrortámadások könyörtelensége nemcsak a felderítés és hírszerzés egyes területein meglévő hiányosságokra mutattak rá, hanem arra is, hogy a korábbi időszakban alkalmazott kommunikációs-befolyásolási eljárások és technológiák már nem, vagy alig működtek.⁵ Ennek egyik látványos példája a Szabad Európa Rádió, amely 1989-től kezdve jelentősen csökkentette közép-európai jelenlétét, s ez igaz volt a más geopolitikai régiókban működő „testvérrádiókra” is.⁶ Ugyanakkor az említett események kapcsán Kiss J. László a *terrorizmus és a média szimbiózisára* mutat rá az események újragondolását taglaló publikációjában.⁷

2. A megközelítés problematikája

Bár az elmúlt években számos kísérlet történt a stratégiai kommunikáció definiálására, ezek tartalmát illetően kevés egyetértés mutatkozik a *szakértők* között; pontosabban *abban értenek egyet, hogy miben nem értenek egyet az egyes tartalmi kérdéseket*

⁴ Ld.: a NATO Stratégiai Kommunikáció kiválósági Központját (NATO Strategic Communications Centre of Excellence), amit 2014-ben hoztak létre a lettországi Rigában. Elérhető: www.stratcomcoe.org/report-period-1-october-2014-31-december-2014 (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.) vagy az EU által 2015-ben létrehozott úgynevezett Kelet Stratégiai Kommunikáció Munkacsoportot (EU East StratCom Task Force). Elérhető: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/questions-and-answers-about-east-stratcom-task-force_en (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)

⁵ Ld.: Németh József: 2001. szeptember 11. – Egy vizsgálat anatómiája. *Hadtudomány*, 16. (2006), 3. 103–111. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Hadtudomany_2006/?pg=260&layout=s A letöltés dátuma: 2016. 04. 14.

⁶ Vajda Barnabás: *Egy szabad hang Kelet-Európában: A Szabad Európa Rádió tevékenységéről a hidegháború alatt*. Duna-szerdahely, Nap, 2011. 277–281.

⁷ Kiss J. László: 9/11 újragondolása – a változás percepciója vagy a percepció megváltozása? *Nemzet és Biztonság*, 4. (2011), 7. 71–82. Elérhető: www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/kiss_j_laszlo-9_11_ujragondolasa_a_valtozas_percepcioja_vagy_a_percepcio_megvaltozasa.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 04. 14.)

illetően. A vonatkozó szakirodalom tüzetes áttanulmányozása után és a különböző meghatározási kísérleteket összevetve érdemes kiemelni Peter O'Malley megközelítését, aki üzleti szempontok alapján közelítette meg a fogalmat: a stratégiai kommunikáció „olyan vállalati és intézményi kommunikációs elemeket és/vagy eszközöket használ, amelyek a »cél- vagy kulcshallgatóság« (célcsoport) körében kedvező véleményt alakít(hat)nak ki a vállalati és intézményi célkitűzések lehető leghatékonyabb elérése érdekében”.⁸ Christopher Paul a *Strategic communications: origins, concepts and current debates* című könyvében arra hívja fel a figyelmet, hogy olyan fogalmi megközelítésre kell törekedni, amely „működik”. Szerinte a kifejezés olyan „koordinált akciók (tettek), üzenetek, ábrázolások vagy jelzések más formáit jelentik, amelyek arra irányulnak, hogy a informálják, befolyásolják, vagy meggyőzzék a kiválasztott (meghatározott) hallgatóságot a nemzeti célkitűzések támogatása érdekében”.⁹ Carl Botan szerint, aki a stratégiai kommunikáció és az etika összefüggéseit vizsgálta, egy 1997-ben megjelent tanulmányában a következőket állapította meg: „A stratégiai kommunikáció egyre gyakrabban használt szakkifejezés, amit gyakran a tervezett kommunikációs kampányok esetében használnak. Jól lehet modelljei változatosak, attól függően, hogy üzleti vagy azon kívüli használatáról van szó, mégis a lényege abban keresendő, hogyan határozható meg egy probléma vagy téma, az érintett közönség és a mérhető célok és célkitűzések.”¹⁰ A Routledge brit akadémiai könyvkiadó által 2015-ben először megjelentetett *Stratégiai Kommunikáció kézikönyve* bevezetőjében az áll, hogy a kiadó a bemutatott tanulmányokat a téma multi- és interdiszciplináris megközelítése alapján adja közre.¹¹ A 2007-ben útjára indított, a stratégiai kommunikáció témáját tárgyaló nemzetközi folyóirat (*International Journal of Strategic Communication*) útmutatójában is az egyes tudományterületek közötti összefüggésre és az azok közötti együttműködésre hívják fel a figyelmet annak szerkesztői.¹² A folyóirat eddig megjelent számain tanulmányozva kijelenthető az, hogy az eddig megjelent publikációk valóban kimerítik a tárgyalt téma interdiszciplináris megközelítését.

A Metropolitan Egyetem Könyvtárában elérhető EBSCO-adatbázisban 2019. január 29-én elvégzett angol nyelvű források tudományometriai vizsgálata, a „strategic communication” kulcsszóra, valamint teljes szövegre történő, minden forrást figyelembe vevő keresés alapján mintegy 95 találatot eredményezett.

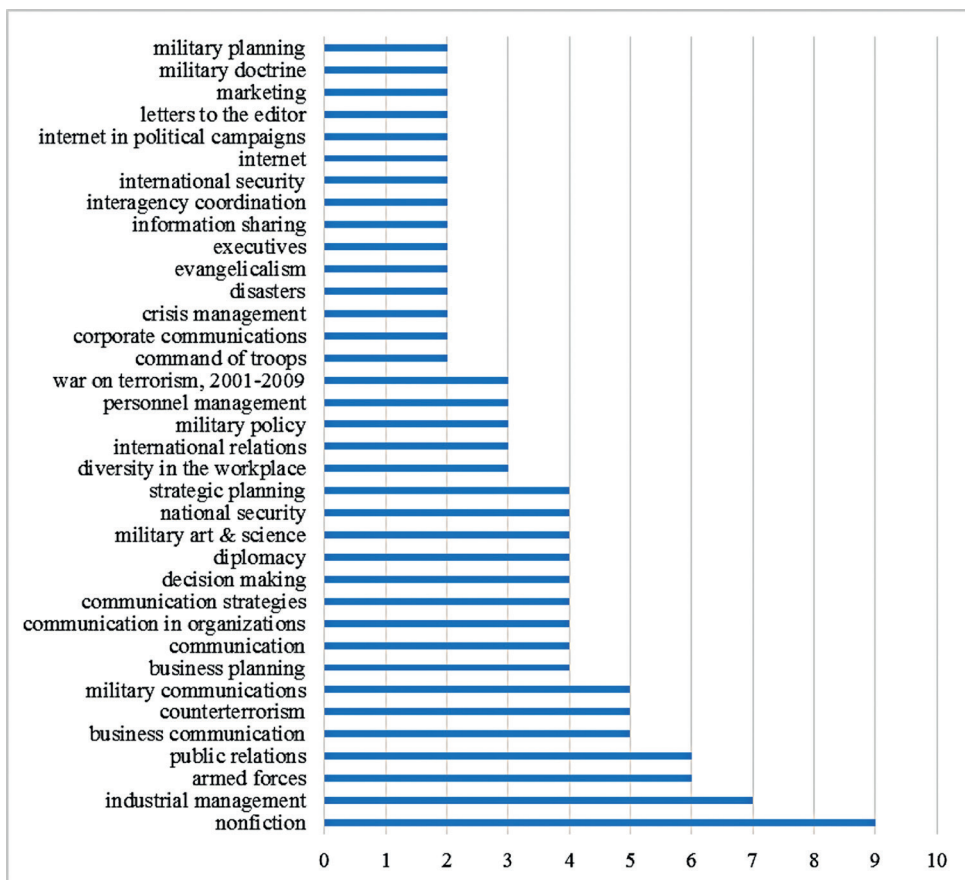
⁸ Peter O'Malley: *Strategic Communications Planning*. Elérhető: www.omalco.com/iabc.htm (A letöltés dátuma: 2013. 01. 15.) idézi: Németh József Lajos: A (stratégiai) kommunikáció és a háború kapcsolata napjainkban. *Hadtudomány*, 23. (2013), 1–2. 129–139. 134. Elérhető: www.mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_Nemeth_Jozsef.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)

⁹ Németh (2013) i. m. (8. l.) 134.

¹⁰ Carl Botan: Ethics in Strategic Communication Campaigns: The Case for a New Approach to Public Relations. *Journal of Business Communication*, (1997), 04. 188. Elérhető: www.researchgate.net/publication/247762001_Ethics_in_Strategic_Communication_Campaigns_The_Case_for_a_New_Approach_to_Public_Relations (A letöltés dátuma: 2016. 03. 20.)

¹¹ Derina R. Holtzhausen – Ansgar Zerfass (eds.): *The Routledge Handbook of Strategic Communication*. New York – London, Routledge, 2015. 20.

¹² Derina R. Holtzhausen – Kirk Hallahan: Strategic Directions for New Journal. *International Journal of Strategic Communication*, 1. (2007), 1. 1–2.

1. ábra: A tudományometriai vizsgálat eredményei.

Forrás: a Metropolitan Egyetem Könyvtára által biztosított EBSCO-adatbázis, az adatfelvétel dátuma: 2019. 01. 29.

Az 1. ábrán jól látható, hogy azok számos témakört ölelnek fel, ugyanakkor a biztonságpolitikai és katonai jellegű megközelítések dominálnak. Fontos hangsúlyoznunk, hogy az adatbázis az 1998–2015 közötti időszakra mutatott találatokat, így arra következtethetünk, hogy 1998 előtt nem jelentek meg a stratégiai kommunikációt közvetlenül vagy jelentős mértékben tárgyaló publikációk.

Álláspontom szerint a fentiek alapján jól érzékelhető és kimutatható, hogy *a stratégiai kommunikáció értelmezése és alkalmazása során számos tudományterület és tudományág érintkezése és kapcsolódása fennáll* (a teljesség igénye nélkül idesorolhatók a bölcsészettudományok, valamint a társadalomtudományok is), így célszerű és előremutató, hogy a témát *így, azaz interdiszciplináris módon* közelítsük meg.

3. Rövid kitekintés: az interdiszciplináris és az interdiszciplinaritás, felmerülő problémák

Az „interdiszciplináris” latin eredetű szó, amely kifejezés az online Idegen Szavak Gyűjteménye szerint: „Több tudományt, szakterületet érintő (a tudományterületek közötti kapcsolatra értendő)” kifejezés.¹³ A *Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége (International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA)* 2008. évi torontói konferenciájának témája és az ezzel kapcsolatban kiadott tanulmánykötet a *diszciplinaritást* olyan „tudományterületi alapegységként értelmezte, amit széles körben használnak a tudományszervezés folyamatában, továbbá ezek segítségével azonosítják a kutatói közösségeket, szervezik meg a finanszírozást. A diszciplinák meghatározzák az egyetemek szervezeti felépítését és a képzéseket.”¹⁴ Az előbbiekhöz kapcsolódva megállapították, hogy az „interdiszciplinaritásra irányuló kutatások a hagyományos diszciplinákon kívül megjelenő tudástartalmak létrejöttét és szerveződését vizsgálják.”¹⁵

Veress Károly egyetemi tanár *Az interdiszciplinaritás problémája* című publikációjában azonban rámutat arra, hogy a kifejezés használata (pontosabban annak egyre inkább elterjedt gyakorlata) napjainkban sajátos szokássá vált, amely „előidézi a kifejezés erodálását és a minősítés devalválódását”.¹⁶ Veress kijelenti azt is, hogy „a diszciplinaritás történeti kategória”.¹⁷

4. Az interdiszciplináris megközelítés a biztonságpolitika komplex értelmezése szempontjából

Számos biztonságpolitikával foglalkozó cikk, tanulmány és kutató szervezet, illetve képzési forma indul ki a biztonságpolitika úgynevezett „komplex” megközelítéséből, amely elvezet minket a biztonságértelmezés szövevényes és számos vitára okot adó tartalmi kérdéseire, de különösen az úgynevezett biztonságosítás – securitisation – témaköréhez.¹⁸ Úgy vélem, hogy ennek említése azért különösen indokolt, mert a stratégiai kommunikációhoz kapcsolódó események és eljárások robbanásszerű növekedése szorosan összefügg a hidegháború lezárása (?) után bekövetkezett biztonságpolitikai történésekkel, és jelenléte kimutatható az egyes – katonai, gazdasági, politikai, társadalmi, környezeti – biztonsági szektorokban (dimenziókban). Ennek ellenére nem kívánom gyarapítani azok táborát, akik a „biztonság” jelentésének partalanná tételéhez

¹³ *Idegen Szavak Gyűjteménye*. Elérhető: <https://idegen-szavak.hu/interdiszciplin%C3%A1ris> (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)

¹⁴ Dudás Anikó: Az interdiszciplinaritás vonzásában: a társadalom-tudományi könyvtárak tudományterületi határainak alakzatai. *Könyvtári Figyelő*, 59. (2013), 1. 149–165. Elérhető: <http://ki2.oszk.hu/kf/2013/04/az-interdiszciplinaritas-vonzasaban-a-tarsadalom-tudomanyi-konyvtarak-tudomanyteruleti-hatarainak-alakzatai/> (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.) Uo.

¹⁵ Veress Károly: Az interdiszciplinaritás problémája. *Erdélyi Múzeum*, 77. (2015), 1. 198–206. 198. Elérhető: https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/29502/EME_EM_2015-1_013_VeressKaroly_InterdiszciplinaritasProblemaja.pdf?sequence=1&isAllowed=y (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)

¹⁷ Uo. 199.

¹⁸ Dudás Attila: Biztonságosítás – Securitisation. *Biztonságpolitika*, 2011. Elérhető: <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&a-id=1039&title=biztonsagiasitas-securitisation> (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)

asszisztálnak, így hangsúlyozom, hogy véleményem szerint a fentiek említése a stratégiai kommunikáció széles alapokon történő és hatékony értelmezését segítheti elő.

5. Az interdiszciplináris megközelítés a kommunikáció szempontjából

Elkerülve a kommunikáció mint kifejezés definiálásában rejlő csapdákat, úgy vélem, hogy a tárgyalt témakört illetően számunkra a *tudatos közlés* olyan formái és módjai lehetnek a legfontosabb kiindulási pontok, amelyek – kevéssé sem titkolt módon – a *meggyőzésre és befolyásolásra* irányulnak. Lindsay Hand, az American Public University oktatója szerint a kommunikációs tanulmányok és így a kommunikáció tanulmányozásában is meghatározó más diszciplínák vizsgálata.¹⁹ Publikációjának az igencsak beszédes *A kommunikációs tanulmányok interdiszciplináris természete* címet adta, amelyben kifejti, hogy a bölcsészettudományokon kívül a természettudományok is jelentős szerepet játszanak a kommunikáció értelmezésében, csakúgy, mint annak oktatásában is. Sőt, kifejti azt is, hogy a műszaki tudományokról és a művészetekről sem szabad elfeledkezni. De a szerző említést tesz az orvostudományokról; és szót ejt a biztonsági, valamint üzleti tanulmányokról is.²⁰

6. Az interdiszciplináris megközelítés a stratégia szempontjából

Úgy vélem, hogy a stratégia unalmas és parttalan fogalmi meghatározásait elkerülendő, érdemes inkább arra a tényre ráirányítunk figyelmünket, hogy kevés olyan tudományterülettel találkozunk, ahol napjainkban vagy a történelem során korábban ne találkoztunk volna annak (vagy valamiféle válfájának) alkalmazásával vagy jelenlétével. Ha pedig hasonlóan a korábban tárgyalt kommunikáció megközelítéséhez említett sajátos gondolkodásmódból indulunk ki, akkor e területen is ki kell hangsúlyoznunk a *tudatosságot* csakúgy, mint a *valamiféle cél elérésére irányuló törekvést*. Szinte lehetetlen vállalkozás lenne az összes létező vagy létezett stratégia felsorolása, azonban a kommunikációnál maradván érdemes Bill Kovarik könyvére utalnunk, aki a kommunikáció történetében bekövetkezett stratégiai változásokat olyan „forradalmaknak” tekinti, amelyek hatása az emberiség történelmében a lőpor, a nyomtatás vagy a navigáció (iránytű) felfedezésével vethető össze.²¹ Megközelítésében a nyomtatás, a vizuális forradalom, az elektronikus (elektromosság általi) forradalom, valamint a digitális forradalom stratégiai jellemzői és hatásaik jelennek meg.

Ennél a pontnál érdemes feltennünk a kérdést: Vajon létezik-e stratégiája a stratégiai kommunikációnak? A feltett kérdésre egyértelmű választ sajnos nem adhatunk, azonban a feltett kérdés megmozgatta a témával foglalkozó szakembereket és szakértőket, akik például 2017-ben a kaliforniai San Diegóban rendezett konferencián

¹⁹ Lindsay Hand: *The Interdisciplinary Nature of Communication Studies*. 2015. Elérhető: <https://onlinelearningtips.com/2015/05/the-interdisciplinary-nature-of-communication-studies/> (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)

²⁰ Uo.

²¹ Bill Kovarik: *Revolutions in Communication*. New York – London, Bloomsbury Publishing Inc. 2017.

próbalnak átfogó válaszokat keresni és adni a kérdésre.²² Megállapítható tehát, hogy ez a téma is foglalkoztatja az érintetteket. Sőt, a NATO vonatkozó tevékenységét megvizsgálva kijelenthető, hogy a szervezet számos dokumentuma foglalkozik a stratégiai kommunikációval, amelynek egyik állomásaként egy 2009-ben kiadott nyilatkozatban kimondták, hogy a stratégiai kommunikációk (sic!) integráns részét képezik (jelentik) a Szövetség katonai és politikai céljainak elérésének.²³

7. Összegzés

Zárásként elmondható, hogy a stratégiai kommunikáció értelmezésében – talán épp a sokrétű és bonyolult magyarázatok okán – az interdiszciplináris megközelítés sokféle támpontot adhat, azonban érdemes ezzel óvatosan élnünk, hogy elkerüljük a fogalom tartalmának és kereteinek túlzott kiterjesztését; így végső soron annak tudományos devalválódását. Ugyanakkor ez a megközelítési mód új irányokat is kijelölhet számunkra; s így új kutatási lehetőségeket biztosít, amelyeket a szerző további három irányba lát előremutatónak; ezek pedig nem mások, mint a stratégiai kommunikáció emberi (egyéni) szereplőiben; a lezajlott és kapcsolódó eseményekben rejlő (történelmi); valamint a kijelölt célok érdekében felhasznált eljárásokban (eszközökben) találhatóak és kutatandók.

Felhasznált irodalom

- Botan, Carl: Ethics in Strategic Communication Campaigns: The Case for a New Approach to Public Relations, *Journal of Business Communication*, (1997), 4. 188. DOI: <https://doi.org/10.1177/002194369703400205>
- Dudás Anikó: Az interdiszciplinaritás vonzásában: a társadalom-tudományi könyvtárak tudományterületi határainak alakzatai. *Könyvtári Figyelő*, 59. (2013) 1. 149–165. Elérhető: <http://ki2.oszk.hu/kf/2013/04/az-interdiszciplinaritass-vonzasaban-a-tarsadalom-tudomanyi-konyvtarak-tudomanyteruleti-hatarainak-alakzatai/> (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)
- Dudás Attila: Biztonságiasítás – Securitisation. *Biztonságpolitika*, 2011. Elérhető: <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1039&title=biztonsagiasitas-securitisation> (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)
- Hand, Lindsay: *The Interdisciplinary Nature of Communication Studies*. 2015. Elérhető: <https://onlinelearningtips.com/2015/05/the-interdisciplinary-nature-of-communication-studies/> (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)

²² Ld.: az említett konferencia programját: *A stratégiai kommunikáció lehetséges jövőbeni irányai*. Konferencia programja. Elérhető: <https://cdn.ymaws.com/www.icaqd.org/resource/resmgr/Conference/2017/PC29-program.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)

²³ Mark Laity: NATO and Strategic Communications. *The Three Swords*, (2018), 33. 65–73. 66. Elérhető: www.jwc.nato.int/images/stories/threeswords/NATO_STRATCOM_2018.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)

- Holtzhausen, Derina – Ansgar Zerfass (eds.): *The Routledge Handbook of Strategic Communication*. New York – London, Routledge, 2015. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203094440>
- Holtzhausen, Derina R. – Kirk Hallahan: Strategic Directions for New Journal, *International Journal of Strategic Communication*. 1. (2007), 1. 1–2. DOI: <https://doi.org/10.1080/15531180701285087>
- Kiss J. László: 9/11 újragondolása – a változás percepciója vagy a percepció megváltozása? *Nemzet és Biztonság*, 4. (2011), 7. 71–82. Elérhető: www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/kiss_j__laszlo-9_11_ujragondolasa_____a_valtozas_percepcioja_vagy_a_percepcio_megvaltozasa_.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 04. 14.)
- Kovarik, Bill: *Revolutions in Communication*. New York – London, Bloomsbury Publishing Inc. 2017.
- Laity, Mark: NATO and Strategic Communications. *The Three Swords*, (2018), 33. 65–73. Elérhető: www.jwc.nato.int/images/stories/threeswords/NATO_STRATCOM_2018.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)
- Németh József: 2001. szeptember 11. – Egy vizsgálat anatómiája. *Hadtudomány*, 16. (2006), 3. 103–111. Elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Hadtudomany_2006/?pg=260&layout=s (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)
- Németh József Lajos: A (stratégiai) kommunikáció és a háború kapcsolata napjainkban. *Hadtudomány*, 23. (2013), 1–2. 129–139. Elérhető: www.mhtt.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_Nemeth_Jozsef.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)
- O'Malley, Peter: *Strategic Communications Planning*. Elérhető: www.omalco.com/iabc.htm (A letöltés dátuma: 2013. 01. 15.)
- Vajda Barnabás: *Egy szabad hang Kelet-Európában: A Szabad Európa Rádió tevékenységéről a hidegháború alatt*. Dunaszerdahely, Nap, 2011. 277–281.
- Veress Károly: Az interdiszciplinaritás problémája. *Erdélyi Múzeum*, 77. (2015), 1. 198–206. Elérhető: https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/29502/EME_EM_2015-1_013_VeressKaroly_InterdiszciplinaritasProblemaja.pdf?sequence=1&isAllowed=y (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)
- A Metropolitan Egyetem Könyvtára által biztosított EBSCO-adatbázis

Internetes források

- Idegen Szavak Gyűjteménye*. Elérhető: <https://idegen-szavak.hu/interdiszciplin%C3%A1ris> (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)
- Kelet Stratégiai Kommunikáció Munkacsoport (EU East StratCom Task Force)*. Elérhető: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/2116/questions-and-answers-about-east-stratcom-task-force_en (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)
- A stratégiai kommunikáció lehetséges jövőbeni irányai*. Konferencia programja. Elérhető: <https://cdn.ymaws.com/www.icahdq.org/resource/resmgr/Conference/2017/PC29-program.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 02. 01.)

János Gerevich¹ – Imre Négyesi²

Network and Information Security of Cloud Computing Services

A felhő alapú szolgáltatások hálózat- és információbiztonsága

Abstract

The security of network and information systems has become a critical issue for both the public and private sectors in the last decade. This article reviews the current EU directive in this area, looking for safety and reliability requirements. Next, we get an overview of the different models of cloud computing services. Finally, the relationship between the identified security and reliability requirements and the cloud computing service models will be described.

Keywords: cloud computing, security, reliability, automation, development

Absztrakt

A hálózati és információs rendszerek biztonsága az elmúlt évtizedben kritikus kérdéssé vált az állami- és a magánszektor számára is. Ebben a cikkben áttekintjük a területet jelenleg szabályozó hatályos EU-irányelvet biztonsági és megbízhatósági követelmények után kutatva. Ezt követően átfogó képet kapunk a felhő alapú informatikai szolgáltatások különböző típusairól. A dolgozat végén a feltárt biztonsági és megbízhatósági követelmények és a felhő alapú szolgáltatástípusok közötti összefüggések kerülnek bemutatásra.

Kulcsszavak: felhő alapú számítás, biztonság, megbízhatóság, automatizálás, fejlesztés

¹ Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, e-mail: gerevich.janos@agilexpert.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7236-4514>

² Nemzeti Közszerológálati Egyetem, egyetemi docens – University of Public Service, Associate Professor, e-mail: negyesi.imre@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1144-1912>

1. Introduction

Cyberspace is a virtual environment where we can do more and more activities while the number of services available here is continuously growing. Internet-based services are continually expanding, including online shopping, social networking, banking, healthcare, e-government and defence systems. At the same time, we should not forget the various radio- and NFC³-based electronic solutions which are also spreading and form part of cyberspace. As a result of technological advancement, the fight against cybercrime and cyber-security is a high priority worldwide as well as in Hungary today. Attacks are aiming at stealing, manipulating, destroying information and creating fake news in the cyberspace. Very often the targets of cyber-attacks are individuals. However, neither the private, nor the public sector including the armed forces can feel secured. The IT systems of defence sector can also be the target of cybercrime, for instance blackmailing. It is also possible that a military organisation which is responsible for the defence activities of a country confronts a hacker group linked to the armed forces of another country. In addition to external risks, the vulnerabilities of hardware and software environments should be highlighted. They might have severe internal risks and require appropriate methods to address them.

If we are looking for a modern approach to addressing the risks outlined, an appropriate start would be to examine the existing regulations of the EU. The last document in this category is the Directive of the European Parliament and the Council concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union⁴ (NIS Directive). We have already seen extensive regulation on the protection of critical infrastructures of the EU in the previous decades. Such measures include rules on the protection of critical infrastructures. The action plan of the European Critical Infrastructure (ECI) protection was already published in a separate document⁵ by the European Commission in 2006. Subsequently, the identification and designation of European critical infrastructures were regulated two years later by a European Council directive.⁶ The EU has recognised the importance of critical information infrastructures and set further goals in 2011 to achieve global cyber-security. Cybersecurity Strategy of the European Union (Cybersecurity Strategy) with many identified cyber-challenges⁷ was published in 2013. One of the difficulties discussed was the question of network and information security. The Cybersecurity Strategy indicated⁸ an EU level directive for the protection of the essential services. Finally, in 2016 the EU introduced the NIS Directive, which is the extension of the

³ NFC – Near-field communication. The term covers a set of standards describing communication between smartphones and similar (usually mobile) devices.

⁴ Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union.

⁵ Communication from the Commission on a European Programme for Critical Infrastructure Protection 786 final, COM(2006).

⁶ Council Directive 2008/114/EC of 8 December 2008 on the identification and designation of European critical infrastructures and the assessment of the need to improve their protection.

⁷ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Critical Information Infrastructure Protection 'Achievements and next steps: towards global cyber-security,' 163 final, COM(2011).

⁸ Ibid. 2.3.

critical infrastructure protection regulations to the operators of essential network and information systems.

2. Network and Information Security Nowadays

Identifying critical systems, analysing risks, creating security plans with disaster recovery capabilities are complex tasks. It is most important to use appropriate methods and technologies during the design and development phase of an information system that provides an essential service or a part of a critical infrastructure. The European Union published the NIS Directive on July 6th, 2016. This document contains 75 points altogether with arguments, insights and steps that need to be taken to address the problem at the appropriate level. The purpose of the following analysis is to identify requirements that can be interpreted from software technology perspective and covered by standard software development methods.

One of the main purposes for the regulation is improving the security and reliability of information systems in the internal market.⁹ If we look at security from the perspectives of design, development and operation, security matters are more in the scope of the operation. However, in terms of reliability the design and development scope seems to be more important. A requirement has already been identified as the following: strive for reliability during design and development. Nowadays, the number of security incidents is still increasing regardless of whether a malicious human intention is in the background or a technical error is causing the service outage.¹⁰ These security incidents can be transboundary, so it is crucial to develop methods that have sufficient reliability and security parameters in the era of cloud computing. As we can see, there is a need for new technologies and methods which can increase the security and reliability of network and information systems. Only strategic cooperation between Member States could guarantee¹¹ the success of the new techniques if they help the development and later apply the standards. The level of preparedness of the Member States regarding cyber-security is unequal and there is a need to uniform minimum requirements at EU level for operators of essential services and digital service providers. The outlined requirements have to be applied to network operators and information system providers.¹² In both cases, detection of security incidents, detection and correction of logical errors requires standard procedures and methods. During the analysis of the basics, we succeeded in identifying four requirements in software technology about the new methods to be developed as follows.

1. *Strive for reliability during design and development.*
2. *In the cloud-based operating environment the services must be developed with the sufficient reliability and security parameters.*
3. *The goal to be achieved is applying high-level security and reliability standards.*
4. *Detection of security incidents, revealing and correction of logical errors has to be done by standard procedures and methods.*

⁹ NIS Directive (1).

¹⁰ Ibid. (2)–(3).

¹¹ Ibid. (4).

¹² Ibid. (5)–(6).

In this section, we meet sectors that are affected by the NIS Directive. There are some sectors where information security has already been properly regulated. Thus, there are also sectors where the security environment is still being formed. The water transport sector must fully apply the NIS Directive.¹³ In the sector of banking and financial market the infrastructure regulations in many cases are stricter than what the NIS Directive sets out, which requires at most legal harmonisation for this sector.¹⁴ For online marketplaces and online search engines, the NIS Directive regulates the original providers, not the operator of the mediator services.¹⁵ The document refers to cloud computing providers in a separated point, which is also an area to be regulated.¹⁶ While cloud-based services have both network and information technology risks, Internet exchange points (IXPs) are the riskiest regarding disruption of technically and organisationally separate networks.¹⁷ There is another industry requirement for public administrations in the enforcement considerations: 'The directive applies only to those public administrations which are operators of essential services.'¹⁸ Cloud computing technology has particular importance in all sectors because in all cases where we are talking about just virtual computing capabilities, there is the chance to build private cloud services or contract with third-party cloud providers.

For security and reliability reasons, we should also consider security incidents for organisations that are not operators of essential services but have IT systems. For all sectors, risk management includes the security of stored,¹⁹ transmitted²⁰ and processed²¹ data. In many cases operators of essential services are using other digital services during their activities. Digital service providers are not subject to the NIS Directive but must provide a level of security that is proportionate with the level of service they offer and ensures uninterrupted operation.²² Hardware manufacturers and software developers play a particularly important role in the improvement of the security of network and information systems because their solutions can enhance the quality of the essential services.²³ 'Technical and organisational measures imposed on operators of essential services and digital service providers should not require a particular commercial information and communications technology product to be designed, developed or manufactured in a particular manner.'²⁴ So it is not allowed to specify requirements for the production of the hardware, network and software products at the legislative level. Still, recommendations can be made for their production – in our view, we can define the sufficient recommendations for the software development, but we will discuss this later.

¹³ Ibid. (10)–(11).

¹⁴ Ibid. (12)–(14).

¹⁵ Ibid. (15)–(16).

¹⁶ Ibid. (17).

¹⁷ Ibid. (18).

¹⁸ Ibid. (45).

¹⁹ Security of stored data is mainly related to hardware (HW) and software (SW) issues.

²⁰ Security of transmitted data is mainly related to hardware (HW) and network (Net) issues.

²¹ Security of processed data is mainly related to software (SW) and network (Net) issues.

²² NIS Directive (47)–(49).

²³ Ibid. (50).

²⁴ Ibid. (51).

There are security and reporting obligations for both operators of essential services and digital service providers, but the costs of security measures should be proportionate with the risks. Governmental organisations may request additional security measures by contract.²⁵ Outsourcing is possible for public-sector bodies. However, in this case, the public-sector body – not the service provider – must comply with the legal requirements for the particular service.²⁶ It is also possible to make appropriate recommendations for the operating environment of essential services. In the case of software-based services automation is required that can increase operational security and reliability. Table 1 shows the security exposure for some sectors based on software/hardware/network factors from 1 to 5. The values in the table are subjective metrics. They are intended to illustrate the diversity between sectors. Besides the subjective values we can see that different scopes of data security may be critical for different sectors. We can see that the presence of software components (SW) is critical for two territories. The new standards should cover data handling and data storage related processes. In these cases, software technology and software development methods play a significant role. After the previous analysis, we are looking for requirements that can be organically integrated into software development technologies and therefore, they could become requirements of the new standards. In the NIS Directive we can find several goals which can be interpreted in a way concerning software development.

Table 1. *Data operations and some IT-exposed sectors from security perspective*

Sector	SW	HW	Net	Data storage security (HW/SW)	Communication security (HW/Net)	Data handling security (SW/Net)
Water transport	3	5	5		Critical	
Banking	5	5	5	Critical	Critical	Critical
Cloud computing	5	3	5			Critical
IXP	1	5	5		Critical	
Government	5	3	5			Critical

Source: Compiled by the author

The primary purpose of the NIS Directive is to develop appropriate methods from physical protection to information security, taking into account 'physical and environmental security, security of supplies, access control to network and integrity of network and information systems'.²⁷ This requirement implies the creation of security plans through controlled methods and processes to ensure security in the above listed scopes. For each scope the following capabilities shall be developed on a sector-by-sector basis: 'incident-handling management, incident detection capability, incident reporting and communication'.²⁸ The cyberspace with the essential services also requires adequate routines to handle, detect and report security incidents with appropriate information. From this perspective the 'service continuity strategy and contingency plans, disaster

²⁵ Ibid. (52)–(54).

²⁶ Ibid. (56).

²⁷ Ibid. (69).

²⁸ Ibid. (69).

recovery capabilities²⁹ are indispensable for the sustenance of network and information systems. Continuous maintenance of essential services requires such plans and capabilities that it can be a realistic goal to maintain the service after a security incident. Reliable design methods to manage security risks are needed to achieve this goal. With these considerations in mind, network and information systems have particular importance in terms of operation, 'monitoring and logging requirements, conducting emergency plans, testing network and information systems, security assessments and compliance monitoring'.³⁰ To foster the proper reaction capabilities, it is necessary to develop system management solutions that can immediately detect the changes in the essential services – especially the security incidents. During the analysis new requirements have been identified for the design and operation of the essential services to enhance their security and reliability. The newly identified needs are listed below.

5. *Regulated methods and processes must support security plans creation.*
6. *The security incidents have to be manageable, detectable and reportable with appropriate information.*
7. *Design methods are required that can guarantee the reliability of the essential services and handle security aspects.*
8. *The correspondent reaction capability can be fostered by specialised system management solutions that can immediately detect the changes in essential services and alert potential security incidents.*

The NIS Directive does not contain further methodological and technological considerations, but it is also worth briefly reviewing the related legal context and the implementation process. Operators of essential services and digital service providers are the subject of the NIS Directive. Thus, the providers of public communication networks or publicly available electronic communication services are regulated by Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council³¹ and not managed by the NIS Directive. Trust service providers have to follow the special security requirements laid down in the Regulation (EU) No 910/2014³² of the European Parliament and of the Council.³³ The NIS Directive provides the possibility for the Member States to extend the original regulations and introduce new sector-specific rules. In these exceptional cases, the Commission must be informed about the *leges speciales*; besides, Member States could require other additional security standards.³⁴ In parallel with the possibility of special regulations, Member States should endeavour to create safety standards based on the requirements and the experiences. ENISA³⁵

²⁹ Ibid. (69).

³⁰ Ibid. (69).

³¹ Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on a common regulatory framework for electronic communications networks and services (Framework Directive).

³² Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC.

³³ NIS Directive (7).

³⁴ Ibid. (8)–(9); (57)–(65).

³⁵ ENISA – European Network and Information Security Agency. From 17 April 2019 European Union Agency for Cybersecurity.

should coordinate this standardisation activity.³⁶ Organisations not covered by the NIS Directive should also be able to report security incidents voluntarily.³⁷ In order to implement the NIS Directive, the Commission must be given implementing powers to act to achieve its objectives.³⁸ After the brief exploration of the legal environment, it can be stated that the document deals with the establishment of safety standards and the encouragement of entities in the public and private sectors both at EU and Member State level.

By analogy with the designation procedure of critical infrastructures, it is up to the Member States to decide about a company if it is an operator of essential service or not. The NIS Directive provides the classification rules sector-by-sector, and the list of sectors is updated periodically due to changes in the entities of the sectors. Sectoral reviews should be carried out regularly in each Member State due to economic and social impacts. The Member State should review the services that are part of the list of essential services. When assessing the result of a security incident, Member States should also take into account cross-sector and sector-specific factors. On the Member State level, the list of essential services should include all the identified essential services. If an operator of essential service provides its service in more than one Member State, the concerned entities should cooperate in the risk management. Member States should also take measures regarding the obligations to regulate the security of the network and information systems and should designate the relevant service providers based on compliance. Subsequently, the size and market share of the identified actors shall be communicated to the European Union anonymously sector-by-sector. In order to manage these tasks, each Member State should publish its national strategy of security of network and information systems.³⁹ Additionally, each Member State should designate a single national point of contact responsible for coordinating issues related to cross-border cooperation.⁴⁰

The ENISA and CSIRT⁴¹ network within the European Union are responsible for the implementation of the NIS Directive. Anonymous reports shall be prepared by the single point of contact of the Member State concerned and submitted to the Commission. The report shall include the nature, the type, severity and duration of the security incidents. Adequate capabilities are needed at Member State level to prevent, detect, handle and mitigate security incidents.⁴² Success requires both cross-sectoral and international cooperation. In the private sector, the operators of essential services should be encouraged for collaboration and dialogue to improve the security of network and information systems. ENISA coordinates this process, the use of existing resources, capacity building and knowledge building are the most important tasks.⁴³ The information sharing on security incidents should be international, complying with the appropriate rules, through a central website (URL: <https://cert.europa.eu>)

³⁶ NIS Directive (66).

³⁷ Ibid. (67).

³⁸ Ibid. (68).

³⁹ Ibid. (19)–(30).

⁴⁰ Ibid. (31).

⁴¹ CSIRT – Computer Security Emergency Response Team.

⁴² NIS Directive (33).

⁴³ Ibid. (34)–(38).

on security incidents in the Union.⁴⁴ CyberEurope exercises can help the Member States to test their preparedness and interoperability and develop an appropriate risk management culture.⁴⁵ With this collaboration, the EU can significantly reduce network-based communication risks, while data handling and data storage issues remain open, especially for cloud services.

The legal environment and the identification process of essential services do not contain other technology requirements. However, we can state that the eight requirements identified during the analysis are the goals of the needed standards. The fostered standards in the design, development and operation phases should cover data management and communication issues at the forefront. With this approach, the security and the reliability of future systems can be increased. The more in-depth understanding of security risks requires a closer examination of different cloud computing models.

3. The Security and the Cloud Computing Service Models

The security of critical infrastructures is vital for our society. An excellent example of such a system is the power plants and the physical pieces of the electricity grid together. Nowadays, the physically existing critical systems are mostly using software components, even though they are not information systems at all. Of course, the electronic devices involved in these infrastructures are controlled by software drivers, so physically existing critical infrastructures can have software components. The relationship between software and information systems needs to be clarified from a software technology perspective at this point. There are different uses of software applications. For example, PLC⁴⁶ driver programs are commonly used in the industry. However, both the printer driver and the ERP⁴⁷ system are special software applications. For the drivers of physical devices, we are usually talking about 'low-level' controllers as a particular type of software.

Previously, a negligible proportion of electronic devices had network connectivity, but in the new millennium a significant portion of the newly manufactured digital 'gadgets' already have network connectivity. This capability and the widespread use of the Internet have made it possible for IoT⁴⁸ to become the dominant segment of cyberspace today. The ability to connect to the network has emerged in industrial applications due to central monitoring and control. In everyday life, communication between smart electronics and mobile devices has become widespread. Parallel with the development of these solutions, threats and potential vulnerabilities have emerged from drivers, software updates. The connections between industrial machines, smart devices and their controllers can be already considered as a kind of distributed information system. Cases of traditional information systems are in the following

⁴⁴ Ibid. (39)–(41).

⁴⁵ Ibid. (42)–(44).

⁴⁶ PLC – programmable logical controller.

⁴⁷ ERP – enterprise resource planning.

⁴⁸ IoT – Internet of Things.

sectors: telecommunication, banking, healthcare, transportation and government. In these cases, the business process is entirely software-based. Therefore, it is possible to create a cloud-based development and operational environment. With the spread of cloud-based technology, different service models have appeared. The difference between service models is the proportion of services provided.⁴⁹ The most basic service model is IaaS,⁵⁰ in which case the number of components managed and offered by the provider is the smallest. The service provider offers physical devices, servers, storage, network components and the user controls the software. If an essential service is IaaS, security and reliability must be standing on two pillars. On the one hand, the use of safe physical devices can ensure reliability. On the other hand, geo-redundant data storage and backup systems are required to ensure security. Security and reliability for IaaS is mostly not an issue of software technology but an issue of infrastructure design.

The next model of the offered services is the PaaS⁵¹ which is based on the services provided by physical devices. The PaaS model assumes the presence of some basic software in the cloud that enables the production of custom software development. The service provider offers these out-of-the-box software components. Such software components are operating systems, web servers, database servers and programming languages. In this environment, security and reliability issues are related to software development processes. In the case of PaaS model, the reliability of the software components, development tools and programming languages must be verified during the software development workflow. So, the methods and tools used in software development can improve the reliability of the services provided in the PaaS model. The tools for automated testing, code review and continuous integration provide the preconditions of the better software quality.

If the cloud provider offers a software-based service, we are talking about the SaaS⁵² model. In this model the user of the service is using the graphical or technical interface of the provided software. The provider is responsible for all technical issues, including the development and operation of the software. Very often the systems in the corporate governance, banking and public sector are available for their customers in this model. Usually, the SaaS model means an outsourced capability where the customer receives a software-based service in addition to a regular fee. Loss of physical networks and hardware damage can have critical consequences for this type of model, but software risks, malfunctions, information theft, system downtime are at least as much of threat.

The issue of security and reliability is a particularly exciting field in the SaaS model. In addition to the security issues of the IaaS and PaaS models discussed earlier, there are also software technology issues with the software-based services. Such a security question is whether unauthorised penetration or unauthorised data extraction is adequately protected. Does the service provider have sufficient and adequate diagnostic data during operation? Are the operational processes standardised? In case of a security incident, is it possible to create the correct entries into the technical log

⁴⁹ András Tóth, 'A felhőinformatika alapjai,' *Hírvillám (Signal Badge)* 2, no 1 (2011), 88–89.

⁵⁰ IaaS – Infrastructure as a Service.

⁵¹ PaaS – Platform as a Service.

⁵² SaaS – Software as a Service.

files? From the reliability perspective, the following questions may arise. Are sensitive data (e.g. personal data, financial data) modelled correctly? Is it possible to restrict the retrieval of sensitive data in a controlled way? Are anonymous data, encrypted data available to support debugging? Do the upgrades remove previous functionality? Does the system speed slow down after version upgrades? Is the system free of unexpected error messages? Summarising the above questions into a single item, is the software-based service being developed and operated in a standardised way?

The CSIRT network controlled by ENISA protects against malware, spyware and viruses, actively covering the IaaS model and partially covering the PaaS, SaaS layers above it. To specify different platforms, standardised methods and technologies to support software development and operation is a forward-looking task. The challenge of software technology is to increase the security and reliability for PaaS and SaaS cloud computing models available in cyberspace. Beyond quality indicators, the goal should be to develop a rapid response capability in the event of security incidents or threats.

Figure 1 illustrates the required methods to enhance the security and reliability factors for each layer in the service model triangle. From bottom to top, the significance ratio of hardware and network design is decreasing. While in the same direction, the proportion of software technology importance is increasing from the security perspective. In each layer of the triangle the recommended methods are visible for the IaaS, PaaS and SaaS models. As we can see, the methodology strongly coupled with technology can improve reliability and security in the PaaS and the SaaS layers. Nevertheless, the PaaS and the IaaS layers quality factors can be enhanced by trusted devices and software components based on fault-tolerant physical infrastructure.

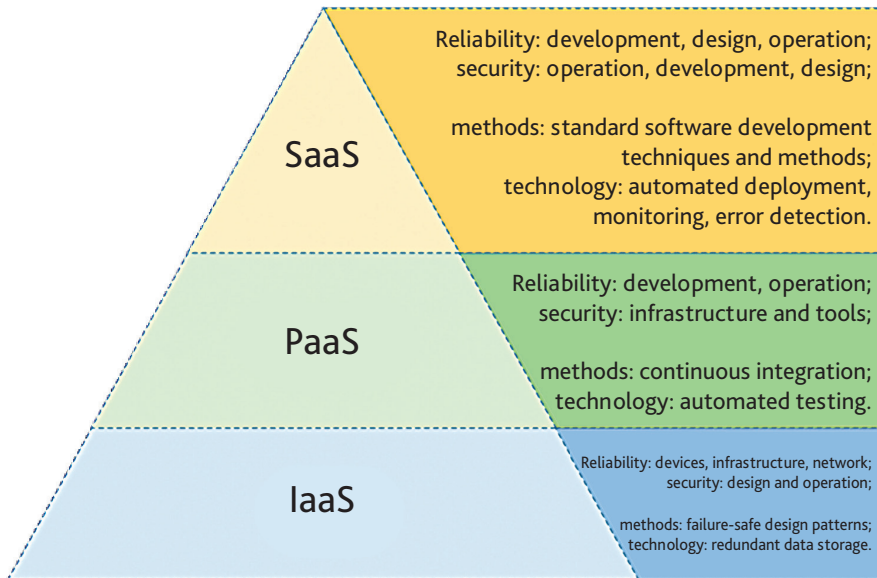

Figure 1. Cloud computing service triangle and recommended security methods

Source: Compiled by the author

In the SaaS model reliability and security are related to the design, development and operation of the software. For reliability, the software development related activities are more critical, while in the field of security the operating environment is more important. The improvement of quality indicators can be achieved by automated methods, where the cooperation of the design–development–operation areas is combined. Automated installation processes, monitoring and error detection can provide the technical background for security and reliability. In the case of methods, standard software development methods can be used to produce systems of appropriate quality for the operating environment.

Such software development-related activities are usually done in the PaaS model. The continuous integration method can help the developers to integrate the new features into the software continually with appropriate feedback. This method is supported by automated testing tools. If the requirements are specified correctly, automated tests can hold and cover them as a shell of the production system. This way, the top two layers of the cloud triangle can be managed together to produce better quality software.

The requirement analysis techniques, software development methods and operation environment must be involved during the preparation of new software technology standards. If the new standards are developed and widely used, our information systems will not only be more secure on the hardware and network side, but also the software technology side. Both the physical and the virtual aspects must be managed to achieve a higher level of security of network and information systems.

4. Conclusion

Over the last fifteen years the European Union has set out its objectives for the protection of European Critical Infrastructures and developed related regulatory mechanisms. Measures to protect essential services are vital to enhancing the security of our digital society. During our analysis, we learned about the NIS Directive, which defines the protection of critical infrastructures in cyberspace, with other words, the protection of essential services as a part of the Cybersecurity Strategy.

The process of identification, designation and management of essential services is well regulated, similar to measures for critical infrastructures. The CSIRT network adequately supports vulnerability detection for widely used softwares in the Member States and prevention of security incidents on computer networks. Sufficient alarm and response procedures are available for security incident mitigation. We have seen that software technology needs to address security issues of data transmission and data storage need to develop new standards. In the analysis we have identified the security risks of cloud-based service models bearing in mind the security and reliability issues mentioned above.

The framework for the EU has adequately supported the mitigation of threats to computer networks and physical IT infrastructure. With the terminology of cloud services, the NIS Directive adequately supports the IaaS model. For the PaaS and SaaS models, the process of software development and operation is only partially covered by the document. Both service models have the potential to improve the security and reliability indicators defined in the NIS Directive. The following eight requirements identified during the analysis may serve as a basis for the standards to be developed. The new rules as an

integrated software technology approach must allow automation from the identification of requirements through software development to operation.

1. *Strive for reliability during design and development.*
2. *In the cloud-based operating environment the services must be developed with the sufficient reliability and security parameters.*
3. *The goal to be achieved is applying high-level security and reliability standards.*
4. *Detection of security incidents, revealing and correction of logical errors has to be done by standard procedures and methods.*
5. *Regulated methods and processes must support the creation of security plans.*
6. *The security incidents have to be manageable, detectable and reportable with appropriate information.*
7. *Design methods are required that can guarantee the reliability of the essential services and handle security aspects.*
8. *The correspondent reaction capability can be fostered by specialised system management solutions that can immediately detect the changes in essential services and alert potential security incidents.*

Bibliography

- Communication from the Commission on a European Programme for Critical Infrastructure Protection 786 final, COM(2006), Brussels, 2006. 12. 12.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Critical Information Infrastructure Protection 'Achievements and next steps: towards global cyber-security' 163 final, COM(2011).
- Council Directive 2008/114/EC of 8 December 2008 on the identification and designation of European critical infrastructures and the assessment of the need to improve their protection.
- Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union.
- Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on a common regulatory framework for electronic communications networks and services (Framework Directive).
- Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace.
- Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC.
- Tóth, András: 'A felhőinformatika alapjai.' *Hirvillám (Signal Badge) 2*, no 1 (2011), 85–90. Available: www.comconf.hu/kiadvany/hirvillam_2evfolyam_1szam.pdf (02. 10. 2020.)

Vigh Vivien¹

Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században

The Geopolitical Significance of the Arctic in the 21st Century

Absztrakt

Az Arktisz térsége napjainkban felértékelődni látszik, amiből kifolyólag feltételezhetünk egy új biztonságpolitikai kihívást. Mindez abból adódik, hogy meghatározó fontossággal bír mind politikai, gazdasági, katonai, mind környezetvédelmi szempontból. A globális klímaváltozás is jelentősen felértékeli a térséget és megváltoztatja a geopolitikai erőviszonyokat. Jelen tanulmány célja az, hogy bemutassa az Északi-sarkon zajló nagyhatalmi játszmákat és a globális felmelegedés következményét a térségben, továbbá a térség geostratégiai helyzetének, természeti, társadalmi, gazdasági és katonai viszonyainak, valamint mindezek biztonságra tett hatásának vizsgálata.

Kulcsszavak: Északi-sark, Északnyugati-átjáró, Északkeleti-átjáró, hajózási útvonalak, klímaváltozás

Abstract

Today, the Arctic region seems to be gaining in value, which is why we can expect a new security policy challenge. This is due to its crucial importance in political, economic, military and environmental terms. Global climate change greatly appreciates the importance of the region and changes the geopolitical balance of power. The purpose of this study is to present the power games in the Arctic and the consequences of global warming in the region. In addition, the geostrategic position of the area, its natural, social, economic and military conditions and its impact on security will be examined.

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences PhD student, e-mail: vighvivi93@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1264-8202>

Keywords: North Pole, Northwest Passage, North-East Passage, shipping routes, climate change

1. Bevezetés

Több évtizedre visszanyúló viták alakultak ki az Északi-sarkvidék „birtoklása” érdekében. Ezeket a vitákat nagyhatalmi törekvéseknek is nevezhetjük. Az Északi-sarkvidék több országhoz is tartozik, olyanokhoz, amelyek több évtizedre vagy akár évszázadra visszamenőleg és napjainkban is nagyhatalmi státuszt töltenek be a világban. A térségben megfigyelhető az egyre jobban fokozódó nemzetközi figyelem. Ez a figyelem a sarki jég hirtelen és gyors olvadása miatt következett be. A sarkvidéki államok egyre több befolyást szeretnének a térség felett szerezni, mivel nagy a valószínűsége annak, hogy a jég alatt – ami várhatóan öt évtizeden belül el fog olvadni,² így kiaknázható lesz a térség – különböző ásványkincseket (kőolaj, földgáz, metán stb.) fognak felfedezni a kutatók. Az Északi-sarkvidék jegének lassú, de folyamatos olvadása meg fogja változtatni a fontos erőforrásokért folyó nemzetközi versengést.³

1. ábra: Az Északi-sark (Arktisz)

Forrás: https://images-na.ssl-images-amazon.com/images/I/71WIAGsXJOL._AC_SL1000_.jpg
(A letöltés dátuma: 2019. 12. 15.)

² Lattmann Tamás: Olvadó jég, fagyossá váló viszonyok (Viták az Északi-sarkvidék körül). *Nemzet és Biztonság*, 1. (2008), 11. 50–58. Elérhető: www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/lattmann_tamas-olvado_jeg_fagyossa_valo viszonyok_vitak_az_északi_sark_korul.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 16.)

³ Zbigniew Brzezinski: *Stratégiai vízió*. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2013. 167.

Arktisznak nevezzük azt a területet, amely az Északi-sark körül helyezkedik el (lásd 1. ábra). Ennek a területnek a legnagyobb része a Jeges-tenger területére esik, amit állandó jégtakaró borít. Az Arktisz területéhez a következő országok tartoznak: Oroszország, USA, Kanada, Norvégia, Izland és Dánia. Ezek az országok mind északi-sarki tengerparttal rendelkező államok. Ez a hat északi-sarki tengerparttal rendelkező állam rohamot indíthat annak érdekében, hogy magáénak követelje a gazdag kőolaj-, földgáz- és érlelőhelyeket.⁴ Ez a folyamatos kitermelési verseny komoly geopolitikai változásokat idézhet elő, főleg a legnagyobb területtel rendelkező Oroszország javára.

2. Történelmi előzmények

Az Északi-sark első átrepülése 1926. május 9-én történt meg. Egy hárommotoros Fokker típusú repülőgép szállt fel a Spitzbergákról. A gép személyzete: Richard Byrd kapitány, navigátor, az expedíció vezetője és Floyd Bennett, a pilóta. Byrd és Bennett jelentették, elérték az Északi-sarkot, a pólus felett tizenhárom percig köröztek, majd visszatértek a Spitzbergákra. Byrd és Bennett hősöknek kijáró fogadtatásban részesült az Amerikai Egyesült Államokban.⁵

A sarkkör feletti terület légi útvonala elég rövid, és ha a jég területe elkezd olvadni, akkor hajózható is lesz a térség. Ebből kiindulva az Északi-sarknak a katonai és gazdasági jelentősége fokozatosan növekedni fog. Az 1930-as években Észak-Amerika és Kanada már felfedezte, hogy az Északi-sarkvidéknek nagy a stratégiai jelentősége.⁶

1943-ban Nicholas John Spykman az Egyesült Államok egyik jelentősebb geopolitikusa így fogalmazott: „Az atlanti és pacifikus frontjaink már nem a legfontosabb kapcsolódási pontjaink az Óvilághoz. Északra fekszik egy harmadik front, amelyen a repülőgép fog dominálni, és amely fontosságával fogva háború és béke stratégiánkban gyorsan le fogja hagyni a többi frontot, ha ez egyáltalán már meg nem történt.”⁷ Spykman Óvilágon Oroszországot érti, Újvilággént pedig az Egyesült Államokra gondol. Ha ezt a kijelentést értelmezni próbáljuk, akkor rájövünk, hogy a világ geopolitikai szerepe megváltozott, mivel Spykman az Északi-sark körüli térséget a világ közép-pontjába állította.⁸

A II. világháború után még jobban megnőtt a régió stratégiai jelentősége a német és a szovjet tengeralattjáró-tevékenység számára. Tovább fokozódott a jelentősége a hidegháborúban is a térségnek, mert ez az útvonal volt a legrövidebb az akkori Szovjetunió és Észak-Amerika között.

⁴ Uo. 167.

⁵ Az Északi-sark fölött, vagy mégsem Byrd volt az első. IHO (é. n.). Elérhető: <https://iho.hu/hirek/az-eszaki-sark-folott-vagy-megsem-byrd-volt-az-első-160509> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 16.)

⁶ Brzezinski i. m. (3. lj.) 167., 168.

⁷ Fischer Ferenc: *A kétpólusú világ 1945–1989*. Budapest, Dialóg Campus, 2005. 29., 32., 33., 324.

⁸ Uo. 324.

3. Földrajzi elhelyezkedés

Az Északi-sarkvidék nem csupán egy földrajzi értelemben körülhatárolható területet jelent. Ez a régió egy összetett, szorosan összefüggő és kölcsönösen egymásra épülő ökoszisztémát, egy sajátos éghajlati övezetet, valamint az utolsó jégkorszakig visszanyúló, a helyi őshonos kultúrák, hagyományok és bennszülött népcsoportok életvitelének sokféleségét is magában foglalja. Az Arktisz – az Északi-sarkvidék – a befagyott Jeges-tenger és az azzal határos szárazföldi területekből áll. A sarki jégsapka kulcsszerepet játszik az Északi-sarkvidéken, amelyet jelenleg a jég nem teljesen fed be egész évben. A csak részben állandó, illetve évszakosan előforduló tengeri jégpáncél a különféle élőlények sokaságának ad otthont.

2. ábra: Az Északi-sarkkör vonala és a hozzá tartozó országok

Forrás: http://beyondpenguins.ehe.osu.edu/files/2011/08/arctic_map_political.png
(A letöltés dátuma: 2019. 12. 16.)

Az Északi-sarkvidék hatalmas kiterjedésű és meglepően változatos terület, amely szárazföldröket és jégmezőket foglal magában. Az Északi-sarkkör az északi féltekén, az északi szélesség 66,5°-án húzódó, képzeletbeli körvonal. Az Északi-sarkkörön túlra az alábbi országok területe nyúlik át: Egyesült Államok (Alaszka), Oroszország, Kanada, Norvégia, Svédország, Finnország, Izland és a Dánia fennhatósága alatt álló Grönland

(lásd 2. ábra). Az Északi-sarkkörön belül mindenhol előfordul a nyári napforduló idején (június 22-én) egy 24 órás nappal, a téli napforduló idején (december 22-én) egy 24 órás éjszaka. Az Északi-sarkvidéknek nincs pontos határa, de általában azt a területet nevezik így, ahol az év legmelegebb hónapjában, júliusban a havi középhőmérséklet a 10 °C (50 °F) alatt marad.⁹

4. Az Arktisz országai

A sarkköri államok közül csak azok az országok kapcsolódnak be a térség vízi területének jogi helyzetével kapcsolatos vitákba, amelyek szárazföldi és tengeri területekkel is rendelkeznek az Arktiszon. Ebből kifolyólag a következő államok tartoznak a térséghez: Oroszország, Dánia, Norvégia, Kanada, Egyesült Államok.

Oroszország a Wrangel-sziget, a Ferenc József-föld, az Új-föld, az Északi-föld, az Új-szibériai-szigetek kapcsán van jelen a térségben. Ez az ország nyerhet a legtöbbet az Északi-sarkvidékhez való könnyebb hozzáféréssel, de célpontja is lehet a többi négy NATO-tag északi-sarki államnak.¹⁰ Az Északi-sarkvidéken Oroszország hatalmas földterülettel és erőforrás-potenciállal rendelkezik. Az orosz földrész Északi-sarkkörön belüli része nagyjából India méretével egyezik meg, 3,1 millió négyzetkilométer. Az Északi-sarkvidék adja az orosz földgáztermelés 91%-át, az ország feltárt földgázkészletének 80%-át, a tengerpart menti szénhidrogénkészleteinek 90%-át, valamint érlelőhelyének nagy részét.¹¹ Az Oroszországi Föderáció a közeljövőben teljes mértékben vissza akarja állítani nagyhatalmi státuszát. Ebben a folyamatban jelentős az orosz politikai, gazdasági és katonai vezetők szerepe, akik alapjaiban változtatták meg az orosz állami politika irányvonalát.¹² Oroszország az Északi-sarkvidéket északi határainak valódi kiterjesztéseként kezeli, és egy 2008-ban keletkezett stratégiai dokumentumban Medvegyev, az Oroszországi Föderáció akkori elnöke leszögezte: az Északi-sarkvidék Oroszország „első számú stratégiai erőforrásbázisa” lesz 2020-ra.¹³ Az Északi-sarkvidék fejlesztési programját 2014-ben hagyta jóvá a kormány, és 2015 elején már létre is hozta a Dmitrij Rogozin miniszterelnök-helyettes vezette bizottságot, aki a legfontosabb indulólépésnek a térség fejlesztését célzó különböző programok auditálását és azok egy kézbe való összevonását nevezte.¹⁴ Fontos megemlíteni, hogy a „kincsek” közé tartozik az északi hajózási útvonal is, amely a legrövidebb utat jelenti Ázsia és Európa között. Ennek köszönhetően a kamcsatkai félsziget, amely a kapu a sarkvidékre, a hajók ellátó és javító bázisává válik.¹⁵ Az orosz stratégiai gondolkodás sosem becsülte le az északi-sarki régiót, 2014 óta fontos katonai bázisokat építettek ki

⁹ Lattmann i. m. (2. lj.)

¹⁰ Vladimir Radyuhin: *The Arctic's strategic value for Russia*. The Hindu, 2010. Elérhető: www.thehindu.com/opinion/lead/The-Arctics-strategic-value-for-Russia/article15674469.ece (A letöltés dátuma: 2019. 12. 17.)

¹¹ Brzezinski i. m. (3. lj.) 167., 168.

¹² Koós Gábor – Szternák György: Az Északi-sark geopolitikai és geostratégiai jelentősége – orosz szemmel. *Szakmai Szemle*, 15. (2017), 2. 5–23. 5. Elérhető: www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_2_szam.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

¹³ Brzezinski i. m. (3. lj.) 167., 168.

¹⁴ *Új területeket hódít meg Oroszország*. 2015. Elérhető: www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/uj_teruleteket_hodit_meg_orszorszag.596529.html (A letöltés dátuma: 2019. 12. 17.)

¹⁵ Uo.

a térségben. 2014. december 1-jével létrehozták az ötödik területi stratégiai parancsnokságot, mely az arktiszi stratégiai irányt hivatott lefedni, és nagyrészt az Északi Flotta erején alapszik.¹⁶ Oroszországnak meg kell erősítenie szuverenitását a területen, mivel megjelentek a régióban a nem sarkvidéki országok – Svédország, Finnország –, ezért változó stratégiai környezet jött létre. Az Északi-sark Oroszország számára stratégiai fontosságú az ott megtalálható természeti erőforrások és a nemzetbiztonsági jelenlét miatt.¹⁷ A régióban található a tengeri telepítésű nukleáris bázisok kétharmada. 2014 decemberében megkezdte működését az Arktiszi Stratégia Parancsnokság az Északi Flotta bázisán, ezután megerősítették a Nyugat-, Közép-, Kelet-katonai körzetek bázisait az Északi-sarkkörön túl (lásd. 3. ábra).¹⁸

3. ábra: Orosz katonai körzetek

Forrás: www.stratfor.com/sites/default/files/main/images/Russia_military_districts2.jpg
(A letöltés dátuma: 2019. 12. 18.)

Dánia közvetlenül nem határos az Északi-sark térségével, hanem a hozzá tartozó, de magas fokú önállóságot élvező Grönland földrajzi helyzete következtében érintett

¹⁶ Jójárt Krisztián: Az orosz haderőreform értékelése II. – Szervezet, személyi állomány, fegyverzet. *Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések*, (2017), 26. 1–12. 6. Elérhető: <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2017-26-az-orosz-haderoreform-ii-szervezet-szemelyi-allomany-fegyverzet-jojart-k.original.pdf> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

¹⁷ Márton Andrea: Katonai együttműködés és terjeszkedés az Északi-sarkon. *Repüléstudományi Közlemények*, 28. (2016), 2. 123–131. Elérhető: www.repulestudomany.hu/folyoirat/2016_2/2016-2-07-0336_Marton_Andrea.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 17.)

¹⁸ *Megkezdte a működését az arktiszi orosz katonai parancsnokság*. 2014. Elérhető: <http://komlomeia.hu/9-kulfold/5076-megkezdte-a-mukodeset-az-arktisi-orosz-katonai-parancsnoksag> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 17.)

a térségben. Grönland nem folytathat önálló kül- és védelempolitikát, ezek a tevékenységek a dán kormány hatáskörébe tartoznak.¹⁹ 2014 decemberében adta be kérelmét az ENSZ-hez, hogy igényt tart az Északi-sarkvidékre, és az Arktisz alatt rejtőző ásványi kincsekre. A dán külügyminiszter²⁰ földrajzi tényre alapozta kérelmét, mivel Grönlandot kontinentális talapzat köti össze az Északi-tenger fenekén a pólussal.²¹

A dán védelempolitika jelenleg egy parlamenti pártok által elfogadott, konszenzusos megegyezés célkitűzéseit tartalmazza, és ennek a koncepciónak van alárendelve a fegyveres erő átalakítása is.²² Különleges geopolitikai helyzetben van a Feröer-szigetek és Grönland okán a térségben. A dán északi stratégia egyik fontos pontja szerint egyre több kihívás hárul a fegyveres erőre, mivel a régió geostratégiailag felértékelődik. Fontos kihívás Grönland védelme, mivel jelentős távolság van a sziget és a szárazföldi Dánia között. A másik fontos kihívás a megnyíló hajózási útvonalak védelme és biztosítása.

Norvégia a Medve-szigetek, a Spitzbergák és a Jan Mayen-sziget kapcsán van jelen az Arktiszon. Ez a legészakabbra fekvő európai állam, amely Dánia mellett szintén NATO-tagország. Az ország biztonság- és védelempolitikai dokumentumainak középpontjában az ország területének védelme, szuverenitásának fenntartása, a háborúk megelőzése és a jogállamiság áll.²³ Az utóbbi évtizedekben fontossá vált az országban a szuverenitás fenntartásán kívül az ország tengeri erőforrásainak megőrzése is. Ennek érdekében a norvég kormány stratégiai dokumentumokat fogadott el az Északi-sarkról, és a norvég fegyveres erők szerepéről is. A fegyveres erő stratégiájának fontos pontja, hogy az országnak képesnek kell lennie megvédeni a tengeri területeit, és az ott található energiaipari létesítményeit, valamint a hajózási akadálytalan közlekedését is biztosítani kell.²⁴

A Svalbard-szigetecsoprot, más néven a Spitzbergák egy hegyvidékből álló szigetecsoprot, amely Norvégia fennhatósága alá tartozik. 1596-ban fedezték fel a szigetet a holland Willem Barents expedíciója során. Az expedíció kudarcba fulladt, mivel Barents meghalt, ám a túlélők hírért vitték annak, hogy a szigeten bőséges vadállomány található. Ennek következtében a következő néhány év a rozmárvadászatról szólt. Miután néhány év alatt teljesen kiirtották a rozmárokot, a kereskedelmi cégek a parti vizek bálnái ellen indítottak hajtóvadászatot. A 17. század végére a bálnavadász-társaságok kolóniákat alapítottak a szigetekeken. A mérhetetlen túlvadászás a bálnák közeli kihalásához vezetett, ezért a 18. század végén a zsákmány súlyos meggyérülése vetett véget ennek az állapotnak. A 19. században újból megnőtt az Északi-sarkvidék iránti érdeklődés, mivel több expedíció is indult az Északkeleti-átjáró felkutatására. A szigetek az északi elhelyezkedésüknek és a hónapokig jégmentes vizeiknek köszönhetően a kutatóutak fő bázisává váltak. 1872–74 között zajlott az osztrák–magyar

¹⁹ Kálló László – Deák Anita: Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete. *Felderítő Szemle*, 10. (2011), 1–2. 55–59. Elérhető: www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 18.)

²⁰ Martin Lidegaard Dánia külügyminisztere 2014–2015 között.

²¹ Dániának is kellene az Északi-sarkvidék. *Magyar Nemzet*, 2014. Elérhető: <https://magyarnemzet.hu/archivum/kulfold-archivum/danianak-is-kellene-az-eszaki-sarkvidek-3999157/> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 18.)

²² Márton Andrea: Az Északi-sark a skandináv államok szemszögéből nézve. *Repüléstudományi Közlemények*, 24. (2012), 2. 273–283. Elérhető: http://epa.oszk.hu/02600/02694/00059/pdf/EPA02694_rtk_2012_2_0273-0284.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 18.)

²³ Uo. 280.

²⁴ Uo. 281.

északi-sarki expedíció. Az expedíció célja az Északkeleti-átjáró felfedezése lett volna, ám a 24 fős csapat felfedezte a Ferenc József-földet. Az expedíciót Julius von Payer osztrák főhadnagy vezette, egyetlen magyar tagja Kepes Gyula hajóorvos volt. A költségek legnagyobb részét osztrák és magyar nemesek, arisztokraták finanszírozták.²⁵ Ebből az időből ered a norvég Svalbard névnel nálunk jóval ismertebb Spitzbergák, vagyis a „Csúcsos-hegyek” elnevezés. A magyar geográfus, Cholnoky Jenő 1910-ben fordult meg itt egy kutatóútja során. Ennek tiszteletére az ő nevét viseli ma egy hegy-csúcs a Nordenskjöld-landon.²⁶

A sarkvidéki szigetcsoport geológiai vizsgálata során kiderült, hogy a Spitzbergák földje hatalmas ásványkincsvagyont rejt. Nemrégiben norvég tudósok hatalmas mennyiségű értékes ásványi anyagot regisztráltak a Svalbard melletti tengerfenéken, ahol főként cinket, aranyat és ezüstöt leltek fel a kutatók. Az ásványok becsült értéke közel 100 milliárd USD lehet.²⁷ A terület újra felértékelődött, és a folyamatos feszültségek következtében 1920-ban Párizsban megkötötték a Svalbardi Egyezményt, amely lezárta a területi vitákat, és az 1924-ben hatályba lépett Svalbardi Egyezmény alapján Norvégiához tartozik a terület. Az Egyezmény értelmében az aláíró államok polgárai a norvégokkal egyenlő jogokat élvezhetnek. Szabadon halászhatnak, vadászhatnak, bányászhatnak, létesíthetnek hírközlési állomást, valamint folytathatnak tengeri és kereskedelmi tevékenységeket. Ez az Egyezmény napjainkban is érvényes és Magyarország is aláírta. A szigeteken körülbelül háromezren laknak jelenleg, és a lakosoknak a 60%-a norvég, míg a 40%-a orosz, ukrán származású.²⁸ A Spitzbergákon található meg a Nemzetközi Magbank, amely állandóan fagyos hőmérsékleten őrzi a világ élelmiszernövényeinek magjait, egy esetleges globális katasztrófa esetére.

A Svalbard-szigetek különleges helyzete miatt Norvégia Oroszországgal sajátos szomszédsági kapcsolatot tart fenn, mivel mind a két állam tagja az Északi-sark Tanácsnak. A norvég kormány által elfogadott Északi-sark Stratégia kimondja, hogy Oroszországgal fejleszteni kell a kétoldalú kapcsolatokat, javítani kell a régióban élő lakosság egészségügyi ellátását, oktatását.²⁹ Ezenfelül még prioritásként kezeli a környezetvédelmet, az éghajlatváltozást és a tengeri erőforrások védelmét is. Az Északi-sark Stratégia dokumentumában le van írva, hogy a többi skandináv állammal fontos az együttműködés. Norvégia nem tagja az Európai Uniónak, ezért az EU által létrehozott Északi Harccsoportban való részvételt nem tekinti a biztonsága szempontjából védelmi garanciának. A tengeri határok védelme és a fegyveres erők átalakítása és fejlesztése Norvégia számára nagyon fontos. Norvégia fel van készülve az új stratégiai helyzet kezelésére. A Stoltenberg-jelentés³⁰ és az északi országok kül- és biztonságpolitikai együttműködése is Norvégia Arktisszal kapcsolatos érdekeit tartja fontosnak. Fontos

²⁵ *Osztrák–magyar északi-sarki expedíció 1872–1874.* Földgömb Alapítvány. Elérhető: <https://expedicio.eu/expedicio/expedicio-hoskor/17-osztrak-magyar-eszaki-sarki-expedicio-1872-1874> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 18.)

²⁶ Klein Dávid: Svalbard a „hideg part”. *A földgömb, A Magyar Földrajzi Társaság folyóirata*, 35. (2017), 312. 30–37.

²⁷ Elisabeth Bergquist: Vast Mineral Deposits Near Svalbard. 2020. Elérhető: www.highnorthnews.com/en/vast-mineral-deposits-near-svalbard (A letöltés dátuma: 2020. 03. 20.)

²⁸ Klein i. m. (26. l.)

²⁹ Márton (2012) i. m. (22. l.) 281.

³⁰ A 2009 februárjában Oslóban tartott tanácskozáson egy 13 pontos jelentést fogadtak el, amelyben főként a térség békeépítésére, légtérellenőrzésére, tengeri figyelőszolgálatára és a Sarkvidékkel kapcsolatos kérdésekre tértek ki.

megemlíteni, hogy az ország katonai kiadásai a válság hatására sem csökkentek, kis mértékben nőttek, de lépést tartottak az infláció növekedésének mértékével.³¹

Kanadához tartozik Ellesmere és a Baffin-sziget az Arktiszon. A kanadai haderő csak kisebb egységet állomásoztat az Északi-sarkkörön, a rossz körülmények miatt nem lehetne megoldani a nagyobb létszámú haderőt a térségben.

Az Északi Előrejelző Rendszert (*National Weather Service – NWS*) Kanada északi területén építették ki, az északi szélesség 68. és 70. foka között. Az 1950-es években a Korai Előrejelző Vonalat Alaszka és Kanada északi részén építették ki, egy 5000 km-es szakaszon, amely a jelenlegi Északi Előrejelző Rendszer elődje volt. Ennek az Északi-sark felől érkező esetleges szovjet hadászati bombázó repülőgépek támadásának korai felderítése volt a célja, és az Észak-amerikai Légvédelmi Parancsnokság riasztása volt a feladata. A kanadai haditengerészet jégtörő hajókkal nem rendelkezik, azok a parti őrség állományába tartoznak. A parti őrség hat jégtörő hajóval és hét többfunkciós vagy könnyű jégtörő hajóval rendelkezik.³²

Kanada a saját északi-sarki területeinek, a Dániával meglevő közös határszakasz és a halászat ellenőrzése miatt kérte fel a dán parti őrséget az együttműködésre. 2010-ben Kanada és Dánia Egyetértési Nyilatkozatot írt alá a biztonsági és védelmi kérdésekről. A jelenlegi együttműködések kétoldalú és multilaterális szerződéseken és egyezményeken alapulnak, és általában közös gyakorlatokat és információcserét jelentenek.³³

Az *Egyesült Államok* a térségben Alaszka révén van jelen az Arktiszon. Alaszkát 1741-ben fedezték fel, ami akkor még az orosz birodalomhoz tartozott, majd 1867-ben az Egyesült Államok megvásárolta. Egykor, az aranyláz idején, Alaszka nagyon vonzó területnek számított az aranybányászok számára, de ma már leginkább az alaszka partoknál kibányászható olaj vonzza az olajtársaságokat.

Alaszkában található az amerikai haderő északi sarkkörön túlra települt erői, ez az állam az Egyesült Államok legészakibb állama. Alaszka 2/3-a a sarkkörtől délre esik, ezért a haderő nagy része is a sarkkörön kívül található meg.

Köztudott, hogy az amerikai haditengerészet a legnagyobb és a legerősebb a világon, de még ezzel a képességével sincs igazán felkészülve az északi térségben végrehajtandó műveletekhez. A térségben nem állomásozik állandó erő. A Parti Őrség 17. körzete felel az Alaszkát körülvevő tengerek védelméért és ellenőrzéséért.³⁴ Három jégtörő hajó található a Parti Őrség állományában.

5. Hajózási útvonalak

A klímaváltozás következtében egyre többen igyekeznek meghódítani az északi vizeket, többek között olyan államok is, akik nem rendelkeznek északi-sarki területtel (például Kína). A kereskedelmi hajók szállítási útvonala is lerövidül, ha az Északnyugati- vagy

³¹ Márton (2012) i. m. (22. lj.) 281.

³² Kálló-Deák i. m. (19. lj.)

³³ Márton (2016) i. m. (17. lj.)

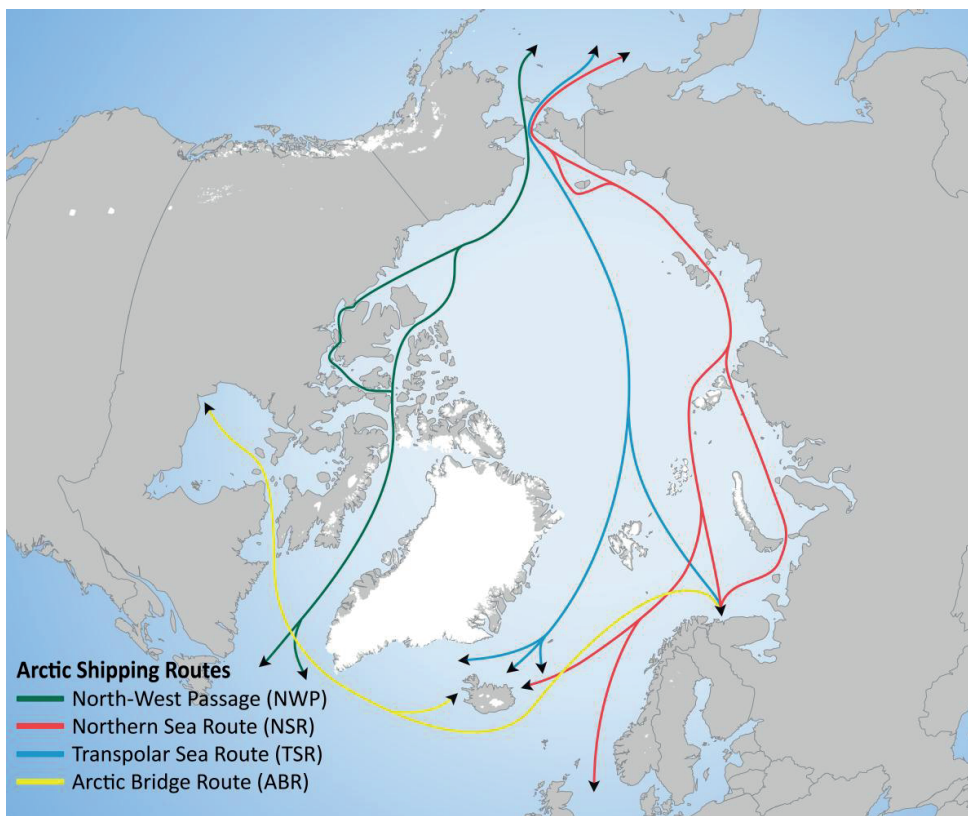
³⁴ Kálló-Deák i. m. (19. lj.)

az Északkeleti-átjárót használják szállításuk lebonyolítása érdekében. Azonban ezek a tengeri útvonalak még ma is rengeteg kockázatot rejtnek.

Az északi jeges térségben a hajózás csak a parthoz viszonylag közeli területeken volt lehetséges, ott is csak jelentős nehézségek árán, ezért a kialakult útvonalak, az Északkeleti-, Északnyugati-átjáró a tengerszorosok láncolatát jelenti (lásd 4. ábra).³⁵ A jelenleg hatályos szabályok szerint a nemzetközi hajózásra használt tengerszorosokon való áthaladás a tengerszorosokat alkotó vizek jogállását, valamint a tengerszorosokkal határos államoknak az említett vizek és a felette lévő légtér, a tengerfenék és altalaj feletti szuverenitás gyakorlását semmilyen egyéb szempontból nem érinti.³⁶

A technika fejlődésével és a jégtakaró szezonális visszahúzódásával az északi jeges térségben történő közlekedés egyre jobban meg fog élénkülni.

4. ábra: Arktiszi hajózási útvonalak.

Forrás: <https://arcticreview.no/index.php/arctic/article/view/2240/4332> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 20.)

³⁵ Malte Humpert – Andreas Raspočnik: *The Future of Arctic Shipping*. The Arctic Institute, 2012. Elérhető: www.thearcticinstitute.org/future-arctic-shipping/ (A letöltés dátuma: 2019. 12. 20.)

³⁶ Csatlós Erzsébet: *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2013. 67.

Az Északnyugati-átjáró 5780 kilométer hosszúságú tengeri útvonal Kanada északi partjai mentén a Jeges-tengeren át, amely összeköti az Atlanti-óceánt és a Csendes-óceánt. Nyugatról Kelet felé indulva az átjáró áthalad a Bering-szoroson, a Csukcs-tengeren, a Beaufort-tengeren és az Arktisz-szigetcsoport közötti vizeken (lásd 5. ábra). Több különböző útvonalat használnak, köztük a McClure-szorost, a Dease-szorost és a Prince of Wales-szorost, de nagyobb hajók számára nem mind hajózható.³⁷ A szigetcsoportot elhagyva az átjáró a Baffin-öblön és a Davis-szoroson keresztül éri el az Atlanti-óceánt.³⁸

5. ábra: Északnyugati-átjáró

Forrás: <https://media1.britannica.com/eb-media/80/89980-004-D5EFD003.jpg>
(A letöltés dátuma: 2019. 12. 20.)

Az Északnyugati-átjáró az elmúlt években gyakrabban vált jégmentessé és nyitott utat a hajók számára, mint az egész 20. században összesen. Ennek oka a sarkvidék felmelegedése, amelynek következtében a jégpáncél nyáron gyakran visszahúzódik. Az átjáró használatát az év nagy részében akadályozó tengeri jég nagyrészt 2016 nyarán is elolvadt, és így felszabadult az útvonal a hajók számára.³⁹

Az Északkeleti-átjáró az Atlanti-óceánt és a Csendes-óceánt köti össze Oroszország szibériai partjai mentén. Az északi tengeri útvonal után sok évszázadon keresztül kutattak,⁴⁰ főleg gazdasági okokból. Az útvonal jó része sarkvidéki vizeken vezet, és bizonyos részei évente csak két hónapig mentesek a jégpáncéltól. 1525-ben az Orosz Birodalom

³⁷ Donat Pharand: The Northwest Passage in International Law. *Canadian Yearbook of International Law*, 17. (1980), 99–133. Cambridge University, 2016.

³⁸ *Hajózható az Északnyugati-átjáró*. 2016. Elérhető: <https://greenfo.hu/hir/hajozhato-az-eszaknyugati-atjaro/> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 20.)

³⁹ Uo.

⁴⁰ Kezdetben a vikingek kutattak az átjáró után, akik a prém- és elefántcsont-kereskedelem lebonyolítására új útvonalakat és új letelepedési területeket kerestek.

is elkezdett az Északkeleti-átjáró után kutatni, majd számos nemzet hajósai követték, végül 1648-ban sikerült bizonyítani a létezését. Az átjárót más észak- és nyugat-európai országok – Anglia, Hollandia, Dánia, Norvégia – hajósai is kutatták, akik Kína és India felé kerestek új, reményeik szerint a délinél rövidebb tengeri utat. Bár ezek a korai expedíciók nem találták meg az átjárót, számos felfedezéshez vezettek. A dán születésű Vitus Jonassen Bering a Kamcsatka-félszigetről indult észak felé Szent Gábel nevű hajóján, és felfedezte a ma a nevét viselő tengersizort, a Bering-szorost. Ezek az expedíciók elkészítették az útvonal részletes térképét. Az útvonal első teljes megtétele pedig a svéd Adolf Erik Nordenskiöld⁴¹ nevéhez fűződik, aki 1878 és 1879 között járt a térségben.

Az útvonal Murmanszknál kezdődik, a Bering-tengeren fut keresztül, északon megkerüli az Új-földet, majd a Kara-tengeren folytatja az útját az Északi-föld után. A Vilckickij-szoroson át kijut a Laptev-tengerre, ahol két ágra szakad. A déli ág a Dimitri Laptev-szoroson, az északi ág pedig a Sannikov-szoroson keresztül halad tovább és éri el a Kelet-szibériai-tengert, ahol ismét kettéválik az út, és a parthoz legközelebbi ága a Wrangel-sziget déli részénél halad tovább, és a Bering-szoroson keresztül éri el a Csukcs-tengert (lásd 6. ábra).

6. ábra: Északkeleti-átjáró

Forrás: http://arcticportal.org/images/stories/Arctic_Shipping_Portlet/nep.jpg (A letöltés dátuma: 2019. 12. 20.)

Az öt tenger közül négyhez jelentős kontinentális talapzat tartozik, elméletileg mindegyik alkalmas a vízfelszíni hajózásra, de a jégtakaró vastagsága eltérő. A jeges-tengeri útvonal jelenleg évente már mintegy négy hónapig vehető igénybe a globális

⁴¹ Több kutatóutat vezetett a Spitzbergákra, és 1878–1880-as expedíciója során ő hajózta végig elsőként az Északkeleti-átjárót, északról megkerülve az eurázsiai kontinent (1832. november 18. – 1901. augusztus 12.).

felmelegedés hatására elolvadt jégpáncélnak köszönhetően. Az útvonalon azonban egyelőre hiányos a hajózási infrastruktúra, nincsenek kikötési lehetőségek, így sürgősségi helyzetben a reakcióidő hosszú.⁴²

6. Összefoglalás

Az utóbbi négy évtizedben felére csökkent az északi-sarki jégtakaró nyári kiterjedése, és az előrejelzések szerint az olvadás nem fog később sem megállni. Vannak olyan előrejelzések is, amelyek azt mutatják, hogy pár éven belül teljesen elolvad a jég a nyári időszakban.⁴³ A felmelegedésnek köszönhetően a térség komoly gazdasági hasznot jelent, hiszen a jég alatt hatalmas nyersanyagkincs rejtőzik. Megállapítható, hogy a Jeges-tenger jelentősen felmelegedett, jégtakarója elvékonyodott, kiterjedése csökkent. A tengerszint 1900 óta átlagosan 20–23 centiméterrel emelkedett, ami nagyban hozzájárul a partvidéki áradásokhoz. Leginkább a grönlandi és az antarktisi jég olvadása veszélyes. Ha mind elolvadna, a tengerszint akár 70 méterrel is emelkedhetne.⁴⁴ A Jeges-tenger minden télen befagy, de nyáron egyes területei felolvadnak. Fontos problémaforrás a Jeges-tengerbe áramló növekvő mennyiségű édesvíz is. A tengeri jégtömbök olvadása során édesvíz kerül a sós tengervízbe, amely szintemelkedéssel jár.⁴⁵ Ahogy a sarkvidék tovább olvad, ezek az édesvízáramlatok növekedni fognak. A jég olvadásával és a hőmérséklet növekedésével egyenesen arányosan növekszik az Arktisz természeti, politikai és gazdasági szerepe. Az olvadásban lévő jégtakaró a világ feltáratlan szénhidrogénkészleteinek negyedét rejt, és ez komoly biztonságpolitikai kihívást jelent a térségre nézve.⁴⁶ Az olvadás hajózási és stratégiai szempontból is változásokat hoz majd, hiszen egy egészen új óceánt nyit meg, ami sokkal rövidebbé teszi az utat Ázsia és Európa között.

Felhasznált irodalom

- Bergquist, Elisabeth: *Vast Mineral Deposits Near Svalbard*. 2020. Elérhető: www.high-northnews.com/en/vast-mineral-deposits-near-svalbard (A letöltés dátuma: 2020. 03. 20.)
- Brzezinski, Zbigniew: *Stratégiai vízió*. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2013.
- Csatlós Erzsébet: *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2013. DOI: <https://doi.org/10.14232/phd.1050>
- Fischer Ferenc: *A kétpólusú világ 1945–1989*. Budapest, Dialóg Campus, 2005.

⁴² *Kiolvadt az északkeleti átjáró*. 2013. Elérhető: <https://greenfo.hu/hir/kiolvadt-az-eszakkeleti-atjaro/> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 20.)

⁴³ *Arctic: Location and Geography*. Polar Discovery. Elérhető: www.polariscovery.who.edu/arctic/geography-en.html (A letöltés dátuma: 2019. 12. 21.)

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Fred Pearce: *Arctic meltdown is a threat to humanity*. 2009. Elérhető: www.newscientist.com/article/mg20127011-500-arctic-meltdown-is-a-threat-to-humanity/ (A letöltés dátuma: 2019. 12. 21.)

⁴⁶ *International Cooperation on Arctic Matters*. é. n. Elérhető: https://eeas.europa.eu/delegations/palestine-occupied-palestinian-territory-west-bank-and-gaza-strip/20954/node/20954_de (A letöltés dátuma: 2019. 12. 21.)

- Humpert, Malte – Andreas Raspotnik: *The Future of Arctic Shipping*. The Arctic Institute, 2012. Elérhető: www.thearcticinstitute.org/future-arctic-shipping/ (A letöltés dátuma: 2019. 12. 20.)
- Jórárt Krisztián: Az orosz haderőreform értékelése II. – Szervezet, személyi állomány, fegyverzet. *Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések* (2017), 26. 1–12. Elérhető: <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2017-26-az-orosz-haderoreform-ii-szervezet-szemelyi-allomany-fegyverzet-jojart-k.original.pdf> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Kálló László – Deák Anita: Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete. *Felderítő Szemle*, 10. (2011), 1–2. 55–59. Elérhető: www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 18.)
- Klein Dávid: Svalbard a „hideg part”. *A földgömb, A Magyar Földrajzi Társaság folyóirata*, 35. (2017), 312. 30–37.
- Koós Gábor – Szternák György: Az Északi-sark geopolitikai és geostratégiai jelentősége – orosz szemmel. *Szakmai Szemle*, (2017), 2. 5–23. Elérhető: www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_2_szam.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Lattmann Tamás: Olvadó jég, fagyossá váló viszonyok (Viták az Északi-sarkvidék körül). *Nemzet és Biztonság*, 1. (2008), 11. 50–58. Elérhető: www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/lattmann_tamas-olvado-jeg_fagyossa_valo_viszonyok_vitak_az_északi_sark_korul.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 16.)
- Márton Andrea: Az Északi-sark a skandináv államok szemszögéből nézve. *Repüléstudományi Közlemények*, 24. (2012), 2. 273–283. Elérhető: http://epa.oszk.hu/02600/02694/00059/pdf/EPA02694_rtk_2012_2_0273-0284.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 18.)
- Márton Andrea: Katonai együttműködés és terjeszkedés az Északi-sarkon. *Repüléstudományi Közlemények*, 28. (2016), 2. 123–132. Elérhető: www.repules-tudomany.hu/folyoirat/2016_2/2016-2-07-0336_Marton_Andrea.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 17.)
- Pearce, Fred: *Arctic meltdown is a threat to humanity*, 2009. Elérhető:(A letöltés dátuma: 2019. 12. 21.)
- Pharand, Donat: The Northwest Passage in International Law. *Canadian Yearbook of International Law*, 17. (1980), 99–133. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0069005800001454>
- Radyuhin, Vladimir: *The Arctic's strategic value for Russia*. The Hindu, 2010. Elérhető: www.thehindu.com/opinion/lead/The-Arctics-strategic-value-for-Russia/article15674469.ece (A letöltés dátuma: 2019. 12. 17.)

Internetes források

- <https://arcticreview.no/index.php/arctic/article/view/2240/4332> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 20.)
- Arctic: Location and Geography*. Polar Discovery. Elérhető: www.polariscovery.whoiedu/arctic/geography-en.html (A letöltés dátuma: 2019. 12. 21.)

- Az Északi-sark fölött, vagy mégsem Byrd volt az első.* IHO (é. n.). Elérhető: <https://iho.hu/hirek/az-eszaki-sark-folott-vagy-megsem-byrd-volt-az-első-160509> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 16.)
- Dániának is kellene az Északi-sarkvidék. *Magyar Nemzet*, 2014. Elérhető: <https://magyarnemzet.hu/archivum/kulfold-archivum/danianak-is-kellene-az-eszaki-sarkvidek-3999157/> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 18.)
- Hajózható az Északnyugati-átjáró.* 2016. Elérhető: <https://greenfo.hu/hir/hajozható-az-eszaknyugati-atjaro/> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 20.)
- http://beyondpenguins.ehe.osu.edu/files/2011/08/arctic_map_political.png (A letöltés dátuma: 2019. 12. 16.)
- https://images-na.ssl-images-amazon.com/images/I/71WIAGsXJOL._AC_SL1000_.jpg (A letöltés dátuma: 2019. 12. 15.)
- International Cooperation on Arctic Matters.* Europa.eu é. n. Elérhető: https://eeas.europa.eu/delegations/palestine-occupied-palestinian-territory-west-bank-and-gaza-strip/20954/node/20954_de (A letöltés dátuma: 2019. 12. 21.)
- Kiolvadt az északkeleti-átjáró.* 2013. Elérhető: <https://greenfo.hu/hir/kiolvadt-az-eszakkeleti-atjaro/> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 20.)
- Megkezdte a működését az arktiszi orosz katonai parancsnokság.* 2014. Elérhető: <http://komlomedial.hu/9-kulfold/5076-megkezdte-a-mukodeset-az-arktiszi-orosz-katonai-parancsnoksag> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 17.)
- Osztrák–magyar északi-sarki expedíció 1872–1874.* Földgömb Alapítvány. Elérhető: <https://expedicio.eu/expedicio/expedicios-hoskor/17-osztrak-magyar-eszaki-sarki-expedicio-1872-1874> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 18.)
- Új területeket hódít meg Oroszország.* 2015. Elérhető: www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/uj_teruleteket_hodit_meg_oroszország.596529.html (A letöltés dátuma: 2019. 12. 17.)

Ádám Barnabás¹

Huszárezredek szervezete és feladatai a szövetségi haderőkben 1. rész – Dánia, Franciaország

Organisation and Mission of Hussar Regiments in the Allied Forces Part 1. – Denmark, France

Absztrakt

A magyar huszár az a magyar könnyűlovasság, aki az elmúlt fél évezred során szinte átfőrt a hadviselés arculatát, és fénykorában a világ harmincnégy országa adoptálta ezt a könnyűlovassági csapatnemet. Habár a 20. században a lovon és a lovakkal vívott harc fölött eljárt az idő, de a huszárság felett nem. Az alábbiakban, a dán és a francia haderőkben ma is működő huszáralakulatok feladatait, szervezetét és főbb technikai eszközeit mutatom be.

Kulcsszavak: huszárság, könnyűlovasság, huszárezred, gárdahuszárezred, ejtőernyős huszárezred, felderítő és biztosító műveletek

Abstract

The Hungarian Hussars are the Hungarian light cavalrymen, who, during the last half thousand years, have influenced and even changed military warfare. Sharing best practices, Hungarian Hussars trained and helped to create Hussar Corps in 34 countries of the world. Although over time and with technological progress, the era of the Hussar troops fighting on horseback has all passed in the twentieth century, but not the Hussars themselves. The next article is aiming to introduce the organisation and mission of the Hussar units that are still in active duty in the Danish and French Armed Forces.

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, email: hunhussar@protonmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1586-1842>

Keywords: *Hussars, light cavalry, Hussar regiment, Guard Hussar Regiment, Hussar Parachute Regiment, Reconnaissance and Security Operations.*

1. Bevezetés

Az egyetemes hadtörténelem folyamán megfigyelhető, hogy a haderő a különféle hatások következtében állandó átalakulásban volt, amelynek során egyre jobban teret nyert az adott kor színvonalának és a kihívások szintjének megfelelő, minőségileg új szerkezetű haderőszervezet, s tűnt el a régi, hatékonyságában csökkenő tendenciát mutató. A jelenkori katonai kihívások szempontjából² sem elhanyagolható körülmény, hogy a II. világháború után a magyar haderő szervezetében, felszerelésében és kiképzésében jelentős, korszakot lezáró változás történt, hiszen eltűnt a haderőszervezetből a lovasság s vele együtt a legmagyarabb csapatnem: a huszárság. A világháborúk tapasztalatai és a biztonságpolitikai körülmények megváltozása, a hidegháború és az 1955-ben létrehozott Varsói Szerződés előtt álló várható katonai konfliktus szükségessé tette a technikai modernizációt, amelynek a nagy múltú magyar lovasság teljes mértékben áldozatul esett. A modern tűzfegyverek okozta óriási veszteségek nem engedték tovább a lovon vagy lóról vívott harcot, és az 1954-ben jogutód nélkül felszámolt miskolci 1. lovasezreddel³ teljesen eltűnt a magyar haderőből a lovasság és vele együtt a huszárság is. A huszárság alapfeladat-rendszerét (biztosító – előőrsi és felderítő – járőrszolgálat⁴) igyekeztek szétszítani – döntőrészt sikertelenül – a különböző fegyvernemek és szakcsapatok között, teljesen mellőzve a huszárság története során felhalmozott hadi tapasztalatból és a szervezeti moduláris komplexitásából eredeztethető eredményességét.

A rendszerváltás előtti közgondolkozás jótékonyan hallgat a huszárokról, ugyanakkor az elhallgatás ellenére a magyar kultúra századokon átívelő, vitán felüli közkedvelt katonalakjaként része maradt a nemzettudatnak. Nem csoda, hogy a rendszerváltást követően a huszárságról neves előadókkal jegyzett tudományos konferenciát⁵ is tartottak, és nagy számban alakultak meg a huszárságot tradicionális huszárruhában megjelenítő hagyományőrző egyesületek.

A biztonságpolitikai környezet megváltozása 1991-ben lehetőséget adott a magyar haderőben a huszárság restaurációjára, azonban a Honvédelmi Minisztérium akkori politikai és katonai vezetése a huszársággal kapcsolatosan – költségvetési hatások számvetését követően – elutasító volt. A huszárt csak lóval és lóháton tudták elképzelni, úgy, ahogy évszázadokon keresztül megjelent a harcmezőn:⁶ festői egyenruhában, ficáncoló lovakon, fessen, nyalkán, pödrött bajusszal és éles szablyával a kezében. Pedig a valóság mást is mutat.

² Boda József et alii: Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai. *Honvédségi Szemle*, 144. (2016), 3. 3–20.

³ Szijj Jolán: Hadtörténelmi levéltári kiadványok, fond- és állagjegyzék. Budapest, 1997. 335 folyószám.

⁴ *Szolgálati határozványok a magyar királyi honvéd huszár legénység számára*. Budapest, Pallas Részvénytársaság nyomdaja, 1898. XII–XIII. fejezet, 65–90.

⁵ *A magyar huszárság története. A lovasműveltség sajátosságai*. Budapest–Zürich, Zürichi Magyar Történelmi Egyesület – Heraldika Kiadó, 2004.

⁶ Louis E. Nolan: *Cavalry; Its History And Tactics*. London, Bosworth & Harrison, 1860. 323.

Lehet, hogy a lovon és a lovakkal vívott harc fölött eljárt az idő, de a huszárok fölött biztosan nem. Magyarországon nem igazán közismert tény, hogy a huszárok túlélték a technikai fejlődést, a lovak leváltását modern lóerővel hajtott járművekre, és a 21. században is léteznek. A Magyar Honvédség számos tagja a missziós feladatok során találkozhatott a szövetséges haderők által a műveleti területre küldött, modern harceszközökkel felszerelt huszáralakulatokkal. A NATO-ban is léteznek huszárezredek, Dániában egy (*Gardehusarregimentet*⁷), Franciaországban három (*1er régiment de hussards parachutistes*;⁸ *2e régiment de hussards*;⁹ *3e régiment de hussards*¹⁰), Hollandiában egy (*Regiment Huzaren van Boreel*¹¹), Kanadában négy (*8th Canadian Hussars*;¹² *Sherbrooke Hussars*;¹³ *The Royal Canadian Hussars*;¹⁴ *1st Hussars*¹⁵), az Egyesült Királyságban kettő (*The Queen's Royal Hussars*;¹⁶ *The King's Royal Hussars*¹⁷).

Mint láthatjuk, számos szövetséges ország haderejében napjainkban is működnek aktív huszáralakulatok, míg a magyar haderőben nem. Hadtudományi szempontból az említett országok hadereje által rendszerben tartott modern huszárezredek pusztá léte is igényli a következő kérdések tudományos vizsgálatát:

- Miért, milyen céllal őrizték meg a hadrendben a huszárságot a szövetséges haderők?
- Melyek a modern huszárság alaprendeltetési feladatai, és milyen szervezeti struktúrában működnek?
- Milyen haditechnikai eszközökkel hajtják végre feladataikat a II. világháborút követő katonai műveletekben, a modern kisháborúk¹⁸ és a válságreakgáló műveletek időszakában?

Az alábbiakban ezen kérdésekre adott válaszokat kutatom a dán és francia haderők huszárezredeinek bemutatásával.

⁷ *Gardehusarregimentet* (A Gárdahuszárezred). Elérhető: <https://forsvaret.dk/da/organisation/haeren/gardehusarregimentet/opgaver-og-enheder/> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

⁸ *1er régiment de hussards parachutistes* (Az 1. ejtőernyős huszárezred). Elérhető: www.defense.gouv.fr/english/node_64/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/11e-brigade-parachutiste/regiments/1er-regiment-de-hussards-parachutistes (A letöltés dátuma: 2019. 02. 05.)

⁹ *2e régiment de hussards* (A 2. huszárezred). Elérhető: www.defense.gouv.fr/english/node_64/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/commandement-du-renseignement/2e-regiment-de-hussards (A letöltés dátuma: 2019. 01. 31.)

¹⁰ *3e régiment de hussards* (A 3. huszárezred). Elérhető: www.defense.gouv.fr/english/node_64/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/1re-division/3e-regiment-de-hussards (A letöltés dátuma: 2019. 08. 30.)

¹¹ *Regiment Huzaren van Boreel* (A Boreel huszárezred). Elérhető: www.huzarenvanboreel.nl (A letöltés dátuma: 2019. 10. 30.)

¹² *8th Canadian Hussars* (A 8. kanadai huszárezred). Elérhető: www.army-armee.forces.gc.ca/en/5-canadian-division/8-canadian-hussars/index.page (A letöltés dátuma: 2019. 08. 30.)

¹³ *The Sherbrooke Hussars* (Sherbrooke huszárezred). Elérhető: www.army-armee.forces.gc.ca/en/2-canadian-division/the-sherbrooke-hussars/index.page (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)

¹⁴ *The Royal Canadian Hussars* (A királyi kanadai huszárezred). Elérhető: www.army-armee.forces.gc.ca/en/2-canadian-division/the-royal-canadian-hussars/index.page (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)

¹⁵ *1st Hussars* (Az 1. huszárezred). Elérhető: www.army-armee.forces.gc.ca/en/4-canadian-division/1-hussars/index.page (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)

¹⁶ *The Queen's Royal Hussars* (A Királynő huszárezrede). Elérhető: www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/queens-royal-hussars/ (A letöltés dátuma: 2019. 09. 02.)

¹⁷ *The King's Royal Hussars* (A Király huszárezrede). Forrás: www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/kings-royal-hussars/ (A letöltés dátuma: 2019. 09. 02.)

¹⁸ Ágh Attila: *Konfliktusok, háborúk*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1989.

2. Dánia

2.1. A Gárdahuszárezred – Gardehusarregimentet (angolul: Guard Hussar Regiment)

A dán haderő a 2000-es éveket követően jelentős átalakuláson ment keresztül a nemzetközi szerepvállalásuk tapasztalatai alapján.¹⁹ A szárazföldi haderő hadműveleti egysége a hadosztály, amely két gépesített dandárból, Királyi Testőrségből, a Gárdahuszárezredből, Jutlandi Dragonyosezredből, műszaki ezredből, híradó ezredből és logisztikai ezredből áll.²⁰

A Slagelse-ben diszlokáló gárdahuszárezred a hadosztály harcfelderítő alakulata, amelynek alaprendeltetési feladata a szembenálló fél erőinek felderítése és a harcérrintkezés folyamatos fenntartásával a szembenálló erők lekötése, lehetőleg megsemmisítése. Válságkezelő műveletekben (Koszovó, Irak, Afganisztán) a huszárság klasszikus biztosító és felderítő tevékenységét²¹ alkalmazzák. Az ezred aktívan részt vesz a nemzetközi műveletekben mind a harcbiztosítási, mind az újjáépítési feladatokban. Nagyon nagy figyelmet fordítanak a missziós tapasztalatok hazai hasznosítására, a tartalékos huszárok magas színvonalú felkészítésére.

A gárdahuszárezred vonatkozásában érdekesség, hogy történetét a hivatalos oklevelek alapján 1614-re²² vezetik vissza, és önmagukat a világ legrégebbi huszárezredének tartják. Történelmükben magyar huszárok is fontos szerepet játszottak, mivel IV. Keresztély dán–norvég király (1588–1648) Báthory István lengyel király halála után (1586) testőrségének három magyar huszártisztjét fogadta fel a szolgálatába, akik a király körül testőri feladatokat végeztek. A testőrcsapat bővítését követően is mindössze a három magyar tisztből, egy őrmesterből, két káplárból, egy trombitásból és harminc huszárból állt.

A Gárdahuszárezred szervezete és az alegységek feladatai

Napjainkban a Slagelse-ben diszlokáló gárda huszárezred négy aktív, egy tartalékos zászlóaljból és egy lovasított huszárszázadból áll.²³

Az 1. gépesített lövészászlóalj²⁴ három századból áll, és feladata elsődlegesen a királyi ház programjainak biztosítása és támogatása, kiegészítő feladata a nemzetközi missziókban való részvétel.

A 2. gépesített zászlóalj szintén három századból áll, és hazai gyorsreagálású feladatokat (például környezeti katasztrófák helyszínbiztosítása, eltűnt személyek

¹⁹ Végh Ferenc: A dán haderő. *Haditechnika*, (2007), 3. 2–6.

²⁰ A dán szárazföldi haderő szervezete. Elérhető: www2.forsvaret.dk/eng/Organisation/TheDanishArmy/Pages/TheDanishArmy.aspx (A letöltés dátuma: 2019. 11. 16.)

²¹ *Gardehussaren* 13. (2013), 1. 3–5. (Elektronikus kiadvány) Elérhető: https://issuu.com/gardehusar/docs/ghr_feb2013_web (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)

²² *Om Gardehusarerne* (A Gárdahuszárezredről). Elérhető: <https://forsvaret.dk/da/organisation/haeren/gardehusarregimentet/om-os-underside/> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)

²³ Uo.

²⁴ *PNINF Bataljon (1. g. lövészászlóalj)*. Elérhető: <https://forsvaret.dk/da/organisation/haeren/gardehusarregimentet/opgaver-og-enheder/> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)

keresése, kutatása, kormányzati felkérések teljesítése) és nemzetközi missziós feladatokat hajt végre.

A 3. felderítő zászlóalj HUMINT (csapat- és mélységfelderítő) és SIGINT, illetve TECHINT felderítő századokból áll, és a katonai felsővezetés információigénye alapján felépített kiképzési program szerint készül fel felderítési feladatok végrehajtására.

A 4. felderítő kiképző zászlóalj három kiképző századból áll, és jelenleg nem aktív, teljes állománya tartalékosokból áll. Aktivizálására ideiglenes jelleggel, az előjáró tervei szerint kerül sor. Aktivizálás esetén feladata a dán hadsereg tartalékos csapat- és mélységi-, valamint technikai felderítő katonáinak szinten tartó szakkiképzése és a missziós területeken szerzett tapasztalatok felhasználásával a tartalékos huszárok továbbképzése.

Az 5. kiképző-támogató zászlóalj egy kiképző és két logisztikai századból áll. Végzi a polgári közigazgatás tagjainak honvédelmi (kiemelten a királyi ház katonai protokollbiztosítási feladataira való) és polgári védelmi felkészítését, a katonai toborzók és a honvédelmi nevelésben résztvevők speciális felkészítését, illetve továbbképzését és a gárda huszárezred logisztikai támogatását.

1. ábra: A lovasított huszárszázad

Forrás: <https://portals.clio.me/dk/historie/7-9/emner/historiske-temaer/lokalhistorie-sjaelland/introduktion/> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

A lovasított huszárszázad²⁵ két huszárszázadból (századonként 40 fő), kiképzési részlegből, zenei részlegből, ellátó és karbantartó szakaszokból áll, összesen 75 lóval rendelkeznek. A dán királyi ház protokolleseményein vesznek részt, lóháton és gyalog

²⁵ Gardehusarregimentets Hesteskadron (Gárdahuszárezred lovasított svadron). Elérhető: <http://forsvaret.dk/GHR/hesteskadronen/Pages/default.aspx> (A letöltés dátuma: 2019. 11. 20.)

protokoll őrzés-védelmi (például díszőrszolgálat, díszsorfal, díszkíséret) feladatokat látnak el, ugyanakkor különleges jogrendi helyzetben a Királyi Testőrséget erősítik meg. A lovasított huszársvadronnál a huszárság hagyományait és szokásait nagyon komolyan ápolják, díszegyenruhájuk (1. számú ábra) közvetlenül visszavezethető V. Frederick király által 1762. február 10-én létrehozott huszárezredhez, amely az Oroszország elleni háborúban a kozákok ellen sikeresen harcolt.

Érdekesség, hogy csak a lovasított huszárosztálynál fogadnak egyéves szolgálatra „önkénteseket”, a többi alegység szerződéses katonákból áll.

*A Gárdahuszárezred főbb technikai eszközei*²⁶

Leopard-2 A5 harckocsi, M113 lánctalpas csapatszállító harcjármű, Piranha-III AFV felderítő változata, Mercedes LAPV 6.1 könnyű páncélozott terepjáró jármű.

3. Franciaország

3.1. Az 1. „Bercheny” ejtőernyős huszárezred – 1er Régiment de Hussards Parachutistes (1er RHP) (angolul: 1st Hussar Parachute Regiment)

Az 1. ejtőernyős huszárezred a francia szárazföldi haderő 3. hadosztályának, azon belül is a 11. ejtőernyős dandár egyetlen páncélozott technikával felszerelt légiszállítású és deszant képességekkel rendelkező ezrede.²⁷ A könnyű lovasság minden feladatát modern haditechnikai eszközökkel látja el.²⁸ harcfelderítés közvetlen harcérrintkezéssel, vagy az ellenség mélységében, páncélozott eszközök elleni harc és a saját területen oldal- és hátbiztosító feladatok.

Az ejtőernyős huszárezred elsősorban egy könnyű páncélozott eszközökkel felszerelt harcbiztosító alakulat, amelynek személyi állománya ejtőernyős alkalmazásra, technikai eszközei légideszant vagy légiszállítással való kijuttatásra van felkészítve. Az ezred alaprendeltetési feladata az ellenség mélységében vagy a meghatározott helyen gyors légi vagy szárazföldi manőverrel kijelölt objektumok, kulcspozíciók elfoglalása és biztosítása az összefegyvernemi csapatok beérkezéséig. Az ezred jellemzően magában hordozza a régi huszárság kezdeményezőképességét, agilitását, önállóságát, a huszár és az ejtőernyős képesség kettős specializációjával pedig a sokoldalúságot és ütőképességet. Ezen képességek alkalmazásával biztosítja a francia nemzeti érdekek és érdekeltségek hathatós érvényesülését több mint harminc éve a világ bármely pontján.

²⁶ *Gardehusarkasernen i Slagelse*. Elérhető: <https://forsvaret.dk/da/organisation/tjenestesteder/antvorskov-kaserne/> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

²⁷ *Organismes et formations rattachés* (Szervezeti és kapcsolati ábra). Elérhető: www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/3e-division/organismes-et-formationen-rattaches (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)

²⁸ *1er régiment de hussards parachutistes* (Az 1. ejtőernyős huszárezred). Elérhető: www.defense.gouv.fr/english/node_64-/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/11e-brigade-parachutiste/regiments/1er-regiment-de-hussards-parachutistes (A letöltés dátuma: 2019. 02. 05.)

Az ezred eredete teljesen magyar vonatkozású.²⁹ A Rákóczi-szabadságharc után külföldre menekült gróf Bercsényi László Ignác,³⁰ gróf Bercsényi Miklós fia, II. Rákóczi Ferenc fejedelem testőrségének kapitánya, 1720-ban bujdosó magyarokból alapított meg Konstantinápolyban egy huszárezredet, amelyet Franciaország szolgálatába ajánlott. Az ezred lett a „Bercheny huszárság”, majd 1791-ben az „1. huszár ezred” és 1946-ban az „1. ejtőernyős huszár ezred” nevet vette fel. Az ezred hosszú története során részt vett a lengyel örökösödési háborúban (1733), az osztrák örökösödési háborúban (1741–1748), a hétéves háborúban (1756–1763), a francia forradalmi háborúkban (1792–1802), a napóleoni háborúkban (1803–1815), a krími háborúban (1854), a francia–porosz háborúban (1870–1871), az algériai műveletekben (1871–1882), az I. világháborúban (1914–1918), a II. világháborúban (1940), az első indokínai háborúban (1948), az afrikai gyarmati háborúkban (1956–1961), UNIFIL (Libanon, 1978), az öbölháborúban (Kuvait, 1990), UNPROFOR-, IFOR-, KFOR-missziókban (Jugoszlávia- Koszovó 1993, 1995, 1996, 1999, 2001, 2002, 2003, 2004, 2006, 2007, 2010-től napjainkig évente), ISAF-misszióban (Afganisztán, 2003, 2006, 2007, 2008, 2010-től napjainkig évente).

Az ezred híven őrzi alapítójának emlékét és magyar gyökereit, aminek fontos megnyilvánulása, hogy az ezred indulóját, a *Le chant de Bercheny Hongrois*-t, a *Gyöngye violának letörött az ágát* mind a mai napig magyarul éneklik, és magyar vitézkötést viselnek a baretjükön.

*Az 1. ejtőernyős huszárezred szervezete és az alegységek feladatai:*³¹

- 1 parancsnokság és logisztikai elem;
- 3 légiszállítású könnyű páncélozott század;
- 2 felderítő és tűztámogató század;
- 1 tartalékos század;
- 1 különleges ejtőernyős szakasz.

Az összevont parancsnokság és logisztikai elem közvetlenül vezeti az alegységeket és egyben végzi a logisztikai támogató feladatokat a végrehajtó alegységek sikeres feladatvégrehajtása érdekében.

A három légiszállítású század könnyű páncélozott eszközökkel van felszerelve, és képes a kijelölt terepszakaszok és objektumok gyors elfoglalására és megtartására.

A két felderítő és tűztámogató század passzív és aktív felderítési feladatokat, valamint a légiszállítású századok tűztámogatását hajtja végre.

A tartalékos század csak különleges jogrendben kerül aktivizálásra, és alaprendeltetési feladatai megegyeznek a légiszállítású századokéval.

²⁹ Zachar József: A franciaországi Bercsényi-huszárezred története 1721–1791. *Hadtörténelmi Közlemények*, 105. (1992), 4. 33–73.

³⁰ Zachar József: Bercsényi László (1689–1778). *Hadtörténelmi Közlemények*, 25. (1978), 1. 68–114. 68.

³¹ *1er régiment de hussards parachutistes* (Az 1. ejtőernyős huszárezred). Elérhető: www.defense.gouv.fr/english/node_64-l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/11e-brigade-parachutiste/regiments/1er-regiment-de-hussards-parachutistes (A letöltés dátuma: 2019. 02. 05.)

A különleges ejtőernyős szakasz alaprendeltetési feladata az ejtőernyős képesség fenntartása, az egyéni és teherernyők hajtogatása és a személyi állomány ejtőernyős felkészítése.

Az 1. ejtőernyős huszárezred főbb technikai eszköze³²

PANHARD ERC 90 SAGAIE felderítő harcjármű 90 mm ágyúval, PANHARD VBL könnyű páncélozott terepjáró gépkocsi MILAN pct. rakétával, AMX 10 RCR felderítő harcjármű 105 mm ágyúval, VAB páncélozott szállító harcjármű.

2. ábra: Az 1. ejtőernyős huszárezred huszár járőre missziós területen.

Forrás: www.defense.gouv.fr/english/node_64/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/11e-brigade-parachutiste/regiments/1er-regiment-de-hussards-parachutistes (A letöltés dátuma: 2019. 08. 31.)

³² *1er régiment de hussards parachutistes* (Az 1. ejtőernyős huszárezred). Elérhető: [www.defense.gouv.fr/english/node_64-l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/11e-brigade-parachutiste/regiments/1er-regiment-de-hussards-parachutistes](http://www.defense.gouv.fr/english/node_64/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/11e-brigade-parachutiste/regiments/1er-regiment-de-hussards-parachutistes) (A letöltés dátuma: 2019. 02. 05.)

3.2. A 2. „Chamborant” Huszárezred – 2e „Chamborant” Régiment de Hussards (2e RH) (angolul: 2nd Hussar Regiment)³³

Az 1. ejtőernyős huszárezred mintájára 1735 januárjában gróf Esterházy Bálint József,³⁴ aki az 1. huszárezred kapitánya volt, a 2. huszárezredet is magyar önkéntesekből alapította, de igazán híressé André Claude de Chamborant³⁵ márki parancsnoksága alatt vált 1761–1791 között. Híres parancsnokának nevééről ismerik igazán: „Chamborant hussards”. Története folyamán többször átszervezték, modern fegyverzetel és felszereléssel látták el.

A 2. huszárezred a francia szárazföldi haderő Hírszerző Parancsnokságának (*Commandement du renseignement – COMRENS*)³⁶ alárendeltségébe tartozik. Az ezred a német határ mellett, Haguenauban állomásozik és alaprendeltetési feladata felderítési adatok gyűjtése az ellenségről és a terepről. A páncélozott eszközökkel felszerelt huszárjárőrök az ellenség mélységében, a kapott feladathoz biztosított teljes önállósággal és mérlegetési jogkörrel szerzik meg és továbbítják a kiküldő vagy kijelölt parancsnokságnak a felderítési adatokat. Teljes önállóságuk és mérlegetési jogkörük azt jelenti, hogy a felderített ellenséges célt, amennyiben úgy ítélik meg, hogy sikerrel pusztíthatják, meg is támadhatják az előljáró szándékának megvalósítása érdekében. Az ellenséges területen a huszárjárőrök alkalmazását tíz napra tervezik, logisztikai ellátmányt is ennyi időre visznek magukkal. A huszárjárőrök önálló feladatvégrehajtásra képesek, és rejtetten (azonosíthatóság nélkül) vagy álcázott módon (úgy tűnik, hogy valami mást csinálnak) tevékenykednek.

Azóta a legtöbb külföldi műveletben Afganisztán, a Közép-afrikai Köztársaság, Elefántcsontpart, a volt Jugoszlávia, Haiti, Koszovó, Libanon, Mali, Csád felderítési információval támogatja a szárazföldi erőket.

A 2. huszárezred szervezete és az aleggységek feladatai:³⁷

- 1 parancsnokság és logisztikai elem;
- 1 adminisztrációs és támogató század;
- 4 különleges felderítő század;
- 1 felderítési adatfeldolgozó század;
- 2 tartalékos felderítő század.

A parancsnokság és logisztikai elem – hasonlóan az 1. ejtőernyős huszárokhoz – össze van vonva és közvetlenül vezeti az aleggységeket, illetve végzi a logisztikai támogató feladatokat a végrehajtó aleggységek sikeres feladatvégrehajtása érdekében.

³³ *2e régiment de hussards* i. m. (9. l.)

³⁴ Esterházy Bálint József, Valentin comte d'Esterházy, fraknói, gr. Magyar Katolikus Lexikon. Elérhető: <http://lexikon.katolikus.hu/E/Esterh%C3%A1zy.html> (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)

³⁵ André-Claude de la Clavière Marquis de Chamborant. Elérhető: www.amicalechamboranthussards.fr/chamborant.html (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)

³⁶ *Commandement du renseignement* (Hírszerző parancsnokság). Elérhető: www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/commandement-du-renseignement/commandement-du-renseignement (A letöltés dátuma: 2019. 11. 20.)

³⁷ *2e régiment de hussards* i. m. (9. l.)

Az adminisztrációs és támogató század a tervezett feladattal kapcsolatos háttér-biztosítási, híradóbiztosítási, térképészeti, térinformatikai feladatokat végzi és a feladat függvényében közvetlenül technikai eszközökkel és fegyverzetrel támogatja a különleges felderítő századokból kikülönített huszárjárőrök (felderítő szervek) alkalmazását.

A négy különleges felderítő század alaprendeltetési feladata az előljáró tervei szerint alkalmazásra tervezett huszárjárőrök (felderítő szervek) állományának biztosítása.

A felderítési adatfeldolgozó század felelős a huszárjárőrök (felderítő szervek) által megszerzett és továbbított felderítési adatok feldolgozásáért, az előljáró információs igényének megfelelő jelentések elkészítéséért és időbeni felterjesztéséért.

A két tartalékos felderítő század csak különleges jogrendi helyzetben kerül aktívizálásra, így nem négy, hanem hat különleges felderítő század áll rendelkezésre.

A 2. huszárezred főbb technikai eszközei³⁸

VB2L könnyű páncélozott felderítő jármű, amely nagytávolságú figyelő, kép- és adat-rögzítő, illetve adatátviteli berendezésekkel, illetve optikai, fényképező és videofel-szerelésekkel van felszerelve; Polaris MV850 quad.³⁹

3. ábra: „Chamborant” huszár Polaris MV850 quaddal.

Forrás: Lagneau (2019) i. m. (39. lj.)

³⁸ Uo.

³⁹ Laurent Lagneau: *Le 2e Régiment de Hussards sera bientôt doté de 48 nouveaux quads Polaris MV850.* 2019. Elérhető: www.opex360.com/2019/05/21/le-2e-regiment-de-hussards-sera-bientot-dote-de-48-nouveaux-quads-polaris-mv850/ (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)

3.3. A 3. „Esterházy” Huszárezred – 3ème „Esterhazy” régiment de Hussards (3e RH) (angolul: 3rd Hussar Regiment)

A 3. huszárezred a francia szárazföldi haderő 1. hadosztályának⁴⁰ állományába tartozó francia–német közös dandár (*brigade franco-allemande – BFA*)⁴¹ egyik francia felajánlású ezrede. A 2. huszárezred feladata harcbiztosítási felderítési feladatok önálló végrehajtása, amelynek során az ellenséget elsődlegesen a harcfelderítés aktív alkalmazásával derítik fel és a fegyverzet és tűzeszközök kombinált alkalmazásával pusztítják el. Kiemelt feladata az ellenség páncélos kötelékeinek felderítése, szétbontakozásának megakadályozása és a saját páncéltörő eszközökkel lehetőség szerinti pusztítása.

4. ábra: A 3. huszárezred baretje a „hongrois” vitézkötéssel.
 Forrás: <http://rh3res.unblog.fr/insignes-et-traditions/> (A letöltés dátuma: 2019. 08. 30.)

Az ezred állományának felkészítése és kiképzése arra irányul, hogy a huszárok erkölcsi hűségére alapozott hagyományos „tájékoztatni, harcolni és fedezni” feladatrendszerét a kezdeményezés, az önálló képességként meglévő hatásos tüzérválaszték kihasználásával végezze. Az ezred aktívan részt vesz a francia érdekek szempontjából fontos nemzetközi missziókban: például Afganisztán, Elefántcsontpart, Koszovó, Libanon, Mali, Csád. Az ezred Franciaországban, hazai területen szintén részt vesz a Sentinel fedőnevű, terrorizmus elleni feladatokban.

A 3. huszárezredet 1764-ben Esterházy Bálint Miklós herceg, a 2. huszárezredet alapító Eszterházy Bálint József fia alapította az 1. és 2. huszárezred kiválogatott állományából, valamint elzászi és német önkéntesekből. Azóta is jelzőként viseli alapítója vezetéknévét. Az ezred alapítása óta végigharcolta az összes háborút, amelyben Franciaország részt vett. Története során különösen kitüntette magát a Valmy, Jena, Eylau, Friedland Montereau, Ourcq, Ypres és La Marne alatti csatákban, valamint az 1952–1962 közötti gyarmati háborúkban. Dicsőséges helytállásáért megkapta a „Liberation of the Croix de Guerre”⁴² kitüntetést.

⁴⁰ 1re division (1. hadosztály). Elérhető: www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/1re-division (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)

⁴¹ Brigade franco-allemande (Francia–német dandár). Elérhető: www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/1re-division/brigade-franco-allemande (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)

⁴² Les 250 ans du 3ème régiment de hussards de Metz. Elérhető: <https://france3-regions.francetvinfo.fr/grand-est/2014/02/12/les-250-ans-du-3eme-regiment-de-hussards-de-metz-413873.html> (A letöltés dátuma: 2019. 11. 21.)

A 3. huszárezred szervezete és az alegységek feladatai:⁴³

- 1 parancsnoki és logisztikai elem;
- 3 páncélozott huszárszázad;
- 2 felderítő huszárszázad;
- 1 tartalékos század.

Az előző két huszárezredhez hasonlóan a parancsnoki és logisztikai elem itt is össze van vonva és közvetlenül vezeti az alegységeket, illetve végzi a logisztikai támogató feladatokat a végrehajtó alegységek sikeres feladatvégrehajtása érdekében.

A három páncélozott huszárszázad feladata a kihívó fél erőinek és eszközeinek felderítése, illetve a felderített célok pusztítása harccal.

A két felderítő huszárszázad feladata huszárjárőrök alkalmazásával irány-, terület- és terepszakasz-felderítés.

A tartalékos huszárszázad csak különleges jogrendi helyzetben kerül aktivizálásra, így nem három, hanem négy páncélozott huszárszázad áll rendelkezésre.

A 3. huszárezred főbb technikai eszközei⁴⁴

AMX 10 RCR felderítő harcjármű 105 mm ágyúval; PANTHARD VBL könnyű páncélozott terepjáró gépkocsi MILAN pct. rakétával; VAB páncélozott szállító harcjármű.

5. ábra: A 3. huszárezred járőre terepen.

Forrás: 3e regiment de hussards i. m. (10. lj.)

⁴³ 3e regiment de hussards i. m. (10. lj.)

⁴⁴ Uo.

4. Összefoglalás

A Gárdahuszárezred a dán haderő harcbiztosító, ugyanakkor egyik kiemelt reprezentatív alakulata, mely a Királyi Testőrség mellett a királyi ház tagjainak közvetlen szolgálatában áll, hasonló protokolláris őrző-védő feladattal, mint a brit királynő udvari lovassága. A válságkezelő műveletekben (KFOR, OIF, ISAF) a huszárság hagyományos harceljárásait modern páncélozott technikával alkalmazva tevékenykednek. Haditechnikai eszközeikből kitűnik, hogy moduláris alapokon képesek a kapott feladathoz és a várható szembenálló fél erejéhez viszonyított leghatékonyabb összetételben és tüzérvél fellépni.

A francia 1. ejtőernyős huszárezred a 3. hadosztály 11. ejtőernyős dandárjának könnyű páncélozott eszközökkel felszerelt harcbiztosító alakulata, amelynek személyi állománya ejtőernyős alkalmazásra, technikai eszközei légideszant vagy légiszállítással való kijuttatásra van felkészítve. Ezen képességek alkalmazásával biztosítja a francia nemzeti érdekek és érdekeltségek hathatós érvényesülését több mint harminc éve a világ bármely pontján.

A 2. huszárezred a francia szárazföldi haderő felderítő-hírszerző ezrede. A felderítési feladatok végrehajtásához modern technikai eszközökkel rendelkeznek, amelyek között megtalálhatók a figyeléshez, fényképezéshez vagy filmezéshez szükséges eszközök is. A nagyteljesítményű technikai felderítő és adatátviteli eszközök lehetővé teszik számukra, hogy bázisukból több száz kilométeres távolságban is képesek legyenek a felderítési feladatok végrehajtására és a megszerzett adatok elektronikus továbbítására.

A francia 3. „Eszterházy” huszárezred, az európai haderők élvonalába számító francia–német közös dandár egyetlen sokoldalúan moduláris harcbiztosító ereje, amely mind nemzeti, mind multinacionális környezetben vívott harcban nagy hatékonysággal alkalmazható. A huszárezred alegységei a legmozgékonyabbak a közös dandárban, és a közvetlen irányzású tüzerszközei (pct. ágyúk és rakéták) a legerősebb tüzerszközök. A gyors manőverezőképeséggel és nagy tüzérvél rendelkező eszközeikkel képesek nemcsak gyorsan elfoglalni a terep kulcsfontosságú pontjait, hanem megfelelő tűz és mozgás kombinációjával meghatározott ideig megtartani azokat.

A fentiekből megállapítható, hogy a tárgyalt haderők a huszárezredek nagy hatékonyságú harcbiztosító képességük okán és – kisebb részben – ceremoniális okokból tartják hadrendben. A huszárezredek alegységei századszinten moduláris képességűek, amelyek minden szempontból megfelelnek a modern elveken nyugvó feladatorientált harccsoportok összeállításával szemben támasztott alkalmazási követelményeknek. Ezen moduláris képességnek és a kor színvonalán álló technikai eszközeiknek köszönhetően mind a helyi kisháborúkban, mind a válságkezelő műveletekben hatékonyan alkalmazhatóak.

Felhasznált irodalom

- Ágh Attila: *Konfliktusok, háborúk*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1989.
- Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai. *Honvédségi Szemle* 144. (2016), 3. 3–20.
- A magyar huszárság története. A lovasműveltség sajátosságai*. Budapest–Zürich, Zürichi Magyar Történelmi Egyesület – Heraldika Kiadó, 2004.
- Nolan, Louis E.: *Cavalry; Its History And Tactics*. London, Bosworth & Harrison, 1860.
- Szijj Jolán: *Hadtörténelmi levéltári kiadványok, fond- és állagjegyzék*. Budapest, 1997. 335 folyószám.
- Szolgálati határozványok a magyar királyi honvéd huszár legénység számára*. Budapest, Pallas Részvénytársaság nyomdája, 1898.
- Végh Ferenc: A dán haderő. *Haditechnika*, 41. (2007), 3. 2–6.
- Zachar József: Bercsényi László (1689–1778). *Hadtörténelmi Közlemények*, 25. (1978), 1. 68–114.
- Zachar József: A franciaországi Bercsényi-huszárezred története 1721–1791. *Hadtörténelmi Közlemények*, 105. (1992), 4. 33–73.

Internetes források

- 1er régiment de hussards parachutistes* (Az 1. ejtőernyős huszárezred). Elérhető: www.defense.gouv.fr/english/node_64/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/11e-brigade-parachutiste/regiments/1er-regiment-de-hussards-parachutistes (A letöltés dátuma: 2019. 02. 05.)
- 1re division* (1. hadosztály). Elérhető: www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/1re-division (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)
- 1st Hussars* (Az 1. huszárezred). Elérhető: www.army-armee.forces.gc.ca/en/4-canadian-division/1-hussars/index.page (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)
- 1PNINF Bataljon* (1. g. lövészászlóalj). Elérhető: <http://forsvaret.dk/GHR/IBataljon/Pages/default.aspx> (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)
- 2e régiment de hussards* (A 2. huszárezred). Elérhető: www.defense.gouv.fr/english/node_64/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/commandement-du-renseignement/2e-regiment-de-hussards (A letöltés dátuma: 2019. 01. 31.)
- 3e régiment de hussards* (A 3. huszárezred). Elérhető: www.defense.gouv.fr/english/node_64/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/1re-division/3e-regiment-de-hussards (A letöltés dátuma: 2019. 08. 30.)
- 8th Canadian Hussars* (A 8. kanadai huszárezred). Elérhető: www.army-armee.forces.gc.ca/en/5-canadian-division/8-canadian-hussars/index.page (A letöltés dátuma: 2019. 08. 30.)
- A dán szárazföldi haderő szervezete*. Elérhető: <https://forsvaret.dk/da/organisation/haeren/> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)
- André-Claude de la Clavière Marquis de Chamborant*. Elérhető: www.amicalechamborant-hussards.fr/chamborant.html (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)

- Brigade franco-allemande* (Francia–német dandár). Elérhető: www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/1re-division/brigade-franco-allemande (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)
- Commandement du renseignement* (Hírszerző parancsnokság). Elérhető: www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/commandement-du-renseignement/commandement-du-renseignement (A letöltés dátuma: 2019. 11. 20.)
- Esterházy Bálint László, Valentin comte d'Esterházy, fraknói, gr.* Magyar Katolikus Lexikon. Elérhető: <http://lexikon.katolikus.hu/E/Esterh%C3%A1zy.html> (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)
- Gardehussaren 13.* (2013), 1. 3–5. (Elektronikus kiadvány) Elérhető: https://issuu.com/gardehusar/docs/ghr_feb2013_web (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)
- Gardehusarregimentet* (A Gárdahuszárezred). Elérhető: <https://forsvaret.dk/da/organisation/haeren/gardehusarregimentet/opgaver-og-enheder/> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)
<http://rh3res.unblog.fr/insignes-et-traditions/> (A letöltés dátuma: 2019. 08. 30.)
<https://portals.clio.me/dk/historie/7-9/emner/historiske-temaer/lokalhistorie-sjaelland/introduktion/> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)
- Lagneau, Laurent: *Le 2e Régiment de Hussards sera bientôt doté de 48 nouveaux quads Polaris MV850.* 2019. Elérhető: www.opex360.com/2019/05/21/le-2e-regiment-de-hussards-sera-bientot-dote-de-48-nouveaux-quads-polaris-mv850/ (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)
- Les 250 ans du 3ème régiment de hussards de Metz.* Elérhető: <https://france3-regions.francetvinfo.fr/grand-est/2014/02/12/les-250-ans-du-3eme-regiment-de-hussards-de-metz-413873.html> (A letöltés dátuma: 2019. 11. 21.)
- Om Gardehusarerne* (A Gárdahuszárezredről). Elérhető: <https://forsvaret.dk/da/organisation/haeren/gardehusarregimentet/om-os-underside/> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)
- Om Gardehusarregimentet* (A Gárdahuszárezredről). Elérhető: <https://forsvaret.dk/da/organisation/haeren/gardehusarregimentet/om-os-underside/> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)
- Organismes et formations rattachés* (Szervezeti és kapcsolati ábra). Elérhető: www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/3e-division/organismes-et-formationen-rattaches (A letöltés dátuma: 2019. 11. 22.)
- Regiment Huzaren van Boreel* (A Boreel huszárezred). Elérhető: www.huzarenvanboreel.nl (A letöltés dátuma: 2019. 10. 30.)
- The Sherbrooke Hussars* (Sherbrooke huszárezred). Elérhető: www.army-armee.forces.gc.ca/en/2-canadian-division/the-sherbrooke-hussars/index.page (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)
- The King's Royal Hussars* (A Király huszárezrede). Elérhető: www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/kings-royal-hussars/ (A letöltés dátuma: 2019. 09. 02.)
- The Queen's Royal Hussars* (A Királynő huszárezrede). Elérhető: www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-armoured-corps/queens-royal-hussars/ (A letöltés dátuma: 2019. 09. 02.)
- The Royal Canadian Hussars* (A királyi kanadai huszárezred). Elérhető: www.army-armee.forces.gc.ca/en/2-canadian-division/the-royal-canadian-hussars/index.page (A letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)

www.defense.gouv.fr/english/node_64/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/1re-division/3e-regiment-de-hussards (A letöltés dátuma: 2019. 08. 29.)

www.defense.gouv.fr/english/node_64/l-armee-de-terre/le-niveau-divisionnaire/3e-division/11e-brigade-parachutiste/regiments/1er-regiment-de-hussards-parachutistes (A letöltés dátuma: 2019. 08. 31.)

Boda Mihály¹

Zrínyi hősiességfogalma a katonai hősiesség változó formáinak tükrében²

Zrínyi's view of Heroism in the Mirror of the Changing Faces of Military Heroism

Absztrakt

A hős és a hősiesség fogalma végigkísérte az emberiség eddigi történelmét. A fogalmat a története során éppúgy jellemezték állandó jegyek, mint ahogy változó karakterek is. A tanulmány a hősiesség fogalmának változását követi nyomon az ókortól napjainkig, példákkal illusztrálva az egyes fogalmakat. A tanulmány az utolsó fejezetben Zrínyi Miklós hősiességfogalmát mutatja be.

Kulcsszavak: hős, hősiesség, Zrínyi Miklós, Szigeti veszedelem

Abstract

The concepts of hero and heroism accompany the history of humanity. These concepts may be constant properties and changing characteristics as well. This paper traces the changing faces of heroism from Antiquity up to the recent times, and illustrates the different concepts with historical and other examples. The last chapter of the paper comes to the analysis of the specific heroism concept of Miklós Zrínyi.

Keywords: hero, heroism, Miklós Zrínyi, Szigeti veszedelem

¹ NKE HHK Hadtörténelmi, Filozófiai és Kultúrtörténelmi Tanszék, tanszékvezető – UPS FMSOT Department of Military History, Philosophy and Cultural History, Head of Department, e-mail: boda.mihaly@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3037-3644>

² A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-4-NKE-55 kódszámú Új Nemzeti Kiválósági Programjának szakmai támogatásával készült.

1. A hősiesség logikája

A hősiesség az az erény, amely működésének alaplogikája szerint kiemelkedő teljesítmény elérésére törekszik, és így a hős az, aki kiemelkedő teljesítményt nyújt valamilyen területen. Thomas Carlyle szerint a hősök azok, akik „az emberek vezérei voltak [...], a nagyok; alakítói, mintázói és teremtetői szélesebb értelemben mindannak, amit az emberek összessége létrehozni és elérni igyekezett”.³ Ilyen hősök a történelem során sok esetben a katonák közül kerültek ki, de egyéb, nem-katonai cselekvés is lehet(ett) hősiesség jellegű. Ez utóbbi kategóriába tartoznak a kiemelkedő teljesítményt nyújtó sportolók, a vallások kiemelkedő „teljesítményt” nyújtó követői (mártírok, szentek) vagy a kiemelkedő felfedezők, kutatók és tudósok.⁴

A hősiesség cselekedetét mint kiemelkedő teljesítményt hasonlít azokhoz a tettekhez, amelyekkel megbecsülést lehet szerezni, és így a hősiesség erénye a becsület erényéhez, de fontos tekintetekben különbözik is attól. A megbecsülést és becsületet mint közösségi elismerést meg lehet szerezni, mint ahogy hőssé is lehet válni, azaz egy alább tárgyalásra kerülő kivételtől (emberfeletti hős) eltekintve senki nem születik becsülettel vagy hősnak. Viszont, amíg a megbecsülést és a becsületet el lehet veszíteni, addig, ha valaki egyszer hőssé vált, akkor mindig az is marad. A hősiesség ugyanis nagymértékben igényel kiemelkedő teljesítményt, azaz a hősiesség tette jelentősen kiugró jellegű. A megbecsülést és a becsületet részben azért lehet elveszíteni, mert közösségi elismeréshez kötött. A hősiesség ezzel szemben objektíven kimagasló, és így nem függ a közösségi megítéléstől.

A nem-katonai és a katonai hősiességet az különbözteti meg egymástól, hogy milyen területen kell valakinek kiemelkedőt nyújtania ahhoz, hogy hős legyen. A katonai területen elsősorban a katonai cselekvéssel együtt járó veszély, kockázat és félelem vállalásában és kezelésében kell kiemelkedően teljesíteni. Ezzel szemben a sportolóknak elsősorban fizikai teljesítményt kell nyújtaniuk, a mártíroknak és a szenteknek spirituális „teljesítményt”, a felfedezőknak, kutatóknak és tudósoknak pedig főként intellektuális teljesítményt. A továbbiakban csak a katonai hősiesség formáival foglalkozom.

2. A katonai hősiesség és típusai

A katonai hősiességről általában elmondható, hogy arra a katonai erényre épül rá, amely magában is kiemelten fontos a katonai cselekvés során, a bátorságra. A katonai bátorság kezdeményezőképeség a veszélyes helyzetben, a veszélyes helyzet legyőzésének a hitével.⁵ A katonai hősiesség a katonai bátorság fokozott formája.

Négyféle katonai hősiességtípust különböztethetünk meg, amelyek olyan paraméterek segítségével határozhatók meg, hogy miként viszonyulnak a katonai

³ Carlyle Tamás (Thomas Carlyle): *Hősökről*. Fordította: Végh Arthur. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, 1923. 19–20.

⁴ Ld.: ezekre: Gregory M. Kendrick: *The Heroic Ideal*. Jefferson – London, McFarland & Company, Inc., 2010.

⁵ Boda Mihály: Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban 2. A bátorság. *Hadtudomány*, 28. (2018), 2. 18–29. 19.

kötelességhez, miként viszonyulnak az áldozatvállaláshoz,⁶ illetve miként viszonyulnak a példaadáshoz. A kötelesség, illetve annak általános katonai formája, a veszély és az azzal járó kockázat és félelem vállalása és kezelése központi helyet foglal el a hősiesség meghatározásában. A kötelesség tekintetében a hős teljesítheti kiválóan a kötelességét, azonban túl is teljesítheti azt. Amit az előbbi esetben tesz, az elvárás vele szemben, amit azonban utóbbi esetben tesz, az nem, bár dicséretes és elismerés jár érte. Az áldozatvállalás tekintetében a hős nyújthat kiemelkedőt képességszinten, azaz magát nem megerőltetve, vagy áldozatvállalással. Mind a két esetben arról van szó, hogy a hős kiemelkedőt nyújt, azonban amíg az első esetben ez természetes számára, „ujjgyakorlat”, addig a második esetben meg kell erőltetnie magát, és valamilyen áldozatot kell hoznia. Végül, a hős lehet példaadó, esetleg csak vezető és irányító, vagy példakövető is. A példaadói és a vezetői, illetve a követői hősiesség egyaránt kapcsolódik a kiemelkedő teljesítményhez, azonban másként: amíg a példaadó hősök és vezetőként hőssé lett emberek teljesítménye relatíve kiemelkedő a közösség többi tagjához képest, addig a példát vagy a vezetőt követő hősök teljesítménye egyaránt abszolút értelemben kiemelkedett. A továbbiakban ezen paraméterek segítségével a hősiesség négy formáját különböztetem meg.

2.1. Emberfeletti hősiesség: a kötelesség képességszintű teljesítése

A hősiesség elsőként megjelent formája az emberfeletti hősiesség, vagy ahogyan Hésziodosz, a Kr. e. 8. században élt görög költő nevezte, az isteni hősiesség. Hésziodosz a *Munkák és napok* című munkájában arra keres magyarázatot, hogy vajon mi az oka annak, hogy az emberek között széthúzás és irigység ütötte fel a fejét. Az egyik magyarázat szerint az istenek és a halandók egy törzsből származnak, mert az első emberi nemzetséget az istenek aranyból készítették. Az aranykorban az emberek sorsát nem nehezítette betegség, amíg éltek, fiatalok voltak, és halálukig csak jóban volt részük, mert az emberek tisztelték az isteneket, és a föld magától hozta a termést. Az emberek azonban gőgösek lettek, megszegették az isteni törvényt és elfordultak az istenektől. A világnak ez a második korszaka az ezüstkor, amikor sokkal satnyább embertípus élt, akik életük nagy részében gyerekként viselkedtek, majd felnővén váltak gőgössé. Az emberek a világ harmadik korszakában, a rézkorban tovább fokozták a törvényteleniséget és gőgjükben háborúval támadtak egymásra, amely állapotban Zeus a negyedik korszakban az isteni hősök eljövételével igyekezett javítani. Hésziodosz szerint az isteni hősök neve „félísten a földön, / föld végnélküli térein ők járnak mielőttünk. / [...] lelkükhöz nem fér gond és szomorúság, / mély örvényű Okeáosz boldog szigetében, / áldott hősök, kiknek mézédese gabonát ad, / s esztendőnként háromszor virul újra a szántó, / távol az isteni székhelytől s Kronosz ott a királyuk. / [...] Aztán [Zeusz] létrehoz ismét egy más emberi fajtát, / sok népet tápláló földön most ezek élnek”.⁷

⁶ Vö. James Opie Urmsón: Saints and Heroes. In Steven M. Cahn – Peter Markie (eds.): *Ethics: History, Theory and Contemporary Issues*. New York – Oxford, OUP, 2002. 705–706.

⁷ Hésziodosz: *Munkák és napok*. In Hésziodosz: *Istenek születése. Munkák és napok*. Budapest, Magyar Helikon, 1976, 44–46.

Ezek az isteni hősök, akik együtt éltek a gőgössé lett és egymással háborúzó emberekkel, a görög mitológiából ismert Héraklész, Iaszón és Akhilleusz (akik isteni nemzőkkel és emberfeletti képességekkel rendelkeztek).

A középkorban hasonló szerepet töltöttek be a katonaszentek, például Szent György. A középkori legendákban Szent György vezette az arra érdemeseket a gonosszal (gonosz ellenséggel) szembe, például az első kereszties háborúban Jeruzsálem ostromakor,⁸ vagy éppen a magyar Szent István király hadvezérét, Csanádot, Ajtony ellenében:

„Csanád pedig álmatlanul töltve az éjszakát, Szent György vértanúhoz könyörgött, hogy esdje ki számára az Ég urának segítségét. Fogadalmat is tett, hogy ha ellenségén győzelmet arat, az imádság helyén – ahol a földön térdelt – monostort emel a tiszteletére. És mikor a felette nagy megerőltetéstől és fáradságtól elnyomta az álom, álmában egy oroszlán alakja jelent meg neki; megállt a lábánál és szólt hozzá: 'Ember, mit alszol! Kelj fel tüstént, fújd meg kürtödet, menj, kezdj ütközetet és legyőzd ellenségedet.' És mikor felébredt, úgy tűnt neki, mintha két ember erejét kapta volna meg. Azután összegyűjtötte seregét, elbeszélte nekik az álmot, amelyet látott és így szólt: 'Imádságom után, amelyet leborulva sokáig végeztem az Úr és Szent György vértanú előtt az éjjel, álom nyomott el, s mintha egy oroszlánt láttam volna, amint ott állt a lábamnál, körmeivel rázott és azt mondta: 'Kelj föl, ember, mit alszol! Seregedet szedd össze, menj az ellenségre, most éppen alszik, győzd le!' Ennek hallatára dicsőítették Istent, mondván: 'Uram, irgalmazz! Krisztus kegyelmez! Uram, irgalmazz! Miatyánk!'

Késedelem nélkül harcba szálltak hát, és Szent György vértanú érdemeiért, aki őket oroszlán alakjában látogatásra méltatta, várták az ég segítségét. És nemsokára azon az éjszakán egymásra rontottak; Ajtony serege, mely a síkságon táborozott, hátat fordítva futásnak eredt. Ajtonyt pedig Csanád serege a csata helyszínén megölte”.⁹

A képességeik miatt közösen emberfeletti hősöknek nevezhető egyének az emberek előtt járnak, bizonyos értelemben példát is nyújtanak számukra, azonban emberfeletti képességeik miatt ez nem igazi – követhető – példaadás, hanem csupán az emberek vezetése, irányítása. Szintén a képességeik miatt ezeknek a hősöknek nem jelent igazi kihívást a katonai cselekvést jellemző veszélyhelyzet kezelése; arra áldozatvállalás nélkül képesek. És végül, szintén a képességeiknek köszönhetően kötelességüket látják el, vezetik az embereket.

Első pillanatra az emberfeletti hősök kizárólag a költői és írói fantázia termékeinek tűnnek, és a fenti, az emberektől határozottan elhatároló jellemzésüket figyelembe véve azok is. Azonban a katonai vezetők között vannak olyan emberek, akik speciális, de nem emberfeletti, csak ritka képességeiknek hála, képesek olyan döntéseket meghozni, illetve olyan cselekvést végrehajtani, amit sem a beosztottaik, illetve a későbbi katonák nagy része nem képes lekövetni (azaz nem képes azokra igazi példaként tekinteni, csak egyféle ideálként). Nagy Sándor vagy Napóleon katonai és intellektuális bátorsága mindenképpen ebbe a kategóriába tartoznak, de idesorolható minden

⁸ Clairvaux-i Szent Bernát: A Templom lovagjainak ajánlott könyv az új lovagság dicséretéről. In Veszprémy László (szerk.): *Az első és a második kereszties háború korának forrásai*. Budapest, Szent István Társulat, 1999. 168–170.; Hugh Grange: Preacher, Dragon-Slayer, Soldier, Elephant: George the *Miles Christi* in Two Late Medieval French Versions of the *George and the Dragon Story*. *Reading Medieval Studies*, 37. (2011), 15–25. 17.

⁹ Szent Gellért püspök nagy legendája. In Erszéki Géza (szerk.): *Árpád-kori legendák és intelmek*. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1983. 81–82.

olyan katona is, aki kimagaslóan bátor tettet hajt végre. Az esetükben a hősiességet az különböztetni meg a hősiesség következő típusától, hogy tetteik lemásolhatatlannak tűnnek, így példaként sem szolgálhatnak mások számára.

2.2. A kiemelkedő bátorság hősiessége: az állam felé való kötelesség áldozatvállalással és példamutatással való teljesítése

A hősiesség második típusa a kiemelkedő bátorság hősiessége (vagy röviden bátor hősiesség), amely talán hagyományosan az egyik legfontosabb hősiességforma. Megjelenése egyidős a katonai erények első komolyabb leírásával, Platón jellemzésével, amelyben a bátorság központi szerepet foglal el. Platón szerint az ideális és ezért igazságosan elrendezett állam három részre tagolódik, a termelők, az örök és a vezetők csoportjára. Mindegyik csoportba tartozó egyénnek sajátos, csak a csoportra jellemző erénnyel kell rendelkeznie, a termelőknek a mértékletességgel, az öröknek a bátorsággal, a vezetőknek pedig a gyakorlati okossággal. Az örök feladata, hogy a belső és a külső ellenségtől fegyveresen védjék meg a társadalmat. Ezt a célt szolgálja az örök erénye is, a bátorság. Ez az erény azonban nem minden örben van meg ugyanolyan mértékben, hanem vannak olyanok, akikben kevésbé, de még elégséges mértékben van meg, és vannak olyanok, akikben inkább megvan. Ez utóbbiak a kiemelkedő bátorság tekintetében vett hősök. Platón szerint: „Ki kell tehát keresnünk az örök közül azokat az embereket, akiktől vizsgálataink alapján leginkább várhatjuk, hogy azt, amit az államra nézve hasznosnak tartanak, egész életük folyamán, minden igyekezetükkel készek cselekedni, ennek ellenkezőjét pedig semmi szín alatt nem hajlandó megtenni”¹⁰

A hősök ezen típusának fontos jellemzője az emberfeletti hőssel szemben az, hogy olyan bátorság jellemzi, amelynek része az állam érdekeit fel- és elismerő önmérséklet.¹¹ Az emberfeletti hős ugyanis emberfeletti képességei segítségével a saját érdekei mentén cselekszik, amiben nem korlátozzák külső erkölcsi és morális elvárások. A kiemelkedő bátorság hősei azonban figyelembe veszik a velük szemben támasztott erkölcsi elvárásokat, és azoknak megfelelően, önmagukat korlátozva cselekszenek.

Az emberfeletti és a bátorság hősiességének szembeállítását a trójai háború két hőse, Akhilleusz és Hektór szembeállításával szemléltethetjük. Akhilleusz hatalmas harcos, és részben isteni származással rendelkezve (Thetisz istennő gyermeke) gyakorlatilag halhatatlan, pontosabban csak a bal sarka felett sebezhető. A háborúba vonulása előtt felidézett jóslat nyilvánvalóvá teszi számára (és számunkra is), hogy amennyiben elmegy a háborúba, akkor nem lesz más választása, mint hőssé válni. Hektór, aki nem kisebb harcos, mint Akhilleusz, mivel párviadalban legyőzte Nagy Aiaszt, ezzel szemben emberi hős, aki elgondolkodik azon, hogy miért is kell kiállnia neki Akhilleusszal párbajozni. A válasza: „a szégyen bánt, ha a trójaiak s az uszályos trójai nők is azt látják, hogy a harctól, mint aki gyáva, vonakszom; / és lelkem sem ereszt, mert hősnek lenni tanultam / mindig is, és legelől tusakodni a trójaiak közt, / védve az édesapám nagy hírét és magamét is.”¹²

¹⁰ Platón: Az állam. 412 d–e. In *Platón összes művei II.* Budapest, Európa, 1984. 217.

¹¹ Uo. 389 d–e., 157–158.

¹² Homéros: *Iliás.* Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1952. 6. ének 441–446. sor, 124.

Hektór így az állam (és az azt vezető királyi család) érdekében áll ki Akhilleusz ellen. A küzdelem – amely a párbaj elején igen egyoldalú, és Hektór csak isteni közbelépésre hajlandó valójában felvállalni – a kimenetelét tekintve nem volt teljesen reménytelen Hektór számára, azaz volt esély arra, hogy legyőzze Akhilleuszt (esetleg isteni segítséggel).¹³ Ezt azért fontos hangsúlyozni, mivel csak akkor beszélhetünk a bátorság erényének a gyakorlásáról, ha a bátor személy lát arra esélyt, hogy sikeresen fogja kezelni a veszélyhelyzettel együtt járó kockázatot, és nem teljesen reménytelen a helyzete. Hektór látott esélyt arra, hogy legyőzi Akhilleuszt, ám végül mégis alulmaradt.

A bátorság hősei, az örök csoportjába tartozva, és rendelkezve a bátorság erényével az állam felé fennálló kötelességüket látják el, védik az államot. A bátorság hősei, mivel magasabb fokon rendelkeznek a bátorság emberi képességével, mint társaik, nem csupán vezetik társaikat, hanem példát is mutatnak nekik. Szintén a bátorság erényének magasabb fokon való gyakorlásával függ össze, hogy ezeknek a hősöknek nagyobb áldozatvállalásra van szüksége, mint társaiknak. A bátorság ugyanis (legalábbis a természetes bátorság esetében) egyféle önkorlátozással jár együtt, így a nagyobb bátorság nagyobb önkorlátozást is jelent.

2.3. Hazafias hősiesség: a társadalmi kötelesség áldozatvállalással való teljesítése

A hősiesség harmadik típusa a modern kor és a tömeghadseregek terméke, és a hazaszeretettel, illetve a hazaszereteten alapuló bátorsággal áll összefüggésben, annak kiemelkedő formája. Ezen hősiességtípus propagálója Jean-Jacques Rousseau szerint: „A hősök koronáját nem azon polgártársak bátorságának adományozom, akik a vérüket hullatták az országukért, hanem az izzó hazaszeretetüknek és a hányattatásokkal szemben mutatott láthatatlan állhatatosságuknak”.¹⁴

Rousseau szerint a hősök nem azok, akik természetes módon bátrak, mivel a bátorság olyan végrehajtó erény, amellyel éppúgy rendelkezhet a jó ember, mint a gonosz. A bátorság azonban csak a jó emberben erény, a rossz emberben ugyanis vétekhez vezet. Csak a jók bátorsága az a bátorság, amit nagyra értékelünk, amely értelemben a rosszaknak nincs bátorsága. Ha azonban a rosszaknak nincs bátorsága, akkor hősük sem lehet. A természetes bátorságnál Rousseau szerint fontosabb a hazaszeretet értelmében vett állhatatosság és lelkierő, vagy ahogy Rousseau *A társadalmi szerződésről* című munkájában fogalmaz, általános akarat.

Az általános akarat az a társadalomra jellemző, és a társadalom tagjaiban testet öltő akarat, amely csak a közérdeket (és az igazságosságot)¹⁵ tartja szem előtt, és egyetlen egésszé, egyetlen közösséggé egyesíti a társadalom tagjait. A tagok az általános akarat révén az összesség elkülöníthetetlen részét alkotják. Az általános

¹³ Ld.: még erre: Homéros i. m. (12. l.). 22. ének 108–110., 231., 252–259. sorok, 358., 250., 361–362.

¹⁴ Jean-Jacques Rousseau: Discourse in this Question: What is the Virtue a Hero Most Needs and Who are the Heroes who have Lacked this Virtue? In Victor Gourevitch (ed.): *The Discourses and Other Political Writings*. Cambridge, CUP, 1997. 312.

¹⁵ Jean-Jacques Rousseau: A társadalmi szerződésről. In Jean-Jacques Rousseau: *Értekezések és filozófiai levelek*. Budapest, Magyar Helikon, 1978. 492.

akarata az egyéni tagokból a társadalom kollektív morális személyiségét hozza létre, ami saját énnel és étellel rendelkezik. A kollektív morális személyt főhatalomnak nevezik, más hasonló kollektívakkal összevetve pedig hatalomnak. A főhatalom és a hatalom tekintetében a társadalom tagjait polgároknak nevezik, amennyiben a főhatalomnak és a hatalomnak részesei, akik személyükkel és tetteikkel is kifejezik és képviselik a főhatalmat, illetve, amennyiben a főhatalomnak (illetve a főhatalom törvényeinek) az alávetettei,¹⁶ és ellenségnek, amennyiben a hatalommal ellenséges másik állam (másik hatalom) tagjai.

Az általános akarat vagy a hazaszeretet értelmében vett állhatatosság és lelkierő a társadalom minden tagját, az állam minden polgárát jellemzi, azaz ezek az emberek személyükben és tetteikben a kifejezői és képviselői az általános akaratnak. A katonák azonban hatványozott módon fejezik ki és képviselik az általános akaratot. A katonai cselekvés tipikus helyszíne, a háború ugyanis Rousseau szerint nem a háborúskodásban részt vevő magánszemélyek viszonya, hanem csak az államok viszonya, amelyben a magánszemélyek (a katonák) csak mint az államot szolgáló és az államérdeket védő állampolgárok lehetnek egymás ellenségei, és veszthetik az életüket az általános akarat érdekében.¹⁷ A katonák így olyan mértékben fejezik ki és képviselik az általános akaratot, ahogyan az állam többi polgára nem. Ennek megfelelően a katonák esetében az általános akarat, és így a hazaszeretet is, a nem-katonai polgárokkal szembeállítva, nagyobb mértékben van jelen.

A hazaszeretet értelmében vett állhatatosság és lelkierő azonban a bátorság egy formája, a hazaszereteten alapuló bátorság, amely mechanizmusa szerint a veszélyes helyzetből származó félelmet egy másik érzelem, a hazaszeretet segítségével kezel, és teszi képessé a katonát a veszélyes helyzetben való cselekvésre.¹⁸ A hazafias hősiesség így a hazaszereteten alapuló bátorság fokozott formája.

A hősiességnek ez a formája azonban, logikájában, nem a példamutatáson alapul, még csak nem is a vezetésen, hanem az általános akarat által nyújtott példának a veszélyes helyzetekben való követésén. Az általános akarat ugyanis éppen általános volta miatt nem engedi a kiemelkedettséget, mivel a kiemelkedettség együtt jár a kiemelkedett magánérdekének az előtérbe kerülésével, ami viszont szembemegy a közérdeket preferáló általános akarral. Emellett a hősiességnek ez a formája komoly áldozathozatalt foglal magában, ami azzal függ össze, hogy az általános akarat nagyobb mérvű megtestesülése kevesebb teret enged az önérdek számára. Végül, mivel a katonák a társadalom tagjai, akiknek kötelességük a társadalom védelme, így a hősiesség nem más, mint a társadalmi kötelesség kiemelkedő módon való teljesítése.

2.4. Morális hősiesség: az emberi kötelesség túlteljesítése

A hősiesség utolsó típusa a morális hősiesség, amely a morális bátorságnak, az állhatatosságnak és lelkierőnek egy kiemelkedő formája. Rousseau a hazaszeretet értelmében való állhatatosság és lelkierő szerepét hangsúlyozta a hősiességben, ám

¹⁶ Rousseau (1978) i. m. (15. lj.) 479–480.

¹⁷ Uo. 474.

¹⁸ Boda (2018) i. m. (5. lj.) 25.

az állhatatosságnak és lelkierőnek van egy másik típusa is, az előzőek fényében egy kicsit zavaró névvel rendelkező akarat. Az általános akarat, azaz a hazaszeretet alapvetően érzelmi jellegű, amelynek fontos meghatározó jegyei az érzelmi jellegből fakadó erős motivációs erő, illetve ugyanezen oknál fogva csak nagy vonalakban meghatározott tartalom, a közérdek, amelynek az elősegítésére motivál az általános akarat. Az általános akarattal szemben állított akarat. Az általános akarat, azaz a hazaszeretet alapvetően érzelmi jellegű, amelynek fontos meghatározó jegyei az érzelmi jellegből fakadó erős motivációs erő, illetve ugyanezen oknál fogva csak nagy vonalakban meghatározott tartalom, a közérdek, amelynek az elősegítésére motivál az általános akarat. Az általános akarattal szemben állított akarat. Az általános akarat, azaz a hazaszeretet alapvetően érzelmi jellegű, amelynek fontos meghatározó jegyei az érzelmi jellegből fakadó erős motivációs erő, illetve ugyanezen oknál fogva csak nagy vonalakban meghatározott tartalom, a közérdek, amelynek az elősegítésére motivál az általános akarat.

Az általános akarattal szemben állított akarat. Az általános akarat, azaz a hazaszeretet alapvetően érzelmi jellegű, amelynek fontos meghatározó jegyei az érzelmi jellegből fakadó erős motivációs erő, illetve ugyanezen oknál fogva csak nagy vonalakban meghatározott tartalom, a közérdek, amelynek az elősegítésére motivál az általános akarat. Az általános akarattal szemben állított akarat. Az általános akarat, azaz a hazaszeretet alapvetően érzelmi jellegű, amelynek fontos meghatározó jegyei az érzelmi jellegből fakadó erős motivációs erő, illetve ugyanezen oknál fogva csak nagy vonalakban meghatározott tartalom, a közérdek, amelynek az elősegítésére motivál az általános akarat.

Az általános akarattal szemben állított akarat. Az általános akarat, azaz a hazaszeretet alapvetően érzelmi jellegű, amelynek fontos meghatározó jegyei az érzelmi jellegből fakadó erős motivációs erő, illetve ugyanezen oknál fogva csak nagy vonalakban meghatározott tartalom, a közérdek, amelynek az elősegítésére motivál az általános akarat.

Az általános akarattal szemben állított akarat. Az általános akarat, azaz a hazaszeretet alapvetően érzelmi jellegű, amelynek fontos meghatározó jegyei az érzelmi jellegből fakadó erős motivációs erő, illetve ugyanezen oknál fogva csak nagy vonalakban meghatározott tartalom, a közérdek, amelynek az elősegítésére motivál az általános akarat.

¹⁹ Ld.: erre: Boda, Mihály: *Peacekeepers' Autonomy and Military Authority*. Kézirat, megjelenés előtt.

2.5. Zrínyi: a hősiesség a katonai kötelesség túlteljesítése az állandó hadsereg egységes szellemiségének példázataként

Zrínyi Miklós különböző munkáiban több helyen foglalkozik erkölcsi és morális kérdésekkel, például a *Vitéz hadnagyban* a mesterséges bátorság és becsület kérdésével, a *Mátyás király életéről való elmélkedésekben* a bátorsággal, és *A szigeti veszedelemben* ismét a bátorsággal és a hősiességgel.²⁰ A hősiességet tárgyalva Zrínyi nem használja a „hős”, „hősiesség”, hanem helyette a „vitéz”, „vitézség” kifejezéseket. Ezek a kifejezések azonban elsősorban a bátor emberre és a bátorság erényére utalnak, és csak a szövegkörnyezetből kifolyólag lehet „hősként”, „hősiességként” érteni azokat. Zrínyi munkáiban az a szövegkörnyezet, amelyben a „vitéz” és a „vitézség” nem (csak) a „bátor” és „bátorság” értelmében jelenik meg, hanem a „hős” és „hősiesség” értelemben is, a *Szigeti veszedelem* 15. éneke.

Zrínyi a *Szigeti veszedelem* 15. énekében több olyan utalást is tesz, amely alapján meghatározhatónak tűnnek egy hősfogalom központi elemei. A fontos sorok a következők:

„6. Mi vitézül éltünk, vitézül meghaljunk,
Egész ez világnak evvel példát hadgyunk.
Ma mi tisztességet nevünkre szállítunk,
Mai nap szépéti minden elmúlt dolgunk.
[...]

7. Nem hurczol bennünket pogány eb pórázon,
Nem visz minket császár kötve triumfuson;
Végső óránkon is az török romoljon,
Lássa, keresztyénnel hogy az Isten vagyon.
[...]

9. Így monda nagy Zríni, s az egész vitézek
Örömmel mondásához valának készek.
Száll Márs mindenikben, s az ő vitéz szemek
Bátorságban villámnak, mint gyémántküvek.
[...]

16. De halálakor is Szigetnek Hektora,
Hogy ő bátran nézhet szemmel az halálra,
És bár öltözzék rettenetes formára,
Megmutatja, s mint kell menni bátorságra”.²¹

A 7. versszak a Krisztus hőse (*athleta Christi*) vonatkozásokat (ahogyan a 18. versszak utáni versszakok is, különösen a 41.) fejezi ki, a 16. versszak a Tróját védő Hektórhoz

²⁰ Ld.: ezeknek a tárgyalásához Klanczay Tibor: *Zrínyi Miklós*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964. 192–213., 450–459., 560–574.; Perjés Géza: *Zrínyi Miklós és kora*. Budapest, Osiris, 2002. 169–174.

²¹ Zrínyi Miklós: *Szigeti veszedelem*. Budapest, Zrínyi, 1997. 16. ének 6–9. sor.

hasonlítja a szigeti várat védő Zrínyit, a 6. versszak a vitézi életnek való elköteleződést fejezi ki, a 9. versszak pedig a hősiességet nemcsak Zrínyire értelmezi, hanem a többi várvédő vitézre is (ahogyan más utalások is a 62. és a 107–108. versszakokban). Ezen versszakokban első pillanatra, a különböző, fent tárgyalt hősiességtípusokat vélhetjük felfedezni A *Szigeti veszedelemben*: az *athleta Christi* szerep az emberfeletti hősiességre utal, a Hektórhoz való hasonlítás a bátor hősiességre, a vitézi élet dicsőítése és a társak fontosságának hangsúlyozása pedig a hazafias hősiességre. Az összkép azonban bonyolultabb annál, hogy Zrínyinek az egyik vagy a másik hősiességkoncepciót tulajdonítsuk.

A hadtudós Zrínyi a Mátyás királyról szóló elmélkedésekben is hangsúlyozta a jó király *athleta Christi* szerepét,²² illetve a *Szigeti veszedelemben* a hadvezér Zrínyit is Isten bajnokaként, *athleta Christiként* jelenítette meg. Az *athleta Christi* Isten harcosa volt a középkorban: a korai középkorban elsősorban a hitükért mártírhalált haló hívők, később pedig a világi fegyverzet mellett a gonosz ellen spirituális fegyverzetrel is felfegyverezett keresztény harcosok (mint a legendabéli Szent György). Természetesen a mártíromság a későbbi középkorban is része volt az *athleta Christi* értelmezésének, akkor azonban már nem ez dominált, hanem az isteni kiválasztottsággal elnyert speciális spirituális képesség, amely kiegészülve a katonai képességekkel, hagyományos módon legyőzhetetlenné tette a bajnokot. A *Szigeti veszedelem* Zrínyije, ezzel szemben, nem a győzelmet, hanem a halált látja maga előtt, és a csatában is csak azért olyan sikeres egy ideig, mert az Úr megsegíti a Gabriel vezette angyali légióval. Ám a légió sem tudja megakadályozni Zrínyi halálát, és ugyan a hagyományos – a vitézi – módon a törökök nem tudják megállítani, azért egy „janicsár-golyóbis” mégis leteríti.

A várvédő Zrínyi valójában komoly áldozatot hozott a várból való kitámadással, amely felér az életének a feláldozásával. Talán erre utal az eposz 15. énekének 16. verszaka, ahol Zrínyi Hektórral áll párhuzamban. Hektór hősiessége a bátor hősiesség: részben a kötelesség kimagasló teljesítéséért hozott komoly áldozatokban mutatkozik meg, részben azonban abban, hogy Hektór úgy látja, van esélye a kötelessége teljesítésére (még ha az nem is sikerül). Habár az első feltétel Zrínyi esetében teljesül, a második nem, mivel Zrínyi a várban tartott beszédében a halálra készül, és nem számol azzal, hogy bármilyen sikert érjen el a vár megvédését illetően.

Végül a 6. és a 9. versszakot együtt olvasva Zrínyi a kollektív vitézi életről és annak kötelességeiről beszélve ezen élet élésére és az az által való példaadásra szólít fel. A korszakban a vitézi élet legfőbb kötelessége a természetes (és mesterséges) bátorságon alapuló élet vezetése a haza (a vár) sikeres, kollektív védelme céljával. Az eposzban azonban a haza (és a vár) védelme érdekében a várvédők már mindent megtettek, amit megtehettek (3–4. versszak), így végül is már nincs lehetőségük a vitézi élet eredeti céllal való gyakorlására.

Az első három hősiesség-koncepció mentén tehát nem tudjuk a hadtudós Zrínyi sorait értelmezni, mert mindegyik megfeneklik a várvédők önfeláldozásán, ami minden ellentételezés nélkül nem eleme a hősiesség egyik tárgyalt fogalmának sem. Úgy vélem, hogy Zrínyi hősiességfogalma nem annyira a katonai élet tapasztalatából vett általánosítás vagy a katonai élet számára adott minta, hanem sokkal inkább olyan

²² Zrínyi Miklós: Mátyás király életéről való elmélkedések. In *Zrínyi Miklós hadtudományi munkái*. Budapest, Zrínyi, 1957. 354.

irodalmi eszköz, amelynek az alkalmazásával Zrínyi az egyéb műveiben is propagált hadseregfejlesztés egy fontos összetevője mellett áll ki.

Az eposzban Zrínyi és a várvédő vitézek önfeláldozása az eposz célközönsége számára példaértékkel bír. Alapesetben, a vitézek életét feldolgozó történetekkel való példaadás a vitézi kötelesség elviekben sikeres és kimagasló teljesítésének a bemutatásával lehetséges. Az a példaadás, amely Zrínyi és vitézeinek az önfeláldozásában áll, ettől jelentősen különbözik: abban a helyzetben kívánja megmutatni, hogy miben áll a vitézi élet, amikor annak nincs meg a saját értelme, mivel nem lehet sikeres. Ennek megfelelően a példa nem a hagyományos értelemben vett vitézi kötelességre, a bátorságra és a haza védelmére vonatkozik, hanem annak az irodalmi fikció segítségével leírt túlteljesítésével valamilyen egyéb dologra. A vitézi élettől a hadtudós Zrínyi szerint elvárható jegyek, azaz az új hadsereg jellemzői, a keresztény hit és annak szerepe az egységes (állandó és hivatásos) haderőben.

A keresztény hit Zrínyi számára megkérdőjelezhetetlen része a katonaeletnek. Jól látszik ez az eposz ezen részének erős vallásos és keresztényi hangulatán, illetve az *athleta Christi* utalásokon, és teljesen megfelelő a 17. század katonai kultúrájának. Így azzal egészíthetjük ki Zrínyi hősiességfogalmát, hogy az nem csupán a vitézi élet mércéjét tartalmazza, hanem a keresztény vitéz életének a mércéjét. Amíg a vitéz „csupán” a hazája megvédésére törekszik, addig a keresztény vitéz a hazája mellett a keresztény haza, a kereszténység megvédésére (is).

Ami az egységes, állandó és hivatásos hadsereg katonáinak kötelességeire vonatkozó példaadást illeti, ennek alátámasztásához érdemes összevetni a 15. ének 9., 62., 107–108. versszakait Tinódi Lantos Sebestyén *Budai Ali basa históriája* című énekével, amelyben Tinódi Szondi György drégelyi történetét meséli el. Drégely várát a törökök három nap alatt olyan állapotúra ostromolták, hogy annak megtartása lehetetlenné vált, ezért Szondi György a várból való kitámadást vezényelt, és a vitézeivel együtt életét vesztette. Tinódi azonban főként Szondi vitézségét hangsúlyozza (a két apród sorsára tér még ki, de ők is Szondihoz kapcsolódnak, illetve egy nevesített vitézre), a vitézekét, akik Szondit kísérték, nem.²³ Ezzel szemben Zrínyi több helyen hangsúlyozza, hogy nemcsak a várkapitány az, aki hőssé válik a szigeti harcokban, hanem a vele lévő emberei is. Az eposzban a vitézek elfogadják Zrínyi felkérését az önfeláldozásra, és Zrínyi halála után a távozó angyalok Zrínyi lelke mellett magukkal viszik a vitézek lelkét is. Ezzel Zrínyi azt a típusú állhatatosságot és lelkierőt hangsúlyozza, amelyet a hazafias hősiesség tárgyalása során láttunk, és ami összekovácsolja a hadsereget egyetlen közösséggé.

Ezzel összefüggésben válik láthatóvá a példaadás teljes értelme: a példa nem az egyes kortárs vagy jövőbeli katonáknak szól, amiként például Tinódinak a katonai kötelességek kiváló teljesítéséről szóló beszámolók nekik szólnak, hanem a hadsereget szervezőknek: egységes hadsereg van szükség, ahol egységes szellemiség, vagy egy, majd csak a 19. században elhíresült kifejezéssel egységes *l'esprit de corps* uralkodik.²⁴

Azt mondhatjuk, hogy Zrínyi különböző műveiben tárgyalta vagy felvetette az ideális uralkodó problémáját, a korszerű hadsereg felépítésének és ellátásának

²³ Tinódi Sebestyén: *Budai Ali basa históriája*. 69–104. sor. Elérhető: www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/tinodi-sebestyen-2109E/iv-budai-ali-basa-historiaja-297/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 09).

²⁴ Vö. Klaniczay i. m. (20. lj.) 196., 203–205.

a problémáját, a korszerű hadsereg vezetésének a problémáját, a korszerű magyar hadsereg alkalmazásának a problémáját, és a *Szigeti veszedelemben* a korszerű hadsereg szellemiségének (*l'espirt de corps*-jának) a problémáját. Ez utóbbiban fontos szerepet játszott a hős fogalmának egy sajátos értelmezése. A Zrínyi által érzékeltetett hősiességfogalom így azzal összegezhető, hogy a hősiesség a katonai kötelességek kollektív túlteljesítése, azzal a céllal, hogy példát nyújtson az egységes szellemiség által áthatott korszerű hadsereg mibenlétére.

3. Összegzés

Tanulmányomban a katonai hősiességnek az ókortól a mai napig kialakult formáit mutattam be, így az emberfeletti hősiesség, a bátorság hősiessége, illetve a hazafias és a morális hősiesség formáit. A hősiesség mindegyik típusa a katonai cselekvés valamilyen kiemelkedő formája, és mindegyik típusának az esetében meg lehetett határozni, hogy az adott típus milyen viszonyban áll a katonai kötelességgel, az áldozatvállalással és a példamutatással. Ezen formák segítségével igyekeztem Zrínyi Miklósnak a *Szigeti veszedelem* című eposza 15. énekében érzékeltetett hősfogalmat meghatározni. Az elemzés azt mutatta, hogy Zrínyi teljesen egyedi hősfogalmat alkotott, amelynek azonban a gyakorlati jelentősége nem abban volt, hogy valamiképpen leírta vagy instruálta kora katonáinak a viselkedését, hanem az, hogy azzal hozzájárult az állandó magyar haderő megteremtésének az egyéb helyeken kidolgozott, vagy a következő években majd kidolgozásra kerülő programjához.

Felhasznált irodalom

- Boda Mihály: Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban 2.: A bátorság. *Hadtudomány*, 28. (2018), 2. 18–29. DOI: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2018.28.2.18>
- Boda, Mihály: *Peacekeepers' Autonomy and Military Authority*. Kézirat, megjelenés előtt. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004339590_008
- Carlyle, Tamás: *Hősökről*. Fordította: Végh Arthur. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, 1923.
- Clairvaux-i Szent Bernát: A Templom lovagjainak ajánlott könyv az új lovagság dicséretéről. In Veszprémy László (szerk.): *Az első és a második keresztény háború korának forrásai*. Budapest, Szent István Társulat, 1999.
- Grange, Hugh: Preacher, Dragon-Slayer, Soldier, Elephant: George the *Miles Christi* in Two Late Medieval French Versions of the *George and the Dragon* Story. *Reading Medieval Studies*, 37. (2011), 15–25.
- Hésziodosz: Munkák és napok. In Hésziodosz: *Istenek születése. Munkák és napok*. Budapest, Magyar Helikon, 1976.
- Homéros: *Ilias*. Budapest, Szépirodalmi, 1952.
- Kendrick, M. Gregory: *The Heroic Ideal*. Jefferson – London, McFarland & Company, Inc., 2010.

- Klaniczay Tibor: *Zrínyi Miklós*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964.
- Perjés Géza: *Zrínyi Miklós és kora*. Budapest, Osiris, 2002.
- Platón: Az állam. 412 d–e. In *Platón összes művei II*. Budapest, Európa, 1984.
- Rousseau, Jean-Jacques: Discourse in this Question: What is the Virtue a Hero Most Needs and Who are the Heroes who have Lacked this Virtue? In Gourevitch, Victor (ed.): *The Discourses and Other Political Writings*. Cambridge, CUP, 1997.
- Rousseau, Jean-Jacques: A társadalmi szerződésről. In Rousseau, Jean-Jacques: *Értekezések és filozófiai levelek*. Budapest, Magyar Helikon, 1978.
- Szent Gellért püspök nagy legendája. In Érszegi Géza (szerk.): *Árpád-kori legendák és intelmek*. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1983.
- Tinódi Sebestyén: *Budai Ali basa históriája*. Elérhető: www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/tinodi-sebestyen-2109E/iv-budai-ali-basa-historiaja-297/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 09).
- Urmson, James Opie: Saints and Heroes. In Steven M. Cahn – Peter Markie (eds.): *Ethics: History, Theory and Contemporary Issues*. New York – Oxford, OUP, 2002.
- Zrínyi Miklós: *Szigeti veszedelem*. Budapest, Zrínyi, 1997.
- Zrínyi Miklós: Mátyás király életéről való elmélgedések. In *Zrínyi Miklós hadtudományi munkái*. Budapest, Zrínyi, 1957. 354.

Frigy Éva Gyöngyi¹

A rendvédelmi és honvédelmi beavatkozói állományt érő munkahelyi stresszfaktorok és hatások

The Job-Related Stress Factors and Effects Regarding the Law Enforcement and Military Professions

Absztrakt

Mi jut eszünkbe arról a szóról, hogy stressz? A legtöbb esetben rosszul megélt feszültség, frusztrációt okozó negatív hatás. Azonban a stressz a mindennapi életünk része, amelynek természetes szintje nélkülözhetetlen számunkra, a motivációnk és az alkotó-energiáink forrása. Az életben maradás egyik meghatározó feltétele, hiszen a veszély azonnali észlelésére, felismerésére – az evolúciós fejlődésből visszamaradt – ösztönösen adott gyors esélylatolgatási reakció, amelynek eredményeként a „menekülj” vagy „küzdj” döntés születik! Ilyenkor az egyén eldönti, hogy az észlelt veszély elől kitér, vagy szembenéz azzal. Gondoljunk csak az állatvilágra! A mi civilizált életünkben is mindennap küzdünk az élet(minőség)ünkért, sőt egyes specifikus hivatásokban előfordulhatnak olyan szituációk, amelyek esetén az életben maradásért, életért folyó küzdelem szó szerint értendő, mint például a hon- és rendvédelmi területek készenléti állománya esetén: a katonák, rendőrök, illetve tűzoltók feladatvégzése során.

Kulcsszavak: stressz, distressz, eustressz, betegségek, magas vérnyomás, fekély, szívinfarktus, rák, szakmaspecifikus stresszforrások

Abstract

What comes to our mind from the word stress? In most cases a tension as bad experience, a frustration generating negative effect. The stress is part of our everyday life, the

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz – University of Public Service, Doctoral School of Military Engineering, PhD student, e-mail: freevick@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0432-5385>

natural level of which is vital for us, it is the source of our motivation and our creative energy. It is one of the definitive conditions for staying alive, because of the immediate sensation and recognition of danger. As a remnant of the evolutionary development, there comes an instinctive quick reaction on the chances, which results in the birth of the 'flight' or 'fight' decision. During this time the individual decides that he or she will evade the sensed danger or looks into its eye. Think about the fauna! In our civilised life, we, too, fight every day for our (quality of) lives, more so in specified professions, where there are situations in case of which the fight for life can be taken literally, for example in the case of the military and law enforcement personnel: soldiers, policemen and firefighters.

Keywords: stress, distress, eustress, illnesses, high blood pressure, ulcer, heart attack, cancer, trade specific stress sources

1. Bevezetés

A legtöbb esetben a stressz rosszul megélt feszültség, frusztrációt okozó negatív hatás. Azonban a stressz egy készítő erő, olyan nyomás, amelynek természetes szintje nélkülözhetetlen számunkra, hiszen a motivációnk és az alkotóenergiánk forrása. Ez ösztönöz minket nap mint nap. A stressz legfontosabb funkciója – az evolúciós fejlődésből visszamaradva az életben maradás egyik meghatározó feltételeként – a veszély azonnali észlelésére, felismerésére ösztönösen adott gyors esélylatolgatási reakció, amely eredményeként a „menekülj” vagy „küzdj” döntés születik. Ilyenkor az egyén az észlelt veszély elől vagy kitér, vagy szembenéz azzal, akár csak az állatvilágban. A mi civilizált életünk mindennapja is az élet(minőség)ünkért folyó küzdelemről szól. Sőt egyes specifikus hivatásokban előfordulhatnak olyan szituációk, amelyek esetén az életben maradásért folyó küzdelem szó szerint értendő, mint például a hon- és rendvédelmi területek készenléti állománya esetén: a katonák, rendőrök, illetve tűzoltók feladatvégzése során.²

„A stressz ösztönöz, hogy meneküljünk a tűz vagy az árvíz elől, vagy elkészüljünk munkánkkal a kitérő határidőre.”³

A stresszfogalom megalkotója, Selye János szerint az egyén feldolgozási mechanizmusától, illetve válaszreakciójától, valamint az egyénnel gyakorolt hatás szintjétől/mértékétől és végkimenetelétől függően a stressz lehet „rossz” (*distressz*) és „jó” (*eustressz*) hatású is.⁴ Ebből adódik, hogy ugyanazt a stresszhatást mindenki másként élheti meg, illetve dolgozza is fel. A jótékony „eustressz” vagy pozitív stressz az önmegvalósítás stressze, amely lelkesítően aktivitásra ösztönző és készítő hatású. Készít a határaink elérésére, illetve azok átlépésére, tettekre készen tart, kreatívra tesz és általa a feladatot kihívásként éljük meg. Ugyanakkor a negatív hatású „distressz” akkor lép fel, ha a stresszkeltező tényezővel való megküzdés során nincs lehetőség a személy meglévő képességeinek alkalmazására, vagy új képességek megszerzésére, ami

² Bolgár Judit: Stressz békeidőben. *Humán Szemle*, (2003), 1. 79–87.

³ Dávid Imre et alii: *Stressz, megküzdés, versengés, konfliktusok*. Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2014. 12.

⁴ Selye János: *Stressz distressz nélkül*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976.

frusztrációhoz vezet. Ha ez kontrollálhatatlan mértékűvé fokozódik, romboló hatása révén teljesítményünkre, önbizalmunkra, egészségünkre, kapcsolatainkra mind kártékony hatással lesz, és ha nem foglalkozunk vele időben, felőrölve minket kiégéshez vezethet. Ilyenkor a máskor könnyedén megvalósítható dolgok is elérhetetlennek bizonyulhatnak. Ugyanarról a stresszről beszélünk, mégis máshogy élhetjük meg, attól függően, hogy milyen mértékben tudjuk azt kezelni, illetve milyen a mi hozzáállásunk. Ugyanakkor stresszel összefüggő betegségeket eredményezhet a kihívásoktól mentes, ingersezény környezet is.

A stressz kezelésének különböző metodikái vannak, ezek része olyan szakemberek által alkalmazott eljárások, amelyekhez szakmai felkészültség, szakismeret kell. Azonban vannak olyan elsősegélyszintű beavatkozások is, amelyeket szükség esetén nemcsak szakemberek végezhetnek, hanem szakemberek által felkészített empátiával és értő figyelemmel rendelkező személyek (például társak, vezetők) is alkalmazhatnak, ilyen például a meghallgatás.

2. Szervezetünk stresszre adott válaszreakciói

Szervezetünk az észlelt vészhelyzetben rögtön adrenalin és mellékvesekéreg-hormonokat (*kortizolt*) termel, és minden szerv, izom működését – a döntéstől, illetve temperamentumtól függően – a küzdés vagy menekülés megvalósítására készíti.

A vegetatív idegrendszer működési hatása kétféle lehet: szimpatikus vagy paraszimpatikus, amelyek serkentés-gátlás („*on-off*”) mechanizmusként a vegetatív idegi szabályozás két fő funkciótípusaként támogatják egymás működését. Vészhelyzetben ez a két működés ösztönös válaszreakcióként kapcsol be. A szimpatikus idegrendszer a „menekülj” vagy „küzdj” állapotot tartja fenn, amely egy fölfokozott idegállapotot és lelki állapotot, azaz stresszállapotot eredményez. A paraszimpatikus idegrendszer normál helyzetben a szervezet regenerálódását, működésének mindennapos fenntartását, valamint az emésztés és a kiválasztás szabályozását biztosítja az „energiatartalékolás” és nyugalom jegyében. Mindkét idegrendszeri működés – helyzettől, temperamentumtól függően – jellemző: hol az egyik, hol pedig a másik működik. A vérmeleglet is befolyásolja, hogy bizonyos szituációkban melyik idegrendszeri hatás érvényesül.

Ha veszélyhelyzet észlelésekor a szimpatikus idegrendszer aktiválódik, akkor a légzés és a szív működés gyorsul, a vérnyomás emelkedik, az izmok megfeszülnek, a mellékvesevelő nagy mennyiségű adrenalin (stresszhormont) termel, fokozva ezzel az izmok vérellátását, valamint utánpótlásként a májból cukrot felszabadítva növekszik a vércukorszint is. A vészhelyzet megszűnését követően a paraszimpatikus idegrendszer veszi át az irányítást a szervezet regenerálódása és az energiaraktárak újratöltése érdekében.

Abban az esetben, ha a veszélyhelyzet észlelését a paraszimpatikus hatás dominálja, akkor a szervezet inkább az „energiatartalékolás” állapotot preferálja, és a szimpatikusnál adott válaszreakciókkal ellentétben – lelassul a szívverés, a szívritmus csökken, a pupillák összeszűkülnek, a perisztaltika és a mirigyek kiválasztó működése fokozódik, a záróizmok megnyílnak, és a hólyag simaizomzata összehúzódik. Ilyenkor a következő

panaszok tapasztalhatóak: leesik a vérnyomás és a vércukorszint, sápadtság, kiszárad a torok, illetve jelentkeznek a „nem kapok levegőt”, a „megdermed a vér az ereimben” és az „el akarok ájulni”, illetve lebénulás érzések.

A veszélyhelyzetben adott ösztönös serkentés-gátlás válaszreakciókat különböző felkészítések alkalmával a veszélyhelyzet beazonosítása mellett bizonyos sémák, illetve panelek kialakításával lehet tudatosítani és uralva módosítani is. A készenléti állományt úgynevezett taktikai házakban tanítják meg arra, hogy bizonyos veszélyhelyzetekben miként járjanak el, hogy egy ilyen szituációt pánik nélkül meg tudjanak oldani.⁵ A bevetési feladatok ellátásának hatékonyságát éles helyzetekhez hasonló szituációkban tesztelik.⁶

„A rendőrségi bevetési feladatkörök ellátásának hatékonyságát befolyásoló pszichés tényezők vizsgálatára olyan lökiképzési és szituációs gyakorlatok biztosítanak lehetőséget, melyek a munkavégzés kritikus helyzeteit modellezik.”⁷

A stresszt mint fogalmat, illetve annak kezelését az alábbi összetevők befolyásolják:

- a stresszorok, a veszélyeztető környezeti hatások,
- az élettani és pszichológiai stressz reakciók,
- az egyén pszichológiai, alkati, személyiség adottságai.”⁸

Civilizációs életünk során többnyire olyan problémákkal találkozunk, amelyekre az evolúciós vagy ösztönös élettani válaszreakciók – a társadalmi következmények miatt – már kevésbé lennének célravezetők. Ugyanakkor, ha a stresszhelyzetet mégis – küzdéshez vagy meneküléshez kötődő – testi reakció követi (például: edzés, futás, küzdősport... stb.), vagy ha az indulatos negatív érzelmek (harag, bosszúság) csak rövid ideig, átmeneti jelleggel vannak jelen, akkor a szervezetet egyáltalán nem vagy alig éri károsodás. Akinek jó a megküzdő technikája és indulatkezelése, ezáltal magasabb a tűrőképessége, az a negatív érzelmeket könnyebben képes lereagálni, gyorsabban túl tudja tenni magát rajta.

Ha azonban a megélt túlzott stresszt – bármilyen akadályozó tényező miatt – nincs mód valamilyen módon levezetni, vagy annak fennállása tartós, esetleg túl gyakran ismétlődik, a vegetatív idegrendszer szimpatikus és paraszimpatikus oldali egyensúlya felborul. Ebből adódóan a szervezet – folyamatos veszélyhelyzetet érzékelve – a szimpatikus üzemmódban marad. A felgyülemlett negatív hatások (más néven: krónikus stressz vagy Selye által meghatározott „distressz”) előbb-utóbb hormonális egyensúlyzavar révén fizikai, illetve pszichés tünetek, betegségek képében is megmutatkoznak. Többek között krónikus vastagbélhurut, asztma, allergia, elhízás, cukorbetegség, valamint többféle bőrgyógyászati, reumatológiai elváltozás, magas vérnyomás, fejfájás, fekély- vagy szívbetegség kialakulásához, valamint a tartós izomfeszülés mozgásszervi betegségekhez vezethet. A tartós, túlzott mellékvesekéreg-hormon kiválasztódás hatására az immunrendszer ellenálló képessége csökken, így még a rákos daganatos megbetegedések valószínűsége is nő.

⁵ Bolgár Judit: Viselkedési kockázat veszélyhelyzetben. *Repüléstudományi Közlemények*, 25. (2013), 2. 32–38.

⁶ Bolgár Judit – Csomós István: A rendőrségi bevetési feladatok követelményeihez kapcsolódó kiválasztási eljárások fejlesztése, különös tekintettel az extrém stressz reakciókra. *Hadtudományi Szemle*, 5. (2012), 2. 268–278.

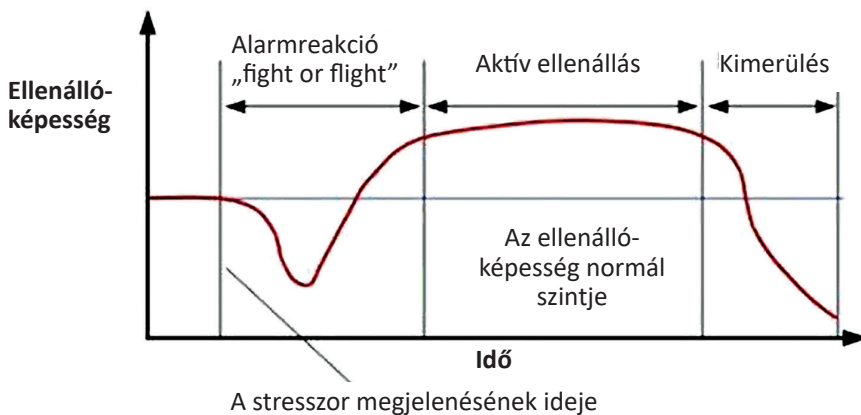
⁷ Uo. 277.

⁸ Uo. 272.

A bevezetésben is említett specifikus hivatásokat űzők adrenalintermeléses válaszreakciója mindennapos, ennek köszönhetően az aktív adrenalinjelenlétet szokták, és az ingerküszöbük is kitolódik. Gyakran a szolgálaton kívül is igénylik az adrenalintermelő helyzeteket, ingereket. Számukra a nyugalmi helyzetben hosszabb időt vesz igénybe a normál működésre való átállás.

A tartós stressz okozta betegségek kialakulásának folyamata

Selye a stresszfolyamatokat vizsgálva azt állapította meg, hogy a nem specifikus ingerekre az emberi szervezet egy általános adaptációs szindrómával (*General Adaptive Syndrome – GAS*) reagál, és megfogalmazta a stressz lefolyásának szakaszait:

1. ábra: A Selye-féle általános adaptációs szindróma (GAS) három fázisa
 Forrás: Budavári Takács Ildikó: *A konfliktuskezelés technikái*. Gödöllő, Szent István Egyetem, 2011. 14.

„1. szakasz: alarm reakció

Ekkor a szervezet felkészül a harcra, vagy – ha az nem lehetséges – a menekülésre (*fight or flight*). A stresszválasz során a következő változások zajlanak a szervezetben (Cannon-féle vészreakció):

- felgyorsul a szív működés, hogy több vér jusson az izmokhoz;
- felgyorsul a légzés, hogy több oxigén jusson a vérbe;
- megemelkedik a vérnyomás az izmok munkáját segítő;
- emelkedik a vércukorszint;
- a vérelszállítás megváltozik, a nem létfontosságú szervekről a meneküléshez szükséges szervek felé áramlik;
- kitágulnak a pupillák, hogy több fény jusson a szembe;
- az idegrendszer éber lesz, a figyelem beszűkül.

Ezek a reakciók kísértetiesen emlékeztetnek a pánikrohamra.”⁹

A rend- és honvédelmi hivatásokban, különösképpen a készenléti állomány folyamatosan ebben az állapotban üzemel.

„2. szakasz: alkalmazkodás, ellenállás

Amennyiben folytatódik és elhúzódik a stresszhatás, a szervezet kénytelen fenntartani a védekezést, megpróbál alkalmazkodni. Ez rendkívül megterheli a szervezetet, és később a tartalékenergiák is felhasználásra kerülnek. Egy idő után azonban kimerül a készlet, és ha a stressz továbbra is fennáll, bekövetkezik a harmadik szakasz.

A magas vérnyomás állandósulhat, az állandó éberség alvászavarokat okoz.

A feszültség miatt az izmok megkeményednek, fájnak, a végtagok hidegek. Zavarok keletkeznek a bélműködésben.

3. szakasz: kimerülés

A kimerülés során elfogynek a tartalékok. Amennyiben továbbra is fennáll a stressz, az ember megbetegszik.”¹⁰

A szervezetre ható – általában pszichológiai vagy fiziológiai – stresszreakciókat kiváltó külső ingereket – Selye után – gyűjtőnéven „környezeti stresszoroknak” hívjuk, amely előfordulás és intenzitáshatás szerint lehet diszkrét vagy folytonos. A „diszkrét stresszorok” kategóriába azok az életesemények tartoznak, amelyek viszonylag ritkán fordulnak elő, azonban intenzív hatásúak és jelentős változásokat idéznek elő az egyén életében, mint például a válás, egy családtag halála vagy a munkahely elvesztése. A „folytonos stresszorok” közé soroljuk a személy mindennapi életét folyamatosan vagy tartósan befolyásoló problémákat, munkahelyi stresszorokat. Ezek lehetnek egyrészt intenzív és tartós hatású krónikus stresszorok (például: szerepkonfliktusból származó folyamatos feszültség, vagy a munkahely elvesztésétől való tartós félelem), másrészt olyan, többnyire váratlanul megjelenő hétköznapi „apró” életesemények, amelyek rövid időszakra megzavarhatják a napi életvitelt (például: forgalmi dugó, kisebb konfliktus valamelyik családtaggal, átmeneti pénzügyi nehézség vagy egy nehezen megoldható munkahelyi feladat). Ez utóbbi kis intenzitású, de a kedélyállapotra mégis komolyan kiható stresszorok a munkahelyi konfliktusok, problémák jelentős részét kiteszik, épp ezért ezek a hétköznapi „mikroesemények” az egyén fizikai, pszichológiai és mentális egészségi állapotára mért hatásának feltárása ugyanolyan jelentőséggel bír, mint a diszkrét stresszorok hatásainak vizsgálata.

Urbán Nóra által meghatározott jelentősebb stresszorkategóriák:

„[P]szichés jellegűek (emberek közti kapcsolatok, sikertelenségek, konfliktusok, frusztráció stb.), fizikai stresszorok (erős rezgések, hanghatások, hőhatások, sebesülések, érzékszervi tompulás stb.), szociális stresszorok (súlyos családi, szociális krízisek, nagy társadalmi változások, gazdasági krízisek)”¹¹

⁹ Dávid et alii i. m. (3. lj.) 14.

¹⁰ Uo. 15.

¹¹ Zoran Komar: A harci stressz. In Zelimir Pavlina – Vlado Sakic – Ante Fulgosi (szerk.): *Katonapszichológia I.* Budapest, Zrínyi, 2007. 333–375.; Urbán Nóra: A fizikai teljesítőképesség szerepe a traumát követő patológias állapotok kialakulási valószínűségének csökkentésében. *Hadtudományi Szemle*, 5. (2012), 1–2. 280–287. 282.

Egy ingert az alábbi jellemzők tesznek stresszkeltővé:¹²

- befolyásolhatatlannak megélés;
- bejósolhatatlanság;
- az egyéni képességek határának megtapasztalása, negatív énkép.

Életesemény	Érték
Házastárs halála	100
Válás	73
Különélés	65
Közeli családtag halála	63
Baleset, sérülés	53
Házasság	50
Allás, munkahely elvesztése	47
Nyugdíjazás	45
Családtag betegsége	44
Terhesség	40
Szexuális problémák	39
Új családtag befogadása	39
Üzleti problémák	39
Anyagi helyzet változása	38
Házassági konfliktusok	35
Nagyobb adósságok	32
Új munkakör	29
Gyermekek elköltözése otthonról	29
Problémák anyóssal, apóssal	29
Konfliktus a főnökkel	23
A munkaidő és a munkakörülmények megváltozása	20
Költözés, lakóhelyváltozás	20
Üdülés	19
Karácsony	19
Forrás: www.erg.bme.hu/szakkepzes/3felev/stressz.pdf	

2. ábra: Életesemények mint stresszorok – Holmes–Rahe-skála.

Forrás: Atkinson et alii i. m. (12. lj.) 460.; Dávid et alii i. m. (3. lj.) 17.

¹² Rita. L. Atkinson et alii: *Pszichológia*. Budapest, Osiris, [1994] 2003.

3. A betegségek kialakulásának stresszel való összefüggései

A fentiek alapján kijelenthetjük, hogy bár a tartós stressz hozzájárul a betegségek kialakulásához, nem nevezhetjük önmagában az okozójának, hiszen egy helyzet megélése az adott személy hozzá fűzött érzéseitől, jelentéstartamától, képességeitől, beállítódásától és hitétől függ, így egy problémaként megélt esemény megoldását is ezek befolyásolják. Mindenki eltérően ítéli meg a teljesítményorientált életvitelünkből fakadó kihívásokat is, attól függően, hogy mennyire van helyén az önbizalma, mekkora a becsvágya, milyenek az önmegvalósítási lehetőségei, illetve mennyire talál örömet saját tevékenységében. Vagyis mindig az ember egyéni megküzdési stratégiáján múlik saját fizikai, pszichológiai és mentális egészsége, szociális kapcsolatai. Mint már arról fent esett szó, kisebb a szervezetre, pszichére és elmére gyakorolt negatív hatások bekövetkezésének kockázata, ha a stresszorhatást követően viszonylag rövid időn belül az egyén ki tudja magából (panasszal, sírással) ventilálni a negatív érzelmeket, le tudja vezetni valamilyen konstruktív módon a felgyülemlett feszültséget.

A sok – egyenként minimálisnak tűnő – apró hétköznapi stressz összeadódik, sőt egymásra rakódva hatványozódhat is, ha csak az egyén hozzáállásával, megküzdési stratégiájával nem tudja ellensúlyozni ezek megélését, illetve feloldását. A leggyakoribb szindróma a folyamatos, lassú stressz-szintemelkedés, amelynek a telítődéséhez végül elegendő lesz egy eddig is jelenlévő vagy hasonló átlagos, apró stressz-szituáció.

Mégis mitől függ, hogy az ember milyen betegséget szenved el? Ezt befolyásolhatja a genetikai hajlam szerinti legkevésbé ellenálló, leggyengébb szerv, szervrendszer vagy az életmód, életvitel. Például a folyamatos rohanás, versenyhelyzet és az ezzel kapcsolatos időzavar megélése, az elfojtott indulatok mind-mind a szimpatikus idegrendszer aktív tartásához, így az ezzel járó magas vérnyomáshoz vezetnek, ami növeli egy esetleges szívroham kialakulását. Ugyanakkor az introvertáltabb ember, aki hajlamos a problémákat magába zárni, igyekszik elfeledkezni róluk, ami talán még sikerülhet is, de csak az öntudat szintjén. Tudat alatt attól függetlenül továbbra is „rágja őt”, ezáltal ha később is, de biztosan mutatkozni fognak a felgyülemlett feszültség által okozott tünetek. Ugyanakkor a betegség lehet az elfojtott érzelem, konfliktus szimbolikus kifejeződése, valamilyen komolyabb betegség figyelmeztető jele is, például annál, aki konfliktuskerülésből „lenyelt” problémáit képtelen „megemészteni”, vagyis feldolgozni, nagy eséllyel „megfeküdve a gyomrát” ez a stressz fekélybetegséget eredményezhet nála. Az állandó elbizonytalanodás, túlzott aggodalmaskodás pedig – súlyos elváltozásokat okozva – a paraszimpatikus idegrendszer által működtetett emésztőrendszert betegíti meg. Sok esetben egyfajta menekülési reakcióként, vagy figyelemfelkeltés gyanánt az ember tudat alatt saját magát képes megbetegíteni.

4. A munkahelyi stressz egyénre gyakorolt hatásai

A munkahelyi stressz, illetve az egyén által megélt „distressz” szoros kölcsönhatásban van egymással, és ha ezek nincsenek kezelve kellő időben, könnyedén kiégéshez (*burnout*), azaz érzelmi zavarok kialakulásához vezethet. Vannak, akik stresszlevezetésként – nem szerencsés módon – egészségkárosító attitűdökbe, szokásokba menekülnek (például:

egészségtelen táplálkozás, nyugtatók alkalmazása, túlzott dohányzás, illetve rendszeres alkoholfogyasztás, esetleg más tudatmódosító szer használata), amely komoly egészségügyi problémákat okozva újabb konfliktus, illetve stressz forrása lehet.

A munkahelyi stressz kezdeti jelei: általános fáradtság, lehangoltság, közöny, beszűkülés, felelősség hátrítása, önállótlanág, döntésképtelenség. A fokozott tartós stressz személyiségváltozást is okozhat (például: pesszimizmus, cinizmus, önértékelés csökkenése, önmegvetés, türelmetlenség, intolerancia és agresszió kialakulása, motiválatlanság), ezáltal ugyancsak teljesítményromlást eredményez, ami pedig munkahelyi elégedetlenséghez, lojalitásvesztéshez, végül figyelmetlenségből adódó munkahelyi balesetekhez vezethet, vagy gyakorivá válhatnak a hiányzások, betegállományban maradások, kilépések, magas fluktuáció. Betegséggel összefüggő korai halálozások és öngyilkosságok is származhatnak kezeletlen munkahelyi stresszből.¹³

5. Stresszkezelés, megküzdés

Egy adott stresszhelyzetre különféleképpen reagálhatnak az emberek. Valaki súlyos traumaként tartós lelki sérülést szenved el, más átmeneti jellegű pszichés megterhelésként éli meg, de olyan is előfordul, akire nincs különösebb megterhelő negatív hatása. De vajon mitől függ, hogy egy adott probléma kire hogyan hat, milyen mértékű pszichés károsodást tud eredményezni? Mi okozza a megéléstérteket?

George Vaillant a stresszre adott válaszreakciókat pozitív válasz („érett védekezési” stratégia) és negatív válasz („neurotikus védekezési” stratégia vagy „regresszív módszer”) szerint csoportosította. Egy személy eszköztárában többnyire mindkét stratégia megtalálható.¹⁴

A megküzdési stratégia – más néven *coping* – a stresszhelyzet feloldása érdekében történő alkalmazkodási törekvések – Richard S. Lazarus által bevezetett – gyűjtőfogalma, amelynek fókuszában vagy a probléma vagy az érzelem (*emóció*) áll. Stresszhelyzetben egyszerre alkalmazzuk a problémacentrikus és az érzelmentrikus gondolkodást. Az érzelmfókuszú nem valódi megküzdési technika viszont – átmeneti jelleggel – időnyerésre alkalmazható, míg az egyén egy optimálisabb, véglegesebb megoldásra lel, vagy amíg a stresszhelyzet nem változtatható meg. Lényege a stresszel való aktív megküzdést akadályozó negatív érzelmek, aggodalom mérséklése, amely lehetőséget ad a problémacentrikus stratégiára való átállásra.

A problémacentrikus gondolkodás végcélja a stressz forrásának végleges megszüntetése, eltávolítása.¹⁵

Általában azokban a stresszhelyzetekben alkalmaznak az emberek problémafókuszú megküzdést, amelyeknél hiszik, feltételezik, hogy valamilyen konstruktív megoldással feloldható, megszüntethető. Az emóciófókuszú megküzdés leginkább azokban

¹³ Dávid et alii i. m. (3. l.)

¹⁴ Csikszentmihályi Mihály: *Flow – Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Budapest, Akadémiai Kiadó, [1997] 2001.

¹⁵ Susan Folkman – Richard S. Lazarus: Coping as a mediator of emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54. (1988), 3. 466–475.

a stresszhelyzetekben jellemző, amikor csak az alkalmazkodás tűnik az egyetlen logikus útnak, mert az adott személy úgy véli, nincs hatással a helyzetre.¹⁶

Tág értelmezés alapján a stresszel való megküzdés az egyén stresszhelyzetre adott válaszreakcióit takarja, pontosabban azt, hogy az adott stresszes szituációban hogyan viselkedik, milyen az érzelmi kontrollja, beállítódása és célorientáltsága, valamint milyen erőfeszítéseket tesz a megoldásért.

Hárdi által meghatározott megküzdési stílusok:¹⁷

- a küzdő, aki a megoldás érdekében szembenéz a problémáival, együttműködő és tetterre kész;
- az elkerülő, aki nem hajlandó foglalkozni a problémával, sőt inkább tagadva igyekszik tudomást sem venni róluk, nem kíván szembenézni a valósággal;
- az önmegadó, önfeladó, aki másoktól függ, teljesen passzív, segítségre, támogatásra, irányításra szorul.

A kutatási tapasztalatok azt mutatták, hogy az adott stressz feloldására alkalmazott megküzdési stratégia egyaránt függ a külső támogatottságtól (például: az egyén szociális kapcsolathálója), a saját pszichológiai és mentális erőforrásoktól (például: intelligencia, képzettség, pozitív gondolkodás), és – a legfontosabb – a választott megküzdési stratégiától.

*Megküzdés eredményességét meghatározó személyiségjegyek:*¹⁸

- tanult leleményesség, talpraesettség és műveltségi szint;
- kontrollképesség (önkontroll);
- kitartás, elhivatottság;
- optimizmus;
- koherenciaérzés (SOC) – összefüggések megértésének és következtetések levonásának képessége (felfogóképesség, források kezelésének képessége és az értelmesség)
- éntudatosság, énerő;
- a személyiség „pszichológiai immunrendszere” (PI) (monitorozó–megközelítő alrendszer, alkotó–végrehajtó alrendszer és önregulációs alrendszer).

6. Rendvédelmi és honvédelmi hivatásokat érintő szakmaspecifikus stresszforrások

Az elmúlt évtizedekben, valamint a közelmúltban számos olyan katasztrófális esemény következett be a világban, amelyek érintettjei súlyos megrázkódtatásokat szenvedtek el. Csernobil, Bhopal, London, Madrid, Fukushima, Seveso vagy Magyarországon Kolontár mind az emberiség emlékezetébe égtek. Mindegyik helyszínen más és más volt a katasztrófa oka, azonban mindegyik krízis rendezésében kulcsszerepet játszott a szakértelem, a kitartás, valamint az összefogás jelenléte. Az ezen események beavatkozásában együttműködő szervek által képviselt hivatások – mint mentő, rendőr, tűzoltó, katona – fokozottan ki vannak téve a traumatikus események okozta testi, lelki, szellemi

¹⁶ Atkinson et alii i. m. (12. l.)

¹⁷ Kirády Attila – Varju Nóra: *Stresszrezisztencia meghatározása projektív rajzvizsgálati módszerrel a fegyveres testületek állományjaiban*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008.

¹⁸ Dávid et alii i. m. (3. l.)

extrém igénybevételnek, megrázkódtatásoknak, amely esetén a stresszre adott normális válaszreakciók idővel patológiás (beteges, abnormális) irányba fordulhatnak át (akut stresszbetegség vagy poszttraumás stresszbetegség).¹⁹

„[A] különféle fegyveres testületek tagjai feladatuk ellátása során rendszeresen veszélyes körülmények közé kerülhetnek, gyakran személyesen tapasztalnak meg életveszélyes szituációkat, katasztrófákat, látnak súlyosan sebesült embereket, halált, bizalmas viszonyba kerülnek olyan polgárokkal, akik a konfliktus következtében szenvednek.”²⁰

Minden előbb említett hivatásra sajátos, szakmaspecifikus stressz-, illetve traumatizáló hatású igénybevételek jellemzők.

Bolgár Judit is több ízben foglalkozott a rendvédelmi és a honvédelmi állományt érintő rendkívüli fizikai és pszichikai igénybevételekkel.

„A rendvédelmi és a honvédelmi állomány körében jelentkező, őket terhelő váratlan, kiszámíthatatlan feladatok és kihívások rendkívülien megnövelik fizikai és pszichikai igénybevételüket. Ezek hatására pedig az arra hajlamos személyi állomány körében nagy valószínűséggel nő az előre nem látható egészségkárosodás és azok előfordulásának kockázata. Végül e körülmények meghatározhatják nemcsak az állomány túlélőképességét, hanem akár a veszélyhelyzetben, akár normál körülmények között jelentkező feladataik teljesítését is.”²¹

Katonákat érintően ilyen szituációk: „személyes részvétel harci bevetésekben, személy ellen irányuló erőszak (sebesülés, szexuális erőszak, fizikai támadás, katonai közelharc, kínzás stb.), túszállapotok, terroristatámadás, rablás, természeti katasztrófák, súlyos közúti balesetek, életveszélyes betegségek. Traumatikus hatást kelthetnek közeli hozzátartozókról kapott váratlan hírek is (haláleset, erőszak, súlyos baleset stb).”²²

A katonákat ért stresszhatások megjelennek:²³ a katonai hivatásból adódó feladatvégzésben: bizonytalan végkimenetel, harci veszteség, távollét, szociális háttér hiánya stb.; a hierarchikus szervezeti kultúrára jellemzőkben: autokratikus parancsrendszer, állandó készenlét, szabálykövető magatartás, időkényszer és felelősség kérdése stb.; a katonai hivatás társadalmi megítéléséből adódó visszacsatolásokban: előítélet.

„A legkülönbözőbb időtartamú, bonyolultságú, fizikai és mentális erőfeszítést igénylő feladatvégzések (terhelések) során képződő teljesítmény eléréséhez a katonának, a különböző pszichikai és fizikai funkciókat tekintve, átlagosnál nagyobb terhelhetőségnek kell megfelelniük. Alapvető fontosságú kérdés, hogy a személykiválasztás során a pszichológiai terhelhetőség szempontjából a leginkább megfelelő katonák kerüljenek beavatóra az adott feladatra.”²⁴

A U.S. Hadsereg Fejlett Katonai Tanulmányok Iskolája a harctéri stressz és a bevethető élőerő csökkenésének összefüggéseit támasztotta alá kutatásai során.

„Párhuzamot vonva más egyenruhás szervezettel, a katonák teljesítőképességére hat tényező gyakorol hatást:

- fizikai fáradtság,

¹⁹ Detréné Urbán Nóra: *A stressz-rezisztencia és a pszichológiai reziliencia fejlesztésének és fenntartásának szükségessége a védelmi szektorban*. Budapest, Nemzetközi Köszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, 2015.

²⁰ Kirády–Varju i. m. (17. l.) 2.

²¹ Bolgár (2013) i. m. (5. l.) 33.

²² Detréné Urbán i. m. (19. l.) 3.

²³ Kirády–Varju i. m. (17. l.) 3.

²⁴ Uo. 1.

- kialvatlanság,
- alapvető kényelem hiánya,
- betegségek,
- zaj,
- meteorológiai körülmények.”²⁵

A tűzoltókat érintően például Frigy Éva Gy. 2017-es tanulmányában a tűzoltói hivatással járó néhány stresszorról tesz említést:

„A tűzoltói beosztás az egyik legnagyobb stresszel járó hivatás, hiszen folyamatos készenléti állapotban kell lenni, figyelni a riasztásra, ami ha bekövetkezik azonnal és gyorsan kell indulni. Ezen kívül legtöbb esetben nehéz körülmény között kell megoldani a mentést, és a sérültek, károsultak, valamint halottak és roncsolódott testek látványát is bírni kell. Ezek mellett pedig jó megküzdési, konfliktuskezelési technikával kell rendelkezni, hogy a munkahelyi és magánéleti konfliktusok a munkavégzést jelentősen ne befolyásolják. Mindenfajta pszichés és pszichiátriai betegség kizáró ok, főleg a pánikreakcióra való hajlam! Hiszen egy pánikreakcióban lévő személy veszélybe sodorhat másokat is.”²⁶

2012-es cikkében Hornyacsek Júlia is foglalkozott a tömegkatasztrófák pszichés hatásainak a beavatkozó állományra vonatkozó vizsgálatával, mivel bizonyította, hogy ilyen események elhárítása során nemcsak a mentetteket, hanem magát a mentő állományt, a tűzoltókat is érik pszichés hatások, amelyek később komoly lelki traumaként visszaköszönhetnek a munkájuk végzése közben. Jellemzően a gyermekek, idős emberek sérülése, halála érinti meg legjobban az állományt, valamint a sikertelenül megakadályozott halálesetek, amelyek valamilyen elszámítás vagy latba nem vett akadály miatt sikertelen mentési akciók eredménye volt. A kutatás a tűzoltói munkakörben megélt stressz és a tűzoltók megbetegedései közötti összefüggések vizsgálatára is kitért, amely során kiderült, hogy az állományban gyakori a gyomorfekély, az érrendszeri megbetegedések, valamint a szenvedélybetegségek (például: erős dohányzás, túlzott alkoholfogyasztás stb.) kialakulása, amelyet egyértelműen a munkájukkal járó stresszhez kapcsolnak. Utóbbit – helytelenül – egyfajta stresszkezelési módszerként alkalmazzák, bár akadnak, akik valamilyen szabadidős tevékenységgel, extrém sporttal, vagy a családjuk körében való időtöltéssel igyekeznek kikapcsolódni és a munkahelyi stressztől távol maradni.²⁷

Ruzsa Dóra 2014-es tanulmányában a tűzoltókat érintő stresszkeltő tényezőket összegyűjtve rendszerezte és vizsgálta. Munkájában nagy hangsúlyt fektetett a munkakör-specifikus stresszforrásokra, illetve az azokat kísérő stressztünetekre, mivel felvetése szerint a katasztrófa pszichológia által meghatározott hatások vizsgálata még mindig nincs kellőképpen kiterjesztve a beavatkozó állományra.²⁸

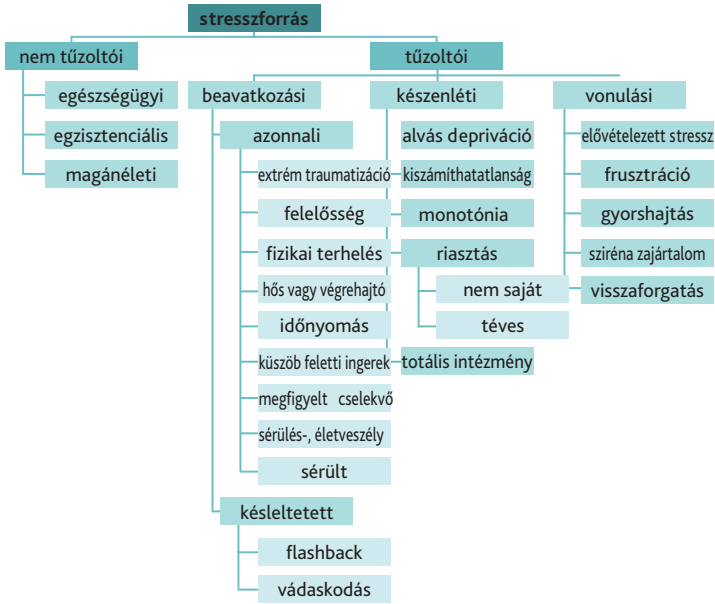
²⁵ Ruzsa Dóra: *Stresszforrások, stressztünetek és stresszoldási mechanizmusok vizsgálata tűzoltók körében*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, 2014. 44–45.

²⁶ Frigy Éva Gy.: *A Fővárosi Katasztrófavédelmi Igazgatóság tűzoltói munkakörbe történő kiválasztásrendszere és a jelentkezés motivációi*. Budapest, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Társadalomtudományi és Tanárképző Intézet, 2017. 36–37.

²⁷ Hornyacsek Júlia: A tömegkatasztrófák pszichés hatása a beavatkozó állományra az alapvető korai és késői pszichés jelenségek, valamint a negatív következmények elkerülésének lehetséges módjai. *Műszaki Katonai Közöny*, 22. (2012), 1. 143–189.

²⁸ Ruzsa i. m. (25. l.) 26–53.

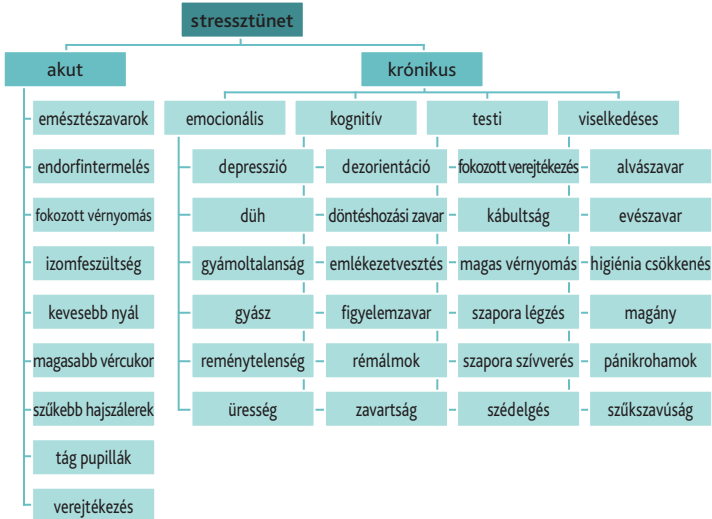
Tűzoltókat érintő stresszforrások:

3. ábra: Tűzoltókat érintő stresszforrások

Forrás: Ruzsa i. m. (25. l.) 28.

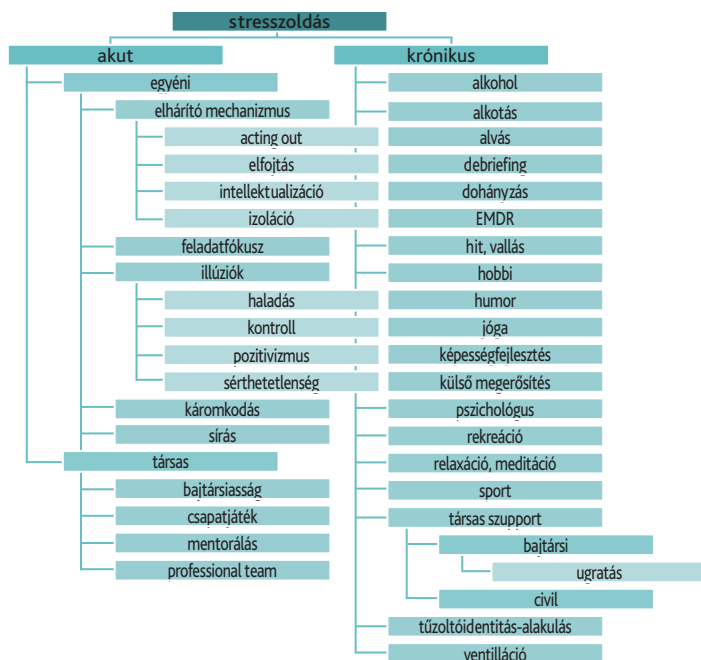
Tűzoltókat érintő stressztünetek:

4. ábra: Tűzoltókat érintő stressztünetek

Forrás: Ruzsa i. m. (25. l.) 53.

Tűzoltók esetében is alkalmazható stresszoldási eszközök, módszerek:²⁹

5. ábra: Tűzoltók esetében is alkalmazható stresszoldási eszközök, módszerek

Forrás: Ruzsa i. m. (25. l.) 54.

Bár a rendvédelmi szervek esetében a mentális egészségi állapotra vonatkozó adatok nyílt hozzáférésére kevésbé van lehetőség, azonban Detréné Urbán Nóra *A stresszrezisztencia és a pszichológiai reziliencia fejlesztésének és fenntartásának szükségessége a védelmi szektorban* című 2015-ös tanulmánya jó alapot adott a katasztrófavédelmi beavatkozó állomány mentális stresszorainak beazonosításához is. Munkájában a fent említett hivatásokat magában foglaló teljes védelmi szektorra kiterjesztette figyelmét, és az e körbe tartozók veszélyeztetettségét hangsúlyozva a stresszellenálló-képesség, illetve a pszichológiai rugalmas ellenállás, tűrőképesség fejleszthetőségét vizsgálta. Célja a pszichotraumas traumatizálódási folyamatok, valamint patológiás állapotváltozások kialakulásának megelőzése (prevenció), vagy a megfelelő szintű kezelése, utókezelése (rehabilitáció). A szerző a különböző védelmi szektorban, illetve foglalkozási csoportban lévők közötti rizikófaktorokat, valamint a protektív tényezőket és ellenállóképességüket vizsgálta. E szerint a rendőrökkel és a katonákkal szemben a tűzoltók érték el a legmagasabb összpontszámot az ellenállóképesség és a segítségkérés megküzdési stratégia tekintetében. Igaz, a katonák a coping potenciál esetében és a problémafókuszú megküzdési stratégiákban adták a legmagasabb összpontszámokat. A rendőrökre a visszahúzódomás lett jellemző, illetve a pszichológiai immunrendszerük

²⁹ Ruzsa i. m. (25. l.) 54–96.

(coping potenciáljuk) gyengébb, ezért nem csoda, hogy a tanulmány szerint a depresszió és a szorongás mértékét, valamint a poszttraumás tüneteket tekintve ők vannak a „legrosszabb” pszichés állapotban.³⁰

7. Következtetés

A fentiek alapján megállapítható, hogy a stressz nem egyértelműen jó vagy rossz, és önmagában nem elegendő ahhoz, hogy megbetegedjünk, sőt motiváló rugóként egy egészséges szintje szükséges is. Mindenkit mindennap ér különböző stresszhatás. A kulcskérdés, hogy milyen tartósan és mértékben vagyunk neki kitéve, illetve milyen megküzdési stratégiákat tudunk alkalmazni.

Vannak olyan hivatások, amelyek bizonyos stresszkeltő tényezőket, stresszfaktorokat szükségszerűen magukban hordoznak és extrém szintű terheltséget jelentenek a benne szolgálatot teljesítők számára. Ezek nagy részével a munkakörbe jelentkezők tisztában vannak, azonban mindig előfordulnak olyan – előre nem látott, még sohasem tapasztalt – hatások is, amelyekre még nem ismerhetik saját reakciójukat. Az ilyen hivatásokba történő jelentkezéskor ezért is van szükség a széles körre kiterjedő (egészségügyi, pszichológiai és fizikai) pályaalkalmassági vizsgálatokra, ahol az erre hivatott szakemberek a jelentkező jellemző reakcióit és képességeit tesztelik.³¹ Emiatt előírás a szűrővizsgálatok időszakos megisméltése is. A vizsgálatok lebonyolítása minden esetben komoly körülményt igényel, mivel az annak eredménye alapján kiállított minősítés hatalmas felelősséggel jár, hiszen az adott jelentkező vagy már a szolgálatot teljesítő, illetve annak családi életén túl a kollegák életére és más emberéletekre is kihat.

Ennek ellenére a folyamatos és tartós testi, lelki, szellemi extrém igénybevételt igénylő munkakörökbe alkalmasnak ítélt egyének személyisége a munkában megélt stresszorok hatására is tovább formálódik, sőt hosszú távon deformálódhat. Ebből adódóan érdemes lenne megvizsgálni, hogy egyes készenléti munkakörökben az igénybevételtől és a stresszkeltő tényezők hatásaitól függően meddig (időtartam vagy életkor) és milyen eredménnyel lehet a szolgálatot teljesítőket hatékonyan, még az egészségüket nem tartósan károsító ideig foglalkoztatni. Bár vannak olyan szakmák, ahol a kor előny, hiszen tapasztalat járul hozzá, mint például az orvosi, illetve pszichológusi területen, azonban a legtöbb szakmából – az idő múlásának köszönhetően – az ember kiöregszik. Az öregség nem betegség, hanem az ember önhibáján kívüli természetes állapot. Ennek az élettel járó természetes folyamatnak a része a pszichofizikai állapot, illetve a képességek fokozatos lelassulása, gyengülése, kopása, romlása, mint például a kognitív képességek, a gondolkodás, a figyelem és a memóriaelőhívás lassulása; az izomerő, az egészségügyi állapot és az érzékszervek romlása, a készenléti állapot, a rugalmasság és a szívósság csökkenése. Ebből adódóan a kor már nem orvosi vagy pszichológiai, hanem humán kérdés. Ennek egyik mérlegelő eszköze volt a 2011. december 31-éig létező szolgálati nyugdíj lehetősége, amely 25 évben állapította meg a hivatásos szolgálatot teljesítők extrém igénybevételének időtartamát.

³⁰ Detréné Urbán i. m. (19. l.)

³¹ Bolgár (2013) i. m. (5. l.)

Ennek előnye a megbecsültség érzése mellett a vérfrissítés és a folyamatos megújulás volt, hiszen eme előjog horderejének köszönhetően mindig volt utánpótlás. Bár e jól megérdemelten megszerzett életjáradékkal és előjogaikkal életerős – körülbelül 45 éves – emberek hagyhatták maguk mögött hivatásos életpályájukat, ugyanakkor mind-egyik értékes munkaerőként különböző munkaterületen, többnyire a civil szférában helyezkedett el és folytatta pályafutását. Úgy vélem, hogy egyfajta szolgálatteljesítési időtartam után megállapított életjáradék bevezetése a készenléti szolgálatot ellátó beavatkozó állomány számára elismerést jelentene, valamint újra vonzóvá tenné e hivatást a fiatalok körében is. Önkéntes kötelezettségvállalással pedig szükség esetén a szaktudás újra segítségül hívható volna.

Az extrém igénybevételt igénylő hivatások másik problémaköre, hogy a – már fent is említett – munkájukra jellemző alarm reakció szakaszban bekapcsolt reflex fixálódott, ennek köszönhetően lassú, sőt bizonyos tekintetben nem is valósul meg a normál üzemmódra, nyugalmi állapotba való átállás. Ebből adódóan egy ilyen tartós állapotból történő hirtelen kikerülés – legyen az nyugdíjazás, vagy bármi más okból történő leszerelés – komoly életvezetési problémákat eredményezhet, aminek többek között – mellékhatásként – értéktelenségérzés és depresszió lehet az eredménye, amelyet megelőzőképpen vagy kezelésképpen az „*outplacement*”, azaz kivezetés vagy leszerelés részeként egy strukturált rehabilitációs egyéni, valamint csoportfoglalkozás, életvezetési tanácsadás igénybevétele segítené a normál hétköznapi életvitelre történő át-, illetve visszaállást.

„Külföldön – a »nyugdíjas betegség« elkerülése céljából – egyre nagyobb energiát fektetnek a tűzoltói munkakörből, életformából leszerelő nyugalmazottak hétköznapi életvitelre való átvezetésre, az adrenalinfüggőség, illetve készenlét levezetésére. Ugyanis amint megszűnik ez az intenzív készenléti állapot, a magas fokú megfelelési inger, elvárás, a leszerelők azt érzik, hogy megszűntek fontosnak lenni. Az ebből adódó feszültség feldolgozásában pszichológusok, terapeuták segítenek, de ugyanakkor alkalmas megoldás az is, ha az adott személy otthon háttér munkába helyezve tudja ezt levezetni, vagy akár – szaktudásának egyfajta elismeréseként – az újoncok oktatásába, kiképzésébe tud részt venni. Ennek feldolgozására, akár egy – erre a célcsoportra specializálódott – strukturált csoportfoglalkozás is lehetőséget adna, ahol a »hasonló cipőben járók«, leszerelt, esetleg nyugalmazott személyek közös sorsuk mentén tudják feldolgozni és átformálni az életcéljukat, amit eddig a munka és a tűzoltó közösség, csoport adott számukra.”³²

Felhasznált irodalom

- Atkinson, Rita. L. – Richard C. Atkinson – Edward E. Smith – Daryl J. Bem: *Pszichológia*. Budapest, Osiris [1994] 2003.
- Bolgár Judit: Stressz békeidőben. *Humán Szemle*, (2003), 1. 79–87.
- Bolgár Judit: Visselkedési kockázat veszélyhelyzetben. *Repüléstudományi Közlemények*, 25. (2013), 2. 32–38.

³² Frigy i. m. (26. l.) 85.

- Bolgar Judit – Csomós István: A rendőrségi bevetési feladatok követelményeihez kapcsolódó kiválasztási eljárások fejlesztése, különös tekintettel az extrém stressz reakciókra. *Hadtudományi Szemle*, 5. (2012), 2. 268–278.
- Budavári Takács Ildikó: *A konfliktuskezelés technikái*. Gödöllő, Szent István Egyetem, 2011.
- Csikszentmihályi Mihály: *Flow – Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Budapest, Akadémiai Kiadó, [1997] 2001.
- Dávid Imre – Fülöp Márta – Pataky Nóra – Rudas János: *Stressz, megküzdés, versengés, konfliktusok*. Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2014.
- Detréné Urbán Nóra: *A stressz-rezisztencia és a pszichológiai reziliencia fejlesztésének és fenntartásának szükségessége a védelmi szektorban*. Budapest, Nemzetközi Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, 2015.
- Folkman, Susan – Richard S. Lazarus: Coping as a mediator of emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54. (1988), 3. 466–475. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.54.3.466>
- Frigy Éva Gy.: *A Fővárosi Katasztrófavédelmi Igazgatóság tűzoltói munkakörbe történő kiválasztásrendszere és a jelentkezés motivációi*. Budapest, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Társadalomtudományi és Tanárképző Intézet, 2017.
- Hornyacsek Júlia: A tömegkatasztrófák pszichés hatása a beavatkozó állományra az alapvető korai és késői pszichés jelenségek, valamint a negatív következmények elkerülésének lehetséges módjai. *Műszaki Katonai Közöny*, 22. (2012), 1. 143–189.
- Kirády Attila – Varju Nóra: *Stresszrezisztencia meghatározása projektív rajzvizsgálati módszerrel a fegyveres testületek állományaiban*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008.
- Komar, Zoran: A harci stressz. In Zelimir Pavlina – Zoran Komar – Vlado Sakic – Ante Fulgosi (szerk.): *Katonapszichológia I*. Budapest, Zrínyi, 2007. 333–375.
- Ruzsa Dóra: *Stresszforrások, stressztünetek és stresszoldási mechanizmusok vizsgálata tűzoltók körében*. Budapest, Nemzetközi Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, 2014. DOI: <https://doi.org/10.17625/NKE.2015.011>
- Selye János: *Stressz distressz nélkül*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976.
- Urbán Nóra: A fizikai teljesítőképesség szerepe a traumát követő patológiás állapotok kialakulási valószínűségének csökkentésében. *Hadtudományi Szemle*, 5. (2012), 1–2. 280–287.

Balázs Kárász¹

Social Aspects of Reliability and Security Issues of Authentication Solutions²

Azonosítási megoldások megbízhatósági és biztonsági problémáinak társadalmi kérdései³

Abstract

This paper marks out possible further research directions based on the research problem that security awareness or unawareness has an impact on the correct approach of society-related security issues, acting as a human risk factor. Considering technically emerging reliability problems of authentication solutions (focusing on biometrics) as vulnerabilities, the author makes suggestions upon implementing possible risk management steps. Elements of the complex answer given to security questions related to private and organisational (employee) behavior can be an increase of the level of leadership commitment, evolvement of the organisational security awareness and continuous improvement of problem handling process.

Keywords: authentication, reliability, biometrics, security awareness.

Absztrakt

Jelen közlemény lehetséges kutatási irányokat fogalmaz meg annak a tudományos problémának mentén, hogy a biztonságtudatosság vagy annak hiánya humán kockázati tényezőként gyakorol hatást az egyes társadalmi érintettségű biztonsági kérdések helyes megközelítésére. Az egyes azonosítási (köztük kiemelten a biometrikus) megoldások technikai jellegű megbízhatósági problémáit támadhatóságként értelmezve a szerző

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz – University of Public Service, Doctoral School of Military Engineering, PhD student, e-mail: karaszbg@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2065-4928

² This research was supported by the ÚNKP-19-3-I-NKE-14 New National Excellence Program of the Ministry for Innovation and Technology.

³ Jelen tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-I-NKE-14 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

javaslatot tesz lehetséges kockázatkezelési utak megvalósítására. A magánéleti és szervezeti (munkahelyi) viselkedéssel kapcsolatos biztonsági kérdésekre adott komplex válasz pillérjeit a vezetői elkötelezettség növelésében, a szervezeti biztonságtudatosság kialakításában és a problémakezelés folyamatos fejlesztésében határozza meg.

Kulcsszavak: azonosítás, megbízhatóság, biometrikus elemek, biztonságtudatosság.

1. Introduction and research details

Biometrics are applied wide-spread among authentication methods in various industrial sectors through information technology solutions as well as radio-frequency devices, thanks to their primary advantages in terms of being unique, universal, permanent, and measurable.

1.1. Scientific research problem

Based on the above-mentioned issues, the following question arises: what kind of impact does security unawareness – as a human risk factor – have on the correct approach of socio-related security issues, especially from the aspect of authentication, when it comes to using solutions based on biometrical elements?

1.2. Research objective

The objective of this research is to outline possible risk management methods to improve organisational security awareness, through analysing military concepts of cyberspace operations and tools in the civil context when facing similar problems. The expected results will be useful for continuing research in the topic in military context.

1.3. Research methods

The author used theoretical and empirical research techniques, partly with the method of synthesis. Related scientific literature from Hungary, as well as abroad, from both military-related and civil professionals will be widely mapped and elaborated.

2. Situation and role of authentication in the context of cyberspace

In this chapter, the author locates authentication and its role within *cyberspace operations*. This term refers to all activities that, on the one hand, analyse and assess information environment, and on the other hand, harmonise influence, countermeasures and defence.

2.1. Dimensions of information environment and cyberspace layers

Information environment can be described as everything surrounding information that has an impact on it and influences its existence and function. Three dimensions of information environment can be defined. First, the *physical dimension* includes all places where information or its impact appears or is forwarded, such as Command and Control Systems, key managers and related infrastructure, communication devices and so on. Secondly, the *information dimension* describes the 'how?' through which the content and the flow quality can be influenced: all processes that collect, handle, store, forward and protect information. Thirdly, the *cognitive dimension* focuses exclusively on the human factor, herein, the following characteristics of either individuals or groups can all be included: information processing ability, preconceptions, judgment, the manner of making decisions – obviously influenced by social habits, habits of mind, religion, education, moral and motivation.⁴

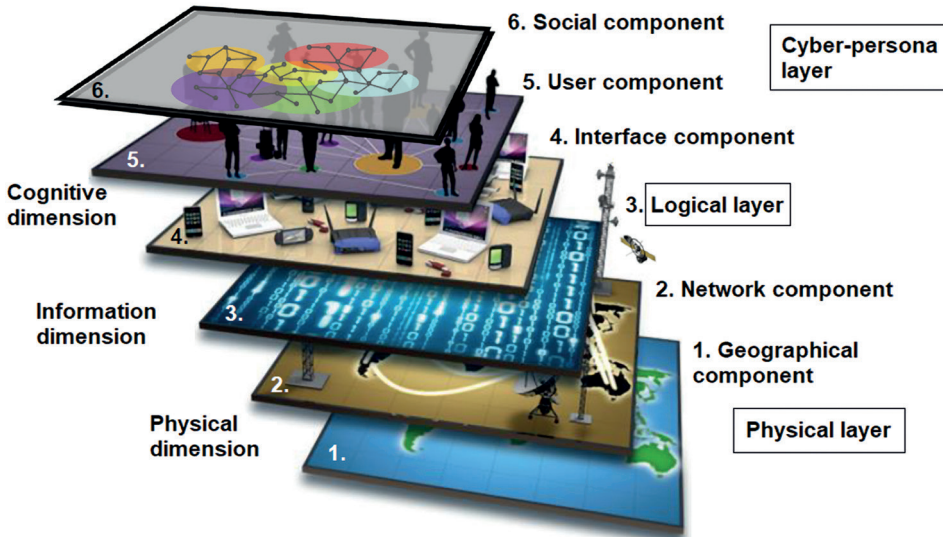

Figure 1. *Dimensions of information environment and components of cyberspace layers*
Source: compiled by the author based on Haig, *Információs műveletek*.

Cyberspace can be described as a mixture of virtual environment and physical or non-physical components. Physical components are part of the cyberspace and the physical domain at the same time. Military / defence context applies the total of components to the situational awareness concerning cyberspace, which defines the list of elements of the situation.

⁴ Zsolt Haig, *Információs műveletek a kibertérben* (Budapest: Dialóg Campus, 2018), 151-152.

Three layers can be defined within cyberspace, which represent (and exist parallel to) the dimensions of information environment, and the layers can be further split into components. From the point of view of this research, the focus is to be put onto the *cyber-persona* layer, adequate to the cognitive dimension of information environment, acting as the digital representation of the network users.⁵ Cyber-persona is simply a virtual identity used for collecting information or influencing others, while hiding the actor's real identity.

2.2. Connection to cyberspace operations

Since cyberspace consists of an environment created by information devices, the toolset of information technology will be able to modify cyberspace by creating new component types, administering, modifying or removing existing ones – these possible steps are called cyberspace operations. The purpose of *cybersecurity* is therefore the detection of such activities, and taking countermeasures in order to reduce and eliminate consequences.

According to FM 3-12, there is complex categorisation of *cyberspace actions* executed by cyberspace forces.⁶ The main categories are *Defense, Security, Attack, ISR* and *OPE*, where authentication is applied to Defense and Security purposes. I would like to highlight that *cyberspace operations* were formerly classified as a support capability within *inform and influence activities*, among others, cyber electromagnetic activities. In a more holistic view, several interrelations of *cyberspace operations* with the following capabilities supporting information purposes can be discovered: *psychological operations, presence-posture-profile, information defense, deception, and civil-military cooperation*. All the above mentioned capabilities can have impact on the cyber-persona layer, what is crucial from the point of view that authentication process is a basic element of all components within this layer, connecting the physical user to its virtual pair that effectively has access to the virtual data domain.

2.3. Role of authentication

As Figure 1 shows, layers and their components are related to each other through various means despite that they are distinct. What is important here is that authentication plays a significant role in making understandable how relations between layers are built up. Authentication is not limited exclusively to the cyber-persona layer, connecting the interface with the users and enabling them to build social networks, although its roots can be found in the user component (unique user addresses, IP and e-mail

⁵ Veronika Deák, 'Social engineering alapú információszerezés a kibertérben megvalósuló lélektani műveletek során,' *Hadtudományi Szemle* 12 (2019), 3. Available: https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgaltato-uni-nke-hu/HSZ_2019_3-6_Deak_95-111.pdf. (28. 01. 2020.)

⁶ *FM 3-12: Cyberspace and Electronic Warfare Operations*, Washington, D.C., Headquarters, Department of the Army, April 2017. Available: https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN3089_FM%203-12%20FINAL%20WEB%201.pdf. (15. 01. 2020.)

addresses and so on). It can be considered much more as a strong link towards the logical layer (elements such as information, transfer protocols, software applications, user data, internet domain names belong here) and moreover, towards the physical layer (some relevant elements of which are servers, radiofrequency transfer devices, electromagnetic spectrum).

3. Authentication solutions using biometrics

In this chapter, the author gives an overview of authentication methods and technologies based on measuring biometrical elements, including a comparison with regard to the characteristics of each solution.

3.1. Overview of biometrics

Biometrics are inherent characteristics of human beings as well as most of the animals that relate to *primary* (physical representation, e.g. shape of body) or *secondary* (pattern of behavior – often influenced by social factors) attributes. Biometrics can be described by a number of hard criteria, most important of which is that these attributes have to be able to be physically perceived either by sense organs or collected/measured by devices using radiofrequency or imaging technologies. Apart from *measurability*, six further requirements must be met in order to call a biometrical attribute applicable for authentication.⁷

Firstly, it has to be unique, universal, and permanent. A biometrical attribute is *unique* if it can be unambiguously assigned to a certain individual, *universal* if it can be interpreted in context of the entire (observed) society or community, and *permanent* if it remains unchanged through long enough time or forever. Its secondary characteristics are those of *acceptability* and *circumvention*, as well as several *performance* metrics can be related. A biometrical authentication technology can be called acceptable from the point of view of individuals in the relevant population if they are willing to have their biometric trait captured and assessed. Circumvention in this context means how easily biometrical elements might be imitated using an artifact or substitute. Performance metrics are used to describe the reliability of biometric systems with indices, rates concerning the steps of an authentication technology, for instance, enrollment, capture, match or capacity.

A crucial advantage of biometrics can be found in its inherent nature, as thanks to it, biometrics can be integrated into multi-factor authentication as an inherent factor, paired with either knowledge-based or possession-based factors, or both. Some of the arising security issues may find a solution clue by emphasising the significance of this property of biometrics.

⁷ *Biometrics: Personal Identification in Networked Society*, ed. by A. K. Jain, R. Bolle and S. Pankanti (Kluwer Academic Publications, 1999).

3.2. Early precedents

Early precedents of using biometrics can be mentioned from both ancient times and World War II. The biblical patriarch Isaac wants to bless his firstborn son Esau, but being blind, he can only rely on Esau's primary characteristics (hairy arm) which he can touch. We can see right here an example of how this 'authentication method' could be spoofed by Esau's brother Jacob. Some decades later, in a story depicting a conflict between Gilead and Ephraim, two ethnic groups, the defenders ask the troops arriving in incognito to pronounce a certain word 'Shibboleth'. Since they pronounced it wrong, they were revealed as invaders and the defenders concluded this immediately.⁸

The second example has been widely used in many ethnic or military conflicts throughout history. A collection of so-called *shibboleths* repeatedly turned up, starting from Western Europe in the 13th century, through various occasions in the 20th century, connected to the World Wars; and it has not ended, as nowadays dialects are commonly used to tell foreigners apart.⁹ As these examples show us, the phenomenon of *shibboleth* is based on a secondary type of human characteristics and can be used for authentication to a certain extent – to be analysed in the next subchapter.

3.3. Compatibility of biometrics with authentication

According to the facts and taking into consideration the aspects mentioned above, I collected in the table below all available data concerning the topic of biometrics that are relevant to the research work (see Table 1). The assessment factors are based on the previously mentioned classification.¹⁰ Below the table, the most important findings will be explained in detail. In the table, criteria only partly fulfilled have a significantly deteriorating attribute that makes its use questionable as an authentication method.

I would like to point out first that in spite of being used world-wide, speech voice alone does not meet the requirement of uniqueness, it is only paired with the language used and partly the dialect that we can consider it as a reliable solution. Since speech voice changes in the long run to a minor extent, it is also partly valid to call it permanent. Nevertheless, speech tone can also be analysed on a high standard, so many useful applications and devices use various technologies to use it in part or at a certain step of an authentication process. Apart from the above concerns about speech, we can also mention the fact that although DNA would be able to meet all other requirements, it would hardly be technically feasible, and the lack of acceptability in the case of DNA, according to the current social environment, overwrites the concept of use in everyday life.¹¹

Finally, the significance of signature should not be left out from the explanation. As we can see in the table, signatures are only partly used in authentication, mostly

⁸ R. Anderson, *Security Engineering* (Indianapolis: Wiley Publishing, 2008), 261.

⁹ O. Gramling, *Free Men are Fighting: The Story of World War II* (New York: Farrar & Rinehart, 1942).

¹⁰ *Biometrics*.

¹¹ Anderson, *Security Engineering*, 273.

paired with ID cards and personal presence of the user, still it is most widespread in banking. Technologies of today enable banks already to follow the evolution of the user's signature, this way making up prognoses of the expected further shapes and types related to that particular user.

Table 1. *The fulfilment of hard requirements by biometrical elements*

✓ = valid, ⊖ = partly valid, ✗ = not valid

Biometrical element	Fulfilment of hard requirements			Used in authentication
	Unique	Universal	Permanent	
<i>Signature</i>	⊖	⊖	✗	⊖
<i>Face geometry</i>	✓	✓	✓	✓
<i>Palm geometry</i>	✓	✓	✓	✓
<i>Vein geometry</i>	✓	✓	✓	✓
<i>Fingerprint</i>	✓	✓	✓	✓
<i>Iris pattern</i>	✓	✓	✓	✓
<i>Speech voice</i>	⊖	✓	⊖	✓
<i>Dialect</i>	⊖	⊖	✓	✗
<i>Handwriting</i>	✓	⊖	✗	✗
<i>Keystroke dynamics</i>	✓	⊖	✗	✗
<i>DNA</i>	✓	✓	✓	✗
<i>EEG signal</i>	✓	✓	✗	✗
<i>ECG signal</i>	✓	✓	✗	✗

Source: compiled by the author

4. Reliability and security issues

In this chapter, the author enlists various problematic issues concerning the reliability of authentication solutions, focusing on the ones based on biometrical elements, enriched with examples for overcoming nowadays' technical, legal, and human challenges.

4.1. General and solution-specific weaknesses

The reliability of a biometrical authentication solution can be influenced negatively by numerous sorts of external effects (which have an impact generally on the technology applied), as well as factors which have roots in the biometrical element or the solution that is used. All these phenomena impact all layers of cyberspace where authentication plays a significant role, being a defence technology. Biometrics have the ability to improve user-friendliness and reliability of authentication methods, still, threats on related weaknesses should be thoroughly overviewed and analysed.

Generally, environmental issues may occur when the reliability of an authentication process is discussed. Such examples are dirt, noise, lack of (back)light or radio waves that

can easily modify the result of authentication by having an impact on the technology. One of the most general problem researchers face is insufficient data – since biometrics are not like QR codes, damage over a certain percentage cannot be overcome by standard solutions (not to mention AI at this point). These general problems can be easily interpreted as solution-specific problems according to the following:

- Fingerprint can be damaged or worn by manual labor – therefore law enforcement organisations and armies have limited opportunities to use fingerprint in authentication for investigation purposes unless scanning all available fingerprints.
- Fingers, iris and other body parts can be seriously damaged or removed by an accident – which can occur on battlefield, causing a continuous challenge to armies to maintain biometric data and executing authentication at any moment.
- Both above-mentioned damages can also result in misleading authentication solutions, which can affect the outcome of an investigation or put a soldier's life at risk.
- Iris scanners can have difficulties in detecting the smallest details if one has dark eyes or wide pupils in the moment of the authentication test.
- The user can be mistaken by voice recognition systems if being drunk, stressed, having a respiratory sickness or disorder, or speaking with a strong accent.¹²

When speaking about solution-specific weaknesses, authentication system developers must also consider thoroughly the possibility of fake data to be used by intruders into information infrastructures and systems. The factor of spoofing therefore cannot be left out from the list of vulnerabilities, since it cannot be mitigated by improving only technical circumstances, but various intelligence aspects also need to be organised on high standard.

4.2. Issues affecting social and technical aspects

I called the issues analysed above consequently as weaknesses, although we can also define and categorise them as vulnerabilities, regarding their successful application results in meeting all the hard requirements in limiting biometrics, as marked in Table 1, and their capability to successfully execute operations in cyberspace. Moreover, a minor weakness can lead to social problems, involving either a smaller group of society or the entire humanity.

4.2.1. Legal issues

Not limited to GDPR of the EU and similar legal measures taken in order to manage data privacy on a higher and more secure level when dealing with biometrical elements, the

¹² Imre Négyesi, 'A mesterséges intelligencia és a hadsereg II. (Beszédfelismerő rendszerek I.)' *Hadtudományi Szemle* 10, no 2 (2017), 35–46. Available: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00035/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_2_035-046.pdf. (28. 01. 2020.)

reliability of biometrics is also affected by concerns that aim to protect personal data from cyberattack breaches,¹³ spoofing, illegal use and cyber terrorism. This resulted in that, for example, smartphones having a fingerprint scanner (or iris scanner) used for unlocking itself store only a fragment of the biometrical data scanned at the first registration. Technology is limited to an at most 60-80% comparison of the scanned fingerprint with the stored fragment. This results in that a similarity level up to an extent of 60-80% is considered acceptable for authentication, which means that the vulnerability level of the process equals 1 minus the same percentage.

The legal aspect of administering handicapped people when using biometrical authentication first became an issue when machine-based processing spread wide, especially in public and other services that dispose of critical infrastructure elements, while not continuously being overviewed by any human contributor.

The recent scandal of FaceApp, which raised several interesting questions in summer 2019, relates to the next topic, too (besides awareness issues), but has stronger links to data privacy and legal concerns. This mobile application features filters turning the profile photo of the user into other states (on the dimensions of age, gender, outlook, hairiness etc.). This is supported by an artificial intelligence algorithm that analyses the determinative characteristics and dimensions of the face, i.e. all crucial data necessary for a biometric authentication process. By accepting the terms and conditions, the user allows the owners/developers to use that data and hand it over to third parties for any unspecified reason. The complexity of the problem derives from the security unawareness of the user influenced significantly by a social media hype, as well as the technology enhanced by AI providing the developers with an accurately detailed analysis of face geometry of the users.

4.2.2. Artificial intelligence

Among challenges that drive research of the future of cyber security, the collection of technologies using artificial intelligence (AI) is one of the biggest ones. When discussing about AI it needs to be outlined that there are several major technologies attached to AI working interdependently, including machine learning, deep learning, robotics, cloud computing, IoT, VR – all having the common characteristic that they are based on virtual networks,¹⁴ out of which *the social component of cyber-persona layer of cyberspace* is built up.

AI can be implemented in various scales starting from wearable devices through portable tools and autonomous vehicles to intelligent buildings and further. Military researchers nowadays use a combination of VR and AI in the process of training soldiers, which gives accurate feedback on the development, makes person-specific

¹³ D. Harwell and A. G. Fowler, 'U.S. Customs and Border Protection says photos of travelers were taken in a data breach,' *The Washington Post*, 10. 06. 2019. Available: www.washingtonpost.com/technology/2019/06/10/us-customs-border-protection-says-photos-travelers-into-out-country-were-recently-taken-data-breach/. (15. 01. 2020.)

¹⁴ Imre Négyesi, 'A mesterséges intelligencia és a hadsereg I. (Beszéd felismerő rendszerek I.)', *Hadtudományi Szemle* 10, no 2 (2017), 23–34. Available: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00035/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_2_023-034.pdf. (28. 01. 2020.)

suggestions of training details; nonetheless, gigabytes of data per person are stored in the process, including encrypted biometrical information.¹⁵

China has been developing and testing an observation and intelligence system that is based on face-recognition technologies supported by AI softwares – recently implemented (on 24 July 2020) –, which will impact the everyday life of all citizens and businesses of the country.¹⁶ The AI used here, in line with what we said about the unreliability of biometrical authentication in sub-chapter 4.1, enhances certainty, and this way, the system provides its developers with continuous self-amelioration. Agreed that AI aims to fix technical issues, the other side of the coin, including social issues, should not be ignored.

Firstly, such professional systems can be used for malicious purposes, impacting a group of or the entire society. Secondly, the amount of data and information collected and stored needs a high cyber defence level to avoid breaches and the consequences of the previous aspect. Thirdly, deep learning technologies are now fully able to imitate the voice, style, speech habits of an executive manager via telephone (*deepfake*), in order to completely mislead a dedicated employee and make them transfer money to a certain account – stealing the amount from the company.¹⁷

4.2.3. Cyber terrorism

When considering cyberspace operations related to biometrical authentication, it must be clearly seen that terrorists also learn new tactics and ways of taking part in the evolution of hybrid warfare.¹⁸ Without a detailed analysis of this serious factor influencing cyber defence, I would like to point out only one professional area where biometrics is used, which I have not mentioned yet. It seems that *healthcare* is threatened by cyber terrorists from many points of view. What should be highlighted are storage and examination of biological data such as DNA, analysed blood samples which are the basis of examination, research and healing, and also biometrical elements meeting all hard requirements, therefore the processed data based on these elements need to be stored and transferred in a digitally secure way, through authorised access only. IoT for example can also mean a significant threat exposure of healthcare data.¹⁹

¹⁵ Gergely Kovács and Júlia Hornyacsek, 'Korszerű oktatási eszközök és módszerek alkalmazása a polgári védelmi felkészítésben,' *Műszaki Katonai Közlöny* 29, no 2 (2019), 117–132. Available: https://mkk.uni-nke.hu/document/mkk-uni-nke-hu/MKK_2019_2_10_Kovacs_Hornyacsek.pdf. (15. 01. 2020.)

¹⁶ F. Liang, V. Das, N. Kostyuk and M. Hussain, 'Constructing a Data-Driven Society: China's Social Credit System as a State Surveillance Infrastructure,' *Policy & Internet* 10, no 4 (2018), 415–453.

¹⁷ C. Stupp, 'Fraudsters Used AI to Mimic CEO's Voice in Unusual Cybercrime Case,' *The Wall Street Journal*, 30. 08. 2019. Available: www.wsj.com/articles/fraudsters-use-ai-to-mimic-ceos-voice-in-unusual-cybercrime-case-11567157402. (15. 01. 2020.)

¹⁸ László Kovács, *A kibertér védelme* (Budapest: Dialóg Campus, 2018), 197–203.

¹⁹ J. D. Kilgallin, 'Securing RSA Keys & Certificates for IoT Devices,' *Keyfactor*, 2019. Available: <https://info.keyfactor.com/factoring-rsa-keys-in-the-iot-era>. (15. 01. 2020.)

4.3. Role of security (un)awareness

I will demonstrate the role of security awareness in everyday life through three distinct examples in areas where it is crucial for each user to be conscious of the environment, the data and possible threats. Security together with safety is the second level of needs, and belongs to the basic needs together with physiological needs.²⁰ This does not mean, however, that people using information technology are aware of the threats related to them, and that they do their best to protect their data, especially personal and private data, from attackers.

Thanks to the limited capacity of our own background storage on our electronic devices used for storing images, movies/videos and music or other sound files, popular free cloud service providers discovered the market niche in offering a free space of gigabytes. Cloud is on the one hand safe, since it stores data encrypted and distributed, but on the other hand, when used for free, the data is sold to third parties anonymously to serve either simple database widening or machine learning algorithm enhancing purposes. In that case, the product is the user and their data, which is precious if analysed and used for targeted marketing actions, for instance. If the cloud service is paid for, its providers are interested in protecting the stored data, since in this case, the service itself is the product, providing the user with a safe and reliable environment.

Multiple research results show that the culture of password and PIN-code usage is on a very low level. As knowledge-based authentication methods are commonly used worldwide on information technology devices and many other services (for example mobile phones, smart televisions, access control systems, digital customer services logging in to the personalised interface of any website), it is still a struggle to convince users to use multi-factor authentication (to be discussed below) and to change their password or PIN-code to something more sophisticated than neighboring keys on the keyboard – either numbers or letters. Password '123456' has been leading the top 25 common passwords list since 2013 and had a high position beforehand, while the second most popular is simply 'password'.²¹ It is still less known by users that solutions were invented to store password safely on the computer, while it is not needed to even remember or know the password. The automatically generated passwords are safe not just from the point of view that they contain special characters, upper and lower case letters and numbers, but if the password itself remains hidden even from the user, the risk arising when written down somewhere else than a safe storage is mitigated to zero.

Besides codes and passwords, there are other innovative ways on smart devices to enlarge the circle of possible knowledge-based authentication methods. The smartphone can be set up to require the user to do a certain order of moves, which are

²⁰ A. H. Maslow, 'A theory of human motivation,' *Psychological Review* 50, no 4 (1943), 370–396.

²¹ M. Ehrenkranz, 'The 25 Most Popular Passwords of 2018 Will Make You Feel Like a Security Genius,' *Gizmodo*, 12. 13. 2018. Available: <https://gizmodo.com/the-25-most-popular-passwords-of-2018-will-make-you-fee-1831052705>. (15. 01. 2020.)

detected using its accelerometer.²² This works similarly to the pattern drawn onto the display, and the principle behind it is the same as with the codes and passwords, the authentication method takes the correct order of bit-level information into account.

5. Suggestions to manage risks

In this chapter, the author collects suggestions with the help of which the human risks collected and highlighted above can be successfully managed, focusing on security aspects appearing in the context of organisational structures and interactions.

5.1. Multi-factor authentication

The principle (and related solutions) of multi-factor authentication is a reasonable answer to several risks related to the unreliability of the factors. We have collected the issues concerning the inherent and the knowledge-based factors so far. The possession factor is based on something that the user and exclusively the user disposes of; it can be – in some cases – the weakest of all authentication factors. It certainly needs to be complemented by another authentication method based on either of the two other characteristics or both. What underlies such a statement is that the possession-based factor consists of a physically present data carrier, among others, in form of a chipped card linked to a bank account, an electronic or RFID device authenticating its entitled user by assigning personalised data, or as a token, generating one-time utilisable code as a password.

PSD2 bank regulations implemented on 14th September 2019 in Hungary also require – among others – a second factor in authentication when transferring money or paying online by card. During the authentication process, after giving the data of the bank card (possession factor) for payment, the bank generates a one-time code of 5-6 digits sent via SMS to the phone number of the user, which has previously been recorded and acknowledged as an official communication platform between the client and the bank.²³ The code now is another possession-based authentication factor, as users must keep their mobile device by themselves to receive it. When paying online by card using the mobile device itself, it is a questionable authentication method, since it cannot be defined as MFA anymore if the two possession-based factors share the same physical device.

The use of location-based authentication as a fourth factor is gaining importance and attention; it involves the physical location of the user. This can substitute either the possession-based or the knowledge-based factor when using multi-factor authentication,

²² A. Primo, V. Phoha, R. Kumar, A. Serwadda, 'Context-Aware Active Authentication Using Smartphone Accelerometer Measurements,' *The IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR) Workshops*, 2014, 98–105. Available: www.cv-foundation.org/openaccess/content_cvpr_workshops_2014/W01/papers/Primo_Context-Aware_Active_Authentication_2014_CVPR_paper.pdf. (15. 01. 2020.)

²³ Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 november 2015 on payment services in the internal market.

by adding another 'dimension' to the process in terms of the location. Obviously due to technical limits, a certain value of error margin should be set in this case, which on the other hand can be reduced step-by-step with the help of continuously enhanced satellite, navigation, and positioning systems.

Summarising the above-mentioned facts, we can confirm that multi-factor authentication may provide the user and the service provider with a potential in enhancing security level by adding layers to the authentication process, still it is useful to analyse the situation concerning how data should be handled and protected in each combination of the various factors used.

5.2. Organisational security awareness

Besides the technical mitigation solutions, security risks should also be monitored and handled on the human side, especially on the field of physical or digital security, for organisational purposes. In the case of physical security, the risk mitigating effects of, for instance, access control systems, metal detectors, ID check upon entrance, presence of security guards at receptions, background check of new colleagues before admission to sensitive jobs are obvious.

The latter, however, builds a bridge from purely physical security to human security with secondary attributes checked on, and this phenomenon can be perceived in the digital context as well. This is because information needs to be defended on both virtual (digital) and physical surfaces – the principles behind therefore need to be equivalent. Information systems also have virtual access control, authentication, key management to limit the users' rights in order to improve effectiveness of information protection. In parallel to physical security, human security must be controlled on top-level, having connections to Human Resources, Learning and Development as well as Security Departments or adequate organisational departments that are responsible for these areas.

Professional services such as individual or group training programs, coaching, mentoring are all based on the following three components: self-knowledge and soft skills, professional skills, teamwork. Now I would like to focus only on *training programs*, which can be defined in the context of this paper as a process within the activity of development, and which helps employees improve the execution of work in their current job with educational tools and circumstances.²⁴ Ideally, in case of a training program, *HR* would be responsible for the frames (soft skills, teamwork abilities), *Security* would provide relevant professional skills as it is for security awareness training programs, while *L&D* would seek solutions for coordination, personalisation, and implementation within organisational relations.

A training program would traditionally consist of the following parts (in the following order): theory, examples, conclusion, application. Optimally, it would develop to the next level: case studies and simulated situations, theory deduction,

²⁴ Balázs Kárász, 'Biztonságtudatossági tréningek hatékonyságának vizsgálata,' *Hadmérnök*, 14, no 2 (2019), 313–324. Available: http://hadmernok.hu/192_26_karasz.pdf. (15. 01. 2020.)

application, action plan. This way, the organisation makes an attitude in its colleagues which brings forward motivation and effectiveness, supporting the purposes of the organisation in three steps:

1. Thanks to the theory deduction method, the organisation becomes able to make process-level changes to improve effectiveness.
2. Cyclical problem management process can be elaborated on each hierarchic level due to unlocked creativity and intuition potential.
3. The organisational culture can be basically renewed as consciousness and awareness hand-in-hand make up a significant part of the employees' behavior.

As for the professional side, it is necessary to follow a detailed plan to cover all crucial information security areas including the importance of the aspects below – to be continuously widened by new areas, which basically are general awareness aspects:

- role of data and information;
- physical security;
- human security;
- private life risks;
- phishing techniques;
- social engineering;
- passwords, codes;
- malicious programs, viruses;
- cloud, browsers, cookies;
- mobile and smart devices;
- social media;
- multi-factor authentication.

In all the above-mentioned facts, it needs to be taken as a basic fact that impulses influencing private life can have a significant positive effect on business life as well as behavior and mindset when acting as an employee.

5.3. Leadership and commitment

Since overall security needs to be managed by the top level in an organisation, some hard requirements must be set up to maintain the overview and control potential. It is redacted in Clause 5 in most ISO standards according to the High-Level Structure: 'Top management and line managers with relevant roles in the organization must demonstrate genuine effort to engage people in the support of the ISMS.'²⁵ The effort mentioned here can be comprehensively related to all fields of security, since it is best translated as commitment – the reason for having the Clause named like that. However, the most important question is not whether the effort must be demonstrated or not, but how it can be demonstrated.

²⁵ 'ISO/IEC Standard No. 27001:2013. Information technology – Security techniques – Information security management systems – Requirements.' *International Organization for Standardization*. Available: www.iso.org/standard/54534.html. (15. 01. 2020.)

Firstly, commitment to develop awareness among employees must be rooted in the awareness of the leaders themselves. Security awareness training programs therefore should not be limited to lower levels in the organisational structure, but in a different way, extended for leaders and top management, too, in order to create fundamentals for effective development of awareness. The focus of top management trainings would optimally simply be around risks translated transparently to cash, this way conformed with their mindset and leadership skills.

Secondly, as a result of risks being assessed in a way that they make up value-added information, decision making processes can be optimised and much more effective, therefore the return on investment in training programs²⁶ can be measured more precisely, besides that its value is highly likely to increase.

Thirdly, if decisions made based on reliable information and leadership commitment are of high level in the organisation, the degree of responsibility taken for each decision by the leaders themselves – originally the highest human risk in case of leaders, a deficiency of hierarchic organisations – can be mitigated to a high extent.

6. Conclusion and further work

In this chapter, the author collects and structures conclusions and possible answers to the above issues, then gives an outlook of possible directions to be followed in the field of research related to biometrics and security engineering.

6.1. Conclusion

Based on the above overviewed scholarly concepts on cyberspace layers, the role of biometrical authentication within them can be described as a liaison between the cyber-persona and logical layers. Three major security areas can be defined where technical reliability issues should be handled: solution-specific technical weaknesses, impacts of attached external technology, and social risks. The latter being considered as depending highly on human risk factors, first, organisations and service providers, especially when it is for critical infrastructure, should mitigate risks by applying the most secure authentication methods possible and should not handle the private life of employees apart from their workplace behavior.

The second main part of the solution found by this research is – besides legal aspects – the enhancement of organisational security awareness. Achieving such purposes has roots in leadership commitment, the improvement of which can lead to a more effective problem management cycle and decision-making process implemented in the organisation – and it can be embedded in the organisation culture.

²⁶ Kárász, 'Biztonságtudatossági tréningek.'

6.2. Further work

In my further research, I would like to concentrate on security and reliability issues of authentication and related impacts on critical infrastructure. Since critical infrastructure always disposes of a component of information infrastructure, and organisations operating them are highly specialised on their professional area (energy, transport, public services and so on), it is exposed to malicious cyberspace operations, which expands the importance of smaller issues playing an important role thanks to their position between the layers of cyberspace.

7. Summary

This research collected international scholarly concepts about the role of authentication within cyberspace in the context of various operations as well as weaknesses, which together cause vulnerabilities, and which can be managed as security risks. The impact of security unawareness – as a human risk factor – on the correct approach of socio-related security issues has been highlighted especially in regard of biometrical solutions. The research also successfully outlined possible risk management methods to improve organisational security awareness, through analysing military concepts of cyberspace operations and tools from the civil context applied when facing similar problems. The results are a useful basis for continuing research in the topic, and are suggested to be put in military engineering context.

References

- Anderson, R.: *Security Engineering*. Indianapolis: Wiley Publishing, 2008.
- Biometrics: Personal Identification in Networked Society*. Ed. by Jain, A. K. – Bolle, R. – Pankanti, S. Kluwer Academic Publications, 1999.
- Deák, Veronika: 'Social engineering alapú információszerzés a kibertérben megvalósuló lélektani műveletek során.' *Hadtudományi Szemle* 12 (2019), 95-111. DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.3.6>
- Gramling, O.: *Free Men are Fighting: The Story of World War II*. New York, Farrar & Rinehart, 1942.
- Haig, Zsolt: *Információs műveletek a kibertérben*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.
- Kárász, Balázs: 'Biztonságtudatosság tréningek hatékonyságának vizsgálata.' *Hadmérnök* 14, no 2 (2019), 313–324. Available: http://hadmernok.hu/192_26_karasz.pdf. (15. 01. 2020.)
- Kovács, Gergely – Hornyacsek, Júlia: 'Korszerű oktatási eszközök és módszerek alkalmazása a polgári védelmi felkészítésben.' *Műszaki Katonai Közlöny* 29, no 2 (2019). 117–132. DOI: <https://doi.org/10.32562/mkk.2019.2.10>
- Kovács, László: *A kibertér védelme*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.

- Liang, F. – Das, V. – Kostyuk, N. – Hussain, M.: 'Constructing a Data-Driven Society: China's Social Credit System as a State Surveillance Infrastructure.' *Policy & Internet* 10, no 4 (2018). 415–453. DOI: <https://doi.org/10.1002/poi3.183>
- Maslow, A. H.: 'A theory of human motivation.' *Psychological Review* 50, no 4 (1943). 370–396. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Négyesi, Imre: 'A mesterséges intelligencia és a hadsereg I. (Beszédfelismerő rendszerek I.)' *Hadtudományi Szemle* 10, no 2 (2017), 23–34. Available: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00035/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_2_023-034.pdf. (28. 01. 2020.)
- Négyesi, Imre: 'A mesterséges intelligencia és a hadsereg II. (Beszédfelismerő rendszerek I.)' *Hadtudományi Szemle* 10, no 2 (2017), 35–46. Available: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00035/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_2_035-046.pdf. (28.01. 2020.)

Internet sources

- Ehrenkranz, M.: 'The 25 Most Popular Passwords of 2018 Will Make You Feel Like a Security Genius.' *Gizmodo*, 12. 13. 2018. Available: <https://gizmodo.com/the-25-most-popular-passwords-of-2018-will-make-you-fee-1831052705>. (15. 01. 2020.)
- FM 3-12: *Cyberspace and Electronic Warfare Operations*. Washington, D.C., Headquarters, Department of the Army, April 2017. Available: https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN3089_FM%203-12%20FINAL%20WEB%201.pdf. (15. 01. 2020.)
- Harwell, D. – Fowler, G. A.: 'U.S. Customs and Border Protection says photos of travelers were taken in a data breach.' *The Washington Post*, 10. 06. 2019. Available: www.washingtonpost.com/technology/2019/06/10/us-customs-border-protection-says-photos-travelers-into-out-country-were-recently-taken-data-breach/. (15. 01. 2020.)
- 'ISO/IEC Standard No. 27001:2013. Information technology – Security techniques – Information security management systems – Requirements.' *International Organization for Standardization*. Available: www.iso.org/standard/54534.html. (15. 01. 2020.)
- Kilgallin, J. D.: 'Securing RSA Keys & Certificates for IoT Devices.' *Keyfactor*, 2019. DOI: <https://doi.org/10.1109/TPS-ISA48467.2019.00030>
- Primo, A. – Phoha, V. – Kumar, R. – Serwadda, A.: 'Context-Aware Active Authentication Using Smartphone Accelerometer Measurements.' *The IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR) Workshops*, 2014, 98–105. DOI: <https://doi.org/10.1109/CVPRW.2014.20>
- Stupp, C.: 'Fraudsters Used AI to Mimic CEO's Voice in Unusual Cybercrime Case.' *The Wall Street Journal*, 30. 08. 2019. Available: www.wsj.com/articles/fraudsters-use-ai-to-mimic-ceos-voice-in-unusual-cybercrime-case-11567157402. (15. 01. 2020.)

Károly Kranzieritz¹

The Road to Nicopolis, Part 1.

The Route of the Crusade of 1396 through Hungary

Nikápolyhoz vezető út 1. rész

Az 1396. évi kereszties hadjárat magyarországi útvonala

Abstract

In the past decades, or even during the last hundred years, many books and articles have been published on the Crusade in 1396 and on the Battle of Nicopolis. The interest is not surprising, because this was one of the iconic late medieval crusader events. Serious preparations were taken. This includes the parade as well. The theme is huge, so the study is going to deal only with Hungary and the western section of the route of the Hungarian troops.

The deployment route of the marching battalions/armies is far from being as clarified as one might think. My study attempts to answer the following questions: When did the Western crusaders reach Buda, and when and on what route did they proceed south? When did the Hungarian king and his barons – and with them the Hungarian troops – join the crusaders? How many columns were involved in the advancement? The study shows that Sigismund, after receiving in Buda the Western leaders, made an important diplomatic detour to the Hungarian-Polish border. The arrival of Western leaders to Buda should be placed on the first half of June. After that the study will take into account the possible routes of the Western and Hungarian Crusaders. Another part of the crusader army was the minor army columns which advanced through Transylvania to Wallachia and were led by the faithful baron of the Hungarian king, Voivode Stibor.

Keywords: *crusade of 1396, King Sigismund of Luxembourg, Ottoman, Nicopolis, Battle of Nicopolis*

¹ Honvédelmi Minisztérium, tiszt – Ministry of Defence, Officer, e-mail: kranzi0330@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0884-9861>

Absztrakt

Az elmúlt évtizedekben, vagy akár az elmúlt száz év alatt sok könyv és cikk jelent meg az 1396-os kereszties hadjáratról és a nikápolyi csatáról. Az érdeklődésen nem csodálkozhatunk, hiszen a késő középkori kereszties vállalkozások egyik emblematikus eseménye volt. Komoly előkészületek előzték meg. Ehhez tartozik a felvonulás is. A téma nagy, ezért a tanulmány most csupán a magyar és a nyugati csapatok útvonalának magyarországi szakaszával kíván foglalkozni.

A vonuló csapatok/sereg útja korántsem tekinthető annyira megoldott problémának mint azt eddig hinni lehetett. Tanulmányomban az alábbi kérdések megválaszolására vállalkozom: mikor érhettek Budára a nyugati keresztiesek, illetve innen mikor és milyen útvonalon indulhattak délnek? A magyar király és bárói – velük a magyar hadak – mikor csatlakozhattak a keresztiesekhez? Hány hadoszlopban történhetett az előrenyomulás? A tanulmányból kiderül, hogy Zsigmond a nyugati vezérek budai fogadása után még fontos diplomáciai kitérőt tett a magyar–lengyel határszél felé. Ezzel együtt az is, hogy a nyugati vezérek Budára érkezését június első felére érdemes helyezni. Ezt követően a tanulmány sorba veszi a nyugati és a magyar keresztiesek lehetséges útvonalait. Továbbá kitér a kereszties fősereggel párhuzamosan tevékenykedő kisebb, Erdélyen keresztül Havasalföldre nyomuló hadoszloppal, amelyet a magyar király hűséges bárója Stibor erdélyi vajda vezetett.

Kulcsszavak: 1396. évi kereszties hadjárat, Luxemburgi Zsigmond, oszmán, Nikápoly, nikápolyi csata

It is no wonder that the crusade of 1396 still intrigues many, being one of the emblematic Christian undertakings in the Middle Ages. By assuming the old spirit of the crusaders, Europe was, if only for a short time, coaxed into collaboration. Historical literature discusses mostly the participants, the financing and, first and foremost, the battle and its failure. Less attention is given to the crusade itself.

It is hardly surprising, then, that military operations are mainly identified with the Battle of Nicopolis, which is to some extent understandable as the outcome and aftermath of the battle that forced Christian Europe to come to serious conclusions concerning the Ottomans. Still, we should not observe this event from one point of view only, given that the military campaign and thereby the battle was preceded by considerable preparatory and organisational work. Deployment, among others, was one of these matters, and a relatively broad issue at that, therefore my investigations will only focus on a smaller segment of this field. In this context, I intend to deal with a smaller aspect of the deployment of the crusader armies, which is only partly known: the Hungarian section of the route of Hungarian and Western troops.

The deployment route of the marching battalions/armies is far from being as resolved as one might think. My thesis attempts to answer the following questions: When did the Western crusaders reach Buda, and when and on what route did they proceed south? When did the Hungarian king and his barons – and with them the Hungarian troops – join the crusaders? How many columns were involved in the advancement?

1. The route of the King of Hungary

The route of King Sigismund of Luxembourg (1387–1437) within the Kingdom of Hungary prior to the campaign may be of interest. In Hungarian literature, for a long time it was considered a fact that after the arrival of the Westerners in Buda, Sigismund stepped up as the leader of an already united crusade and started south along the Danube. This is a plausible idea, evidenced by the fact that several Hungarian researchers hoped to identify the crusaders' route in Hungary based on this assumption.² It would have been recommended that the Hungarian king and the Western troops move together – but that was not the case.

The new pieces of information available in Sigismund's itinerary³ outline a different picture of the Hungarian phase of the crusade and make possible to refute in part the theory behind it.

Prior to the commencement of the military operations, the Hungarian king left Buda for the town of Lubló (Stará Ľubovňa) in Northern Hungary (today Slovakia), which often hosted Polish–Hungarian negotiations.⁴ He left Buda shortly after 14 June and issued a diploma on the 24th in Lubló.⁵ There is evidence that the Hungarian king spent five days in Lubló, between 24 and 28 June.⁶ We have no information on the reasons for his trip, but the ruler's purposeful travel and the location indicate the importance of the matter. It is not too outlandish to assume that he may have attempted to temporarily settle the Polish–Hungarian relationship, which had been tense since his accession to the throne (1387).⁷ In particular, the Polish attack against Hungary in 1395 may have prompted Sigismund to try to settle relations between the two countries, even if temporarily, before the campaign against the Ottomans was launched.⁸

Having concluded his task, Sigismund's escort headed south to Várad (Oradea) through Eperjes (Prešov) and Kassa (Košice). He sent a letter dated 8 July from Kassa, and on the 9th from Vizsoly.⁹ It may have been in order to mitigate the costs of the impending crusade that the Hungarian king spent time in Eperjes and Kassa, two towns

² Relevant parts of the royal itinerary compiled by Mór Wertner: Buda, 4, 7 and 14 June; Várad (Oradea), 1 and 7 July; under the castle of Orsova (Orşova), 13 August; camp near Novigrad, August 18; Nicopolis, 15, 26, 27 and 28 September. Mór Wertner, 'A nikápolyi hadjárat 1396-ban,' *Hadtörténelmi Közlemények* 26 (1925), 224–225; Gyula Rácz, 'A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély (1393–1437),' *Hadtörténelmi Közlemények* 20 (1973), 416.

³ Pál Engel and Norbert C. Tóth, *Itineraria regum et reginarum, 1382–1438* (Budapest, 2005).

⁴ *Magyar békeszerződések 1000–1516*, ed. by József Köblös, Szilárd Süttő and Katalin Szende (Pápa: Jókai Mór Városi Könyvtár, 2000), 163–172.

⁵ Engel and C. Tóth, *Itineraria*, 71. See more about the route in Károly Kranzieritz, 'A Nikápolyhoz vezető út: a kereszties hadak útvonalai a Magyar Királyság területén' [The Road to Nicopolis: The Crusaders' Routes in the Kingdom of Hungary], in *Micae Mediaevales IV. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*, ed. by Judit Gál, István Kádas, Márton Rózsa and Eszter Tarján (Budapest, 2015), 159–160.

⁶ Engel and C. Tóth, *Itineraria*, 71.

⁷ Pál Engel, 'A török–magyar háborúk első éve 1389–1392,' *Hadtörténelmi Közlemények* 111 (1998), 573–574.

⁸ See more about the Polish–Hungarian relationship in Károly Kranzieritz, 'Havasalföld szerepe az 1396-os kereszties hadjárat előkészítésében és végrehajtásában [Wallachia's Role in the Preparation and Execution of the Crusade in 1396], *Hadtörténelmi Közlemények* 129 (2016), 3–20. See more about the Polish–Hungarian war of 1395 in Norbert C. Tóth, 'Az 1395. évi lengyel betörés. A lengyel–magyar kapcsolatok egy epizódja,' in *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*, ed. by Tibor Neumann and György Rácz (Budapest–Piliscsaba: MTA TTI–PPKE BTK, 2009), 447–485.

⁹ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár IV. 501/e. 1223/1837; Engel and C. Tóth, *Itineraria*, 71. See more about the route in Kranzieritz, 'A Nikápolyhoz vezető út,' 160–161.

known to be prosperous. It is well-known that on 12 June 1396, Sigismund levied taxes on several provost administrations for the campaign against the Ottomans and other enemies of the country.¹⁰ Hence I believe that these two cities in Northern Hungary have not been exempt from the financial burdens of the undertaking.

The Hungarian king was in Várad between 14 and 17 July. According to Gyula Rázsó, Sigismund led the troops to Várad, as part of the first stages of the crusade.¹¹ Rázsó was unfamiliar with the king's detour in Lubló, which may be the reason why he came to a false conclusion. However, it is not inconceivable that there were indeed crusaders in Várad, as in other major Hungarian cities. We also cannot ignore the fact that the king could have gone straight from the Polish-Hungarian border to Temesvár (Timișoara), but instead he stopped in Várad and stayed there for a relatively long time.¹² I can give two possible explanations for this in the given situation. The primary reason for his visit could have been sacral, meaning none other than a visit to the grave of the Hungarian knight king, Saint Ladislas I (1077–1095) in Várad and praying to him for the success of the planned campaign. Secondly, it can be reasonably assumed that a war council was convened due to the impending campaign, more precisely to discuss its Wallachia section. The Hungarian military successes of the previous year, 1395, seemed to vanish in Vojvodina, which may have prompted Sigismund to intervene again in the events in Wallachia. His purpose may have been twofold: on the one hand, to assist his ally, Voivode Mircea (1386–1394/95, 1397–1418), who had to contend with the Ottoman supporter Voivode Vlad and his troops; on the other hand, to secure the northern deployment route of the crusader army along the Danube, which was the natural border line between Wallachia and the Bulgarian territories by then under Ottoman rule. He assigned one of his most loyal barons, Voivode Stibor of Stiboricz in Transylvania (1395–1401)¹³ to lead this campaign.¹⁴

On 17th July, the Hungarian king was still in Várad, while three days later, on 20 July, we find him in Temesvár.¹⁵ The reason for his stay in Temesvár, in my opinion, was the gathering of his army.¹⁶ The latter is merely an assumption, based primarily on the role of the municipality in other operations in Vojvodina. Due to the geographic location of the city, the troops gathered here had an easy and quick march to Serbia and Wallachia.

¹⁰ *Zsigmondkori oklevéltár I.*, ed. by Elemér Mályusz (Budapest, 1956) (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 1.), Nr. 4438., quoted by József Deér, 'Zsigmond király honvédelmi politikája,' *Hadtörténelmi Közlemények* 37 (1936), 189 note 84.

¹¹ Rázsó, 'A Zsigmond-kori,' 416.

¹² Even before the 1392 Ottoman campaign, the king stayed near the Polish–Hungarian border in Lőcse (Levoča) on April 24, then on March 27, in Kassa (Košice), he rushed to Temesvár (Timișoara), the starting point for the operations, where he could arrive around May 3. (Engel, 'A török–magyar' 574–575; Engel and C. Tóth, *Itineraria*, 65.)

¹³ Engel, Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. (Budapest: História Könyvtár, 1996), II. 13.

¹⁴ Gusztáv Wenzel, 'Stibor vajda.' *Életrajzi Tanulmány. Értekezések a történettudomány köréből*. IV/2 (Budapest: História Antik Könyvesház, 1874), 96–103. Nr. 65. Cf. Zsigmondkori oklevéltár I., Nr. 5102. The action of Voivode Stibor received scholarly attention only in the late twentieth century: László Veszprémy, 'A nikápolyi hadjárat értékelése az újabb hadtörténetírásban,' *Hadtörténelmi Közlemények* 111 (1998), 605. Károly Kranzieritz, 'A nikápolyi csata magyar résztvevői' [Hungarian participants of the Battle of Nicopolis], *Hadtörténelmi Közlemények* 128 (2015), 171–172; Kranzieritz, 'A Nikápolyhoz vezető út,' 161–162; Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács. A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389–1526* (Boston: Brill, 2018), 58–59.

¹⁵ Engel and C. Tóth, *Itineraria*, 71. See you more about the route in Kranzieritz, 'A Nikápolyhoz vezető út,' 162.

¹⁶ Wenzel, 'Stibor vajda,' 96–103. Nr. 65.

The scene in Temesvár is confirmed by a deed of gift issued by Sigismund to Stibor of Stiboricz on 8 December 1397, which states that the crusader armies in the 1396 campaign had their campgrounds designated on the route from Temesvár towards Bulgaria (*'nosque per Themeswar versus Bulgariam castra metati fuimus'*).¹⁷ Based on this, we can reasonably assume that the last gathering place of the crusader army before crossing the Danube at Orsova (Orşova) and treading on enemy territories was in Temesvár. This assumption is further supported by a document dated 13 November 1397 by Palatine Detre Bebek, which states that the sons of Miklós Kalanai went to Temesvár with János Szepesi, the former bishop of Zágráb (Zagreb) (1395–1397) to join the royal war against the Ottomans, but the king dismissed the bishop from service. It is known that Sigismund attempted to organise another crusade in 1397, which failed due to lack of support.¹⁸

Figure 1. *The route of the King of Hungary before the crusade*

Source: compiled by the author

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Károly Kranzieritz, 'Változások a Délvidéken Nikápoly után. Az 1397. és 1398. év katonai eseményei' [Changes in the Southern Borderline after Nicopolis: the Hungarian Military Campaigns of 1397 and 1398], in *Micae Mediaevales II. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Ed. by Péter Jakab, Gábor Mikó, Bence Péterfi and András Vadas (Budapest, 2012).

Leaving Temesvár, Sigismund marched south, joining an already united crusader army, along the river valleys of the Temes (Timiș) and then the Cserna (Cerna).¹⁹ He stayed on 29 July at the camp near Cseri, then on the 30th near Hódos (Hodoș), and on 1 August near the river (Karán)Sebes (Caransebeș), and then on 13 August at Orsova (Orșova), where the army successfully crossed the Danube.²⁰ Given that they were not yet moving in hostile territory, they may have reached Orsova in several stages from Temesvár in order to move faster and more efficiently. Sigismund spent 23 days in the area, which can hardly be explained by anything other than the gathering of the crusaders.

To the question raised earlier as to when and where Sigismund managed to join the gathering crusader army, the answer is that no later than 20 July 1396, in Temesvár. But we must not forget that he previously launched a small column from Várad under the leadership of the Transylvanian voivode in the direction of Wallachia.

2. Western Crusaders in the territory of the Kingdom of Hungary

The first question is, when the Western crusaders arrived from Vienna²¹ to Buda.²² The dates given in the literature vary widely. These include seasonal dates such as mid-summer,²³ and answers by month, such as May,²⁴ mid-June²⁵ and end of July.²⁶

The chronicle of János Thuróczy also commemorates the stay of the Westerners in Buda. In this connection, he writes that the newly arrived Western militants hung painted panels displaying their coats of arms on the walls of the Dominican monastery of St. Nicholas of Buda, but does not mention the time of their arrival.²⁷

¹⁹ The route from Temesvár to Orsova was used by Sigismund and his army for several military actions. Beyond the 1396 Crusade, it has been proven that he led his armies four times: in 1392, 1395, 1419 and 1428. Engel and C. Tóth, *Itineraria*, 65–66, 70, 104–105, 123.

²⁰ The Hungarian king was in Orsova between 13 and 15 August. Engel and C. Tóth, *Itineraria*, 71–72. See more about the route in Kranzieritz, 'A Nikápolyhoz vezető út,' 163.

²¹ L. Kupelwieser, *Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis Schlacht bei Mohács, 1526* (Vienna–Leipzig: Forgotten Books, 1895), 15; Wertner, 'A nikápolyi,' 226; Rázsó, 'A Zsigmond-kori,' 416.

²² It could take several days for each army to arrive, as the train lines could stretch for tens and hundreds of kilometers. Not to mention the non-military people who accompanied the army, who meant a significant mass of people and slowed down the march. It was a hindrance if live animals were driven with the army for food.

²³ Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 58.

²⁴ Milleker Bódog, 'A törököknek első betörései Dél-Magyarországba Zsigmond és Albert királyok idejében és Keve és Krassó vármegyék megszűnése' (Temesvár: Csanád-egyházmegyei Sajtó, 1914), 12.

²⁵ Gustav Kling, *Die Schlacht bei Nikopolis im Jahre 1396* (Berlin: G. Nauck, 1906), 18; Wertner, 'A nikápolyi,' 226–227; Rázsó, 'A Zsigmond-kori,' 416; Pál Fodor, Klára Hegyi and Mária Ivanics, *Török és tatár hódítók* (Budapest: Kossuth, 1993), 16. According to Kelly Devries, too, it is June, but the western crusaders arrived at the end of that month. *A középkor nagy csatái, 1000-1500: Hastings-től Konstantinápolyig* (transl. Csaba Antóni) (Budapest: Kossuth, 2007), 161.

²⁶ Aziz Suryal Atiya, *The Crusade of Nicopolis* (London: Methuen, 1934), 54; Kenneth Meyer Setton, *The Papacy and the Levant 1204–1571. I.* (Philadelphia: American Philosophical Society, 1976), 348; Steven Runciman, *A history of the Crusades* (Cambridge: Cambridge University Press, 1955) 457; David Nicolle, *Nicopolis 1396: The Last Crusade* (Oxford: Osprey, 1999), 37, 87.

²⁷ 'Quorum nobilitatis armorum insignia Bude in clastro sancti Nicolai confessoris erga fratres predicatorum tabulis arte pictoria inscripta ac parietibus affixa meos usque ad annos pro memoria steterere.' Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum 1. Textus*. Ediderunt: Elisabeth Galántai et Julius Kristó (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1985), 214.

Froissart's account suggests that the crusaders arrived in Buda in May.²⁸ Considering that John the Fearless, Count of Nevers arrived in Vienna on 24 May and had a lengthy stay due to the supply of food to his contingent, launched in 70 ships on the Danube towards the Kingdom of Hungary,²⁹ and also considering that the distance between Vienna and Buda takes at least a day and a half, it turns out that John the Fearless, Count of Nevers could have hardly reached Buda before the end of May.

It is also not clear from Sébastien Mamerot's 15th-century manuscript discussing the history of the crusades whether Sigismund received the Western crusaders in Buda. In addition, there are three miniatures in Mamerot's work concerning the crusade of 1396. The first picture shows the Hungarian king receiving crusaders, presumably in Buda, led by John the Fearless, Count of Nevers, heir to the throne in Burgundy.³⁰

Contemporary narratives only relate that the Hungarian king held a reception in person for the leaders of the Western crusaders, which is not surprising in view of the enterprise and its size. It would be much more important to determine the date. The answer is provided in the itinerary of the Hungarian king, which states that Sigismund stayed in Buda for the last time before the campaign began between 4th and 14th June.³¹ For this reason I believe that the arrival of the Western contingent in Buda should be put in the first half of June, when the Hungarian monarch was still there, as opposed to dates considered so far.

Sigismund crossed the border of the Hungarian Kingdom at Orsova following 15 August.³² What were Western troops doing in the meantime? Following the arrival of the Western contingent in Buda, they waited for Sultan Bayezid to fulfil his promise from previous years, that is, to attack the Kingdom of Hungary.³³ There was no shortage of threats from the sultan, more so of any steps taken to follow through. At least we do not know of any armed intent of Sultan Bayezid that targeted the Kingdom of Hungary. It is justified to probe what chances there could have been at the end of the spring of 1396, or at the beginning of the summer, for Bayezid to march against Sigismund? The answer is simple: almost none! Most of the sultan's forces have been occupied with the siege of Constantinople since 1394.³⁴ Neither the actions of the Hungarian king, nor his whereabouts, indicate that he was expecting a direct attack. We hardly know anything about the Western crusaders' route from Buda to Orsova in Hungary. Still, inquiries must be made of what we do know about the movement of Western troops within the Hungarian kingdom.

²⁸ *Les Chroniques de Sire Jean Froissart. Tome III*, ed. by J. A. C. Bouchon (Paris: A. Desrez, 1835), 236.

²⁹ Wertner, 'A nikápolyi,' 226; Setton, *The Papacy*, 348.

³⁰ Sébastien Mamerot, *Une chronique des croisades. Les passages d'outremer. Édition complète, adaptée et commentée* (Hong Kong–Köln–London: Taschen, 2009). Review by László Veszprémy, *Hadtörténelmi Közlemények* 123 (2010), 355–356.

³¹ Engel and C. Tóth, *Itineraria*, 71.

³² Engel and C. Tóth, *Itineraria*, 71.

³³ Lajos Thallóczy, *Mantovai követjárás Budán 1395* (Budapest: MTA, 1905), 107–108. Nr. VII.; *Les Chroniques de Sire Jean Froissart*, 236–237: 'car le dit Amorath lui avoit mandé, dès le février, qu'il fût tout conforté et qu'il seroit à puissance en Honguerie avant l'issue du mois de mai et le viendroit corabatre, et passeroit la Dunoe dont on avoit grand'merveille comment ce se pourroit faire.'

³⁴ Gábor Ágoston, Bayezid I. (Yıldırım, or Thunderbolt), in *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, ed. by Gábor Ágoston and Bruce Masters (New York, 2009), 81.

Source/Literature	Route
Froissart	Froissart stipulates the line of the Danube river. ³⁵
Bódog Milleker	The crusaders reached Orsova (Orșova) along the Danube. ³⁶
Mór Wertner	Sigismund left from Buda and crossed the Danube eight days later. ³⁷
Kenneth M. Setton	They took a route along the Danube. The point of crossing is not given specifically, only that it was near the Iron Gates. ³⁸
Nicolae Constantinescu	Constantinescu specifies the line of the Danube river with Temesvár (Timișoara) as the destination. ³⁹
Steven Runciman	The crusaders reached Orsova (Orșova) along the left bank of the Danube. ⁴⁰
Gyula Rázsó	Led by Sigismund, they left from Buda and followed the Danube south. ⁴¹
Tamás Pálosfalvi	They left Buda along the left bank of the Danube. ⁴²

Any of the options listed are acceptable, except the one that places Sigismund's departure in Buda.⁴³ The possible routes, however, are worth considering from the army's point of view as well. One possibility is following the Danube line along the Buda – Kalocsa – Újlak (Ilok) – Nándorfehérvár (Belgrade) – Keve (Kovin) route all the way to Orsova. The left bank of the river was surrounded by extensive swamps throughout the year, so it was advisable to choose the right bank. It was advantageous to stay close to the river from the point of view of supply, since food supplies and other logistical facilities were transported by water on the Danube.⁴⁴ One consideration against this route is the Iron Gate strait, which renders the terrain between Keve and Orsova difficult. Its passing had posed a challenge for many armies before, but it is not impossible to overcome.⁴⁵ For this reason precisely, it is questionable whether crusader armies would choose this challenge without compelling and urgent circumstances.

The answer, in my opinion, is no, since Westerners, lacking local knowledge, probably got their information and guides, and possibly supporting troops, from the Hungarians, in which case the direction chosen could hardly have been the Iron Gates strait. Instead, there are two available routes on which Western crusaders could march: the one is Buda–Szeged–Temesvár and the other is Buda–Kalocsa–Szeged–Temesvár. In terms of terrain, this is a flat terrain with occasional smaller hills, suitable for a military march, as opposed to the Iron Gates strait, which could only result in a waste of time and considerable effort.

However, the Iron Gates strait does not end at Orsova, it merely widens to a valley, thus providing a more suitable terrain for crossing the river.⁴⁶ To the south-east, the

³⁵ *Les Chroniques de Sire Jean Froissart*, 238.

³⁶ Milleker, *A törököknek*, 12.

³⁷ Wertner, 'A nikápolyi,' 228.

³⁸ Setton, *The Papacy*, 348.

³⁹ Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrîn* (București, 1981), 119.

⁴⁰ Runciman, *A history*, 458.

⁴¹ Rázsó, 'A Zsigmond-kori,' 416.

⁴² Pálosfalvi, *From Nicopolis*, 58.

⁴³ See the reasons above.

⁴⁴ Géza Perjés, 'Az oszmán birodalom európai háborúinak katonai kérdései (1356–1699),' *Hadtörténelmi Közlemények* 13, no 4 (1966), 355.

⁴⁵ The 134 km long Iron Gate system consists of several sections rather than a single strait. András Mócsy, 'Az Al-Duna első szabályozása,' *História* 4 (2000), 3–4.

⁴⁶ The former settlement was moved off due to the damming of the Danube. The historic Orsova is under water today. László Pásztai, 'Újorsova erődje,' *Várak, kastélyok, templomok* 1, no 3 (2005), 32–34.

strait narrows again between Orsova and Szörényvár (Drobeta-Turnu Severin),⁴⁷ but the right bank of the Danube provides a more negotiable route for soldiers. If the account is to be believed, the crusaders made the crossing in more than eight days and then continued to advance in hostile territory along the Danube.⁴⁸

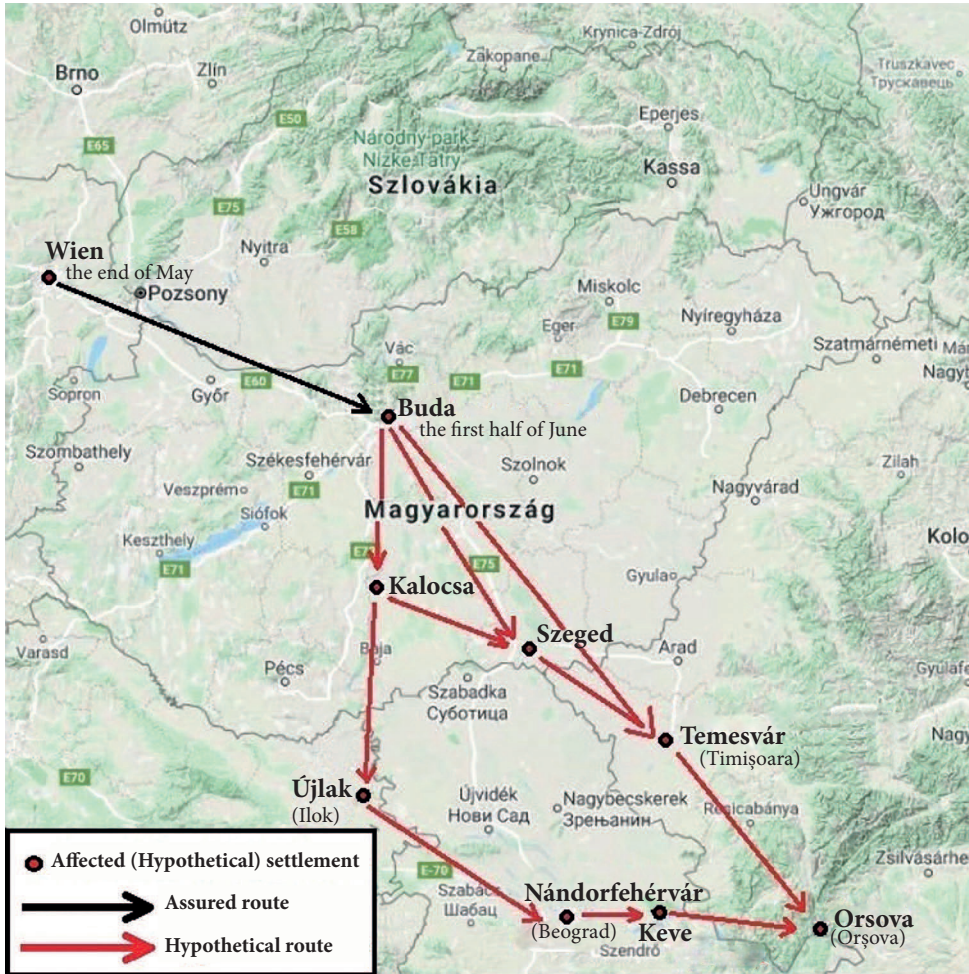

Figure 2. The probable route of Western Crusaders in the territory of the Kingdom of Hungary
Source: compiled by the author.

⁴⁷ Setton, *The Papacy*, 348.

⁴⁸ 'mirent plus de huit jours avant qu'ils fussent tous outre...' *Les Chroniques de Sire Jean Froissart*, 238.

3. Crusader deployment through Transylvania

While discussing the marching routes of the main forces, it should be noted that the crusader army had another column passing through Wallachia. Its task was to settle the insecure domestic political situation in Wallachia as soon as possible, and to secure the northern, Wallachian section for deployment.

During his stay in Várad, Sigismund also made arrangements for his faithful voivode, Baron Stibor of Stiboricz, to leave for Wallachia with his army, a second, smaller column of the crusade.⁴⁹ His mission was to assist the Hungarian-allied Voivode Mircea against Ottoman-allied Voivode Vlad; then, in all likelihood, to join the main forces of the crusaders.

Transylvanian troops could gather somewhere inside Transylvania, or even near one of the major cities close to the operational areas, Nagyszeben (Sibiu) or Brassó (Braşov). From Várad, where troops may have been gathering for the main army, only a smaller team led by Stibor may have left.

The voivode of Transylvania had two options to march to the Hungarian–Wallachian border from Várad. One of these, and the most probable, is the Várad – Kolozsvár (Cluj-Napoca) – Torda (Turda) – Medgyes (Mediaş) – Nagyszeben (Sibiu) route, where the army could invade Wallachia along the valley of the Olt River, through the Vöröstoronyi-szoros (Turnu Roşu Pass) and the Southern Carpathians. This direction is reinforced by the fact that the Olt River flows into the Danube at the castle of Little Nicopolis. So Stibor, following the river, could arrive under the castle of Greater Nicopolis, where he could unite with the main crusader army.

Undoubtedly, in the absence of data I have no proof of these routes, so I must outline another army-friendly alternative. The other route goes through Várad – Kolozsvár – Torda – Medgyes – Segesvár (Sighisoara) – Brassó. In this case, the Törösvári-szoros (Bran Pass) offered the most suitable terrain for accessing the territories in Wallachia.⁵⁰ As to which direction Stibor chose, it cannot be determined with absolute accuracy, only assumed; it may have been influenced by many factors, both natural and military.

Considering the length of the routes and the terrain, the road to Nagyszeben was favourable, as the army had to overcome about 330 km here, while the direction to Brassó was 430 km long. Thus, the Várad–Nagyszeben distance at a constant horse-riding speed would take six to seven days, while the Várad–Nagyszeben route eight to nine days. Even so, there was a significant increase in travel time. But other factors may have deterred deployment, such as the terrain, the weather, or the logistical staff riding along with the army.⁵¹ At present, there can only be assumptions as to where the army of the Transylvanian voivode crossed the Hungarian–Wallachian border. The aforementioned Olt valley and the Bran Pass provided a suitable passage

⁴⁹ Transylvanian Voivode Stiborici Stibor, 9 October 1395 – 27 April 1401. Engel, *Magyarország*, I. 13; 8th December 1397. Wenzel, 'Stibor vajda,' 96–103, Nr. 65.

⁵⁰ The Hungarian king launched the 1395 Wallachian campaign from Brassó. Zsigmond Jakó, 'Három erdélyi vajda Zsigmond király korában,' in *Mályusz Elemér Emlékkönyv*, ed. by Éva H. Balázs, Erik Fügedi, Ferenc Maksay (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984), 204.

⁵¹ Those who carry out the logistical support of the army include, but are not limited to, non-weapons personnel who were responsible for repairing or supplying armaments. They could also significantly increase the number of troops.

through the Southern Carpathians to inner Wallachia. It is not known for sure, but an option is that Stibor may have fought with Vlad's army somewhere near Argeş. This does not narrow the circle either, as it was possible to approach Argeş from the Bran Pass – as is known to have happened in a similar campaign of Sigismund in 1395 –, as well as from the valley of the Olt River.⁵²

Figure 3. Probable routes of the Hungarian army through Transylvania to Wallachia, led by Stibor
Source: compiled by the author.

4. Summary

In response to the questions raised in the introduction, my study presents the following findings regarding the deployment of the crusade of 1396 within the territory of the Kingdom of Hungary.

The arrival date of the Western crusaders in Buda should be considered to have taken place while the Hungarian King was staying there, that is, in the first half of June. From here, they could have left between the end of July and the beginning of August towards the last pre-campaign assembly point, Temesvár. Only a part of the Western crusaders' deployment route could have run along the Danube line, if at all. In my

⁵² Kranzieritz, 'Havasalföld szerepe,' 10–11.

opinion, Western crusaders could have travelled along the Buda–Szeged–Temesvár or Buda–Kalocsa–Szeged–Temesvár routes.

Based on the available data, we can conclude that the Hungarian king did not leave Buda with the crusaders, and only joined a united crusader army in Temesvár after a detour of Hungarian–Polish diplomacy. It is also important to note here that Hungarian crusaders may have gathered at several locations within the kingdom, and then they, too, had to arrive in Temesvár.

The crusade had two distinct columns, subsequently merging under the castle of Nicopolis. One was a relatively smaller column led by Transylvanian Voivode Stibor and Voivode Mircea, heading north to south, presumably along the Olt River Valley. The second, more substantial main force, led by King Sigismund and John the Fearless, count of Nevers, headed from west to east along the Danube.

There are many more questions to be investigated in connection with the crusade of 1396. This is also true for the present study, as it may be of interest to investigate the route of the crusaders between the Orsova and the castle of Nicopolis.

Bibliography

- Atiya, Aziz Suryal: *The Crusade of Nicopolis*. London, Methuen, 1934.
- Ágoston, Gábor: 'Bayezid I (Yıldırım, or Thunderbolt).' In *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, ed. by Ágoston, Gábor – Masters, Bruce. New York, 2009.
- C. Tóth, Norbert: 'Az 1395. évi lengyel betörés. A lengyel–magyar kapcsolatok egy epizódja.' In *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*, ed. by Neumann, Tibor – Rácz, György. Budapest–Piliscsaba, MTA TTI–PPKE BTK, 2009. 447–485.
- Constantinescu, Nicolae: *Mircea cel Bătrîn*. București, 1981.
- Deér, József: 'Zsigmond király honvédelmi politikája.' *Hadtörténelmi Közlemények* 37 (1936). 1–57, 169–202.
- Devries, Kelly: *A középkor nagy csatái, 1000-1500: Hastingstól Konstantinápolyig* (transl. Csaba Antóni). Budapest, Kossuth, 2007.
- Engel, Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Budapest, História Könyvtár, 1996.
- Engel, Pál: 'A török–magyar háborúk első éve, 1389–1392.' *Hadtörténelmi Közlemények* 111 (1998). 12–28.
- Engel, Pál – C. Tóth, Norbert: *Itineraria regum et reginarum, 1382–1438*. Budapest, 2005.
- Fodor, Pál – Hegyi, Klára – Ivanics, Mária: *Török és tatár hódítók*. Budapest, Kossuth, 1993.
- Jakó, Zsigmond: 'Három erdélyi vajda Zsigmond király korában.' In *Mályusz Elemér Emlékkönyv*, ed. by H. Balázs, Éva – Fügedi, Erik – Maksay, Ferenc. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984.
- Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum. 1. Textus*. Ediderunt: Elisabeth Galántai et Julius Kristó. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985.
- Kling, Gustav: *Die Schlacht bei Nikopolis im Jahre 1396*. Berlin, G. Nauck, 1906.
- Kranzieritz, Károly: 'A Nikápolyhoz vezető út: a kereszties hadak útvonalai a Magyar Királyság területén' [The Road to Nicopolis: The Crusaders' Routes in the Kingdom of Hungary]. In *Micae Mediaevales IV. Fiatal történészek dolgozatai a középkori*

- Magyarországról és Európáról*, ed. by Gál, Judit – Kádas, István – Rózsa, Márton – Tarján, Eszter. Budapest, 2015.
- Kranzieritz, Károly: 'Havasalföld szerepe az 1396-os keresztes hadjárat előkészítésében és végrehajtásában' [Wallachia's Role in the Preparation and Execution of the Crusade in 1396]. *Hadtörténelmi Közlemények* 129 (2016). 3–24.
- Kranzieritz, Károly: 'A nikápolyi csata magyar résztvevői' [Hungarian participants of the Battle of Nicopolis]. *Hadtörténelmi Közlemények* 128 (2015). 162–183.
- Kranzieritz, Károly: 'Változások a Délvidéken Nikápoly után. Az 1397. és 1398. év katonai eseményei' [Changes in the Southern Borderline after Nicopolis: the Hungarian Military Campaigns of 1397 and 1398]. In *Micae Mediaevales II. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*, ed. by Jakab, Péter – Mikó, Gábor – Péterfi, Bence – Vadas, András. Budapest, 2012.
- Kupelwieser, Leopold: *Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács, 1526*. Vienna – Leipzig: Frotten Books, 1895.
- Les Chroniques de Sire Jean Froissart*. Tome III. Ed. by J. A. C. Bouchon. Paris: A. Desrez, 1835.
- Magyar békeszerződések 1000–1526*, ed. by Köblös, József – Süttő, Szilárd – Szende, Katalin. Pápa, Jókai Mór Városi Könyvtár, 2000.
- Mamerot, Sébastien: *Une chronique des croisades. Les passages d'outremer. Édition complète, adaptée et commentée*. Hong Kong–Köln–London, Taschen, 2009.
- Milleker, Bódog: *A törököknek első betörései Dél-Magyarországba Zsigmond és Albert királyok idejében és Keve és Krassó vármegyék megszűnése*. Temesvár, Csanád-egyházmegyei Sajtó, 1914.
- Mócsy, András: 'Az Al-Duna első szabályozása.' *História* 4 (2000). 3–4.
- Nicolle, David: *Nicopolis 1396: The Last Crusade*. Oxford, Osprey, 1999.
- Pálosfalvi, Tamás: *From Nicopolis to Mohács. A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389–1526*. Boston, Brill, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004375659>
- Pásztai, László: 'Újorsova erődje.' *Várak, kastélyok, templomok*, 1, no 3 (2005). 32–34.
- Perjés, Géza: 'Az oszmán birodalom európai háborúinak katonai kérdései (1356–1699).' *Hadtörténelmi Közlemények* 13, no 4 (1966). 862–871.
- Rázsó, Gyula: 'A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély (1393–1437).' *Hadtörténelmi Közlemények* 20 (1973). 403–444.
- Runciman, Steven: *A history of the Crusades*. Cambridge, Cambridge University Press, 1955.
- Setton, Kenneth Meyer: *The Papacy and the Levant 1204-1571*. I. Philadelphia, American Philosophical Society, 1976.
- Thallóczy, Lajos: *Mantovai követjárás Budán 1395*. Budapest: MTA, 1905.
- Veszprémy, László: 'A nikápolyi hadjárat értékelése az újabb hadtörténetírásban.' *Hadtörténelmi Közlemények* 111 (1998). 57–63.
- Wenzel, Gusztáv: 'Stibor vajda.' *Életrajzi Tanulmány. Értekezések a történettudomány köréből*. IV/2. Budapest, História Antik Könyvesház, 1874.
- Wertner, Mór: 'A nikápolyi hadjárat 1396-ban.' *Hadtörténelmi Közlemények* 26 (1925). 31–62, 213–253.
- Zsigmondkori oklevéltár I.*, ed. by Mályusz, Elemér. Budapest, 1956. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 1.)

Molnár Zoltán¹

A nők szerepe a háborús háttérben Magyarországon, 1914–1918

The Role of Women During the War in the Home Front of Hungary, 1914–1918

Absztrakt

Tanulmányomban a nők szerepének, társadalmi helyzetének, áldozatvállalásának alakulását mutatom be Magyarországon az I. világháború időszakában. Feltárom, hogyan illeszkedtek be a hadigazdaság rendszerébe dolgozó nőként, milyen szerepet játszottak a háttérben társadalmában, hogyan küzdöttek meg a háború okozta nehézségekkel, és hogyan változott meg társadalmi megítélésük.

Kulcsszavak: nők, háttér, I. világháború

Abstract

In my study I show you the role of women, their social situation, and their sacrifice in the period of the First World War. I reveal how the big war brought them social recognition, I inspect how they fit into the system of war economy as working women, what role they played in the society of the home front, and how they fought that the hardships of the war be judged differently by society.

Keywords: women, hinterland, World War I.

¹ Nemzeti Közföldügyi Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, e-mail: molnarzoltan910211@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0357-8265>

1. Bevezetés

A kortársak által csak Nagy Háborúként ismert I. világháború volt az első modern gépi háború, amelyben a szembenálló államok milliós létszámú hadseregeket mozgósítottak és küldtek a több földrészen kialakult frontokra. (A Monarchia 1914–1918 között összesen mintegy 9 millió katonát mobilizált a győzelem elérésének reményében, Magyarország területéről összesen 3,4 millió ember vonult be katonai szolgálatra.²) A világgégés a 20. század őskatasztrófájának tekinthető, hiszen alapvetően változtatta meg mindenhol a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális viszonyokat. Nem volt ez máshogyan a háttérországban sem, ahol a háborús gazdaság működésének és a társadalmi változásoknak a következményeit mindenki megtapasztalta. Azok egyik jelentős szegmense volt a nők szerepének, társadalmi helyzetének alapvető megváltozása Magyarországon, amelynek bemutatására tanulmányomban vállalkozom.

2. A háborús hadigazdálkodás kiépülése

A világháború kezdeti időszakában a folyamatos behívások eredményeként jelentősen csökkent a termelés. Sorban zárták be az üzemeket, a munkanélküliség fokozódott, ami a hadigazdálkodásra való átállásnak köszönhetően szűnt meg 1915-ben. A hadigazdálkodás ugyanakkor azt is jelentette, hogy félbemaradtak az építkezések, véget értek a közmunkaprogramok, s mindez csak tovább rontotta a háttérország helyzetét.³ A már 1912 óta a gazdaságot sújtó válságot súlyosbították a háború kezdeti időszakában tapasztalható anomáliák. Fokozta a nehézségeket a tőzsde bezárása, illetve az is, hogy az adósságok tekintetében moratóriumot rendeltek el. A hadi vállalatok és egyes iparágak kivételével a többi szférában nőtt az állástalanok száma. A háttérországban a mozgósítás óriási munkaerőhiányt okozott. Számottevő mértékben lett volna szükség szakképzett alkalmazottakra az élelmiszeriparban, a kereskedelemben. Hiányszakmának számított a varrónő, a szabó, a gépész és hiány mutatkozott az egyéb fizikai szakmunkásokból is.⁴ A gazdasági nehézségeket súlyosbította az antant tengeri blokádja, hiszen a központi hatalmakat elvágták a külső nyersanyagforrásoktól. Az államoknak gondoskodni kellett a megfelelő mennyiségű élelmiszer, lőszer és hadianyag frontokra való szállításáról, valamint a háttérország ellátásáról is. A hadigazdaság a nemzetgazdaságok háborús érdekeinek megfelelően történő megszervezését jelentette, az országok kormányai radikálisan beavatkoztak a gazdasági életbe, korlátozták a piaci viszonyokat. Az egyre növekvő pénzhiányt hadikölcsönök, kisebb mértékben új adók bevezetésével és egyre több bankjegy forgalomba hozatalával kívánták orvosolni. A hadigazdaság megszervezésében a Monarchia vezetése a német mintát vette alapul. A német hadigazdaság kiépítése, amelyet hadiszocializmusnak neveztek, a nagyiparos Walther Rathenau nevéhez fűződik. A Monarchia két felében jelentős különbségek

² Balla Tibor: *Szarajevó, Doberdó, Trianon. Magyarország az első világháborúban*. Budapest, Scolar, 2019. 110.

³ Lux Judit: *A magyarországi szakszervezetek történetéből*. Budapest, Friedrich Ebert Alapítvány, 2008. 35.

⁴ Ignácz Károly: A szervezkedés mint „csodatevő hatalom”? Munkásképviselet az első világháború idején. In Kaba Eszter (szerk.): *Háborús mindennapok – mindennapok háborúja. Magyarország és a Nagy háború – ahogy a sajtó látta (1914–1918)*. Budapest, Napvilág, 2017. 165–167.

voltak a hadigazdaság irányítását illetően: míg az osztrák birodalomrészben a hadvezetés, addig Magyarországon a kormány felügyelte azt.⁵

Az I. Balkán-háború idején fogadták el az 1912. évi LXIII. törvénycikket „A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről”, amelynek 7. §-a alapján a kormány kezdeményezhette az árak maximalizálását. Az 1912. évi LXVIII. törvénycikk tovább bővítette a kabinet jogkörét: annak alapján a hadsereg ellátására személyi és dologi szolgáltatásokat követelhetett meg az állam. Az igénybe vehető dologi szolgáltatásokba szinte minden beletartozhatott, a vállalatoktól az ingatlanokig, a gépjárműveken át egészen a postagalambokig. Mindazokat a férfiakat, akiket munkaképesnek nyilvánítottak, a hadiüzemekben munkára kötelezhették és katonai felügyelet alá vehették. A törvény feljogosította a kormányzatot a rendeleti úton való kormányzásra, a sajtócenzúra, a gyülekezési jog és az egyesületek működésének korlátozására, a sztrájkjogok felfüggesztésére. Az állam a hadiszolgáltatás biztosítására szükség szerint a karhatalmat is igénybe vehette.⁶ Az 1914. évi L. törvénycikk értelmében a létfontosságú élelmiszerek beszolgáltatását elrendelhatték, valamint a megbízhatatlannak tartott személyeket internálni lehetett. Elkobozhatták a lakosság „fölső” élelmiszerkészleteit. A törvény meghatározta azt is, hogy a malomvállalatok a lisztet csak keverten forgalmazhatták, előírták annak minőségét is. A munkások hiánya miatt személyi szolgáltatásra kötelezhették a 18-50 éves korú, munkára alkalmas személyeket. A férfiakat nem alkalmazhatták a szomszédos járásnál messzebb, a nőket pedig csak a lakóhelyükön vagy a szomszédos falvak területén. A törvény arról is határozott, hogy a fiatalabbakat előbb kell alkalmazni az idősebb korúaknál. Nőket pedig csak akkor lehetett foglalkoztatni, ha el tudták látni becsületesen családfenntartói feladatukat. A törvény megsértőit két hónapos börtönbüntetéssel és 600 koronáig terjedő pénzbírsággal sújthatták.⁷ A hadigazdálkodásnak rendelték alá természetesen az ipari termelést is. Már 1914-ben több mint 200 üzem és annak alkalmazottjai kerültek katonai irányítás alá. Számuk egyre emelkedett, a háború végére 900 üzem és mintegy 450 ezer munkás állt katonai irányítás alatt. Sztrájkokat, bérharcokat nem folytathattak, mivel katonai szolgálatban állóknak tekintették őket. A gazdaságot nagy részben az állami tulajdonban lévő, katonai irányítás alatt álló részvénytársaságok irányították. Ezeknek a száma is egyre növekedett, hiszen 1918-ban már 26 bizottság és 39 központ irányította a hadiszállításokat, a termények és nyersanyagok begyűjtését, elosztását. Miközben az iparban csökkent a munkaerő, a hadigazdaság elszívó ereje érvényesült, a hadianyagot gyártó vállalatok egyre több munkást foglalkoztattak és egyre nagyobb nyereséget termeltek. Leginkább a vas- és fémiparban, valamint a gépgyártás területén volt ez tetten érhető. A munkásság mintegy harmada dolgozott a háború előtt a nehézipari szektorban, ez az arány azonban a háború alatt elérte az 50%-ot. A hadi megrendelések legnagyobb részét a budapesti nagyüzemek kapták. A Magyar Vasművek és Gépgyárak Országos Egyesületéhez csatlakozott gyárok 110 ezer dolgozójából 80 ezer a fővárosban

⁵ Völgyesi Zoltán: *Harcértől a háterszágig. Az első világháború gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországon a levéltári források tükrében*. Budapest, L'Harmattan, 2016. 71–75.

⁶ 1912. évi LXVIII. törvénycikk. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=91200030.TV&targetdate=&printTitle=1912.+%C3%A9vi+XXX.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (A letöltés dátuma: 2020. 01. 21.)

⁷ 1914. évi L. törvénycikk. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/ezer-evtorny?docid=91400050.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D37> (A letöltés dátuma: 2020. 01. 03.)

és annak környékén dolgozott. A legalább 1000 embert foglalkoztató üzemek közül kiemelkedik a csepeli Weiss Manfréd Lőszer Acél- és Féműve Rt., amely a Magyar Királyság vezető hadiüzemévé vált. A háború előtt 3000 munkás dolgozott a gyárban, számuk 1918-ra elérte a 30 ezer főt. Jelentős gyárnak számított a Ganz és a MÁV Gépgyára, amely 1914-ben 10 ezer főt foglalkoztatott, 1917-re ez a szám több mint 12 ezer főre emelkedett.⁸ A munka elvégzésére alkalmaztak hadifoglyokat, nőket, gyerekeket, diákokat idénymunka jelleggel, sőt hadirokkantakat és internáltakat is. A magyar ipar az Osztrák-Magyar Monarchia hadiszállításaiból 28-31%-ban részesedett a világháború alatt, az évente 1,4-2 milliárd korona bevételt jelentett.⁹

Az 1912. évi XXX. törvény alapján a pénzügyminisztérium kimutatásokat kért a korábban még békeidőben bevonulási kötelezettség alól felmentett állami vállalatok dolgozóiról, hadi érdekekre tekintettel kérte a feltétlenül nélkülözhetetlennek tartott emberek megjelölését. Felmentést rendszerint azonban csak azok kaphattak, akik még nem kezdték meg szolgálati idejüket. Tisza István magyar miniszterelnök külön kérése volt, hogy csak alapos indokkal lehet ezeket a felmentéseket elfogadni. Az idő előrehaladtával azonban egyre több panasz fogalmazódott meg a felmentések igazságtalanságával kapcsolatban. 1917 áprilisában ezért a honvédelmi miniszter elrendelte azok felülvizsgálatát. A hadivállalatoknak volt még egy jelentős előnye. A frontra vezényelt munkások pótlására a katonasághoz fordulhattak, hogy az úgynevezett munkásgyűjtő keretből kapjanak dolgozókat. Utóbbiba azok a személyek tartoztak, akik munkaszolgálatra alkalmasak, fronton való feladatok ellátására viszont kevésbé.¹⁰ Az 1912. évi LXVIII. törvénycikk 4. §-a alapján az 50 év alatti munkaképes férfiakat üzemi munkára lehetett kényszeríteni és katonai felügyelet alá vonni. A honvédelmi miniszter a törvény 18. paragrafusa értelmében a hadi szempontból kiemelt fontosságú üzemek tulajdonosait a termelés folytatására kötelezhette, és át is vehette tőlük annak irányítását. Ezekkel az intézkedésekkel az állam megakadályozta, hogy ezeknek a gyáraknak a munkásai elhagyják az üzemeket. Legelőször Weiss Manfréd gyárait vonták hadi irányítás alá. Az egyre jobban fokozódó munkaerőhiány következtében bővíteni kellett a törvények jogkörét. Ezért az 1914. évi L. és az 1915. évi XIII. törvények szerint bevezették az általános személyi szolgálatra szóló kötelezettséget, térítés ellenében közérdekből. Ez azt jelentette, hogy bárkit, nemre, korra való tekintet nélkül behívhattak. A törvények által kötelezett, de hadiszolgálati törvény hatálya alá nem eső nem katonakorú férfiakkal és nőekkel szemben a polgári hatóságok járhattak el. A behívható katonák korhatárát 1916 tavaszán 50-ről 55 évre, a férfiak munkára való kötelezettségének határát 55 évre emelték, így rájuk már a hadiszolgálati törvény alapján katonai büntetőbíráskodás is várhatott. Ausztriával ellentétben azonban a Magyar Királyság területén a katonai büntetés lehetőségét a nőkre nem terjesztették ki. Kivételt jelentett ez alól két csepeli gyár, ahol 1917-ben megakadályozták a nők kilépését, mert a hadianyag-utánpótlást veszélyeztette az óriási méretű munkaerőhiány. A bányákban elsősorban népfelkelő munkásosztagok dolgoztak. A nők elsősorban betanított munkákat végeztek. 1918-ban általános rendelkezést kellett hozni arról, hogy a 32 évesnél idősebb szakmunkásokat a frontról vissza kell szállítani

⁸ Völgyesi i. m. (5. lj.) 80–82.

⁹ Balla i. m. (2. lj.) 107.

¹⁰ Völgyesi i. m. (5. lj.) 82–86.

a hátszágba. Több munkaadó is visszaélt azzal, hogy a munkásokat gyárakhoz kötötték és katonai irányítás alá vonták. A dolgozók nem léphettek fel bérkövetelésekkel, nem sztrájkolhattak. A szakszervezetek német mintára felszólaltak a munkásság védelmében. Panaszbizottságok felállítását szorgalmazták a konfliktusok kezelésére, amelyet a kormányzat elfogadott. Az 1916. január 17-án kiadott rendelet szerint 7 fős bizottságokat hoztak létre, a Honvédelmi és a Kereskedelmi Minisztérium 1-1, a szakszervezetek, a munkaadók, a katonai parancsnokságok 2-2 fővel képviseltették magukat. A bizottság legfőbb feladata volt a munkaadók és a munkavállalók, valamint a katonai hatóságok közötti közvetítés. A bizottság elnöke a Honvédelmi Minisztérium delegáltja volt, általában egy tábornoki rangban lévő katonatiszt. A munkabér megállapításánál fontos szempont volt az élelem és közszükségleti cikkek árainak emelkedése, azt nem lehetett a munkásokat hátrányosan érintő módon változtatni, vagyis csökkenteni, és a túlórákat is ki kellett fizetni. A panaszbizottságoknak eleinte csak véleményező és közvetítő szerepköre volt, a későbbi sztrájkok következményeként azonban hatáskörük bővült.¹¹

3. A nők foglalkoztatása a hadigazdaságban

Az 1910-es magyar népszámlálási adatok alapján országos viszonylatban a női népesség 24,1%, míg Budapesten 38,5%-a már a háború előtt is keresőnek számított.¹² A közvélemény nagy része azonban mindezt nem tekintette normális állapotnak. Mondván a nőknek otthon, a család mellett a helye. Nem rendelkeztek politikai jogokkal, életük minden fontos kérdésében helyettük döntöttek. A 19. század második felében azonban feltűnt az új nőtípus, a „modern nő”, amely egyenlőségre vágyott a férfiakkal.¹³ Apponyi Albert a Képviselőház 1914. november 30-ai ülésén a nők közmunkába való bevonásáról szóló vitában amellelt érvelt, hogy a nők semmivel sem tehetnek nagyobb szolgálatot a hazának, mint hogy a családi élet folytonosságát biztosítják. Véleménye szerint mindaz, ami ettől a nőt elvonná, árthat a hadiképességnek. A háború utáni állapotokat jósolta meg a 1917. február 19-ei vitában Palugyay Móric, aki szerint a férfiak majd arra kényszerítik a nőket, hogy a nehezen megszerzett egzisztenciájukat feladják és visszatérjenek tűzhelyeikhez.¹⁴ A nők nélkül azonban sem a háborús gazdaság, sem szűkebb közegük nem működött volna. A hátszág mindennapjaira alapvetően nyomta rá a bélyegét a nők tömeges munkába állása. Mindez kihatott a nők társadalmi helyzetére, a férfi-nő kapcsolatra és átformálta magukat a nőket is. A különböző társadalmi helyzetű, családi állapotú nők nem alkottak homogén csoportot, a társadalmi és a kulturális különbségek ellenére a hasonló tapasztalatok és élethelyzetek mégis összekötötték őket. Három jelentős csoportot különíthetünk el: a munkásnők, a mezőgazdasági dolgozók és a középosztálybeli nők csoportját. A nők választójogáról

¹¹ Uo. 100–117.

¹² Nagy Beáta: A nők kereső tevékenysége Budapesten a 20. század első felében. In Hadas Miklós (szerk.): *Férfiuralom, írások nőkről, férfiokról, feminizmusról*. Budapest, Replika Kör, 1994. 159.

¹³ Gáspár Gabriella: A női jogok a magyar rendi társadalomtól a Horthy-korszak végéig. In Palasik Mária (szerk.): *A nő és a politikum. A nők politikai szerepvállalása Magyarországon*. Budapest, Napvilág, 2007. 65–80.

¹⁴ Zalai Katalin: A nők baljós térfoglalása. A nők gazdasági mobilizációja az első világháború idején. In Egry Gábor – Kaba Eszter (szerk.): *1916 a fordulat éve? Tanulmányok a Nagy Háborúról*. Budapest, Napvilág, 2017. 229–262. 229.

vitáztak a Képviselőház 1918. július 12-i ülésén, ahol Albrich Herman úgy vélte, hogy a nők fele már a keresőosztályhoz tartozik. Azonban éppen a háborús évekről nincsen pontos, összefoglaló adat.¹⁵ Az 1910-es népszámlálás szerint Magyarországon (Horvátország és Szlavónia nélkül) az összes kereső népesség (7,8 millió fő) 60%-a a mezőgazdaságból élt, amely munkát adott 922 ezer nőnek is. 1,3 millió fő számított ipari keresőnek, amely 17%-nak felelt meg. A szorosan vett 600 ezer ipari munkásból a nők száma 94 ezer volt. A gyáriparban 315 ezren dolgoztak, amelyből 67 ezren voltak nők.¹⁶ A Sztérényi–Ladányi-féle ipartörténet adatai szerint Magyarországon (Horvátországgal és Szlavóniával együtt) a gyáriparban dolgozó nők száma több mint 115 ezer fő volt a világháború idején, közülük több mint 108 ezer volt munkás. A háborús években a gyáripari női alkalmazottak létszámának emelkedése meghaladta a 12 ezret, ebből a munkásnőké 9234 fővel emelkedett. Zömük elsősorban a háború számára termelő iparágakban, főleg a vas- és fémiparban koncentráldott.¹⁷ A gyári női tisztviselők száma megduplázódott, 3671-ről 6942 főre nőtt. Az egyre szegényedő középosztálybeli és kispolgári nők teljes létbizonytalanságba kerültek, ezért kénytelenek voltak munkát vállalni. Laky Dezső 1928-ban megjelent tanulmánya szerint a női tisztviselők 67,7%-a a háborús években vagy közvetlenül utána került a hivatalokba. Hasonló volt a helyzet a magántisztviselők esetében is, körükben a nők száma 1910–1920 között 125%-kal nőtt.¹⁸ A háború alatt jelentősen növekedett a szakszervezetek női tagjainak száma is. 1913-ban még csak 6542 nő volt szervezett, 1917-re azonban több mint 48 ezren. A szakszervezeti tagság mintegy negyede nőkből állt, a háború előtti 8,5%-hoz képest. Mindez arra utal, hogy körülményeik javulását elsősorban ezektől a szervezetektől várták. A Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár női taglétszáma 1914. december 31-én meghaladta a 46 ezret, míg 1917 utolsó napján már a 80 ezret is.¹⁹ A nők nagyarányú foglalkoztatottsága 1915 decemberétől indult meg, és a legnagyobb mértékben a háború utolsó két és fél évében teljeseedett ki. A közös hadügyminisztérium elismerően szólt a nők alkalmazásáról, és szorgalmazták számuk folyamatos növelését a hadigazdaságban. 1915. december 14-én felszólították az ipari üzemeket, hogy a férfiakat lehetőség szerint igyekezzenek minél előbb bevonultatni és őket női munkásokkal pótolni, akiket nemcsak kisegítő, napszámos munkákra alkalmazzanak, hanem olyanokra is, amelyeket addig a szakképzett férfimunkások végeztek. A magyar honvédelmi miniszter az 1916. január 24-ei kormányülésen amellett foglalt állást, hogy a női munkások se változtathassanak munkahelyet, mivel az veszélyezteti a hadiüzemek folyamatos működését. A magyar kormány azonban nem fogadta el az érvelést, mivel az érvényben lévő jogszabályok is lehetővé tették azt szükség esetén. Minderre 1917 végén csak a csepeli lőszer- és fegyvergyárban került sor. 1917 elejére a hadsereg számára termelőüzemekben, az ipari, kereskedelmi, szállítási vállalatoknál dolgozó több mint 644 ezer munkás közül 145 369 fő volt nő. A háború során a gyáriparba került több mint 9200 nő többsége mezőgazdasági vagy

¹⁵ Uo. 231.

¹⁶ Ignác i. m. (4. lj.) 160–161.

¹⁷ Sztérényi József – Ladányi Jenő: *A magyar ipar a világháborúban*. Budapest, Franklin Társulat, 1933. 212–214.

¹⁸ Laky Dezső: A közületi alkalmazottak szociális és gazdasági viszonyai. *Budapesti Statisztikai Közlemények*, 67. (1928), 1. 11–12. 12.

¹⁹ Zalai i. m. (14. lj.) 233.

ipari háttérű családból származott. Sokan korábban napszámosként vagy cselédként dolgoztak. A szakmunkákat a képzetlen nőknek nagyon hamar el kellett sajátítaniuk. Külsőségekben is alkalmazkodniuk kellett a megváltozott körülményekhez. A munkaadók például kötelezővé tették a nadrág viselését, a balesetveszélyesebb szoknya helyett. Hiába tanultak azonban bele az új munkákba is, a bérük messze 50-60, sőt esetenként 75%-kal maradt el a férfiak fizetésétől. A Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztárban biztosított 72 ezer nőmunkás több mint 83%-a 1916 decemberében mindössze 2-4 koronát keresett naponta. Ez a pénz, az egyre növekvő infláció miatt, még az alapvető élelmiszerek megvásárlására sem volt elegendő. A munkásnőket a bérek leverése miatt is alkalmazták a munkáltatók, ezzel kiváltva a férfiak ellenszenvét a nők iránt. A férfiak attól tartottak, hogy a nők kiszorítják őket a munkahelyekről, és sok esetben ez így is történt. 1916 elején felerősödött a nőellenes hangulat, miután az üzemek végrehajtották a közös hadügyminiszter rendeletét. A nők megtanulták a legnehezebb munkákat is, miközben a korábban felmentett férfiakat egyre nagyobb számban küldték a frontra a veszteségek pótlására. A nők átlagos munkaideje 10-11 óra volt, de éjszakai munkára is kötelezhatték őket, annak ellenére, hogy 1912. január 1-jétől Magyarországon is érvényben volt a nők éjszakai munkavégzésének tilalma. A háború idején azonban a munkáltatók túlórákat vezettek be, s mindezt plusz kereseti lehetőségként tüntették fel a nők számára. Az iparfelügyelőséget utasították, hogy akkor se tegyenek feljelentést, ha az üzemek nem tartják be a munkaidő korlátozására vonatkozó jogszabályokat. A vasárnapi munkaszünetre vonatkozó jogszabályt is hatályon kívül helyezték. A munkásnők a napi 10-12 óra munka mellett tisztességgel végezték az otthoni háztartási teendőiket is. Nem csoda, hogy sokan idő előtt elhunytak. A Budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár jelentése szerint a nők átlagos élettartama valamivel több, mint 28 év volt, szemben a férfiak 42 évével. A háborús időszakban jelentősen megnőtt a munkát vállaló anyák száma. A gyermekek ellátását jobb esetben a nagyszülők végezték. Ebben az időszakban a munkásnők csak kis része engedhette meg magának, hogy saját háztartása legyen. Sokan felszámolták azt, miután férjük bevonult, jó néhányan a hozzátartozóikhoz költöztek. Lakást kevesen tudtak bérelni, a körülmények pedig borzasztóak voltak. A bérlő egy ágyban aludt a családjával, a többi helyet pedig ágybérlet gyanánt kiadták.²⁰ A nők az utcaseprők, postások, tűzoltók és kalauzok között is nagyszámban tűntek fel. A közös hadügyminiszter rendeletben engedélyezte a katonai irodák számára, hogy nőket – főként hadiövezgyeket és árvákat – alkalmazzanak megfelelő napidíj mellett.

A háború alatt tulajdonképpen a legnehezebb helyzetben azok a falusi gazdaszonyok voltak, akik férfierő híján maguk vagy gyermekeikkel együtt kényszerültek a mezőgazdasági munkák elvégzésére.²¹ A nagybirtokosok a hadiszolgáltatási kötelezettségre hivatkozva szinte ingyen napszámban dolgoztatták őket. A legfőbb kényszerítő eszköz a hadiségély rendszere volt, amelynek megítélése a községi előjáróságok

²⁰ Zalai i. m. (14. l.) 234–242.

²¹ Bődök Gergely: „A munka frontján.” A nők változó társadalmi szerepe a Nagy Háború háterszágában. In Glässer Norbert – Mód László (szerk.): *A Nagy Háború hatása a mindennapok kultúrájának változására*. Szeged, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2018. 409–419. 413–415.

feladata volt. A birtokosok egy része azt állította, hogy a túl sok segély miatt a nők nincsenek más kereseti forrásra rászorulva.²²

4. A „fehérgalléros nők” térnyerése a háború során

Az úgynevezett fehérgalléros nők, mint a tanítónők, értelmiségi pályán dolgozó diplomás nők, irodai kisasszonyok bér- és munkaviszonyai nem sokban különböztek a munkásnőkéktől. Azonban minden nyomorúságuk ellenére ők középosztálybélinek gondolták magukat, amit igyekeztek külsőségekben, például a ruházkozás vagy a viselkedés terén megmutatni. Magukat művelt, öntudatos, dolgozó nőként definiálták.

Az 1910-es években jelentek meg nagyszámban az oktatásban és a közegészségügyben. A háború folyamán egyre több női hivatalnok került a hadigazdaságba és a közhivatalokba. A nagyszámú női munkaerőre nem csupán a férfiak behívása, hanem a háborús gazdaság működtetéséhez, majd lebontásához szükséges apparátus jelentős megnövelése miatt is szükség volt. A női hivatalnokok társadalmi bázisát a szegényedő középosztály, a köztisztviselők és a kispolgári családok női tagjai jelentették, akik a háborús létbizonytalanság miatt kényszerültek munkába állni. A munkavállalók között feltűnt több „modern nő” is, akik saját elhatározásukból független egzisztenciájukat szerették volna megteremteni. Akik elleneztek a női hivatalnokok alkalmazását, főként a szakmai ismeretek hiányára hivatkoztak. A 19. század végétől a nők számára szervezett 9-10 hónapos tanfolyamok színvonala nem felelt meg a kor követelményeinek. A szakszervezetek és a nőtisztviselők egyesületei külön hangsúlyt fektettek a nők felvilágosítására. Felhívást intéztek a sajtóban, hogy megfelelő képzés híján senki ne jelentkezzen tisztviselőnek. Komoly minőségi előrelépést jelentett viszont a három évfolyamos női felső kereskedelmi iskolák elterjedése. A megfelelő munkakört így is nehéz volt azonban megtalálni, mivel tömegével, naponta 20-30 irodai állást hirdettek a nők számára az újságok hasábjain. A nők azonban sok esetben ki voltak téve a főnökök visszaéléseinek, akik általában a csinosabb nőket alkalmazták. A visszaélések elkerülése végett ajánlották fel a munkaközvetítést a szakegyesületek és a szaklapok. A Nőtisztviselők Országos Egyesülete, illetve a Szaktanácschoz tartozó szakszervezetek tájékoztak a vállalati körülményekről, és ismerték a nők képességeit is. Így azok könnyebben juthattak megfelelő álláshoz. Az Állami Tisztviselők Országos Egyesületének elnöke, gróf Batthyány Tivadar többször felszólalt a nők és a férfiak gazdasági és politikai egyenjogúságáért. A köztisztviselők háborús segélyezéséről szóló vitában például amellet érvelt, hogy akinek megvan a megfelelő szaktudása, és ugyanazt a munkakört tölti be, ugyanannyi bért kapjon, tekintet nélkül a nemére. A közhivatalokban azonban nem csupán a nemi diszkrimináció okozott nehézséget. Nem volt lehetőség például a fogalmazói állások női hivatalnokokkal való betöltésére, mivel az ehhez szükséges jogi egyetemi tanulmányokat csak a kultuszminiszter 1918. december 7-én kiadott rendelete tette lehetővé. Így csak a fogalmazó szak alatti szinten, a négy középiskolai osztályt elvégző, rapidíjas vagy kezelői státuszba sorolt nők (például titkárnők, gépírónők) előtt nyílt meg a munkába állás lehetősége.

²² Zalai i. m. (14. lj.) 243–244.

Mindez azonban komoly előmeneteli és fizetési hátrányt is jelentett. A családi pótlék például a tisztviselőknél 400 korona, még az alsóbb fizetési osztályoknál csak 240 korona. A háborús segély a tisztviselőknél 600 korona, míg a többi rétegnél 450 korona volt. Az úgynevezett számtisztai állásokhoz azonban elegendő volt a középiskolai érettségi vagy a felső kereskedelmi iskolai érettségi és az államszámvitel-tani tanfolyam elvégzése is. 1917 júliusában Vázsonyi Vilmos igazságügyi miniszter kinevezte Fodor Erzsébet számvevőségi napidíjast számtisztá, aki így az igazságügyi minisztérium státuszában az első női számtiszt volt. A Nőtisztviselők Országos Egyesülete Budapesten akciót indított, hogy a megüresedő számvevőségi állásokra a nők is pályázhassanak.

A tanítónői pálya már a háború előtt is igen népszerű, és a szegényebb családok hölgytagjai számára is elérhető volt. Az elemi iskolákban, az 1913–1914-es tanévben a tanítónők aránya 32,4%, az 1917–1918-as tanévben már 48,28% volt. A fővárosból 400 tanítót küldtek a frontra, akiket ugyanannyi tanítónővel pótoltak. Fizetésük azonban csak a tanítási időszakra járt és mindössze napi 4 korona volt. A túlterhelt, létbizonytalanságban élő tanítónőkre rengeteg plusz adminisztrációs feladatot is róttak. A főváros 1915 májusában rájuk bízta a lisztutalványok ellenőrzését, vagy 1916-ban az erdélyi menekültek fogadását. Ők osztották az ingyeni ebédet, az ő felügyeletükkel kötötték a meleg ruházatot a népközpontok leányai a katonáknak.

1895-től nyílt meg a nők számára az egyetemeken bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti kara. Azonban a diploma megszerzését követően is nehézkes volt számukra az elhelyezkedés, mivel a férfiak egy része úgy vélte, hogy veszélyeztetik megélhetésüket. A háború végére Magyarországon példának okáért több mint 1500 orvosnő dolgozott. Nagyon sokan teljesítettek szolgálatot a sebesült katonákat ápoló kórházakban. Az első magyar orvosnő, Hugonnai Vilma, 1914-ben hatvanhét évesen végezte el dr. Dollinger Gyula kéthetes hadisebészeti tanfolyamát.²³

5. A nők mint a háborús hátország hősei

A háború elhúzódásával a magyar kormányzat a nőktől a háborús célok melletti kiállást és a kitartást követelte meg, amelyet a propaganda eszközeivel is népszerűsítettek. A tipikus nőideál az elkötelezett honleány volt, aki nemcsak részt vesz a társadalmi gyűjtéseken, hanem személyes példamutatásával is erősíti a nemzeti összefogást. Lehetőség szerint kiveszi részét a hadikölcson jegyzéséből, sebesülteket ápol a kórházakban és erőn felül adakozik. Emellett ruházati igényeit visszafogja, megelégszik az osztrák–magyar árucikkkel, a konyhában pedig takarékoskodik.

Az arisztokrácia hölgytagjai tömegesen kezdtek el jótékonykodni, vagy vonultak be valamely kórház önkéntes ápolónői közé. Itt hamar szembesültek a háború igazi arcával. A mindennapos szenvedésekkel, a halállal közvetlen módon való találkozás alapvetően változtatta meg sokak nézetét, és a tapasztalatok hatására ábrándultak ki a világháborúból. A Monarchia már 1914 őszén a háború végéig sem pótolható veszteségeket szenvedett. Rendkívül nehéz helyzetbe kerültek azok a családok, amelyek elveszítették a fronton a hozzátartozójukat. A jótékonyági akciók célpontjává tehát

²³ Zalai i. m. (14. lj.) 250–262.

a hadiözvegyek és a hadiárvak megsegítése vált. Emellett kiemelt figyelmet fordítottak a fronton harcolók szükségleteinek ellátására. Gyűjtöttek ruhát, tartós élelmiszert, cigarettát és könyveket is. A szinte mindennapossá vált karitatív akciók célja a katonaság szükségleteinek enyhítése mellett sokszor a nyomorgó hozzátartozók segítése volt. Megfelelő súlyt egy-egy arisztokrata hölgy vezetése kölcsönözött e mozgalmak számára. Különösen hangsúlyos volt a Vöröskereszt és Augustza főhercegnő, József Ágost tábornok feleségének karitatív mozgalma, az 1914 augusztusában megalakult Augustza-Gyorssegély-alap. Az adománygyűjtéseken túl például kórházvonalat is működtetett. A háborús segélymozgalmak sokszor egymással is együttműködtek, gyűjtéseikről, felhívásaikról rendszeresen beszámoltak a lapok.²⁴ A Hadsegélyező Hivatalt a közös Hadügyminisztérium hozta létre, de külön szervezete alakult a két birodalomrészben. A Hivatal több osztályra tagolódott és a magyar Képviselőház első emeletén működött. Munkájába engedett bepillantást *A világháború képes krónikája* című folyóirat cikke: „Munkája, melyet végez, nem oly hangos és nem oly izgalmas, mint a politika, de lélek, őszinte érzés talán több van benne [...]”²⁵ 1914. október közepéig mintegy 18 ezer csomagot adtak át személyesen, postán 8800 csomag, vasúton és hajón pedig 400 láda érkezett be. „Valóságos hegyei tornyosulnak itt a csomagoknak, amelyeknek elhelyezésén 250 úrinő buzgólkodik 19 népfölkelő katona segítségével [...]”²⁶

A Magyarországi Nőegyesület Szövetsége Tanácsának döntéséről számolt be a *Pesti Hírlap* a háború kitörésekor. A tanítók számára a Vöröskereszt segédápolói tanfolyamot szervezett a fővárosban, kérték a nők abban való részvételét. A képzett és kellő szabadidővel rendelkező nőket felszólították a lakóhelyükön adminisztratív vagy egyéb munka vállalására, a hadseregnél történő segédkezésre, illetve a kórházakban ápolási feladatok ellátására. Az egyesület tagszervezeteit munkaközvetítők felállítására ösztönözte. Magyar Nők Országos Segélyalapja néven gyűjtést rendeztek a szegények számára. A tehetősebb családokat arra kérték, hogy legalább délben biztosítsanak ebédet a behívott katonák gyermekeinek. A nőegyesület felhívta tagjai figyelmét arra, hogy ebédjegyek osztásával támogassák a népkonyhák megnyitása után a kereset nélkül maradt rászorulókat, a dolgozó anyák gyermekeit napközibe vonják össze, a tehetősebb lánygyermekeket ösztönözzék a szegény gyermekekkel való foglalkozásra, továbbá gyűjtsenek fehérneműt, ruhákat a Vöröskereszt számára.²⁷ Az Augustza-alap első háborús karácsonyi akciójáról számolt be a *Pesti Hírlap*. A karácsonyt úgy próbálták meg együtt tölteni a fronton lévő szeretteikkel az itthon maradtok, hogy ajándékot küldtek nekik. A felvetés Lány Leóntól az Augustza-alap igazgatósági ülésén hangzott el. A kitétel az volt, hogy egyforma és praktikus ajándékok kerüljenek a katonák kezébe, ami az Augustza-csomag nevet viselte. Az ajándék időben való megérkezéséről pedig a Hadsegélyező Hivatal gondoskodott. A helyőrségek székhelyén működő jótékony hölgybizottságok végezték az adományok gyűjtését. Tartalmukat tekintve az I. összeállítású doboz cigarettát, használati tárgyakat és édességet tartalmazott, a II. összeállítású, nagyobb dobozban édesség, alkohol, használati tárgyak és húsféleségek is voltak. A külön összeállítású doboz

²⁴ Bődök i. m. (21. lj.) 409–413. Az Augustza-alapról ld. bővebben: Szoleczky Emese – Kreutzer Andrea: Az Augustza- Gyorssegély-alap tevékenységéről. *Hadtörténeti Múzeum Értesítője* (2011), 12. 17–27.

²⁵ A Hadsegélyező Hivatal. *A világháború képes krónikája*, 1. (1914), 10. 315.

²⁶ Uo. 319.

²⁷ A magyar nők akciója. *Pesti Hírlap*, 36. (1914), 181. 7.

kifejezetten a dunai monitorok legénysége számára készült, amely főképp cigarettából és alkoholból állt. Egy doboz 3 koronába került.²⁸ Szász-Schwarz Gusztáv egyetemi tanár a *Háború és a nők* című írásában a nőket háborús hősöknek nevezte. Kiemelte, hogy a háború bajai ellen a férfi tud védekezni, fegyvert ragad, a nő ezzel szemben nem vehet részt a csatában, csak retteghet. A nőket a háború szenvedő hőseinek nevezte, különösen az anyákat, akik a háború rettenetes véráldozatát a leginkább megfizették. Bemutatta, hogy a férfiak munkáját mindenhol a nők vették át, és példásan teljesítettek. Kiemelten fontosnak nevezte a nők jótékonyági munkáját, mellyel a háborús szenvedést enyhítették.²⁹

6. Összegzés

Az I. világháború során Magyarországon a nők szerepe, munkája, áldozatvállalása egyértelműen felértékelődött. A munkásnők gyakorlatilag kiszolgáltatva dolgoztak alacsony bérért és éltek zsúfolt kislakásokban, noha a hadiüzemekben dolgozók bére emelkedett leginkább. A nők munkavállalását sokszor a férfiak akadályozták, akik egyrészt féltették munkájukat, hiszen a nőknek igazságtalanul alacsonyabb összeget kellett fizetni, másrészt tudták, hogy ha elveszítik az állásukat, könnyen a frontra kerülhetnek. A férfiak jogosan attól tartottak, hogy a nőknek nem lesz idejük a családjukra. A gyengébbik nemet erősen sújtotta a vasárnapi munkaszünet felfüggesztése, amely napot korábban a családjuknak szentelték. A háború alatt jelentősen nőtt az oktatásban, kiváltképp a felsőoktatásban részt vevő nők száma. Példát mutatva elsajátították az addig férfiak által végzett munkákat, gyakorlatilag az élet szinte minden területén. A jótékonykodás terén kiemelkedően teljesítettek az arisztokrácia hölgytagjai, akik elképesztően széleskörű akciókkal segítettek a rászorulókat. Az önkéntesek és ápolónők, akik sokszor megalázó bérekért látták el a sebesülteket, betegeket, odaadón, éjt nappallá téve azon dolgoztak, hogy ezen emberek ellátása biztosítva legyen.

A nők helytálltak a gyárakban, a vidéki gazdaságokban, ápolónőkként, a hivatalokban és a jótékonyág terén is. Bebizonyították, hogy tömeges alkalmazásuk nem volt hiba, és hogy ők is ugyanolyan hasznos tagjai a társadalomnak, mint a férfiak. Ahogyan a többi hadviselő országban, a nők gazdasági térfoglalása Magyarországon is átmenetinek bizonyult. A férfiak visszatérése a frontról, a vesztes háború következtében beszűkült munkaerőpiac azzal a következménnyel járt, hogy a nők foglalkoztatásában radikális visszaesés következett be.

Felhasznált irodalom

A Hadsegélyező Hivatal. *A világháború képes krónikája*, 1. (1914), 10. 315.
A magyar nők akciója. *Pesti Hírlap*, 36. (1914), 181. 7.

²⁸ Mi van a karácsonyi dobozban. *Pesti Hírlap*. 36. (1914), 293. 9.

²⁹ Szász-Schwarz Gusztáv: *A háború és a nők. Hadi Beszédék*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1915/9. 6–12.

- Balla Tibor: *Szarajevó, Doberdó, Trianon. Magyarország az első világháborúban*. Budapest, Scolar, 2019.
- Bödök Gergely: „A munka frontján.” A nők változó társadalmi szerepe a Nagy Háború hátszágában. In Glässer Norbert – Mód László (szerk.): *A Nagy Háború hatása a mindennapok kultúrájának változására*. Szeged, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2018. 409–419.
- Gáspár Gabriella: A női jogok a magyar rendi társadalomtól a Horthy-korszak végéig. In Palasik Mária (szerk.): *A nő és a politikum. A nők politikai szerepvállalása Magyarországon*. Budapest, Napvilág, 2007.
- Ignácz Károly: A szervezkedés mint „csodatevő hatalom”? Munkásképviselet az első világháború idején. In Kaba Eszter (szerk.): *Háborús mindennapok – mindennapok háborúja. Magyarország és a Nagy háború – ahogy a sajtó látta (1914–1918)*. Budapest, Napvilág, 2017. 160–167.
- Lux Judit: *A magyarországi szakszervezetek történetéből*. Budapest, Friedrich Ebert Alapítvány, 2008.
- Laky Dezső: A közületi alkalmazottak szociális és gazdasági viszonyai. *Budapesti Statisztikai Közlemények*, 67. (1928), 1. 11–12.
- Mi van a karácsonyi dobozban. *Pesti Hírlap*. 36. (1914), 293.
- Nagy Beáta: A nők kereső tevékenysége Budapesten a 20. század első felében. In Hadas Miklós (szerk.): *Férfiuralom, írások nőkről, férfiakról, feminizmusról*. Budapest, Replika Kör, 1994.
- Szászy-Schwarz Gusztáv: *A háború és a nők. Hadi Beszédek*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1915/9.
- Szterényi József – Ladányi Jenő: *A magyar ipar a világháborúban*. Budapest, Franklin Társulat, 1933.
- Szoleczky Emese – Kreutzer Andrea: Az Augusztá- Gyorssegély-alap tevékenységéről. *Hadtörténeti Múzeum Értesítője* (2011), 12. 17–27.
- Völgyesi Zoltán: *Harctértől a hátszágig. Az első világháború gazdasági és társadalmi hatásai Magyarországon a levéltári források tükrében*. Budapest, L'Harmattan, 2016.
- Zalai Katalin: A nők baljós térfoglalása. A nők gazdasági mobilizációja az első világháború idején. In Egry Gábor – Kaba Eszter (szerk.): *1916 a fordulat éve? Tanulmányok a Nagy Háborúról*. Budapest, Napvilág, 2017. 229–262.

Jogi források

1912. évi LXVIII. törvénycikk. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=91200030.TV&targetdate=&printTitle=1912.+%C3%A9vi+XXX.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (A letöltés dátuma: 2020. 01. 21.)
1914. évi L. törvénycikk. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/ezer-evtorney?docid=91400050.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D37> (A letöltés dátuma: 2020. 01. 03.)

Szücs Péter¹

Katonai vezetői gondolkodás fejlődését befolyásoló tényezők a rendszerváltástól napjainkig

Factors Influencing the Development of Military Leadership Thinking from the Change of Regime to Date

Absztrakt

A katonai vezetői gondolkodás fejlődésének új dimenzióba lépése akkor történt meg, amikor megszűnt a szovjet rendszer befolyása a magyar haderőre, majd nem sokkal utána csatlakozott a NATO-tagországok közé. Ez a nagy váltás, folyamatosan fejlődő új követelményeket eredményez, amelyek alakítják a magyar haderő életét, ezzel új kihívásokat támasztva a katonai vezetők számára. A kihívásoknak való megfelelés nagyon fontos feladat, 30 év elteltével ez alapelvárásként jelentkezik, amit bonyolít a társadalom fejlődése és annak generációs tagozódása, amelyhez folyamatosan alkalmazkodni kell.

Kulcsszavak: katonai vezető, NATO, katonai vezetés fejlődése, generációk

Abstract

The development of military leadership thinking has taken on a new dimension after the end of the influence of the Soviet regime on the Hungarian army, which soon became a member of NATO. This enormous turn resulted in persistently developing new requirements permanently shaping the life of the Hungarian army, thus generating new challenges for military leaders. It is inevitable to meet the requirements of various challenges, which is now an ultimate expectation after the past 30 years. On the other

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, e-mail: szucs.peter2@mil.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3026-128X>

hand, there is a constant need for adopting to the changes, which are complicated by the evolution of society and the setup of different generations.

Keywords: *military leader, NATO, development of military leadership, generations*

1. Bevezetés

A Magyar Honvédség az elmúlt harminc évben számos olyan változáson ment keresztül, amely minden területet érintő, teljes spektrumú volt, és gyökeresen megváltoztatta a haderő szervezeti felépítését, gondolkodását és vezetési rendszerét. Az első és egyik legfontosabb esemény, 47 évig tartó jelenlét után, 1991. június 16-án a Vörös Hadsereg elhagyta az országot. Rögtön utána, rövid idő alatt megszűnt a Varsói Szerződés (1955–1991), majd 1999-ben Magyarország felvételt nyert a NATO-szövetséges tagállamok közé. 2004-ben Magyarország tagja lett az Európai Unió szervezetének is, és még ez év novemberében az utolsó sorkatona is leszerelt, amely után a légénységi katonák tekintetében már csak szerződéses katonák teljesítenek katonai szolgálatot a Magyar Honvédségben. 13 év telt el eddig az időpontig a Varsói Szerződés megszűnésétől, ami nem tűnik kevés időnek, azonban minden, ami ezekkel a fontos lépésekkel együtt járt, hatalmas változásokat hozott. A katonai vezetésben lekövetni és utolérni ezeket a módosulásokat ilyen rövid idő alatt emberfeletti feladat volt. A NATO-csatlakozás volt az első olyan komoly változás, amely során NATO-doktrínákra és STANAG-szabályzókra – ezek megjelenése miatt új elvekre, új gondolkodásmódra – kellett átállni nagyon rövid idő alatt. Teljesen új harc eljárások, tűzvezetési és vezetési rendszerek, új szervezeti struktúrák, új harceszközök és technológiák jelentek meg szinte egyik napról a másikra. A megújulás és ismeretlenség időszaka kezdődött, ami miatt a katonai vezetőkre minden szinten hatalmas nyomás nehezedett.

A katonai vezetésnek a magas követelmények miatt sokat kellett változni, fejlődni viszonylag gyorsan, és ezek az újonnan megjelenő elemek a katonai vezetőket is önállóan formálták.

2. A hatalom átalakulása

2.1. Hatalom = rendfokozat + beosztás

A Magyar Néphadsereg korszakában és utána a NATO-csatlakozás okozta hatások megjelenésének idejéig az volt tapasztalható, hogy a rendfokozat meglehetősen biztosított egy megkérdőjelezhetetlen hatalmat, amellyel minden vezető fel volt ruházva. Elég volt a rendfokozat meglehetősen ahhoz, hogy a katonák gondolkodás, kérdés nélkül vakon kövessék a parancsot kiadó személyt. A szovjet mintára alakított haderőben, a sorkatonai szolgálat adta személyi állomány jelenléte idején ez a fajta vezetői hatalom jóval egyszerűbb helyzetet biztosított a katonai vezetők számára, és szerencsére mára szinte teljesen kikopott a rendszerből.

2.2. Hatalom = rendfokozat + beosztás + tapasztalat + szakmai tudás

A szerződéses katonai szolgálat rendszerének alapja, hogy a katona a munkáját hivatásnak is tekinti, nem kötelezően bevonultatva végzi azt, hanem önként vállalva, évekig teljesít benne szolgálatot, és nem munkahelye lesz a haderő, hanem az élete és a hivatása. Ebből jól kitűnik, hogy a katonák akár évekig is egy adott beosztásban tevékenykednek, amely jó alapot ad a szakma minden részletének kimagasló szinten történő elsajátításra. Tehát az a katonai vezető, aki mögött nincs meg az a szakmai tudás, amely ahhoz kell, hogy egy ilyen katonát irányítson, vezessen, könnyen megvezethetővé és megkérdőjelezhetővé válik; ezáltal a beosztottak szemében hiteltelen lesz. Eljutottunk a katonai vezetés fejlődésében ahhoz, hogy kislevegység/alegység vezetői szinten a vezetőknek célszerű majdhogynem tökéletesen értenie mindenhez.

2.3. Hatalom = rendfokozat + beosztás + tapasztalat + szakmai tudás + példamutatás

A szakmaiság fejlődésével és a hivatáselvű haderő rendszerével erőteljesebben megjelent a katonai vezetővel szemben a példamutatás igénye, ami még jobban megerősítette a vezető hatalmi helyzetét. Ez korábban is jelen volt, de nem volt ennyire erősen jelen a katonai vezetés mindennapjaiban. A vezetőknek kell a legjobbnak lennie. Régen az volt a mondás „egy tiszt ne fusson, mert pánikot kelt”. A mai haderőben a tisztnek elől kell futnia, és neki kell először végrehajtani a fizikai felmérést és a legjobb eredménnyel ahhoz, hogy meg tudja követelni a katonáitól az eredményességet. Nem elég a pálya szélén stopperórával állni és mérni a futó katonák idejét. Ha egy vezetőn érzik a katonák, hogy szereti azt, amit csinál, ért is hozzá, és abban ő a legjobb, amit pedig követel, azt ő is maradéktalanul végre tudja hajtani, akkor elfogadják és példaként fog szolgálni előttük. A példamutatás napjainkban a vezetés egyik alappillére lett. Olyan vezetői tulajdonság, amely nélkül nagyon nehezen boldogul egy vezető. Ma már azt mondják a katonák: „Ha bizonyítod azt, hogy alkalmas vagy arra, hogy vezess minket, akkor követünk!”

2.4. Vezetői alappillér = példamutatás + hitelessége

A vezetés szintjétől függetlenül a 21. század fejlett haderőiben az egyik legfontosabb tényező a példamutató magatartás, ami elengedhetetlen a jó katonai vezetővel szemben. A jelenkor és jövő katonai vezetői számára ez már alapkövetelmény, és nem kiemelkedő viselkedési norma, amelynek motivációs ereje az alárendeltek szemében hatalmas. A példamutatásnak ma már feltétlenül ki kell egészülnie egy másik nagyon fontos tényezővel, ami a hitelesség. Ez a két tulajdonság egymástól különálló tényező, de összefonódik. Ha egy vezető a fizikai követelményeket maximális pontszámmal teljesíti minden fizikai felmérésen, ezzel példát mutatva a katonák számára, akkor ő ebben példamutató, és a követelménytámasztás során hiteles lesz, hisz olyat követel,

amit végre is tud hajtani. Azonban az a parancsnok, aki nem a saját szakterületén lett vezető, lehet példaértékű parancsnok a magatartása, a vezetési stílusa vagy az emberiségessége miatt, de nem biztos, hogy hiteles is lesz a szakmai ismereteinek hiánya miatt. Egy díszzászlóalj-parancsnok, aki sosem vezényelt ünnepet vagy zászlóaljszintű állam-/kormányfői fogadást, mert korábban más zászlóaljnál szolgált, és ilyen feladatban még soha nem vett részt, soha nem tud hiteles lenni a beosztott katonákkal szemben az adott feladattal kapcsolatban, hisz nincs benne kellő rutinja, tapasztalata, ami így gyengíti a vezetői pozícióját. Hiába példás a vezetői munkája, mert következetes, követelménytámasztó, emberséges, betartja a határidőket, mindig szabályosan öltözködik és a katonai élet szabályait szigorúan követi, mégsem lesz hiteles vezető, hisz szakmailag nem rendelkezik az összes olyan ismerettel, ami azzá tenné.

A vezető számára a hitelesség az egyik legfontosabb mérce. A követelménytámasztás megköveteli a mai professzionális haderőben az adott szakterület ismeretének a sokrétűségét és maradéktalan meglétét. Ez a követelmény nehezebbé és bonyolultabbá tette a katonai vezetők feladatát.

3. A legénységi katonák a haderő alapkövei

A professzionális haderő egyik alapköve a szerződéses katona. Minden katona más okból választja hivatásának a katonaságot; valaki anyagi jólétet vár tőle, valaki pedig családi hagyományokat követve és azok előtt tisztelegve érez motivációt a katonai szolgálatra. Kevesen vannak azok, akik igazi hivatásként tekintenek a katonai pályára. A szerződéses katonákra épített haderőben szolgáló katonák, hasonlóan, mint a társadalom korosztályos változásai, ugyanúgy több generációs szakaszon mentek keresztül.

Szerződéses katonák generációi: első generációs (sorkatonából lett szerződéses katona, és még szolgált együtt sorkatonákkal); második generációs (volt sorkatona vagy esetleg továbbszolgáló; manapság ez a legénységi állomány legkisebb részét teszi ki); harmadik generáció (a sorkatonaságot csak hallomásból ismeri, nem ismer olyat, aki szolgált a rendszerben; teljesen rögzült képe van a haderő és a katonák feladatairól, amelyet nehéz megváltoztatni).

Jelenleg a harmadik generációs szerződéses katonák vannak többségben a rendszerben, akik inkább tartják a haderőt munkahelynek, mint hivatásuknak. A vezetőnek alkalmazkodnia kell ehhez a helyzethez; meg kell újulnia, hisz a régi vezetési stílusok és módszerek ebben a rendszerben nem működőképesek annak merev formájában. Más motivációs eszköztárra van szükség és más vezetői szerepek is kellenek. A katonai vezetőket nap mint nap új kihívások elé állítják, amelyek megoldása sok esetben rutindöntésekkel vagy erővel nem megoldhatóak.

4. Generációs különbségek megjelenése

Az elmúlt 30 évben történt megújulások és kihívások hatása miatt bekövetkezett változások mellett a katonai vezetőnek szembe kellett néznie azzal, hogy a társadalom is változik. A szovjet hatás megszűnésének eredménye volt egy szabadabb,

felszabadultabb társadalmi életvitel kialakulása. Az emberek elkezdték járni a világot, ezzel egyidejűleg elkezdték levetkőzni magukról a minden téren szabályozott élet maradványait. Megváltozott a gondolkodás, az élet szélesebben látása végett pedig másként kezdtek tekinteni a katonaságra is. A sorkatonai állomány bevonulását felfüggesztették, amely által a katonai pálya a régi rendszer hagyatékai miatt nem lett túlságosan vonzó a fiatalság számára. Tekintettel arra, hogy a társadalom képes volt gyorsabban megbirkózni és alkalmazkodni az élet okozta új lehetőségekkel és változásokkal, mint a haderő, ezért a szerződéses katonai szolgálatot választott katonák is hosszabb-rövidebb katonai szolgálat után inkább a civil versenyszféra adta lehetőségeket választották. A társadalmi fejlődés generációs különbségeket hozott létre, amely a technika villámgyors fejlődése miatt olyan generációs kasztokat termelt ki, amelyek gondolkodásban, elvekben és világnézetben galaxisnyi távolságra állnak a Magyar Honvédség lassú fejlődésétől. Sok esetben már generációs szakadékokról beszélhetünk, amivel a katonai vezetők szembe kell néznie minden nap. Egy egység, de már alegységszintű szervezetben is minimum három generáció van jelen. Az X generáció az 1965 és 1979 között születettek. Az Y generáció az 1980 és 1994 között születettek. A Z generáció az 1995 és 2009 között születettek.² Sok esetben a generációk nem is értik egymást, nem tudják kezelni a közöttük lévő gondolkodásbeli különbséget. A katonai vezető feladata a szakadék feletti járható híd megépítése, a gondolkodásmód közti különbségek összecsiszolása és hatékony összekovácsolása annak érdekében, hogy a szervezet eredményesen tevékenykedjen. A vezetői szerepek megváltoztak és átértékelődtek. Enélkül a hatékonyság és eredményesség ma már elképzelhetetlen. A szovjet hatás idején és annak hagyatékának kikopásáig azt a vezetőt, aki foglalkozott katonák szociális, egyéni problémáival és döntései során a humán oldalt is figyelembe vette, gyenge vezetőnek tartották. Mára a katonai vezető humán oldala és -központúsága erénnyé vált, sőt alapkövetelménnyé a vezetővel és vezetéssel szemben támasztott követelmények között. Mára elengedhetetlen, hogy a katonai vezető pszichológus, szociológus, apa vagy akár lelkész szerepet is betöltsön az általa vezetett egység/alegység életében.

5. Vezető vagy parancsnok – különválás

A határ a vezető és parancsnok között régen egyszerű volt, nem igazán volt megjeleníthető. A parancsnok volt a vezető, ami nem is volt megkérdőjelezhető senki számára. Nehéz egy hierarchikus és parancsuralmi rendszerben arról írni, hogy a kettő között van különbség, de az új társadalmi rendszer, az új gondolkodású és szellemiségű haderőben a kettő élesen elhatárolódik. Ez visszavezethető a korábban leírtakra, miszerint: „Ha bizonyítod azt, hogy alkalmas vagy arra, hogy vezess minket, akkor követünk!” A parancsnok az, aki egy vezetői beosztás ellátáshoz szükséges rendfokozattal, tanulmányi előmenetellel és vezetői kiválasztással rendelkező személy. Őt az előjárók választják egy katonai szervezet vezetéséhez, aki a beosztással járó feladatokat ellátja,

² Gerencsér Dóra: *Generációk különbségei*. 2018. Elérhető: <http://tantrend.hu/hir/generaciok-kulonbsegei-x-y-z-es-alfaz-iskolaban> (A letöltés dátuma: 2019. 11. 18.)

megkapja hozzá a rendfokozatot és ezáltal parancsnok lesz. Katonai vezető az a személy, akit a beosztottjai annak tartanak.

A vezetővé válás útja nagyon hosszú. Sok nehézség, akadály, kihívás, tanulás és tapasztalat kell hozzá. Az a személy, aki a beosztottjai szemében vezető, és érzi, hogy annak tartják, elérte a tanulás és tapasztalás útjának a végét; onnantól a feladata – a teljes vezetői eszköztárának használatával – vezetőként a rábízott alegység/egység sikerre vitele. Emiatt nagyon fontos a vezető kiválasztása. Megfelelő embert a megfelelő helyre, másképpen fogalmazva, mindenkit arra alkalmazzunk, amit meg tud csinálni.³ A Brit Szárazföldi Erőknél a kiválasztás már a tisztképzés megkezdése előtt nagyon szigorú szempontok alapján történik.⁴ A magyar haderőben a kiválasztás a tisztképzés folyamatában zajlik, és csak azokat avatják tisztté, akik a szigorú követelményrendszernek megfelelnek.

6. Összegzés

30 évvel ezelőtt minden sokkal szabályozottabb, kötöttebb, és a társadalmi elnyomás miatt talán egyszerűbb is volt. A változások, amelyek bekövetkeztek és befolyásolták a mindennapokat, naponta formálták újjá és alakították szabadabb gondolkodásúvá az embereket, ezáltal a Magyar Honvédség katonáit is. Azok a személyek/katonák/vezetők, akik a rendszerben élték meg a változásokat, saját bőrükön tapasztalták, élték meg a leírtakat. Hatással volt rájuk a kezdetekkor és a mai napig is. Húsz év telt el a NATO-csatlakozás óta, és most a Magyar Honvédség talán fennállásának legnagyobb, legmeghatározóbb modernizációs és átalakulási folyamatán megy keresztül a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program keretén belül. Az átalakulási folyamat miatt a katonai vezetőkön van a legnagyobb felelősség és teher is. A jó kommunikáció, a követelménytámasztás, a szervezőkészség, az emberközpontúság, a céltudatosság, a szigor, a következetesség és a feladatorientáltság mindazok a követelmények, amelyeknek meg kell felelni, nem elfelejtve azt, hogy emberekkel, katonákkal, dolgozunk együtt, akiknek családjuk, magánéletük van, és ha kell, életüket adják a Hazáért. Ezen katonák vezetése, irányítása, felelősségteljes feladat, amely mindennapi kihívással jár a katonai vezetők számára, akiknek feladata a haderő teljes egészének a sikerre vitele, figyelembe véve a velük szemben támasztott magas NATO-követelményeket és a fejlődési korszak okozta kihívásokat.

³ Tóth Eszter: A katonai vezető kiválasztás és felkészítés pszichológia aspektusai. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 3. 613–620. Elérhető: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00036/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_3_613-620.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 11. 10.); Túri Viktória: A kiválasztási eljárás korszerűsítésének első lépései a Magyar Honvédségnél. *Hadtudományi Szemle*, (2008), 3. 117–122. Elérhető: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00003/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2008_3_117-122.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 10. 19.)

⁴ Ujházy László: Tisztjelöltek kiválasztása a Brit Szárazföldi Erőknél. *Honvédségi Szemle*, (2019), 2. 100–108. Elérhető: <https://honvedelem.hu/images/media/5f58beafd2a6d559179805.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 10. 25.)

Felhasznált irodalom

- Gerencsér Dóra: *Generációk különbségei*. 2018. Elérhető: <http://tantrend.hu/hir/generaciok-kulonbsegei-x-y-z-es-alfa-az-iskolaban> (A letöltés dátuma: 2019. 11. 18.)
- Tóth Eszter: A katonai vezető kiválasztás és felkészítés pszichológia aspektusai. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 3. 613–620. Elérhető: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00036/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_3_613-620.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 11. 10.)
- Túri Viktória: A kiválasztási eljárás korszerűsítésének első lépései a Magyar Honvédségnél. *Hadtudományi Szemle*, 1. (2008), 3. 117–122. Elérhető: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00003/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2008_3_117-122.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 10. 19.)
- Ujházi László: Tisztjelöltek kiválasztása a Brit Szárazföldi Erőknél. *Honvédségi Szemle*, 147. (2019), 2. 100–108. Elérhető: <https://honvedelem.hu/images/media/5f58beafd2a6d559179805.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 10. 25.)

Bertalan Dávid¹

Narkoterrorizmus Mexikóban

A mexikói drogháború és annak egyes rendészeti,
katonai vonatkozásai

Narcoterrorism in Mexico

The Mexican Drug War and Some Law Enforcement and Military
Aspects of it

Absztrakt

Írásomban ismertetem a „Mexikói Drogháború” jelenségét, mind katonai, mind rendészeti szempontból. Az illegális kábítószerkereskedelem több mint 100 éves múltra tekint vissza az amerikai kontinensen, ennek változásaival, legfontosabb mérföldköveivel foglalkozom a publikáció első felében. A továbbiakban feltárom a narkoterrorizmus államra gyakorolt hatásait, továbbá ehhez kapcsolódóan megvizsgálom, hogy Mexikó tekinthető-e „bukott államnak”, vagy nem. Ezt követően bemutatom az így kialakult komplex környezet legfontosabb szereplőit, illetve a rendészeti és katonai hivatásrendek közötti együttműködés lehetőségeit, majd az utolsó részben foglalom össze következtetéseimet, javaslataimat.

Kulcsszavak: Mexikó, narkoterrorizmus, drogkereskedelem

Abstract

In my writing, I present the phenomenon of the 'Mexican Drug War,' both from a military and a law enforcement perspective. Illegal drug trafficking has a history of more than hundred years on the American continent, and I discuss its changes and key milestones in the first half of the publication. In what follows, I will explore the effects

¹ Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, e-mail: vido288@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6601-1974>

of narcoterrorism on the state, and in connection with this, I will examine whether Mexico can be considered a 'failed state' or not. Then I introduce the most important actors of the complex environment thus formed, and the possibilities of cooperation between law enforcement and military professions; in the last part I summarise my conclusions and suggestions.

Keywords: Mexico, narcoterrorism, drug trafficking

1. Bevezetés

Vizsgálódásom fókuszában a mexikói drogháború és annak egyes rendészeti, katonai vonatkozásai állnak. Jelenleg a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájának doktorandusz hallgatója vagyok. Kutatási témám a 21. század műveleti környezete, a humán környezet és a katonai erő kapcsolata műveletek során, azon belül a közös döntéshozatal és a vezetés-irányítási rendszerek kialakításának lehetőségei, illetve szükségszerűsége a hon- és rendvédelmi együttműködés során.

Azért választottam a jelenlegi témát publikációm tárgyául, mert véleményem szerint ez kiválóan szemlélteti azt a környezetet, amelyben a különböző hivatásrendek harmonizáltak, a hatékony együttműködés szinte napi igényével és követelményével látják el feladataikat. Az illegális kábítószerkereskedelem több mint 100 éves múltra tekint vissza az amerikai kontinensen. Ennyi idő alatt az egymásra kölcsönösen is ható mechanizmusok olyan komplex környezetet alakítottak ki Mexikóban, amelynek részletes ismertetése messze meghaladja a cikk kereteit, ezért az írás során a fókusz a kulcsfontosságú eseményeken, tényeken, adatokon volt, amelyek elemzése után következtetéseket vontam le.

2. Mexikó és a narkoterrorizmus története

A Mexikói Egyesült Államok – vagy ismertebb nevén a továbbiakban: Mexikó – Észak-Amerika három állama közül a legdélebben helyezkedik el. Északi szomszédja az Amerikai Egyesült Államok (*United States of America* – USA), amellyel 3155 km hosszú szárazföldi határ köti össze. Délről Guatemala és Belize, míg nyugatról a Csendes-óceán, keletről pedig a Mexikói-öböl és a Karib-tenger határolja. Fővárosa: Mexikóváros. Népeség: 126 millió fő (2018), az egy főre jutó GDP: 19 900 US Dollár (2017).²

Mexikó évszázadokon át spanyol gyarmat volt, míg 1821-ben elnyerte függetlenségét, és azóta az ország államformája szövetségi köztársaság. 1877-től 1910-ig Porfirio Díaz³ elnök antidemokratikus eszközökkel uralta a közép-amerikai államot, azonban újraválasztását követően forradalom tört ki, amelyet 1920-ig tartó zűrzavaros időszak követett. Ekkor alakult meg az Intézményes Forradalmi Párt (*Partido Revolucionario*

² CIA *The World Factbook*. Elérhető: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mx.html (A letöltés dátuma: 2019. 04. 26.)

³ Porfirio Díaz (1830–1915): katona és elnök. Erős, központi kormányzású Mexikót hozott létre, amelyet 3 évtizeden keresztül irányított. *Porfirio Díaz*. *Encyclopedia Britannica*. Elérhető: www.britannica.com/biography/porfirio-diaz (A letöltés dátuma: 2019. 04. 27.)

Institucional – PRI), amely a 20. század folyamán irányította az országot. A PRI hatalma a 2000-es években kezdett meggyengülni, amikor is a Nemzeti Akció Párt (*Partido Acción Nacional* – PAN) jelöltje nyerte meg az elnökválasztást. 2018 év vége óta Mexikó elnöke Andres Manuel Lopez Obrador, aki a baloldali Nemzeti Újjászületési Mozgalom (*Movimiento Regeneración Nacional* – MORENA) vezetője is egyben.⁴

1. ábra: A Mexikói Egyesült Államok

Forrás: Turismo Mexico. Elérhető: www.turismomexico.es/wp-content/uploads/2015/07/mapa_estados_mexico.png (A letöltés dátuma: 2019. 04. 26.)

Az országra az ellentmondásosság nagymértékben jellemző. Míg az északi államokat (mint például Sonora, Sinaloa vagy Chihuahua) jelentős mértékben érinti a szervezett bűnözés, illetve az illegális kábítószer-kereskedelem, addig más területek (például Cancún) kiemelt turisztikai látványosságnak számítanak, és rengeteg látogatót vonzanak minden évben. Míg a bűnözés az érintett területeken elképesztő méreteket ölt, addig Mexikóvárosban kevesebb erőszakos bűncselekmény történik, mint például Chicagóban (2017).⁵ Az ország a világ 11. legerősebb gazdaságával rendelkezik, így tagja a G-20 csoportosulásnak és fő kereskedelmi partnere az USA. Mindemellett az utóbbi években ugyan elindult egy modernizálódási folyamat – megújuló energiaforrások

⁴ CIA *The World FactBook*. i. m. (2. lj.)

⁵ Az FBI bűnözési statisztikáinak, illetve a mexikói kormány adatainak összehasonlítása alapján. Elérhető: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2017/crime-in-the-u.s.-2017/tables/table-8/table-8.xls/view>
www.gob.mx/senssp/acciones-y-programas/incidencia-delictiva-del-fuero-comun-nueva-metodologia (A letöltés dátuma: 2019. 04. 27.)

használata, pénzügyi, gazdasági reformok stb. – ezzel szemben viszont Mexikó még mindig a nemzetközi droggereskedelem egyik központja. Dél-Amerikából az Egyesült Államokba érkező kokain 95%-a áthalad az országon, a világ 3. legnagyobb ópiumtermelője, továbbá a mexikói droggkartellek felelősek az USA-ban árult ecstasy (MDMA)⁶ és más szintetikus drogok, valamint a heroin csempészéséért és árusításáért.⁷

Ahhoz, hogy megértsük a kialakult helyzetet, elengedhetetlen, hogy megvizsgáljuk az ország 20. századi történelmének legfontosabb mérföldköveit, amelyek az illegális kábítószeres ilyen mértékű elterjedéséhez vezettek. Az ópiumot és az ópiumszármazékokat – amelyeket Kínában használtak először – a Kelet-Indiai Társaság kezdte el terjeszteni Európában és az amerikai kontinensen. Az 1860-as években érkeztek meg az első növények Mexikóba, a kínai vendégmunkásokkal együtt, és a feljegyzések szerint Sinaloaban 1886-tól kezdődően termesztették az ópium előállításához használt mákot. A 20. század elején ugrásszerűen szaporodtak az ópiumbarlangok, nemcsak Mexikóban, de az Egyesült Államok területén is.

Az illegális kábítószer-kereskedelem múlt századi fellendülése szorosan összefügg az USA állampolgárainak, illetve a mindenkori kormányoknak a drogokhoz való viszonyával, továbbá a törvényi szabályozással. Az első, akit meg kell említeni a drogok elleni harc sorában, Hamilton Wright. Az amerikai ópiumellenőr 1908-tól kezdődően folyamatosan küzdött a kábítószeres terjedése és terjesztése ellen. Ekkoriban 100 ezer és 300 ezer fő közöttire teszik az ópiumfogyasztók számát az USA-ban. Wright munkásságának köszönhetően a Kongresszus 1914-ben fogadta el a Harrison Narcotics Actet, az első törvényt, amely megpróbálta korlátok közé szorítani a kábítószerhasználatot. Mellékhatásként azonban ezzel azonnal megteremtette a feketepiacot az ópium és a kokain számára. Ekkortól lehetett a Mexikóban előállított ópiumot és heroint amerikai dollárra váltani.

Az első drogcsempészek a Mexikó északi államaiban élő kínaiak voltak, de őket rövid idő alatt kiszorították az őslakos mexikóiak. Fontos megjegyezni, hogy az amerikai–mexikói határ az egyik leghosszabb szárazföldi határ a Földön, ezáltal ideális a drogcsempészésre. Ekkoriban alakultak ki a legjelentősebb kábítószerközpontok: Juárez, illetve Tijuana városokban. Az 1920-as években a kábítószeres elleni harc mérséklődött, hiszen a szesztilalomnak köszönhetően az alkohorcsempészet elleni fellépés vált a hivatásrendek államilag elrendelt elsődleges feladatává. Ennek folyamánként a droggereskedelem virágzásnak indult.

A II. világháborúban tovább erősödött ez a folyamat. Egyes források szerint ad absurdum az amerikai kormány is vásárolt sinaloai ópiumot a haderő számára. Manapság Mexikóban ezt tényként kezelik, amelyben lehet némi igazság, hiszen az USA számára az elsődleges ópiumbeszállító a semleges Törökország volt, azonban a háborúnak köszönhetően a tengeri útvonalakat lezárták, így a Védelmi Minisztérium kénytelen volt más forrás után nézni.⁸

Az illegális kábítószer-kereskedelem az 1960-as években kezdett el ugrásszerűen növekedni, köszönhetően az Egyesült Államokban a hippikultúra terjedésének, valamint a népszerű előadóművészek hatására megnövekedett drogfogyasztásnak.

⁶ MDMA: *Methylenedioxy-methamphetamine*.

⁷ *CIA The World FactBook*. i. m. (2. l.)

⁸ Ioan Grillo: *El Narco – Inside Mexico's Criminal Insurgency*. New York, Bloomsbury, 2011. 28–38.

A fogyasztók számának gyors emelkedése Mexikón kívül több országra is hatással volt, mint például Kolumbia, Törökország vagy Afganisztán. Ekkoriban jelentek meg az első nagyobb bűnözői csoportok és jelentősebb „drogbárók”. A marihuána szintén ekkortájt vált az egyik legnépszerűbb kábítószerre, aminek köszönhetően az „acapulcoi arany” – a marihuána egyik mexikói változata – egy csapásra az egyik legkeresettebb árucikk lett, mert jobb minőségűnek számított, mint amit Kaliforniában termesztettek.

Richard Nixon amerikai elnök az 1970-es években hirdetett első ízben háborút a drogok ellen. Választási ígéreteihez híven meg is kísérelte visszaszorítani a kábítószer-fogyasztást és -kereskedelmet. Ekkor indult egy Együttműködési Művelet az USA és Mexikó között, amelynek keretében első alkalommal dolgozhattak hivatalosan amerikai kábítószer-ellenes ügynökök a határtól délre mexikói területen. A megnövelt kontroll és az intézkedések ellenére az ópium, a heroin és a marihuána továbbra is áramlott az USA-ba. Nixon legjelentősebb hagyatéka azonban a DEA (*Drug Enforcement Administration*) 1973-as megalakítása volt, amelynek elsődleges feladata a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények felderítése és nyomozása, valamint az illegális kábítószer-kereskedelem visszaszorítása volt.⁹

1976-ban indította meg az amerikai és mexikói kormány az addigi legnagyobb volumenű DEA-akciót, a Condor hadműveletet,¹⁰ amelynek középpontjában az ópium, heroin és marihuána előállításának és kereskedelmének visszaszorítása állt. A művelet az úgynevezett „arany-háromszöget”¹¹ célozta, ahol a mexikói kábítószer-termesztés 76%-a történt az 1970-es, 1980-as években. Ez volt az első tényleges drogháború (*War on Drug*). A komplex művelet 1988-ig tartott, de az indulását követő két évvel az eredmények jelentősen visszaestek, köszönhetően a mexikói kormányhivatalnokok, rendőrök és egyéb tisztviselők megváltozott, korrupt hozzáállásának. Ennek folyamánként megjelent és egyre nagyobb méreteket öltött az állami korrupció is, így a jelentősebb kartellek megerősödhettek.¹²

Az 1970-es években kezdődött a kokain népszerűségének felerősödése. Azonban a kokaintermesztés és -csempészség kapcsán elsősorban Kolumbiát kell megemlítenünk. A Medellín-kartell és annak feje, Pablo Escobar, a világ legismertebb drogbárója is ekkortól fogva indult el a meggazdagodás és a hírnév útján. Kezdetben a kokaint elsősorban tengeri útvonalakon csempészték az elsődleges amerikai célpont, Miami irányába. 1982-ben Ronald Reagan amerikai elnök ismételt háborút indított a kábítószerek ellen, ezúttal Floridával és a kokainnal a középpontban. A DEA, a szárazföldi haderő és a haditengerészet általi közös műveleteknek köszönhetően a kolumbiai kartelleknek új csempészütvonalakat kellett keresniük, mivel jelentős bevételkiesés következett be. Ennek folyamánként született meg a mexikói és kolumbiai kartellek közötti egyezség, amelynek értelmében az aranyháromszögben lévő csoportok csempészik

⁹ Grillo i. m. (8. lj.) 40–41.

¹⁰ Nem tévesztendő össze a CIA hasonlóan elnevezett, a latin-amerikai kommunizmus visszaszorítására indított hasonló nevű műveletével. Marcia Esparza – Henry R. Huttenbach – Daniel Feierstein (szerk.): *State Violence and Genocide in Latin America – The Cold War years*. New York, Routledge, 2010. 107.

¹¹ Sinaloa, Durango, Chihuahua által bezárt terület.

¹² Adela Cedillo: *Killing Two Condors with One Stone: The War on Drugs, Counterinsurgency, and the State of Siege in Northwestern Mexico*. Előadás, LACIS Lectures, University of Wisconsin-Madison, 2018. Elérhető: <https://lacis.wisc.edu/2018/11/01/killing-two-condors-with-one-stone-the-war-on-drugs-counterinsurgency-and-the-state-of-siege-in-northwestern-mexico/> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 26.)

az Egyesült Államokba a kokaint is. Ez a megállapodás újabb löketet adott az illegális kábítószer-kereskedelemnek, amely egész Latin-Amerikában éreztette hatását.

A Szovjetunió összeomlását követően az egész világ megindult a globalizáció útján, szabad teret engedve a kereskedelem fellendülésének, mellékhatásként tovább erősítve a drogcsempészetet. Szintén ezt a folyamatot ösztönözte, hogy Mexikó 1994-ben belépett a NAFTA (*North American Free Trade Agreement* – Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény) egyezménybe, amelynek célja az észak-amerikai országok között a kereskedelmi korlátozások lebontása volt. 1991-ben a DEA ügynökei és kolumbiai kormányerők megölték Pablo Escobart, amelynek következtében a világ addigi legnagyobb kartelleje összeomlott. Ezeknek az eseményeknek köszönhető, hogy az 1990-es évek végétől a mexikói csoportok vették át a vezető szerepet az illegális kábítószer-kereskedelemben.¹³

A 21. század elején az illegális kábítószer-kereskedelem és az ahhoz kapcsolódó kartelltevékenység az említett régiókban akkora mértéket öltött, hogy az már túllépte a rendszert kereteit, és sokan háborúnak nevezik az drogok elleni harcot. Ismertebb nevén a mexikói drogháború (*Mexican Drug War* vagy *Mexican War on Drugs*).¹⁴ Álláspontom szerint erről beszélhetünk úgy is, mint egy alacsony intenzitású, aszimmetrikus konfliktusról, amelyben az egyik oldalon a mexikói kormány és az Amerikai Egyesült Államok illetékes szervezetei – joghatóságok, ügynökségek, hivatásrendek stb. – míg a másikon a droggartellek állnak. Ez nem egy klasszikus clausewitz-i értelemben vett háború, sokkal inkább egy negyedik generációs, azaz aszimmetrikus hadviselés.¹⁵

A mexikói drogháborúhoz szorosan kapcsolódó fogalom a narkoterrorizmus,¹⁶ amely a publikáció központi eleme is, ezért mindenképpen magyarázatra szorul. A kifejezés azokat a terrorista cselekményeket foglalja magában, amelyeket egyrészt az illegális kábítószerek termelésével, szállításával, finomításával, elosztásával foglalkozó csoportok hajtanak végre, másrészt a fogalomkörbe beletartozik azon terroristaszervezetek tevékenysége is, amelyek a kábítószer-kereskedelmet terrorcselekmények finanszírozására használják.¹⁷ Hazai viszonylatban kevés szakértő foglalkozik a narkoterrorizmussal, azonban nemzetközi szinten több újságíró, kutató is elemezte a témakört. Szinonim kifejezésként jelenik meg a külföldi terminológiában az angol *crime war* („bűnözői háború”), illetve a *crime insurgency* („bűnözői felkelés”). Felmerül a kérdés, hogy ténylegesen léteznek-e narkoterroristák, vagy ez is csak egy politikusok által erőltetetten kreált kifejezés, amellyel könnyebben tudnak finanszírozást szerezni a Globális

¹³ Grillo i. m. (8. l.) 4.

¹⁴ A mexikói drogháború 2006 decembere óta tart, amikor a Felipe Calderón, a frissen felesküdt elnök felhatalmazást adott a katonai erőknek, hogy beavatkozzanak a droggartellek tevékenységébe, tulajdonképpen kihirdetve ezzel a rendkívüli állapotot. Az elsődleges cél az volt, hogy csökkentés a kábítószerekkel kapcsolatos bűncselekmények számát. A mexikói vezetés főleg a kartellek szétzilálására fókuszál, míg az USA a csempészet csökkentésére. *Mexico Drug War Fast Facts*. CNN. Elérhető: <https://edition.cnn.com/2013/09/02/world/americas/mexico-drug-war-fast-facts/index.html> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 27.)

¹⁵ „A fegyveres konfliktusok megvívásának új formája, melynek alapja az, hogy a nemzetközi szintéren jelen lévő fegyveres erők, csoportok jelentősen különböznek egymástól méreteikben, felszereltségükben és képességeikben [...]” Ld.: Berkáné Danesch Marianne (szerk): *Katonai terminológiai értelmező szótár*. Budapest, Zrínyi, 2015. 44.

¹⁶ A kifejezést Fernando Belaúnde Terry (1912–2002) korábbi perui miniszterelnök használta először, 1983-ban. Ld.: Bebesi Zoltán: *Kábítószer-bűnözés és terrorizmus*. Doktori értekezés. Budapest, ZMNE, 2009. 66.

¹⁷ Bebesi i. m. (16. l.) 64.

Terrorellenes Háború égisze alatt.¹⁸ Kutatásaim során arra a megállapításra jutottam, hogy narkoterroristák és a narkoterrorizmus valós kategóriák, hiszen a terrorizmus és az aszimmetrikus hadviselés legfontosabb elemei megjelennek a kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos bűncselekményekben. Az amerikai kongresszusnak készült, a szervezett bűnözésről, illetve droggereskedelemről szóló jelentés¹⁹ szerint 2006 óta kb. 150 ezer ember halt meg a mexikói drogháborúnak köszönhetően. Álláspontom szerint ez jóval meghaladja a kizárólag rendészeti módszerekkel és eljárásokkal történő kezelés lehetőségeit és néhány alacsony intenzitású „kisebb” helyi háborút is.

Bebesi Zoltán az alábbiakban foglalja össze a narkoterrorizmus lényegét: „A terrorizmus és a kábítószer-bűnözés között nagyon szoros a kapcsolat. Nem véletlenszerű az a tény, hogy az utóbbi időben a narkoterrorizmus előtérbe került. Ennek több oka is van. Ezen okok közül véleményem szerint a legfontosabb, hogy a terrorakciók végrehajtásához jelentős anyagi fedezetre van szükség: a nemzetközi terrorizmus területén pedig számos példát találunk arra, hogy a 'nemzeti felszabadító mozgalmak', az 'etnikai üldöztetés elleni fellépés' és számos más, a terrorizmus körébe tartozó cselekmény, akció, mozgalom a kábítószer-kereskedelemből származó jövedelemből táplálkozik. A törökországi 'Szürke Farkasoktól' a csecsen terrorszervezetekig, beleértve az arab és a dél-amerikai terrorszervezeteket (PLO, 'Fényes Ösvény'), számos olyan mozgalom van, mely a vélt, vagy valós 'jó ügy érdekében' a terrorizmus eszközeihez nyúl. Ehhez azonban rengeteg mobilizálható és 'gyors' pénzre van szükség. Ezt képes nyújtani a milliányi – függőségükben kiszolgáltatott – nyomorult áldozattól származó hatalmas mennyiségű, a kábítószer-kereskedelemből származó pénz.”²⁰

Fontos különbség a narkoterrorista- és az „általános” terroristaszervezetek között, hogy az előbbieknél nincsenek politikai céljaik, ideológiai meggyőződésük. Tevékenységük központi mozgó eleme a profitszerzés, az elsődleges cél, hogy minél nagyobb vagyona tegyenek szert. Elmondható, hogy a droggartellek tevékenységének köszönhetően az állam elveszíti az erőszak monopóliumát az érintett tartományokban, valamint a lakosság feletti kontroll fenntartására sem képes, továbbá az állam területi integritása is sérül. A narkoterrorista szervezetek akkora befolyásra és vagyona tesznek szert, hogy tulajdonképpen félkatonai szervezatként működnek. Egyes csoportok képesek zászlóalj szintű erők felállítására is, amelynek tagjai bizonyos szintű katonai képzésben is részesülnek.²¹ Következésképp elmondható, hogy a narkoterrorista szervezetek komoly fenyegetést jelentenek nemcsak Mexikó, de az egész amerikai kontinens és közvetetten Európa lakosságára is.

¹⁸ Grillo i. m. (8. lj.) 7.

¹⁹ June S. Beittel: *Mexico Crime and Drug Trafficking Organizations*. Washington, Congressional Research Service, 2018. 2. Elérhető: <https://fas.org/sgp/crs/row/R41576.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 25.)

²⁰ Bebesi i. m. (16. lj.) 64–65.

²¹ *A kábítószerkartellek – rejtett hatalomátvétel Közép- és Dél-Amerikában?* 2018. 10. 03. Elérhető: https://lemil.blog.hu/2018/10/03/a_kabitoszerkartellek_rejtett_hatalomatvetel_del-amerikaban (A letöltés dátuma: 2019. 05. 01.)

3. Töredezett állam vagy „üres” állam

Érdeemes megvizsgálni azt a tényt, hogy Mexikó a jelenlegi helyzetben tekinthető-e bukott, töredezett államnak, vagy esetleg valamilyen más kategóriát kell alkalmaznunk. Úgy gondolom, hogy ez nagyban meghatározza a központi probléma kezelésének módját. Egy bukott állam esetében már nem beszélhetünk pusztán rendészeti vagy katonai kezelési megközelítésről. Nagyon jó példa erre Afganisztán, ahol a különböző biztonsági kihívásokat csak a hivatásrendek közötti, szoros nemzetközi együttműködési keretben lehetséges kezelni.

A töredezett államok index (*Fragile States Index*), korábban bukott államok index (*Failed States Index*) az amerikai Fund for Peace alapítvány, illetve a *Foreign Policy* lap által, 2005 óta kiadott éves index, amelynek alkalmazását irányadónak tekinthetjük a probléma vizsgálata során. Az elemzők egy 12 indikátoros skálán értékelik a Föld országait – pontosabban az ENSZ-tagállamokat, így például Koszovót, a palesztin területeket nem –, hogy mennyire stabil az adott állam, illetve mekkora az esélye egy (társadalmi, háborús) konfliktus bekövetkezésének.²²

A 2019-es index²³ szerint az instabilitás szempontjából a legveszélyeztetettebb államok: Jemen, Szomália, Dél-Szudán. A dokumentumból kitűnik, hogy a legtöbb töredezett állam Afrikában található. Mexikó ebben a statisztikában a 178 állam közül a 98. helyen áll, ahol az 1. állam a leginkább veszélyeztetett, míg az utolsó – Finnország – a legstabilabb. Tehát a középmezőnyben szereplő észak-amerikai ország klasszikus értelemben nem tekinthető töredezett államnak. Érdekesség azonban, hogy Mexikó a vizsgált 12 indikátor közül a „biztonsági apparátus”²⁴ területen kapta a legrosszabb értékelést.²⁵

Véleményem szerint, ha Mexikó bukott állammá válását vizsgáljuk, ki kell térnünk a korrupció helyzetére, ami az illegális kábítószer-kereskedelem egyik legjelentősebb ösztönzője. A Transparency International által 2019 januárjában készített elemzés az amerikai kontinens országaiban vizsgálja a korrupció mértékét.²⁶ A dokumentum egy 0-tól 100-ig terjedő skálán pontozza az egyes országokat, ahol a 0 a korrupció által leginkább, míg a 100 a legkevésbé fertőzött értéket jelöli. Ezen a skálán Mexikó 28 pontot kapott, és a lecsúszó országok közé lett besorolva, hiszen az utóbbi években több korrupciós botrány is nyilvánosságra került, amelyek egyik következménye, hogy a 2012-es értékhez képest 6 ponttal csökkent az ideji megítélés. Tehát elmondható, hogy a korrupció ma is meghatározó az országban, dacára annak, hogy az elmúlt 10 évben erősödött az ellene való fellépés. Ellenben a korrupció erősödését fokozza a kartellek meghatározó befolyása is, amely kiterjed szinte az egész kormányzati rendszerre.²⁷

²² Fund for Peace. Elérhető: <http://fundforpeace.org/fsi/> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 16.)

²³ *Fragile States Index Annual Report 2019*. Washington D. C., Fund for Peace, 2019. 7. Elérhető: <http://fundforpeace.org/wp-content/uploads/2019/04/9511904-fragilestatesindex.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 16.)

²⁴ A biztonsági szektor jellegzetességeivel foglalkozó indikátor.

²⁵ 8,8-at a 10-ből, ahol a 10 a legrosszabb biztonsági helyzetre utal, míg az 1 a legjobb. Ld.: *Fragile States Index Annual Report* i. m. (23. l.) 43.

²⁶ *Americas: Weakening Democracy and Rise in Populism Hinder Anti-Corruption Efforts*. Transparency International, 2019. 01. 29. Elérhető: www.transparency.org/news/feature/cpi-2018-regional-analysis-americas (A letöltés dátuma: 2019. 04. 27.)

²⁷ Uo.

Célszerű megvizsgálunk azt a kérdést, hogy Mexikó tekinthető-e „üres” államnak (*hollow state*), ha és amennyiben nem tekinthető töredezett államnak. Az „üres” állam koncepciót a 2000-es években kezdték kidolgozni dél-amerikai biztonsági szakemberek, elsősorban Paraguay-jal kapcsolatban. Az elmélet lényege, hogy habár az állam kívülről szemlélve jól működő demokráciának tűnik, belülről szétszakítja és lerombolja a szervezett bűnözés, a kábítószer-kereskedelem és a bandaháborúk. Az állami szervek tulajdonképpen csak mint egy külső burok léteznek az országban, tényleges kontroll és hatalom nélkül.²⁸

Álláspontom szerint tehát, ha nem is az egész országra, de a kábítószer-kereskedelemmel leginkább fertőzött szövetségi államokra igaz az „üres” állam kifejezés. Ezekon a területeken tulajdonképpen nem működnek funkciójuknak megfelelően az állami szervek, és a kartellek gyakorolják a kontrollt, vagyis az állami erőszakmonopólium a hivatásrendek tevékenységében nem, vagy csak nagyon korlátozottan érvényesül.

4. A mexikói drogháború szereplői

A mexikói drogháború szereplői három nagy csoportba sorolhatóak be. Az *első nagy csoport* a mexikói kormányzati szervek, rendőri, katonai, félkatonai szervezetek. Az ország rendészeti erőit átfogóan érinti a droggereskedelem. A legközvetlenebb szinten a *helyi rendőri erőket*, amelyeket a legnagyobb mértékben érinti a korrupció. Ennek egyik következménye, hogy az ország lakossága a legkevésbé bízik és hisz a rendőrségnek. Egy 2018-ban készült felmérés szerint az emberek csupán 4,6%-ának van bizalma a helyi rendőrség irányába. A válaszadók fele mondta azt, hogy valószínűleg a rendőrök nagy része részt vesz valamilyen bűnözői tevékenységben, és 27% szerint nem megfelelően végzik a munkájukat.²⁹

A rendőrségi szervezethez tartozik továbbá a Szövetségi Rendőrség (*Policía Federal Preventiva* – PF), amely Mexikó nemzeti rendőri erejének tekinthető. Leggyakrabban csak „*Federales*” („szövetségek”) névvel illetik őket. A sötétkék egyenruhát hordó rendőrök magasabb képzettséggel és megerősített fegyverzettel és felszereléssel rendelkeznek. A szervezettel kapcsolatban erős katonai hatás érvényesül, szinte félkatonai erőről beszélhetünk. Az egységet 1998-ban hozták létre több rendőri és katonai szervezet integrálásával annak érdekében, hogy hatékonyan lehessen fellépni a kartellek tevékenysége ellen. Bár a Szövetségi Rendőrséget kevésbé érinti a korrupció, de ez a szervezet sem tudja ezt teljes mértékben elkerülni. Ez lehet az egyik oka annak, hogy a közbizalom szintén nagyon alacsony szintű velük szemben is (6,1%).³⁰

A mexikói rendőri erőkkal kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy gyakran hajtának végre, vagy legalábbis kezdenek bele, szervezeti átalakításokba. Azonban ezek a változtatások nem mélyreható, strukturális jellegűek, hanem általában kimerülnek

²⁸ Samuel Logan: *Mexico as a Hollow State*. 2009. Elérhető: www.samuellogan.com/articles/mexico-as-hollow-state.html (A letöltés dátuma: 2019. 04. 28.)

²⁹ *Seguridad y Participación Ciudadana*. Centro de Estudios Sociales y de Opinión Pública, 2018. 6. Elérhető: www.insightcrime.org/wp-content/uploads/2018/12/CESOP-IL-72-14-SeguridadyParticipacion-160818.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 29.)

³⁰ Uo.

abban, hogy formálisan létrehoznak ugyan egy új rendőri, félkatonai erőt, amely azonban nem rendelkezik a megfelelő mindenoldalú támogatással és szervezeti feltételekkel annak érdekében, hogy valóban hatékony változásokat lehessen elérni a drog elleni háborúban. A személyi állomány (rendőrök) továbbra is alacsony bért kap, ami csekély társadalmi elismeréssel párosul, ezáltal – álláspontom szerint – magas a korrupció lehetőségének kockázata. Továbbá ezek a változtatások általában a választási ciklushoz igazodnak, ami szintén megnehezíti a hosszú távú, stratégiai célok elérését.³¹

A mexikói drogháború további résztvevői a biztonsági erők oldaláról a katonai erők. A mexikói haderő 2006 óta hajt végre különböző műveleteket az országban. Leginkább a Haditengerészet egységeit alkalmazzák viszonylagos sikerrel. Elsődleges feladatuk a tengeri drogkereskedelem felszámolása, azonban az elmúlt 13 évben a haditengerészet különleges erői már a szárazföld belsejében is tevékenykednek. Sajnálatos módon eddig nem volt megfelelő az együttműködés a kormányzati szervek és a hivatásrendek között. Előfordult olyan is, hogy tengerészgyalogosok fogtak el egy acapulcoi rendőrfőnököt, aki korrupció gyanújába keveredett.³²

A 2018. év végén megválasztott új elnök létrehozta a Nemzeti Gárdát (*Guardia Nacional*) mint a legújabb drogkartellek elleni félkatonai erőt. A 60 000 fős szervezet hivatott felváltani a katonai erőket a narkoterrorizmus elleni harcban, ehhez 86 bázis kiépítését tervezik Mexikó-szerte, amelyhez egy majdnem 800 millió dolláros költségvetés párosul. A Nemzeti Gárda szervezetileg integrálja a Szövetségi Rendőrség, a Haditengerészet, a Katonai Rendészet és egyéb biztonsági szervek elit egységeit. A kialakított jogszabályi környezet pedig stabil hátteret biztosíthat mind az intézményi működés, mind a minősített alkalmazás során az egységes és hatékony fellépésre. Véleményem szerint a hatékonyság érdekében végzett, kölcsönös bizalomra építő, a hivatásrendek közötti ténylegesen megvalósuló együttműködés fontos cél kell, hogy legyen a narkoterrorizmus ellen. Azonban ez az objektív megközelítés sajnálatos módon együtt jár Obrador elnök úr eseti, „soft power” jellegű szubjektív intézkedéseivel, mint például a többszörös bűnelkövetők büntetésének mérséklése, az áldozati oldal felőli megközelítés, konszolidáció, békés rendezés, „ölelések, nem lövések” (*Hugs, not gunshots* – HNG) stratégia.³³ Ezek az intézkedések már több kritikát kaptak, amelyek alapján kétséges, hogy ez az új egység, illetve az új HNG-stratégia ilyen módon beváltja-e a hozzá fűzött reményeket. Ezt erősíti az a tény is, hogy a 2019-es statisztikai adatok szerint a bűnelkövetések száma stagnált az előző időszakhoz (2018. második negyedév) képest.³⁴

³¹ Parker Asmann: What's Standing in the Way of Police Reform in Mexico? *InSight Crime*, 2018. 12. 27. Elérhető: www.insightcrime.org/news/analysis/police-reform-mexico/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 29.)

³² Jonathan Oatis (szerk.): Mexican marines raid Acapulco police force on suspected crime links. *Reuters*, 2018. 09. 26. Elérhető: www.reuters.com/article/us-mexico-violence/mexican-marines-raid-acapulco-police-force-on-suspected-crime-links-idUSKCN1M532H (A letöltés dátuma: 2019. 04. 30.)

³³ James Fredrick: Mexico's new president has a radical plan to end the drug war. *Vox*, 2018. 08. 15. Elérhető: www.vox.com/2018/8/15/17690420/mexico-president-amlo-drug-war-cartels-violence-legalization (A letöltés dátuma: 2019. 04. 30.)

³⁴ Patrick Corcoran: Is Mexico's New National Guard Just Another Uniform? *InSight Crime*, 2019. 03. 20. Elérhető: www.insightcrime.org/news/analysis/new-mexico-national-guard/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 30.)

Areas of Cartel Influence in Mexico

2. ábra: Mexikó kartelltérképe 2019

Forrás: Stewart i. m. (36. lj.)

A második csoportba tartoznak a drokartellek vagy drogkereskedő-szervezetek (*Drug Trafficking Organizations* – DTO). Ezek a csoportok beletartoznak az úgynevezett erőszakos nem állami szereplők (*Violent Non-State Actors* – VNSA) kategóriába. A VNSA-fogalom a 2000-es évek közepétől került be a szakirodalomba. Az erőszakos nem állami szereplők alatt azokat a csoportokat, szervezeteket értjük, amelyek részben vagy egészben függetlenek az állami szervektől, és kitűzött céljaikat erőszak alkalmazásával kívánják elérni. A csoportok célja, módszerei, szervezeti struktúrájuk nagyban különbözhetnek.³⁵ Egyes csoportosulások az állami fegyveres erők felépítéséhez

³⁵ Claudia Hofmann – Ulrich Schneckener: Engaging non-state armed actors in stateand peace-building: options and strategies. *International Review of Red Cross*, 93. (2011), 883. 1–19. Elérhető: www.icrc.org/en/doc/assets/files/review/2011/irrc-883-schneckener.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 05. 01.)

hasonló szervezeti struktúrával rendelkeznek és irreguláris erőként tevékenykednek. Fontos jellemzőjük, hogy alternatívát kínálhatnak a lakosság számára az állami szervek helyett, illetve vitatják az állam erőszakmonopóliumát. Ilyen jellegű szervezetek a DTO-k, szervezett bűnözői csoportosulások, szabadságharcos mozgalmak, vallási vagy ideológiai csoportok, városi milíciák stb.

Mexikóban több kartell is tevékenykedik, amelyek sokszor egymással is harcban állnak, területi vitába keverednek vagy éppenséggel szövetséget kötnek. Elmondható tehát, hogy az egyes csoportok területi eloszlása dinamikusan változó tendenciát mutat. Mexikót jelenleg 3 fő régióra lehet osztani, amelyen több DTO is tevékenykedik: Tierra Caliente: a vezető kartell a Cartel de Jalisco Nueva Generacion (CJNG), amely jelenleg az első számú prioritás a kormányerők és az USA számára; Sinaloa: a vezető erő a Sinaloa-kartell, amely viszonylag jó állapotban kezdte a 2019-es évet, annak ellenére, hogy nemrég elvesztették az egyik fontos vezetőjüket, Joaquín „El Chapo” Guzman Loera-t; Tamaulipas: főleg kisebb kartellek vagy korábbi kartellek maradványai küzdenek itt az amerikai határhoz közeli területekért.³⁶

A harmadik az Amerikai Egyesült Államok kormány szerveinek csoportja. Mint ahogy az Mexikó és a narkoterrorizmus történetéből is kitűnik, az USA-nak és különböző hivatalainak jelentős szerepe van a drogháború kialakulásában. A két kormány közötti együttműködés középpontjában az úgynevezett Merida Kezdeményezés (Merida Initiative) áll. Ez a biztonsági együttműködés 2007-ben indult a két ország között. Barack Obama amerikai és Felipe Calderón mexikói elnök annak érdekében kötötte az iniciatívát, hogy hatékonyabban valósuljon meg a kábítószer elleni küzdelem a két ország között. Ennek keretében az Egyesült Államok körülbelül 3 milliárd dollárt költött a biztonsági helyzet javítására, különböző támogatások, befektetések, katonai, rendőri tanácsadások, közös műveletek formájában. A Merida Kezdeményezésnek 2012 óta 4 fontos alappillére van: 1. transznacionális bűnözés elleni harc, 2. a jog uralmának intézményesítése, amelynek keretében az emberi jogok folyamatos védelmet élveznek, 3. egy 21. századi USA-Mexikó határ megteremtése, 4. erős és ellenálló közösségek megteremtése.³⁷

A Trump-adminisztráció során újra felértékelődött az egyezmény jelentősége, mivel az elnök politikájának egyik központi eleme Mexikó és az azon keresztül az Egyesült Államokba érkező illegális bevándorlás és kábítószer-kereskedelem.

5. Következtetések

Kutatásaim során az alábbi következtetéseket tudtam levonni a mexikói narkoterrorizmus jelenségével kapcsolatban.

A narkoterrorizmusnak az a mexikói sajátossága, hogy a kábítószerkartellek az erőszak alkalmazásának vagy az azzal való fenyegetésnek olyan stratégiáját alkalmazzák, amellyel lokális, tartományi vagy szövetségi állami szinten esetenként félelemkeltéssel

³⁶ Scott Stewart: Tracking Mexico's Cartels in 2019. *Stratfor*, 2019. 01. 29. Elérhető: <https://worldview.stratfor.com/article/tracking-mexicos-cartels-2019> (A letöltés dátuma: 2019. 05. 02.)

³⁷ *Mexico: Evolution of the Mérida Initiative, 2007–2019*. Congressional Research Service, 2019. 03. 11. Elérhető: <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10578.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 05. 02.)

és korrupcióval differenciáltan kényszerítik ki a drogkereskedelem komplex gazdasági működtetését és politikai fenntarthatóságát az aszimmetrikus kihívások és kockázatok palettáján. Kevésbé jellemző a meghatározott politikai, ideológiai vagy dominánsan vallási célok megjelenítése.

A narkoterrorizmussal érintett szervezetek tevékenységük során megkérdőjelezik az állam kizárólagos erőszakmonopóliumát, továbbá gyakran még annak területi integritását is. A lakosság feletti kontrollt a továbbiakban nem az állami szervek gyakorolják az ismertett szövetségi államokban. Így a Mexikói Egyesült Államokra megállapítható, hogy részben töredezett, a kiüresedés veszélyét hordozó államszövetség, amelynek egyes tagállamai lecsúszó, de még megmenthető állapotban vannak. A szövetségi jelleg miatt ennek a kettősségnek a komplex feloldása jelenti a megoldást a jövőben.

A drokartellek elleni fellépéshez mindenképpen a hivatásrendek közötti bizalom és a közös cél mindenkor szem előtt tartásán alapuló együttműködés szükséges, amely nemcsak szervezetek közötti (interagency), de nemzetközi is kell, hogy legyen. Ennek kereteit két- vagy többoldalú nemzetközi szerződésekben részletesen szabályozott jogi környezet megteremtésével kell biztosítani, amelyben a reguláris biztonsági erők szerepe, azok konkrét feladatai explicit módon megjelenítettek. A Merida Kezdeményezés fenntartása a továbbiakban is indokolt, amelynek súlyponti elemeit a gazdaságélénkítő intézkedések, befektetések kell, hogy képezzék.

A saját kontinensünkön is folyamatosan nő a kábítószer-fogyasztók, illetve a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények száma.³⁸ Álláspontom szerint a narkoterrorizmust mint hibrid kihívást globális kitekintéssel vizsgálva nem zárható ki annak lehetősége, hogy a mexikói gazdasági modellre épülő sajátosságok helyett a terroristacsoportok a drogkereskedelem egyes elemeit felhasználva politikai, ideológiai célok elérése érdekében tevékenykednek Európában. Célszerűnek tartom a proaktív, holisztikus, össze európai megközelítés alkalmazását a narkoterrorizmus további terjedésének megakadályozására.

Felhasznált irodalom

- Bebesi Zoltán: *Kábítószer-bűnözés és terrorizmus*. Doktori értekezés. Budapest, ZMNE, 2009.
- Berkáné Danesch Marianne (szerk): *Katonai terminológiai értelmező szótár*. Budapest, Zrínyi, 2015.
- Beittel, June S.: *Mexico Crime and Drug Trafficking Organizations*. Washington, Congressional Research Service, 2018. Elérhető: <https://fas.org/sgp/crs/row/R41576.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 25.)
- Esparza, Marcia – Henry R. Huttenbach – Daniel Feierstein (szerk.): *State Violence and Genocide in Latin America – The Cold War years*. New York, Routledge, 2010. 107. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203867907>

³⁸ *Európai Kábítószer-jelentés – Tendenciák és fejlemények*. Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja, 2018. 6. Elérhető: www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/8585/20181816_TDAT18001HUN_PDF.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 05. 02.)

Grillo, Ioan: *El Narco – Inside Mexico's Criminal Insurgency*. New York, Bloomsbury, 2011. 28–38.

Internetes források

- A kábítószerkartellek – rejtett hatalomátvétel Közép- és Dél-Amerikában?* 2018. 10. 03. Elérhető: https://lemil.blog.hu/2018/10/03/a_kabitoszerkartellek_rejtett_hatalomatvetel_del-amerikaban (A letöltés dátuma: 2019. 05. 01.)
- Americas: Weakening Democracy and Rise in Populism Hinder Anti-Corruption Efforts. *Transparency International*, 2019. 01. 29. Elérhető: www.transparency.org/news/feature/cpi-2018-regional-analysis-americas (A letöltés dátuma: 2019. 04. 27.)
- Asmann, Parker: What's Standing in the Way of Police Reform in Mexico? *InSight Crime*, 2018. 12. 27. Elérhető: www.insightcrime.org/news/analysis/police-reform-mexico/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 29.)
- CIA *The World FactBook*. Elérhető: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mx.html (A letöltés dátuma: 2019. 04. 26.)
- Cedillo, Adela: *Killing Two Condors with One Stone: The War on Drugs, Counterinsurgency, and the State of Siege in Northwestern Mexico*. Előadás, LACIS Lectures, University of Wisconsin-Madison, 2018. Elérhető: <https://lacis.wisc.edu/2018/11/01/killing-two-condors-with-one-stone-the-war-on-drugs-counterinsurgency-and-the-state-of-siege-in-northwestern-mexico/> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 26.)
- Mexico Drug War Fast Facts*. CNN. Elérhető: <https://edition.cnn.com/2013/09/02/world/americas/mexico-drug-war-fast-facts/index.html> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 27.)
- Corcoran, Patrick: Is Mexico's New National Guard Just Another Uniform? *InSight Crime*, 2019. 03. 20. Elérhető: www.insightcrime.org/news/analysis/new-mexico-national-guard/ (A letöltés dátuma: 2019. 04. 30.)
- Európai Kábítószer-jelentés – Tendenciák és fejlemények*. Kábítószer és Kábítószerfüggőség Európai Megfigyelőközpontja, 2018. DOI: <https://doi.org/10.2810/366859>
- Fragile States Index Annual Report 2019*. Washington D. C., Fund for Peace, 2019. Elérhető: <http://fundforpeace.org/wp-content/uploads/2019/04/9511904-fragilestatesindex.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 16.)
- Fredrick, James: Mexico's new president has a radical plan to end the drug war. *Vox*, 2018. 08. 15. Elérhető: www.vox.com/2018/8/15/17690420/mexico-president-amlo-drug-war-cartels-violence-legalization (A letöltés dátuma: 2019. 04. 30.)
- Fund for Peace*. Elérhető: <http://fundforpeace.org/fsi/> (A letöltés dátuma: 2019. 04. 16.)
- Hofmann, Claudia – Ulrich Schneckener: Engaging non-state armed actors in stateand peace-building: options and strategies. *International Review of Red Cross*, 93. (2011), 883. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1816383112000148>
<https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2017/crime-in-the-u.s.-2017/tables/table-8/table-8.xls/view>
- Logan, Samuel: *Mexico as a Hollow State*. Elérhető: www.samuellogan.com/articles/mexico-as-hollow-state.html (A letöltés dátuma: 2019. 04. 28.)

- Mexico: Evolution of the Mérida Initiative, 2007–2019*. Congressional Research Service, 2019. 03. 11. Elérhető: <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10578.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 05. 02.)
- Oatis, Jonathan (szerk.): Mexican marines raid Acapulco police force on suspected crime links. *Reuters*, 2018. 09. 26. Elérhető: www.reuters.com/article/us-mexico-violence/mexican-marines-raid-acapulco-police-force-on-suspected-crime-links-idUSKCN1M532H (A letöltés dátuma: 2019. 04. 30.)
- Porfirio Díaz*. Encyclopedia Britannica. Elérhető: www.britannica.com/biography/Porfirio-Diaz (A letöltés dátuma: 2019. 04. 27.)
- Seguridad y Participación Ciudadana*. Centro de Estudios Sociales y de Opinión Pública, 2018. Elérhető: www.insightcrime.org/wp-content/uploads/2018/12/CESOP-IL-72-14-SeguridadyParticipacion-160818.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 04. 29.)
- Stewart, Scott: Tracking Mexico's Cartels in 2019. *Stratfor*, 2019. 01. 29. Elérhető: <https://worldview.stratfor.com/article/tracking-mexicos-cartels-2019> (A letöltés dátuma: 2019. 05. 02.)
- Turismo Mexico. Elérhető: www.turismomexico.es/wp-content/uploads/2015/07/mapa_estados_mexico.png (A letöltés dátuma: 2019. 04. 26.)
- www.gob.mx/sesnsp/acciones-y-programas/incidencia-delictiva-del-fuero-comun-nueva-metodologia (A letöltés dátuma: 2019. 04. 27.)

Hornyacsek Júlia¹ – Barta Ágnes²

A lakosság árvízi felkészítésének feladatai és módszerei

The Current Tasks and Methods of the Preparation of the Population for Floods

Absztrakt

A lakosság felkészítése a veszélyhelyzetekre elengedhetetlen. E tevékenység sikeressége nagyban elősegítheti a biztonság megteremtését, illetve fenntartását: az emberéletek és az anyagi javak biztonságát, veszély esetén ezek megmentését, a beavatkozás hatékonyságának növelését, továbbá a keletkezett károk minimalizálását. A felkészítés több csatornán keresztül is megvalósulhat. Napjainkban egyre több olyan platform lát napvilágot, amelyek kommunikációs célokat szolgálnak, így azok kiválóan alkalmazhatóak a lakosság katasztrófavédelmi, árvízi felkészítése során is.

A szerzők a tanulmányban célul tűzték ki, hogy ismertetik a lakosság felkészítésének aktuális szerepét, feladatait napjainkban. Cél továbbá lehetséges, új módszerek bemutatása, amelyek nagyban elősegíthetik a lakosság minél sikeresebb felkészítését egy esetleges árvízre.

Kulcsszavak: árvíz, lakosságfelkészítés, kommunikáció, módszertan

Abstract

Preparing the population for emergencies is indispensable because the success of this activity can greatly facilitate the creation or maintenance of security: the safety of human lives and material goods, saving them in case of danger, increasing the efficiency of the

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens – University of Public Service, Faculty of Military Sciences and Officer Training, Associate Professor, e-mail: hornyacsek.julia@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2441-7383>

² Nemzeti Közszerzői Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz – University of Public Service, Doctoral School of Military Engineering, PhD student, e-mail: bartaagi@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5782-3997>

intervention and minimising the damage caused. Preparation can take place through multiple channels. Today, more and more platforms are emerging for communication purposes, so they can be used in the disaster management and flood preparation of the population as well. The authors set out to describe the current roles and tasks in preparing the population, and to present new ways to support this, which can greatly help to prepare the population for a possible flood.

Keywords: *flood, preparation of the population for flood, communication, methodology*

1. Bevezetés

„Minden állampolgárnak, illetve személynek joga van arra, hogy megismerje a környezetében lévő katasztrófaveszélyt, elsajátítsa az irányadó védekezési szabályokat, továbbá joga és kötelessége, hogy közreműködjön a katasztrófavédelemben.”³ A katasztrófavédelemlről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény 52. § a) pontja értelmében a lakosság felkészítése a katasztrófavédelmi védekezés során követendő magatartási szabályokra polgári védelemi feladat.

A felkészítési munka megkezdését minden esetben meg kell, hogy előzze a tervezés. A cikk szerzői feltételezik, hogy a felkészítési munka sikerességéhez jelentős mértékben hozzájárul az, ha ennek a tervezése során részletesen megnevezzük a célcsoportokat, vagyis pontosítani szükséges azt, hogy kiknek tervezzük eljuttatni a felkészítési üzeneteinket. A szerzők feltételezik továbbá, hogy a célcsoportok felállítását, megnevezését követően dolgozhatók ki a munka módszerei, választhatók ki továbbá az alkalmazott eszközök, valamint a kommunikáció nyelve.

„Felmérésekből tapasztalható, hogy a lakosság széles rétegei nem kívánnak aktívan részt venni felkészülési feladatokban. Az ok nem az elutasító magatartásban, hanem az emberi agytevékenységben keresendő. Nevezetesen: az emberi agy a kisvalószínűségű, időben távolinak tűnő, különösen negatív kihatású eseményeket szinte automatikusan „kilöki” tudati bázisából, kb. 15-30 napon belül. Az emberek többsége fel sem ismeri saját kockázati érintettségét, vagy a védelmet – a jogszabályi kötelezettségek ellenére is – egy-egy rendvédelmi és/vagy közigazgatási szervezet kizárólagos feladatának tartja. Pedig szinte bármely felkészítés igényelné az érintettek személyes közreműködési készségét is.”⁴ E probléma tükrében célszerű kutatni, miként fejleszthető a lakosság felkészítése, milyen módszerek segíthetik az ebben részt vevő szervezeteket abban, hogy intenzívebbé, hatékonyabbá váljon a felkészítési tevékenység.

³ A katasztrófavédelemlről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100128.tv> (A letöltés dátuma: 2018. 04. 27.)

⁴ Potóczki György: *Vannak-e továbbfejlesztési lehetőségek a katasztrófákat megelőző időszak lakosságfelkészítési tevékenységében. Hadmérnök*, 6. (2011), 2. 324–338. Elérhető: http://hadmernok.hu/2011_2_potoczki.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 04. 27.)

2. A lakosságfelkészítés jelentősége

„A katasztrófavédelem alapvető rendeltetése a magyar lakosság élet- és vagyonbiztonságának megóvása, a nemzetgazdaság védelme, a magyar ipar biztonságának és a kritikus infrastruktúra-elemek biztonságos működésének garانتálása. Feladatai időrendi ciklikusságban: a megelőzés, a mentés és kárelhárítás, a helyreállítás-újjaépítés. A tevékenységi fázisai az alaprendeltetésének megvalósítása érdekében: a veszélyeztető, fenyegető tényezők azonosítása, kockázatelemzés – értékelés, információ szolgáltatása, tájékoztatás, felkészítés, értesítés, riasztás, hatósági döntés kialakítása, beavatkozás, a rehabilitáció, arányosság biztosítása a veszélyeztetés és az intézkedések között.”⁵

A megelőzés során a lakosság felkészítésére, a beavatkozás és az újjaépítés során pedig a tájékoztatásra szükséges hangsúlyt fektetni – utóbbi a megelőzés időszakában sem hanyagolható el. Míg a beavatkozásokról, illetve a helyreállításról szóló tájékoztatás sok esetben gyors, pontos, rövid és tömör, addig a megelőzést célzó felkészítés esetén célszerű több időt szentelni a tudás, a kapcsolódó információk átadására.

A lakosságfelkészítés a megelőzést hivatott támogatni, továbbá azt, hogy egy esetleges katasztrófa bekövetkezése esetén az állampolgárok a szükséges alapvető ismeretek birtokában legyenek. Mindenkor, így az árvízi felkészülés tekintetében is a prevenció célja, hogy maximális mértékben megakadályozhatóvá váljanak a bekövetkezett esemény okozta károk, vagy minimalizálni lehessen a veszteségeket. A lakosság az árvíz kialakulását önmaga feltételezhetően nem tudja megakadályozni, azonban jelentős szerepe lehet a károk minimalizálásában vagy keletkezésük megakadályozásában.

A lakosságfelkészítés egyik célja tehát egy esetlegesen bekövetkező, jövőbeli eseményre felkészíteni az érintetteket. Fontos arra törekedni, hogy olyan veszélyekre, illetve azok kezelésére készítsük fel az érintetteket, amelyek a környezetükben valószínűsíthetően bekövetkezhetnek. A célcsoportelemzés egyik pontja tehát megvizsgálni a lokális szempontokat. A lakoságnak joga van megismerni, hogy milyen veszélyeztető hatások találhatóak a környezetében. Cél az állampolgárokat felkészíteni a negatív hatások ellen.

A lokális szempontokon túl célszerű életkor szerint is csoportosítani azt a kört, amelyhez az üzeneteinket kívánjuk eljuttatni. Az életkor szerinti csoportosítás lehetővé teszi számunkra azt, hogy kiválaszthassuk azokat az eszközöket és módszereket, amelyekkel az információk átadását támogatjuk. Míg az idősebb generáció esetében a szórólapok, a brosúrák, a nyomtatott kiadványok, valamint a helyi televíziós és rádiócsatornák műsorai, addig a fiatalabb generáció esetében az oktatóvideók, az interneten fellelhető információk, az okostelefonokra letölthető alkalmazások egészíthetik ki a gyakorlati felkészítést. A gyermekek esetében célszerű elsőként a figyelmüket felkelteni a téma iránt, majd az alapvető, elemi tudnivalókat átadni, kialakítani bennük egy olyan hozzáállást, amely felnőtt korukban is segítheti a megelőzést, a tudatos és felelősségteljes attitűdöt.

⁵ Muhoray Árpád: *Katasztrófavédelem I. Egyetemi jegyzet*. Budapest, Nemzeti Közszozlálati Egyetem Katasztrófavédelmi Intézet, 2016. 8.

Az életkor szerinti csoportosításon túl fontos a védekezés során betöltött szerep szerint is polarizálni a lakosságot – a polgármesterek részére más típusú felkészítést célszerű tartani, mint az adott településen élő magánembereknek.

A tanulmány szerzőinek meglátása alapján minden csoport esetében érdemes a gyakorlatorientált felkészítésre helyezni a hangsúlyt, hiszen az ily módon megismertek, az adott helyzetben szükséges tevékenységek jobban rögzülnek és könnyebben előhívhatók, mint ha kizárólag elméleti ismeretátadás történt volna.

3. A lakosság árvízi felkészítése

„Nem vitatható az árvízvédelem jelentősége hazánkban, hiszen 21 200 km² nagyságú ártér fekszik a folyók árvízszintje alatt. Ezen a nagyságú területen található 1,8 millió hektár termőföld, a vasutak 32%-a, az utak 15%-a és több mint 2000 üzem. Magyarország a Kárpát-medencében, annak legmélyebb fekvésű részén helyezkedik el. A mértékadó árvizek szintje alatt fekszik az ország területének csaknem egynegyede, ahol közel 700 településen 2,5 millió ember él.”⁶

A fenti adatok alapján elmondható, hogy hazánkban célszerű meghatározó hangsúlyt fektetni a lakosság árvízi felkészítésére, hiszen Magyarország területének jelentős része árvíz által veszélyeztetett. Az árvízi felkészítés szerepét erősíti továbbá az a tény, hogy míg többek között egy veszélyes ipari üzem zavaránál nem lehetséges az állampolgárok beavatkozásban történő részvétele, addig az árvízi védekezésnél jelentős támogatást nyújthatnak a hivatalos beavatkozó erők részére.

3.1. A felnőtt és az idősebb generáció árvízi felkészítése

Egy adott, árvíz által veszélyeztetett településen nem indulhatunk ki abból, hogy az ott lakók közül már valamennyien ismerik az árvíz veszélyeit, amelyekre fel kell készülni. Így a képzésnek bizonyos időközönként ismétlődőnek kell lennie, ezáltal az új lakók is megismerik a veszélyeztető hatást, fel tudnak rá, valamint a károk elhárítására, illetve minimalizálására készülni, míg a felkészítés a többi állampolgár részére ismétlésként fogantatosítható.

„Nagy figyelmet kell fordítani a lakosságfelkészítésre, az állampolgárokat naprakész információkkal kell ellátni az őket körülvevő veszélyekről, esetleges katasztrófákról. A katasztrófavédelemnek a lakosság felkészítése során olyan komplex ismeretanyag átadására kell törekednie, amellyel az állampolgár képes saját és hozzátartozói önmentési képességeinek színvonalát, valamint túlélési esélyeit növelni.”⁷

Az idősebb generáció felkészítése során célszerű brosrúkkal, nyomtatott tájékoztató anyagokkal támogatni a foglalkozást, hiszen a résztvevők ezeket a kiadványokat haza tudják vinni magukkal, azokat többször is elolvashatják, az abban szereplő

⁶ Morvai Cintia – Muhoray Árpád: A 2013-as dunai árvíz egy esettanulmánya a Budapest III. kerületi operatív bázis vonatkozásában. *Bolyai Szemle*, 3. (2015), 124–136.

⁷ Nagy Zsolt: *A lakosságfelkészítés aktuális kérdései*. Elérhető: www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/552-a-lakossagfelkeszites-aktualis-kerdesei.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 12. 15.)

információk ezáltal gyorsabban és nagyobb intenzitással rögzülhetnek. Javasolt továbbá naptár készítése, amelyben a képek mellett röviden, tömören kiemelhetjük a katasztrófavédelmi felkészítés adott üzenetét. A felnőtt generáció árvízi lakosságfelkészítése során lényeges hangsúlyt kell fektetni a résztvevők gyakorlati felkészítésére, amelynek során elsajátíthatják többek között azt, hogy hogyan kell homokzsákokkal védekezni, nyúlógátat vagy buzgár elleni ellennyomó-medencét építeni, hogy miként lehet egy esetleges gátszakadást megakadályozni, vagy éppen azt, hogy milyen módon működtethetők a védekezés során használt eszközök, felszerelések. Hasznos segítséget nyújthatnak ebben a civil szervezetek is, de napjaink új módszerei, mint például a korszerű informatikai eszközök bevonása a felkészítésbe, szintén növelhetik a lakosságfelkészítés hatékonyságát. Egyre több applikáció segíti a felkészítőmunkát.⁸ Fontos, hogy a felkészítésen részt vevők megismerjék a közvetlen környezetük veszélyeit, így az árvíz általi veszélyeztetettségét is. Szintén célszerű, ha a felkészítésen részt vevőkkel megismertetjük a védekezésben részt vevő szervezet, szervezeteket és azok feladatait.

1. ábra: Árvízvédelmi felkészítés Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, Vásárosnaményban 2017 márciusában
Forrás: Tóth Sándor c. tűzoltó alezredes

⁸ Balog Fatime – Hornyacsek Júlia: A mobil kommunikációs eszközök megjelenése a lakosságfelkészítés feladatrendszerében. *Műszaki Katonai Közlöny*, 26. (2016), 2. 267–281.

Kiemelt jelentőséggel bír a rendszeres, szervezett körülmények között megtartott gyakorlatok megrendezése, amelynek a védekezési feladatok gyakorlásán túl az esetleges kitelepítés folyamatát is gyakorolni engedi – elsősorban védelmi vezetői szinten, de a lakosság körében is. A különböző védelemi szervezetek rendszeresen végeznek felkészítést az adott területen, azonban fontos lenne ezek tartalmi összehangolása.

3.2. A gyermekek és a fiatalabb generáció árvízi felkészítése

Fontos, hogy minden korosztályhoz a saját nyelvén szóljunk: a kisgyermeknek nem azt kell megtanítani, hogyan kell homokzsákokat pakolni, védműveket ellenőrizni vagy gátak állapotát felmérni. Részükre a legfontosabb annak az ismeretnek az átadása, hogy ismerjék meg ezt a veszélyt is, kialakuljon bennük a felelősségteljes attitűd.

„A kommunikációs trendek követésével egy újabb lehetőség került előtérbe a 21. század technikai, technológiai fejlődésének köszönhetően, amelyet a védelmi szféra is alkalmasnak talált a különböző feladatainak megoldására, kiegészítésére. Ezek a mobilkommunikációs eszközök.”⁹

A szerzők véleménye szerint a gyermekek katasztrófavédelmi felkészítésének megújítása elengedhetetlen. „A reform kialakításához nem csak a hazai gyakorlat elemzéséből kell kiindulni, hanem célszerű a külföldi tapasztalatokat megismerni, vizsgálni azok adaptációs lehetőségeit, mert ezzel jelentős energia és nem utolsósorban pénz takarítható meg. A külföldi és hazai tanulmányutak tapasztalatait, valamint a lakosságfelkészítő szakemberekkel, pedagógusokkal készített interjúkat, az adaptációs lehetőségeket elemezve találtunk adaptálható pontokat [...]”¹⁰ A lengyelországi rakoniewice-i tűzoltómúzeumban a hagyományos funkció mellett teret kapott egy felkészítő-oktató terem is. A helyiségben egy rövid kisfilm mutatja be azt, hogy milyen gyorsan alakulhat ki egy pusztító erdőtüz. A teremben megtekinthetők olyan díszletek is, amelyek egy kiegészített szobát és konyhát, valamint egy közlekedési baleset részletét mutatják. Célszerű lenne Magyarországon is hasonló terem, illetve termék létrehozása, működtetése. Az intézményben hazánkban is le lehetne vetíteni egy árvízi felkészítő rövidfilmet, illetve kipróbálható lehetne a homokzsákok megtöltése, pakolása. Az ily módon kialakított termék tehát nem kizárólag a gyermekek felkészítésére lehetnek kiválóak, azonban a tudnivalók a látványos elemeknek köszönhetően könnyen rögzülnének esetükben is.

Szintén Lengyelországban hoztak létre egy tűzoltólaktanyában kialakított oktatótermet is. A helyiségbe érkező gyermekek megismerhetik a menekülési utat jelző táblákat, a tűzjelzés szabályait, eszközeit, vagy például azt is, hogy mi a teendő, mi a helyes magatartás, ha tűz ütött ki az otthonukban. Hazai megvalósítás esetén e termekben a lengyel mintára kifejezetten a gyermekek részére lenne célszerű oktatást, felkészítést tartani. A rendszer magyarországi kiépítésének, illetve hatékony működtetésének feltételeként szükséges szem előtt tartani többek között az iskolák előzetes tájékoztatását, valamint a pedagógusok szakmai felkészítését.

⁹ Balog–Hornyacsek i. m. (8. lj.) 268.

¹⁰ Zellei Gábor – Hornyacsek Júlia: *Lakosságtájékoztatás, felkészítés és kríziskommunikáció a globális klímaváltozás okozta veszélyhelyzetekben*. Elérhető: www.drhornyacsek.hu/sajat%20publikaciok/tan173.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 15.)

2. ábra: Oktató-, felkészítőterem a lengyelországi Toruń városban 2017 augusztusában

Forrás: Barta Ágnes, szerző

4. Nemzetközi kitekintés

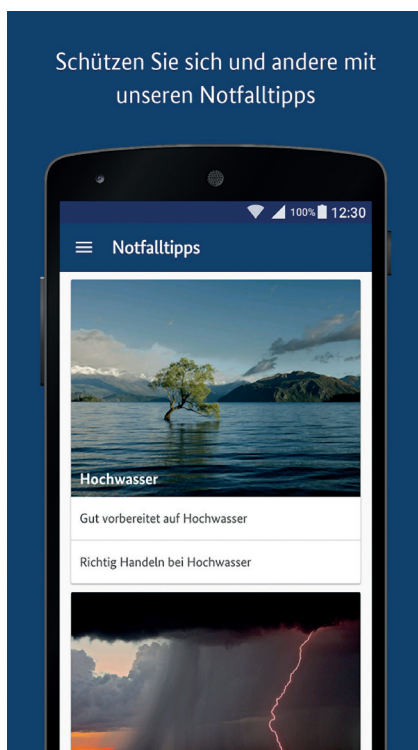
A reform részét képezheti a modern informatikai eszközök és alkalmazások használata is. Napjainkban a legtöbb fiatal számára természetessé vált a mobil technikai eszközök (táblagépek, mobiltelefonok) használata, a különböző applikációk, összességében az internet világa – így megállapítható, hogy ezen modern műszaki eszközök bevonása az oktatásba, a lakosság felkészítésébe időszerűvé és szükségszerűvé vált. A fiatalabb generáció számára célszerű lenne egy olyan internetes játék fejlesztése, amellyel játékos módon tanulnák meg, hogy mi a teendő például egy esetleges árvíz érkezése, illetve levonulása és a helyreállítás során.

Külföldön már több országban is létezik olyan mobilalkalmazás, amely a felkészítést hivatott szolgálni, célszerű lenne hazánkban is egy ilyen applikáció fejlesztése.

A németországi NINA – *Die Warn-App des BBK*, vagyis a Szövetségi Lakosság- és Katasztrófavédelmi Hivatal – figyelmeztető applikációjának felhasználói a letöltést követően többek között időjárési és árvízi információkat kapnak, továbbá általános

veszélyhelyzeti tippeket, amelyekkel másokat és saját magukat védeni tudják a veszélyektől. A németországi alkalmazást 2019 decemberéig több mint egymillióan töltötték le.¹¹ Az applikáció az árvizekkel kapcsolatban olyan pontokat tartalmaz, amelyek leírják, hogyan cselekedjünk helyesen árvíz során, illetve hogyan tudunk azokra jól felkészülni.

A NINA-n, vagyis a Veszélyhelyzeti információs és hírapplikáción¹² a lakosság védelmét szolgáló fontos figyelmeztetések olvashatóak. A NINA technikai kiindulópontja a szövetségi moduláris figyelmeztető rendszer (MoWaS), amelyet a Szövetségi Lakosság- és Katasztrófavédelmi Hivatal működtet a polgári védelmi figyelmeztetések érdekében. A díjmentesen letölthető alkalmazás iOS operációs rendszerű eszközökön 10.0-ás verziótól, Androidon pedig 4.2-es verziótól működik.¹³

3. ábra: A NINA – Die Warn-App des BBK alkalmazás ismertetője a Google Play Áruházban
Forrás: <https://play.google.com/store/apps/details?id=de.materna.bbk.mobile.app>

A BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság által működtetett VÉSZ – Veszélyhelyzeti Értesítési Szolgáltatás – alkalmazás főként a hazánk területén zajló adott pillanatban aktuális tűzoltói beavatkozásokról ad tájékoztatást, továbbá meteorológiai

¹¹ Az adat a Google Play Áruházban található a NINA – Die Warn-App des BBK – alkalmazás információi között.

¹² Notfall-Informations- und Nachrichten-App.

¹³ Warn-App NINA. A németországi Szövetségi Lakosság- és Katasztrófavédelmi Hivatal. Elérhető: www.bbk.bund.de/DE/NINA/Warn-App_NINA.html (A letöltés dátuma: 2019. 12. 11.)

riasztásokat és az Útinform által kommunikált közlekedési híreket közöl, valamint adott esetben a Tereorelhárítási Központ információit osztja meg.

Az Országos Vízjelző Szolgálat Hydroinfo elnevezésű alkalmazása a Tisza, a Dráva és a Duna folyókra vonatkozó előrejelzéseket, továbbá az utóbb említett folyó vízgyűjtőjét érintő meteorológiai hírekről, valamint a részvízgyűjtőkön felhalmozódott hó mennyiségéről szóló információkat teszi közzé a felhasználók részére.¹⁴

A német Katwarn alkalmazás nem kizárólag az éppen aktuális veszélyekről ad tájékoztatást, de a szükséges magatartási szabályokat is ismerteti.¹⁵ Az applikáció ingyenesen letölthető iOS, Android és Windows operációs rendszerű készülékekre, ezt 2019 decemberéig több mint egy millió felhasználó tette meg.¹⁶

Mindezek tekintetében célszerű lenne egy olyan magyarországi alkalmazás fejlesztése, amely a lakosság felkészítését célozná, ismertetné azt, hogy hogyan akadályozhatók meg a veszélyhelyzetek, illetve mi az állampolgárok teendője, feladata azok bekövetkezése – például egy árvíz kialakulása – és a károk felszámolása során.

5. Következtetések

„A lakosságtájékoztatás, mint lakosságvédelmi feladat, napjainkban a katasztrófavédelmi feladatrendszerben kiemelt helyen szerepel, tekintettel arra, hogy XXI. század kihívásai elsősorban természeti és/vagy ipari katasztrófákhoz kapcsolhatóak.”¹⁷

A katasztrófák megelőzése kiemelt jelentőségű, ennek részét kell, hogy képezze a lakosság felkészítése is. A lakosságfelkészítési munka megkezdését minden esetben meg kell, hogy előzze a célcsoport elemzése, kialakítása. Üzeneteink megfogalmazásakor és átadásakor mindig szem előtt kell tartani, hogy kiknek tartunk felkészítést, hiszen másként kell szólnunk a fiatalabb és másként az idősebb generáció tagjaihoz. Üzenetünk befogadójától függ az is, hogy milyen eszközöket alkalmazunk a felkészítés során: a fiatalabb generációhoz, a gyermekekhez könnyebben eljutnak az árvízzel kapcsolatos felkészítési információk például egy mobiltelefonokra készített applikáción vagy egy színes kisfilmen, foglalkoztató füzeteken keresztül, míg az idősebb generáció előbb olvas el és visz haza a felkészítésről egy nyomtatott információs kiadványt, illetve hallgatja meg a rádióban, nézi meg a televíziós adásokban a szükséges tudnivalókat.

A tanulmány szerzői javaslatként fogalmazták meg egy olyan fejlesztés megvalósítását, amelynek során tematikus oktatótermeket alakítanának ki hazánkban is – e színes képekkel illusztrált helyiségekben játékos formában nyílna lehetőség az óvodás és iskolás korú gyermekek árvízi felkészítésére. Célszerű lenne egy modern tájékoztató-oktató kisfilm készítése is a témában, továbbá a téma aktívabb jelenlétét

¹⁴ *Hydroinfo Applikáció*. Elérhető: www.ovf.hu/hu/korabbi-erdekessegek-1/letoltheto-a-hydroinfo-applikacio (A letöltés dátuma: 2018. 04. 27.)

¹⁵ Harald Karutz – Wolfram Geier – Thomas Mitschke (Hrsg.): *Bevölkerungsschutz. Notfallvorsorge und Krisenmanagement. In Theorie und Praxis*. Berlin – Heidelberg, Springer Verlag, 2017.

¹⁶ Az adat a Google Play Áruházban található a Katwarn alkalmazás információi között.

¹⁷ Mógor Judit – Bonnyai Tünde: *A katasztrófavédelem lakosságtájékoztatói módszerei és eszközei*. Elérhető: www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/730-a-katasztrofavedelem-lakossagtajekoztatasi-modszerei-es-eszkoei.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 02. 03.)

biztosítani az internet világában. Szintén javaslatként jelenik meg e cikkben egy olyan applikáció fejlesztése is, amely a lakosság felkészítését is szolgálja.

Az árvíz elleni védekezés a szervezési és tervezési feladatok mellett gyakorlati feladatok ismeretére is készíti az érintetteket. A szerzők véleménye szerint a pontos és a valós helyzetben jól alkalmazható ismeretek elsajátítását az elméleti tudnivalók átadásán túl a gyakorlatorientált képzés jelentős mértékben erősítheti – legyen szó bármelyik korcsoportról.

Magyarországon jelenleg számos módon és alkalommal tartanak árvízi felkészítést az abban érintett szervezetek. A fentiek alapján azonban összességében megállapítható, hogy a lakosság katasztrófavédelmi, így árvízi felkészítése a modern kor által kínált eszközök és lehetőségek általi megújításra vár hazánkban.

Felhasznált irodalom

- Balog Fatime – Hornyacsek Júlia: A mobil kommunikációs eszközök megjelenése a lakosságfelkészítés feladatrendszerében. *Műszaki Katonai Közlöny*, 26. (2016), 2. 267–281.
- Karutz, Harald – Wolfram Geie – Thomas Mitschke (Hrsg.): Bevölkerungsschutz. Notfallvorsorge und Krisenmanagement. In *Theorie und Praxis*. Berlin – Heidelberg, Springer Verlag, 2017.
- Morvai Cintia – Muhoray Árpád: A 2013-as dunai árvíz egy esettanulmánya a Budapest III. kerületi operatív bázis vonatkozásában. *Bolyai Szemle*, 3. (2015), 124–136.
- Muhoray Árpád: *Katasztrófavédelem I.* Egyetemi jegyzet. Budapest, Nemzeti Közszerkesztési Intézet, 2016.
- Potóczki György: Vannak-e továbbfejlesztési lehetőségek a katasztrófákat megelőző időszak lakosságfelkészítési tevékenységében. *Hadmérnök*, 6. (2011), 2. 324–338. Elérhető: http://hadmernok.hu/2011_2_potoczki.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 04. 27.)

Internetes források

- <https://play.google.com/store/apps/details?id=de.materna.bbk.mobile.app>
Hydroinfo Applikáció. Elérhető: www.ovf.hu/hu/korabbi-erdekessegek-1/letoltheto-a-hydroinfo-applikacio_ (A letöltés dátuma: 2018. 04. 27.)
- Mógor Judit – Bonnyai Tünde: *A katasztrófavédelem lakosságtájékoztatási módszerei és eszközei*. Elérhető: www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/730-a-katasztrofa-vedelem-lakossagtajekoztatasi-modszerei-es-eszkozoi.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 02. 03.)
- Nagy Zsolt: *A lakosságfelkészítés aktuális kérdései*. Elérhető: www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/552-a-lakossagfelkeszites-aktualis-kerdesei.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 12. 15.)

Warn-App NINA. A németországi Szövetségi Lakosság- és Katasztrófavédelmi Hivatal
Elérhető: www.bbk.bund.de/DE/NINA/Warn-App_NINA.html (A letöltés dátuma: 2019. 12. 11.)

Zellei Gábor – Hornyacsek Júlia: *Lakosságtájékoztatás, felkészítés és kríziskommunikáció a globális klímaváltozás okozta veszélyhelyzetekben*. Elérhető: www.drhornyacsek.hu/sajat%20publikaciok/tan173.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 15.)

Jogi forrás

A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100128.tv> (A letöltés dátuma: 2018. 04. 27.)

Krizbai Diána Daniella¹

Az új média veszélyei – az elmagányosodás, illetve radikalizálódás biztonságpolitikai aspektusból

The Threats of the New Media – Loneliness and Radicalisation from a Security Policy Perspective

Absztrakt

Az új média platformjainak népszerűsége töretlen, a társadalmi kapcsolatok áttevődnek a virtuális térbe. Társadalomkutatók rámutatnak, hogy egyre nehezebb az erőszakos tartalmak megfékezése, és a túlzásba vitt internetezés összefüggésben állhat a szociális kapcsolatok romlásával, amely súlyosabban jelentkezhet az egyébként is érzékenyebbeknél. Jelen tanulmány azt célozza meg, hogy biztonságpolitikai szempontból világítson rá az új média, s azzal összefüggésben az elmagányosodás, a radikalizálódó magányos elkövetők veszélyére.

Kulcsszavak: média, szociális kapcsolatok, elmagányosodás, radikalizáció

Abstract

The popularity of the new media's platforms is durable, the social relations are transferred into the virtual space. Meanwhile the sociologists explain that it is getting more and more difficult to stop the violent contents, and that too much surfing on the internet is in connection with the decline of social relations, which is more serious in case of sensitive people. This study aims to highlight from a security policy perspective the new media, and in connection with that, the danger of loneliness and lone attackers.

Keywords: media, social relations, loneliness, radicalisation

¹ Magyar Távirati Iroda, újságíró – Hungarian News Agency, journalist, e-mail: dd.krizbai@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8153-2425>

1. Bevezetés

Elég csak körbenézni a közösségi terekben, szinte mindenki a telefonjába van merülve. A folyosókon már nem beszélgetnek az emberek, sőt már jellemzően nem is telefonálnak, hanem „megosztanak”, lájkolnak. A rendezvényeken, nyaralásokon, csoportos kirándulásokon is serényen fényképeznek azért, hogy a közösségi médiában megoszthassák „élményeiket”.

A közelmúltban maga Ferenc pápa is a következőkre figyelmeztetett

„[A]z internet lehetőséget kínál arra, hogy megkönnyítsük a másokkal való találkozást, de vezethet még mélyebb bezárkózáshoz is, és miként a pók hálója, csapdává válhat. Különösen a fiatalokat csábítja el az az illúzió, hogy a közösségi oldalak mindent képesek megadni kapcsolatuk tekintetében, amire szükségük van. Ez végül ahhoz a veszélyes jelenséghez vezet, hogy a fiatalok internetes remetékké válnak, akik teljes egészében elidegenednek a társadalomtól. Ez a drámai dinamika pedig a társadalom kapcsolati-szervezeti törésében nyilvánul meg, egy olyan törésben, amelyet nem hagyhatunk figyelmen kívül”.²

Mindeközben egyre több szakértő is felhívja a figyelmet, hogy a közösségi média kevésbé építi a közösséget, annál inkább rombolja a szociális kapcsolatokat. Jellemzően nagyobb figyelem irányul a telefonunkra, mint a körülöttünk lévőkre. Megvan a veszélye, hogy bár a neten többszáz ismerőse, követője van valakinek, közben mégis elmagányosodik, hiszen valódi kapcsolatai nincsenek. Ha pedig ez a folyamat radikalizálódással társul, megvan a veszélye, hogy a talajt veszti, szélsőségesekké váló egyének veszélyt jelentenek önmagukra, illetve másokra.

Malajziában például egy tinédzser lány öngyilkos lett, miután az Instagramon szavazásra bocsátotta, megölje-e magát, vagy inkább éljen. Miután a többség az öngyilkosságra szavazott, megölte magát.³

De sok olyan esetet is hallottunk már, hogy számítógépeken, interneten „élő” emberek magányukban mások ellen fordultak, követtek el akár tömegmészárlásokat; legutóbb közvetítette is a merénylő. Biztonságpolitikai szempontból nem másodlagos, hogy közülük is sokan voltak, vannak viszont, akik digitális nyomokat hagytak maguk után. Például internetes naplójuk bejegyzései alapján, ha a konkrét tette nem is, de következtetni lehetett arra, hogy valami baj van. Magyarországon például ennek – valamint az ámokfutást tervező fiú ismerősei jelzésének – köszönhetően sikerült megakadályozni tetteben az egyetemista S. Ábelt, aki több ember lelövését tervezte.

Mint arra *A magányos merénylők radikalizálódása* címmel írt tanulmányában Farkas Johanna is felhívta a figyelmet, „a sérülékeny, a szélsőséges ideológiákra nyitott, pszichésen instabil fiatalok bármelyike tekinthető kockázatos személynek”.⁴

Felhívta a figyelmet továbbá arra is, hogy „[A] szociális izoláció és az esetleges mentális zavarok oda vezethetnek, hogy az egyén képtelen egy csoporthoz csatlakozni;

² Ferenc pápa üzenete a Tömegtájékoztatási eszközök 53. világnapjára. Vatikán, 2019. 01. 24. Elérhető: <https://katolikus.hu/cikk/ferenc-papa-uzenete-a-tomegtajekoztatasi-eszkozok-53-vilagnapjara> (A letöltés dátuma: 2020. 10. 29.)

³ Jamie Fullerton: Teenage girl kills herself, after Instagram poll in Malaysia. *The Guardian*, 2019. 05. 15. Elérhető: www.theguardian.com/world/2019/may/15/teenage-girl-kills-herself-after-instagram-poll-in-malaysia (A letöltés dátuma: 2020. 10. 29.)

⁴ Farkas Johanna: A magányos merénylők radikalizálódása. *Acta Humana*, 4. (2016), 5. 17–31. 30.

vagy a csoport utasítja el, mert számukra biztonsági kockázatot jelent. De az is előfordulhat, hogy az illető ideológiája túl radikális, esetleg a csoport szellemiségétől jelentősen eltér. Az is megtörténhet, hogy csatlakozik egy csoporthoz, és később dönt az önálló útról; akár stratégiai megfontolás is lehet az egyéni út, hiszen az egyén egyedül kevésbé tud lelepleződni, és ez számára fontosabb, mint a csoporthoz való tartozás élménye".⁵

Az Európai Bizottság is felhívta a figyelmet: „[A] modern kommunikációs technológiák eddig soha nem látott mértékben biztosítanak hozzáférést információkhoz. A radikális eszmék terjesztői ezt kihasználva soha nem tapasztalt hatékonysággal alkalmaznak online eszközöket gyűlöletkeltő üzeneteik terjesztésére. Emellett az internethasználók a szélsőséges tartalmakhoz a saját otthonukban is hozzáférhetnek. A radikális eszmék terjesztői könnyen kommunikálhatnak a radikalizálódás kockázatának kitett személyekkel”.⁶

Jelen tanulmánnyal arra kívánok rávilágítani, hogy a biztonságpolitikai szektornak is figyelmet kell fordítania a fejlett technológiai eszközök miatt elmagányosodó emberekre. Azzal együtt, hogy figyelni kell az új média esetlegesen veszélyes, radikális, szélsőséges csatornáira, toborzó tevékenységére, szorosabb együttműködést kell kiépíteni a mentálhigiénés szakemberekkel, hogy sikerüljön még csírájában elfojtani a magányosodók radikalizálódását.

2. Miért is kell vizsgálni a médiát mint veszélyforrást, különösen a fiatalok körében?

Az Európai Bizottság egy közleményben hívta fel a figyelmet:

„[A]z emberek serdülőkor és a korai felnőttkor között a legfogékonyabbak, és az ebben az életszakaszban kialakult értékeket és attitűdöket életük nagy részén magukénak tudják. Ezért nem meglepő, hogy a radikális propaganda által leginkább veszélyeztetettek a serdülők és a fiatal felnőttek. Régebben a szülők, tanárok és közösségi vezetők hatékonyabban tudták ellenőrizni a szélsőséges tartalmakhoz való hozzáférést. Az új technológiák és a szélsőséges tartalmak elterjedése miatt azonban ma már más a helyzet”.⁷

Mint kiemelték: „[A] fiatalok gyakran egyedül interneteznek, amikor nincs velük senki, aki kritikusan szemlélné a káros tartalmakat. Ez fokozza annak veszélyét, hogy az üzenetek célba érnek és erőszakra készítetik a fiatalokat. A fiatalok az interneten a káros tartalmak mellett pozitív, a szélsőséges propagandával szembeni üzeneteket is találhatnak. Lépéseket kell tenni a fiatalok ösztönzése érdekében, hogy a passzív magatartás helyett gondolkodjanak kritikusan, és a szélsőséges nézeteket fogadják fenntartással és ki tudják szűrni azokat”.⁸

⁵ Uo. 29.

⁶ A Bizottság közleménye az európai parlamentnek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának: a terrorista radikalizálódás és az erőszakos szélsőségek megelőzése: Az EU válaszáának megerősítése. Brüsszel, 2014. 01. 15.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

Az NMHH 2017-ben 7-16 éves gyermekekkel és szüleikkel végzett médiakutatásából kiderül, hogy már a 7-8 éveseknek is 30%-a, a 9-10 éveseknek pedig csaknem fele használ mobiltelefont. A 15-16 évesek 93%-ának saját telefonja van. Ráadásul a telefonozók 88%-a okostelefonnal rendelkezik, amellyel internetezni is lehet. A felmérésből az is kiderül, hogy a gyermekek kevesebb mint felénél van valamiféle szülői kontroll a tekintetben, hogyan, mire használják telefonjukat. Utóbbi azért is fontos, mert a fiatalok több mint 60%-a mobilját használja internetezésre.

A felmérésből kiderül az is, hogy míg a 7-8 éveseknek mindössze 3%-a, a 15-16 éveseknek már 85%-a rendelkezik saját profillal valamelyik közösségi oldalon. Köztük 99% a Facebookot használja, csaknem 80%-uk napi szinten. Véleményem szerint ez azért is fontos adat, mert egyértelmű, a magyarországi intézkedések, lépések fókuszában ezen közösségi oldalnak kell állnia. Elgondolkodtató adat, hogy a fiatalok mintegy kétharmada tesz fel magáról fényképet is. Riasztó viszont, hogy 6%-uk pontos lakcímét is megadta az oldalon.

A felmérésben rákérdeztek továbbá arra is, hogy a gyermekek az elmúlt egy évben láttak-e gyűlöletkeltésre alkalmas tartalmat, amely meghatározott csoportok ellen irányult (például származásuk, vallásuk alapján)? A válaszok alapján csaknem negyedük találkozott gyűlöletkeltő tartalommal az elmúlt egy évben.⁹

3. Mi az új média?

Korábban *A média felelőssége a terrorizmustól való félelemben* című írásomban már igyekeztem felhívni a figyelmet arra, hogy a média, s valamennyi, különösen a 21. századi, tömegkommunikációs eszközök, mint például az okostelefonok, közösségi oldalak, tartalommosztó portálok és internetes fórumok milyen nagy hatással képesek befolyásolni az embereket. Továbbá, hogy mindezen eszközök rossz kezekben – például bűnözők, terroristák eszközeiként – veszélyes fegyverek lehetnek az egyének és a társadalmak biztonsága szempontjából. Marshall McLuhan, aki sokat foglalkozott a média fejlődésével, úgy vélte, a kommunikáció elsődleges csatornája – legyen az szóbeli, írott vagy elektronikus – megváltoztatja annak módját, ahogyan észleljük a világot, és minden korban a domináns médium uralkodik az embereken. Az elektronikus média – vagyis a rádió, a televízió, internet – megjelenéseinek köszönhetően, McLuhan úgy vélte, egyfajta „globális falu” jött létre, amelyben bárkivel a világ szinte bármely pontján azonnal kapcsolata léphetünk, az azonnalosság korát éljük. A 20. században számos tömegkommunikációt kutató szakember feltételezte, hogy a nyomtatott és az elektronikus média jelentős mértékben befolyásolja az emberek véleményét, érzelmeit, sőt viselkedésüket is. „A tömegeket egy védtelen, viszonylag passzív birkanyájhoz hasonlították, amely könnyen áldozatul esik a manipulatív reklámhadjáratoknak, vagy

⁹ *Médiahasználat-, médiafogyasztás-, médiaértés-kutatás 7-16 éves gyermekekkel és szüleikkel.* A PSYMA Hungary Kft. kutatási jelentése a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság részére, 2017.

a jól kigondolt propagandának”¹⁰ A média „korlátlan befolyásolás modelljét” vélték igazoltnak az 1930-as években a Göbbels-féle náci propaganda meggyőző erejében is.¹¹

Bene Zoltánné Pusztai Virág *Médiaelmélet* című jegyzetében a következőképpen különböztette meg a hagyományos és az új média jellemzőit.

Napjainkban már „hagyományos” jelzővel illetik a következő médiumokat: „print” média, azaz nyomtatott média, „broadcast” média, azaz a rádió és tévéadások.

Mindkettő lineáris történet szerkezetben juttatta el a tartalmakat a felhasználókhöz, azaz elkezdnek mesélni, narrálni egy sztorit az elejétől, és abbahagyják a végén – mi pedig elolvassuk/megnézzük/meghallgatjuk. Nem jellemző rájuk az interaktivitás, a fogyasztó nem tud közvetlenül visszajelezni. Általuk egy szűk kör, az erre hivatottak (újságírók, műsorszerkesztők) közvetítenek információkat a tömeg felé, egy egyirányú folyamat során.

4. Az „új” média felületei

Az új média meghatározásának legegyszerűbb, közérthetőbb módja, ha tisztázzuk annak felületeit. Napjainkban az új média felületeihez sorolható: a közösségiinternet-média, a mobil eszközök, okos telefonok, táblagépek alkalmazásai, továbbá az interaktív televíziók, videomegosztó-csatornák.¹²

„Az új média tartalmazza az új tartalmak szabályozásmentes, irreguláris, valós idejű létrehozásának lehetőségét. Tágabb értelemben: »Az újmédia bármely digitális eszközön, interaktív felhasználói visszacsatoláson, illetve kreatív részvételen alapuló, bármikor a mindenkori igény szerinti tartalomhoz való hozzáférést biztosító jelenség.« – írják Schivinski és Dąbrowski lengyel kutatók. Még tágabban értelmezve egyesek a fogalomba beleértik az olyan elemeket, mint a konvergencia, a globalizáció, a kibertér, a digitális gazdaság, az interaktivitás és a hálózati biztonsággal kapcsolatos kérdések.”¹³

A tanulmány szerzője felhívta a figyelmet továbbá a következőkre:

„[S]okak mindennapi gondolkodását annyira uralják a közösségi hálók, hogy képtelenné válnak a valóság kínálta élmények élvezetére. Ahelyett, hogy egy-egy nyaralás, kirándulás, rendezvény stb. élményeit az adott pillanatban kiélveznék, egyfolytában fényképeznek és videóznak, arra készülve, hogy a képeket majd feltöltik a közösségi oldalra, megmutatva a világnak, hogy ők hol jártak, miben volt részük. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy az emberek a valóságban egyre kevésbé találják a helyüket, így egyre több időt töltenek a közösségi hálón. Ott azonban valójában nem másokkal foglalkoznak, hanem saját magukkal. A felhasználók jellemzően jóval több időt töltenek a saját profiljuk formálásával, mint a mások dolgainak megnézegetésével. Sokak szerint a közösségek ily módon nem a társas kapcsolatokat, inkább az égőt építik.”¹⁴

¹⁰ Em Griffin: *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Budapest, Harmat, 2003. 318.

¹¹ Krizbai Diána Daniella: *A média felelőssége a terrorizmustól való félelemben*. Budapest, Nemzeti Közszerzési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, 2013. 13–14.

¹² Bene Zoltánné Pusztai Virág: *Médiaelmélet*. „Mentor(h)ál 2.0 Program”. Elérhető: www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/MediaelméletV2/index.html (A letöltés dátuma: 2020. 08. 14.)

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

„A professzionális hírmédia szervezetei az ezredforduló környékén szembesültek azzal, hogy a digitális hálózati médiában valóban adott a lehetőség, amit néhány évvel korábban mértékadó kutatók vagy iparági vezetők (Neogroponte, 1995; Gates, 1995) már felvázoltak, nevezetesen azt, hogy a felhasználók a különböző digitális platformokon, szoftverek segítségével a maguk preferenciái és előzetes értékítéletei szerint *válogassanak* a bőségesen áramló hírek között. Ezzel mintegy saját digitális hírszerkezetet (Negroponte találó elemzésében: »The Daily Me«) szerkeszthetnek maguknak, és kisvártatva kiderült, sokan élnek is ezzel a lehetőséggel.

Az ilyen jellegű felhasználói hírválogatás nem kívánt társadalmi következményeire hívta fel a figyelmet Chaffe és Metzger (2001) az ezredfordulón, rámutatva, hogy így a felhasználók bezárhatják magukat az önmagát megerősítő média gubójába (*cocoon of self-reinforcing media*), amelyben csak a világhálón talált hasonló gondolkodású társaikkal kommunikálnak”.¹⁵

(Láthatjuk, így működik az a mesterséges intelligencia, amely ellát bennünket a fogyasztói érdeklődésünknek megfelelő hírekkel.)

Tari Annamária, a *Z generáció* könyv szerzője, ismert pszichoterapeuta egy fiataloknak szóló oldalon rámutatott, hogy bár vannak előnyei a közösségi oldalaknak, mint például a közösségi élmény, vagy az informálódás, több veszélye is van. Példaként említette a függőség veszélyét. „Az online létezés olyan erőteljes lehet egyeseknél, hogy egy 24 órás offline – közösségioldal-mentes – állapot előhívhatja a megvonási tüneteket. Ezek hasonlóak az alkohol vagy drog esetében tapasztaltakhoz: idegesség, szorongás, esetleg ingerlékenység.”

Felhívta a figyelmet továbbá, a személyiségtorzulásra is. Mint kifejtette: „[F]ontos jellemzője az online felületnek az »én megmutatása«. Ez azonban egy olyan idealizált kép, amelyben a saját tulajdonságok, értékek olykor felülíródnak, mert mindenki az előnyös oldalát szeretné megmutatni a neten. Aki sokat van fent a közösségi oldalon, és mindenre figyel, olyan érzése lehet, hogy mindenki szép, okos és nagyon boldog, valamint mindig elfoglalt, sok ismerőse van. Ezek azonban nem minden esetben tükrözik a valóságot, és előfordulhat, hogy személyiségtorzulás alakul ki a felhasználónál. A zárkózottabbak még inkább bezárnak, mert ők nem tudnak olyan képeket kitenni, mint a többiek, mert nem tudnak posztolni világraszóló dolgokat, nem tudják kitenni, hol vannak éppen, azaz kilógnak a sorból, lemaradnak”.

Külön kitért arra, hogy a közösségi oldalak milyen hatással vannak a közösségi kapcsolatokra. Azt írta: „a közösségi oldalaknak köszönhetően új barátságok születhetnek, de akár a meglévők is tönkremehetnek”. Kiemelte továbbá, hogy „az információs kor abból a szempontból elég veszélyes, hogy a kamaszok a közösségi médiában a narcisztikus, önimádó vonások túltreprezentáltságát látják és fogadják el természetesnek. Ennek az a következménye, hogy a természetes – korosztályos – agresszió mértéke megnőhet, egymással is keményebbek lehetnek a kamaszok”.¹⁶

Az internet és a radikalizálódás közötti kapcsolatra a dark webet kutató Jamie Bartlett is rámutatott. Mint írta: „[A] radikalizálódás nem úgy néz ki, hogy az emberek

¹⁵ Gálik Mihály: A média átalakulása – A tömegmédiától a digitális hálózati médiáig. *Vezetéstudomány*, 49. (2018), 12. 58–66. 61.

¹⁶ *Közösségi oldalak: ami előny, az hátrány is lehet!* 2014. Elérhető: www.kamaszpanasz.hu/hirek/lelek/5441/kozosségi_ol-dalak (A letöltés dátuma: 2020. 08. 14.)

ülnek a nappaliban, és propagandavideókat néznek. Sokkal inkább úgy, hogy az internet különböző sarkaiban csoportokba verődnek, ahol a hasonló gondolkodású emberekkel kerülnek egy közösségbe. Ezek az emberek egymással osztják meg azokat a tartalmakat, amelyekkel mindannyian egyetértenek, így egymás üzeneteit visszhangozzák, és fokozatosan bezáródnak egy szűrőbuborékba, amely torzítja a világról kialakított képüket. Bartlett szerint ez az online radikalizálódás igazi trükkje: a buborékba zárt emberek egyre inkább felhergelik egymást, egyre frusztráltabbá és agresszívabbá válnak, így a vélemények egyre inkább polarizálódnak”¹⁷

5. A magányos merénylők veszélyéről

Nyilvánvalóan nem lesz minden, az interneten vagy egyéb módon elmagányosodott ember merénylő. Kiszűrni a veszélyes egyéneket, pláne időben, nem könnyű. Ezért kiemelten fontos, hogy minél pontosabban meghatározzák, definiálják azokat a jeleket, speciális jellemvonásokat, amelyek mentén felkutathatók az esetlegesen erőszakos emberek, merénylők.

Farkas Johanna már említett tanulmányában kiemelte: „[A] magányos merénylők tevékenységének felderítése hatalmas kihívás, hiszen rendkívül nehéz kézzelfogható bizonyítékot találni az előkészületekre, ami alapján valószínűsíteni lehetne, hogy ki, mikor, hol, hogyan és miért szándékozik támadást végrehajtani. További nehezítő tényező, hogy nincs egységes profil, ezáltal nincs lehetőség arra sem, hogy az elhárító szervek a célcsoporthoz illeszkedő felderítési metodikát dolgozzanak ki.

A következő faktorok segítségével azonban speciális jellemvonásokat lehet felállítani:

- mentális zavarok,
- munkavállalás,
- párkapcsolati problémák,
- izoláció, erőszakos kommunikáció,
- szociális beilleszkedési zavar,
- intelligencia.”¹⁸

A *mentális zavarok* kapcsán kiemelte például, hogy:

„Corner (2016) kimutatta, hogy a magányos merénylők körében az átlagpopulációhoz képest szignifikánsan több egyén (41–50%) volt érintett valamilyen pszichopatológiában. Hasonló számadatokra jutott Spaaij (2010) is, aki ötből három magányos merénylőt diagnosztizált személyiségzavarral. Felhívta a figyelmet továbbá, hogy a magányos merénylők pszichés tünetei sokszor a diszfunkciók ellenére sem manifesztálódnak. Ezért a közvetlen környezet számára nem minden esetben nyilvánvalóak a személyiségtorzulások, bár az egyik vezető tünet (a szociális izoláció) tipikusan megjelenik az anamnézisben”¹⁹

¹⁷ Bolcsó Dániel: *A radikálisoknak jobban fekszik az internet*. 2015. 12. 16. Elérhető: https://index.hu/tech/2015/12/16/jamie_bartlett_radikalizmus_online_biztonsag/ (A letöltés dátuma: 2020. 08. 14.)

¹⁸ Farkas i. m. (4. lj.) 23–24.

¹⁹ Uo. 24.

A munkavállalásról azt írja, „a Gill (2014) által vizsgált 119 magányos merénylőből 40% az elkövetés idején munkanélküli volt”.

A párkapcsolati problémáknál azt jegyezte meg, hogy „Grunewald (2013) a magányos merénylők 37%-ánál találta azt, hogy az elkövetés pillanatában egyedülállóak voltak”.

Az izoláció, erőszakos kommunikáció kapcsán arról írt, a „magányos merénylők általában szélsőséges ideológiákkal azonosulnak, az interperszonális kapcsolataikban gyakran izolálódnak”.

A szociális beilleszkedési zavart kifejtve felidézte, „Jasparro (2010) kutatásai alapján 14 amerikai magányos merénylőből 9 – a barátok és a családtagok leírása alapján – szociális beilleszkedési problémával küzdött. Ez szorosan kapcsolódik az izolációhoz is. A magányos merénylők általában azért egyedül hajtják végre a cselekményeket, mert gyenge szociális képességeik, készségeik egyszerűen nem teszik lehetővé a mélyebb emberi kapcsolatok kialakítását és ápolását”.

Az intelligenciáról azt írta: „Gill (2014) 119 magányos merénylő esetét vizsgálva azt tapasztalta, hogy a szocioökonómiai háttér is jól mutatja a potenciális merénylők behatárolásának problematikáját. A vizsgált személyek esetében 25% érettségivel, 54% pedig egyetemi végzettséggel rendelkezett, 8% pedig doktori címmel is.”²⁰ Mindez alapján arra jutottak, hogy minél intelligensebb az illető, annál inkább képes komplikált tervekkel konspirálni.

Az amerikai rendészeti szervek, beleértve az FBI-t és a nyomozóhatóságokat is, Alexander James Curtis, a felsőbbrendűséget hirdető magányos aktivista tevékenységéhez (1998) kötődően kezdték el alkalmazni a magányos merénylő („*Operation Lone Wolf*”) kifejezést.²¹

Egy doktori disszertáció tervezetében a magányos merénylőket a következőképpen definiálták a „személyek általában egyedül radikalizálódnak, valamilyen szélsőséges eszme vagy csoport hatására, majd tervelnek ki/hajtanak végre erőszakos bűncselekményeket. Felderítésük azért nehéz, mert általában nem tartanak fent kapcsolatot más szélsőséges személyekkel, illetve rejtett oldalakon teszik közzé gondolataikat, így nem kerülnek látókörbe” – írta a szerző, aki külön felhívta a figyelmet, „a magányos elkövetők esetében különösen célszerű az internetes tartalmak széles körű elemzése, mivel a szélsőséges gondolatok azonosítása révén felderíthetővé válhat egy tervezett merénylet”.²²

Kitért arra is, hogy „Hankiss Ágnes 2013-ban előadást tartott a terrorizmus elleni harcról, melyben elmondta, hogy a magányos farkas kifejezés az 1990-es évek végéről származik, amikor két, a fehér faj felsőbbrendűségét hirdető radikális személy, Tom Metzger és Alex Curtis meghirdették a »szabadúszó terrorizmust«, és arra biztatták a híveiket, hogy taktikai megfontolásból egyedül és elszigetelten kövessenek el merényleteket. Ezek a személyek általában politikai indíttatásból követnek el

²⁰ Uo.

²¹ *Operation Lone Wolf*. FBI. Elérhető: www.fbi.gov/sandiego/about-us/history/operation-lone-wolf (A letöltés dátuma: 2016. 07. 13.)

²² Szijártó Livia: *Alkalmazott pszichológiai módszerek a terrorizmus elleni harcban Szélsőséges csoportok és személyek internetes tevékenységének pszichológiai szempontú tartalomelemzése*. Doktori értekezés (Tervezet). Budapest, NKE, 2019. 59.

valamilyen erőszakos bűncselekményt, és tevékenységük nem feltétlenül kötődik egy adott szélsőséges szervezethez".²³

6. A magányos merénylők típusai

Egy nemzetközi elmélet szerint „megkülönböztethetünk káosz vezérelt és karrierista magányos elkövetőket. Az első típusba azok a merénylők tartoznak, akik olyan, egyedülálló támadást terveznek, ahol maximalizálni akarják mind a civil áldozatok számát, mind a sajtóérdeklődést. Közülük kerülnek ki az öngyilkos merénylők is. Ezzel szemben a karrierista terroristák rendszeres időközönként hajtanak végre kisebb határfokú merényleteket, hogy elérjék politikai céljaikat. Ezek a személyek magas önbecsüléssel rendelkeznek, hiszen úgy hiszik, hosszú távon képesek destruktív tevékenységet folytatni a hatóságok nyomozása mellett is.

A magányos elkövetési mód egyik közismert elmélete szerint a merénylőknek négy típusát lehet megkülönböztetni:

- »loner« – A fogalom magyar jelentése magányos ember. Ez a típus nem kötődik egy radikális szervezethez sem, azonban a merénylet megtervezésekor és kivitelezésekor szélsőséges ideológiával legitimálja a viselkedését. A »loner« általában passzív módon megfigyeli az általa szimpatikusnak vélt csoport internetes tevékenységét, propagandakiadványait, azonban kapcsolatba nem lép a tagokkal. Az ilyen típusnál nehéz megállapítani a valós elköteleződést a szélsőséges ideológia irányába, mivel gyakori, hogy a háttérben valamilyen pszichológiai vagy szociális probléma áll (például elszegényedés, magány), amely fedésére szolgál a radikalizálódás és a merénylet megtervezése is.
- »lone wolf« – A kifejezés magyar jelentése magányos farkas. Ez a típus egyedül hajt végre terrorcselekményeket, látható külső nyomás nélkül, azonban bizonyíthatóan kapcsolatot tart fent legalább egy radikális csoporttal. A »lone wolf« főként az interneten lép kontaktusba a terrorszervezetekkel vagy más magányos elkövetővel.
- »lone wolf pack« – A kifejezés a magányos farkasok laza szerveződésére utal. Az ebbe a típusba tartozó személyek kis létszámú csoportban működnek, felhasználják a nagyobb szervezetek szélsőséges nézeteit, de nem tagozódnak be közéjük.
- »loner attacker« – A szó magyarul magányos támadót jelent. A típusba azok a merénylők tartoznak, akik habár egyedül követnek el merényleteket, bizonyíthatóan élvezik egy nagyobb terrorszervezet fizikai és anyagi támogatását.²⁴

Az ezredfordulótól számítva megváltozott a radikális csoportok toborzásának metódikája: áttevéődött a személyes útról a világhálóra. Nagyon könnyen elérhetőek a szélsőségesek által működtetett felületek és csetszobák, a fórumok pedig elősegítik a személyek közötti interakciót és a szoros kapcsolattartást".²⁵

²³ Sziujártó i. m. (22. lj.) 59.

²⁴ Uo. 60–62.

²⁵ Farkas i. m. (4. lj.) 30.

A közelmúltból a magányos merénylő példajaként kiemelhető Anders Behring Breivik szélsőjobboldali norvég terrorista. Az általa 2011. július 22-én elkövetett tömegmészárlásnak 77 halottja volt, ebből heten Oslóban, 69-en Utøya szigetén, a Munkáspárt ifjúsági szervezetének nyári táborában vették életüket. Róla Bilkei Pál kriminálpszichológus egy internetes oldalnak azt mondta: „egy ember arca sok mindent elárul. Anders Behring Breivik arca egy rendezett ember benyomását kelti, aki tudatos, határozott személyiség”. Szerinte a kettős terrortámadás vádlottja nem pszichopata, hanem fanatikus. Mint kiemelte: „a fanatikus emberre jellemző, hogy magányos. Ha vannak is barátai, akkor sem osztja meg velük a tervét feltétlenül. Minden idejét leköti a feladat végrehajtása” – mondta Bilkei.²⁶

7. Fellépés a magányos elkövetők ellen

A már említett doktori disszertációban Szijártó Livia felhívta a figyelmet, hogy Nicolas Cruz mellett – aki 2018 februárjában egy floridai iskolában 17 diákot és tanárt végzett ki fegyveres támadás során – Breivik is közzétette az interneten destruktív gondolatait, ami felveti azt a kérdést, hogy az internetes tevékenység monitorozása és elemzése segíthetne megakadályozni egy ilyen tragédiát.²⁷

Az Európai Bizottság külön közleményt fogalmazott meg az Európai Parlamentnek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának: a terrorista radikalizálódás és az erőszakos szélsőségek megelőzése: Az EU válaszána megerősítése címmel. Ebben felhívták a figyelmet, hogy az „online radikalizálódás miatti növekvő aggodalom és a nyíltan szélsőséges csoportok fokozottan érezhető európai jelenléte következtében a radikalizálódás egyre több tagállam számára jelent veszélyt. Az unióban a szélsőséges erőszakot eredményező radikalizálódás kockázata nő, így a tagállamok előnyére válna, ha az e kihívásokra adott hatékony válaszok érdekében fokoznák erőfeszítéseiket”.²⁸ Kiemelték, hogy a „radikalizálódás nincs tekintettel a nemzeti határookra. Többek között a csevegőszobák, a közösségi média és az egyéb online eszközök használata is nemzetközi vetülettel bír. A tagállamok gyakran hasonló fenyegetésekkel néznek szembe, így az uniós szintű fellépés hatékony lehet”.²⁹

Mint írták: „a terrorista csoportok és a szélsőségesek a műszaki fejlődést kihasználva újszerű módon teremtenek kapcsolatot ellenséges érzületű fiatalokkal a közösségi oldalakat, az online videocsatornákat és a radikális csevegőszobákat igénybe véve. Propagandájukat szélesebb körben, gyorsabban és hatékonyabban terjesztik” – emelte ki a bizottság, amely arra is rámutatott, hogy „a hagyományos bűnüldözési módszerek nem elégségesek ahhoz, hogy lépést tartsunk a radikalizálódás változó tendenciáival, így a radikalizálódás megelőzése és a jelenséggel szembeni fellépés érdekében szélesebb

²⁶ Dezső András: *A norvég mészáros nem pszichopata, hanem fanatikus*. hvg.hu, 2011. 07. 25. Elérhető: https://hvg.hu/vilag/20110725_norveg_meszaros_lelke_breivik (A letöltés dátuma: 2020. 08. 14.)

²⁷ Szijártó i. m. (22. l.) 17.

²⁸ A Bizottság közleménye az európai parlamentnek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának: a terrorista radikalizálódás és az erőszakos szélsőségek megelőzése: Az EU válaszána megerősítése i. m. (6. l.)

²⁹ Uo.

körű megközelítésre van szükség. A radikalizálódás tendenciáira reagáló széles körű megközelítésnek a társadalom egészét mozgósítania kell”.³⁰

Az Európai Bizottság – mint írták – „[M]ár most is támogatja az erőszakos szélsőségek megelőzését, illetve az ezekkel szembeni fellépést célzó tagállami erőfeszítéseket. A Bizottság 2011-ben hozta létre a radikalizálódást figyelő uniós információs központot (RAN), amely több mint 700 európai szakértőt és gyakorlati szakembert számlál. A RAN tevékenységei között szerepel a szakértői tapasztalatok gyűjtése, illetve több – köztük a helyi szereplők felelősségvállalása – témakörben az eszmecsere megkönnyítése a különböző szinteket képviselő szakértők részvételével megrendezett nemzetközi konferenciák szervezése révén”.

„A RAN tapasztalatai rámutattak, hogy a nemzeti és helyi hatóságok előnyére válna, ha támogatnák a családokkal fenntartott intenzívebb kapcsolatokat, lehetővé téve hogy észleljék és fogadják fenntartással családtagjaik radikalizálódását, és lehetőség szerint megelőzzék azt. Nehéz körülmények között a tanácsadás, a segélyhívó szolgálatok és a helyi támogató hálózatok segítségével alapvető jelentőségű”.³¹

A Bizottság közleményében rámutatott arra is, hogy a szélsőséges propagandával szembeni fellépés túlmutat az illegális tartalmak tiltásán, illetve eltávolításán. „Pozitív és finoman hangolt üzenetek kellően széles körű terjesztésére van szükség, amely a veszélyeztetett internethasználók számára könnyen hozzáférhető alternatívát kínál a terrorista propagandával szemben”.

Az egész világra kiterjedő adatbázisok – a Global Terrorism Database és a RAND-MIPT Terrorism Knowledge Base – alapján az 1968 és 2010 között 15 országot érintő 198 terrorakcióból 88-at magányos merénylők hajtottak végre. Míg 1970-ben 30 támadás történt, addig a 2000-es években ez a szám elérte a 73-at, ami 143%-os növekedést jelent.³²

Mint az előzőekben bemutattam, az új média felületeinek biztonságpolitikai vizsgálata több szempontból is indokolt. Sokan lehetnek, akik az internet miatt magányosodnak el. Vannak köztük olyanok, akik az internetes tartalmak hatására válnak erőszakossá, veszélyessé. Ezért úgy vélem, a biztonságpolitikai szakembereknek is ismerniük kell, milyen agresszív, szélsőséges tartalmak léteznek ebben a térben. A szélsőséges portálokat, üzemeltetőiket, szerzőiket, követőiket folyamatosan ellenőrizni kell.

Kiemelten foglalkozni kell azzal, hogy – különös tekintettel a fiatalokra – a közönségre, a társadalomra bomlasztólag hathat az új média töretlen népszerűsége. Mint azt bemutattam, ez a jelenség komplex probléma, egyaránt érinti a biztonságpolitikai, bünyügyi szektort, pszichológusokat, szociológusokat, pedagógusokat, szülőket, gyermekeket egyaránt. Így a probléma elleni hatékony küzdelemhez az érintett szakterületek együttműködésével, komplex válaszokat kell megfogalmazni, oly módon, hogy az valamennyi említett szakterület, továbbá a fiatalok egészséges szocializációja szempontjából is hasznos legyen.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

³² Ramón Spaaij: The Enigma of Lone Wolf Terrorism: An Assessment. *Studies in Conflict and Terrorism*, 33 (2010), 9. 854–870.

Felhasznált irodalom

- Farkas Johanna: A magányos merénylők radikalizálódása. *Acta Humana*, 4. (2016), 5. 17–31. 30.
- Gálik Mihály: A média átalakulása – A tömegmédiától a digitális hálózati médiáig. *Vezetéstudomány*, 49. (2018), 12. 58–66. DOI: <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2018.12.07>
- Griffin, Em: *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Budapest, Harmat, 2003.
- Krizbai Diána Daniella: *A média felelőssége a terrorizmustól való félelemben*. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, 2013.
- Médiahasználat-, médiafogyasztás-, médiaértés-kutatás 7–16 éves gyermekekkel és szüleikkel*. A PSYMA Hungary Kft. kutatási jelentése a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság részére, 2017.
- Spaaij, Ramón: The Enigma of Lone Wolf Terrorism: An Assessment. *Studies in Conflict and Terrorism*, 33 (2010), 9. 854–870. 858. DOI: <https://doi.org/10.1080/1057610x.2010.501426>
- Szijártó Livia: *Alkalmazott pszichológiai módszerek a terrorizmus elleni harcban Szélsőséges csoportok és személyek internetes tevékenységének pszichológiai szempontú tartalomelemzése*. Doktori értekezés (Tervezet). Budapest, NKE, 2019. 59.

Internetes források

- Bene Zoltánné Pusztai Virág: *Médiaelmélet*. „Mentor(h)áló 2.0 Program”. Elérhető: www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/MediaelméletV2/index.html (A letöltés dátuma: 2020. 08. 14.)
- Bolcsó Dániel: *A radikálisoknak jobban fekszik az internet*. 2015. 12. 16. Elérhető: https://index.hu/tech/2015/12/16/jamie_bartlett_radikalizmus_online_biztonsag/ (A letöltés dátuma: 2020. 08. 14.)
- Dezső András: *A norvég mészáros nem pszichopata, hanem fanatikus*. hvg.hu, 2011. 07. 25. Elérhető: https://hvg.hu/vilag/20110725_norveg_meszaros_lele_breivik (A letöltés dátuma: 2020. 08. 14.)
- Ferenc pápa üzenete a Tömegtájékoztatási eszközök 53. világnapjára. Vatikán, 2019. 01. 24. Elérhető: <https://katolikus.hu/cikk/ferenc-papa-uzenete-a-tomeg-tajekoztatasi-eszkozok-53-vilagnapjara> (A letöltés dátuma: 2020. 08. 14.)
- Operation Lone Wolf*. FBI. Elérhető: www.fbi.gov/sandiego/about-us/history/operation-lone-wolf (A letöltés dátuma: 2016. 07. 13.)
- Fullerton, Jamie: Teenage girl kills herself, after Instagram poll' in Malaysia. *The Guardian*, 2019. 05. 15. Elérhető: www.theguardian.com/world/2019/may/15/teenage-girl-kills-herself-after-instagram-poll-in-malaysia (A letöltés dátuma: 2020. 08. 14.)
- Közösségi oldalak: ami előny, az hátrány is lehet!* 2014. Elérhető: www.kamaszpanasz.hu/hirek/lelek/5441/kozosségi_oldalak (A letöltés dátuma: 2020. 08. 14.)

Jogi forrás

A Bizottság közleménye az európai parlamentnek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának: a terrorista radikalizálódás és az erőszakos szélsőségek megelőzése: Az EU válaszána megerősítése. Brüsszel, 2014. 01. 15.

Szűcs Gáborné¹

Továbbtanulás – avagy irány a hadsereg?

Further Education – Promoting the Military?

Absztrakt

A munkaerőpiacon egyre nagyobb verseny folyik a munkavállalókért, így egyre korábbi időpontra tevődik át, hogy a későbbi lehetséges munkavállalókat megnyerjék maguknak a cégek, intézmények. Tanulmányomban igyekszem megvilágítani a katonai továbbtanulási és a képzőintézményekbe való bejutási lehetőségeket, illetve sok éves tanári munkám segítségével tanácsokat nyújtani abban, hogy milyen módon lehetne több fiatalot megnyerni a katonai pálya számára.

Kulcsszavak: pályaválasztás, továbbtanulás, katonai pálya, honvéd kadét, honvéd középiskola

Abstract

The increasing competition on the labour market results in companies and various institutions having to earn the loyalty of their prospective employees sooner and sooner in time. This paper deals with the enrollment possibilities to military schools and educational facilities. Relying on my multiple years of experience as teacher I intend to provide ideas how the military can offer more attractive career paths to youngsters.

Keywords: career choices, further education, military career, military cadet, military secondary school

Az általános iskola 7–8. évfolyamára járó gyerekeknek, az érettségi előtt álló fiataloknak és természetesen ezek szüleinek rémálma a pályaválasztás, hogy hova merre menjen a gyerek továbbtanulni. 13–14 éves korban általában a gyermekek még nem tudják pontosan, hogy mik szeretnének lenni felnőtt korukban. Nem ismerik a szakmák

¹ Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – University of Szeged, Doctoral School of Faculty of Law and Political Sciences, PhD student, e-mail: szucsne.aniko.h@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2008-3758>

előnyeit és hátrányait és nagyrészt a saját képességeik és tudásuk, teherbíró képességük mélységét és határait sem. A szóba jöhető továbbtanulási lehetőségekről sokszor kevés információval vagy éppen fals, félrevezető információval rendelkeznek. A középiskola vége felé már valamivel több elképzelése van a fiataloknak a továbbtanulással kapcsolatban, de az információk hozzáférhetősége, valódisága itt sem mindig egyértelmű. Sokszor „divatból”, a baráti kör hatására döntenek, és nem veszik figyelembe a piaci, gazdasági és egyéb hatásait a választásuknak.

A továbbtanulás, pályaválasztás másik oldala azok a cégek, intézmények, amelyek egyre nehezebben találhatnak megfelelően képzett, elhivatott munkavállalót, így egyre korábban igyekeznek megismertetni a gyerekekkel, fiatalokkal (leendő munkavállalókkal) a céget és az általa nyújtandó előnyöket, lehetőségeket. Minél inkább „szem előtt” van egy cég vagy intézmény, minél több pozitív információt, ingert tud eljuttatni a fiatalokhoz, annál inkább van remény arra, hogy a továbbtanuláskor olyan szakmát választanak, amely majd a cég számára is hasznosnak bizonyul (és természetesen így reménye is van arra, hogy munkahelyválasztáskor a fiatal majd a céget választja). A legnehezebb dolga azoknak a cégeknek, intézményeknek van, amelyek speciális képességgel, tudással rendelkezőket keresnek, vagy olyan tudással rendelkezőket, akiket sokan tudnak hasznosítani, így nagy verseny alakul ki értük a munkaerőpiacon.² Vannak szakmák, amelyekkel nap mint nap találkoznak a fiatalok, így könnyebben felmerülnek ezek a pályaválasztáskor is, de a honvédelemmel kapcsolatos szakmák nagy része sajnos nem tartozik ezek közé.

Jelen tanulmányomban azt igyekszem megmutatni, hogy milyen továbbtanulási lehetőségekkel találkozhatnak az érdeklődő gyerekek és szüleik. Igyekszem azt is körbejárni, hogy milyen feltételekkel lehet ezeket a képzéseket elvégezni, illetve hogy milyen módon lehetne a hadsereget, a honvédelmet közelebb vinni a fiatalokhoz, a toborzást sikeresebbé tenni. A rendészettel kapcsolatos tudnivalókat nem érintem, mert ugyan vannak átfedések az ismeretben (és az átjárhatóságban is), de a rendészeti végzettség megszerzése után inkább a rendőri vagy a biztonsági terület felé érdemes orientálódni. Léteznek már olyan középiskolák, amelyek a Honvédelmi Minisztérium támogatásával az iskolai tanórákat kombinálják olyan elfoglaltságokkal, ismeretekkel, amelyek a honvédségi, katonai környezet segítségével bemutatják a katonai életpálya által nyújtott lehetőségeket, illetve olyan információkat szolgáltatnak, amelyek segítségével a diákok felkészülhetnek a katonai pályára. Ez egy nagyon jó lehetőség elérni a potenciális fiatalokat. „A Honvéd Kadét Programhoz csatlakozó iskolákban tanuló diákok, akik a »katonai alapismeretek« választható közismereti tantárgyat tanulják, vagy honvédelmi ágazati szakképzésben vesznek részt.”³ A Honvéd Kadét program 3 szintje: 1. honvéd középiskola, 2. honvédelmi ágazati szakképzés, 3. kadét programban részt vevő középiskolák. Ezeknél az intézményeknél választható tantárgyként katonai alapismereteket is tanulhatnak a diákok, és egyéb honvédelemmel kapcsolatos foglalkozásokon, versenyeken stb. vehetnek részt, de az iskola elvégzésével katonai végzettséget nem kapnak.

² Taksás Balázs: Az Európai Unióban (és ezen belül Magyarországon) kibontakozó gazdasági trendek kihatása a védelmi kiadások és képességek fejlesztésére. *Katonai Logisztika*, (2016), Különszám, 525–546. 543.

³ *Kadét*. Magyar Honvédség. Elérhető: www.iranyasereg.hu/page/kadet (A letöltés dátuma: 2019. 09. 04.)

Az ország egyetlen honvéd középiskolája Debrecenben található Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium néven. A képzésben résztvevő diákok az iskola kollégiumában kerülnek elhelyezésre. A honvéd kadét osztályokba a felvételi követelmények az alábbiak (az iskola honlapja alapján 2019-ben ez volt a felvételi eljárás):⁴ fizikai, pszichológiai és pályorientációs felvételi eljárás lefolytatása, amely fizikai felvételi minimálisan előírt felülést, fekvőtámaszt és előírt távú és időn belüli síkfutás meg-tételét is jelenti, az általános iskolából vitt pontok számítása: 7. év végi és 8. félévi magyar, matematika, földrajz, angol nyelv és történelem + magyar nyelv és mate-matika központi írásbeli eredménye alapján történik.

A felvételi eljárás egyik hátránya, hogy eleve kizárja azokat, akik az adott napon nem érik el a fizikai felvételi minimálisan előírt szintjét. Lehet, hogy a jelentkező éppen valamilyen betegségből lábadozik, vagy a nagy „vizsgadrukk” miatt lesz sikertelen. Az is előfordulhat, hogy olyan iskolából, szülői háttérből érkezett, ahol a testnevelés és a mozgás nem volt megfelelően biztosított, így a felvételin elvérzik. Ennek kikü-szöbölésére érdemes lenne felkészítőket tartani, illetve több vizsganapot megadni pótlehetőségnek a felvételin elbukott jelentkezők számára.

A Kratochvil Károly Honvéd Középiskolában a képzésbe beletartoznak az alábbiak (ismét az iskola 2019/2020. tanévi felvételi tájékoztatója alapján):

- A tanulók az iskolában és a kollégiumban speciális honvédelmi napirend sze-rint élik mindennapjaikat.
- Honvédelmi foglalkozások, kirándulások, versenyek, felkészítések széles köre teszi színesebbé a diákéletet.
- Szaktárgyi korrepetálás, nyelvi felzárkóztatás és fejlesztés is hozzáférhető a honvéd kollégiumban.
- Formaruhát és gyakorló öltözetet biztosít az iskola.
- Honvédelmi alapismeretek tantárgy emelt óraszámú oktatása: 11. évfolyamtól speciális közép- és emelt szintű felkészítés csoportbontásban a katonai tovább-tanulás követelményeihez igazodva.
- Szabad pályaválasztás.
- Katonai és civil pedagógusok oktatják a különböző tárgyakat.
- Pályázati lehetőség a Honvédelmi Minisztérium Béri Balogh Ádám- és Lippai Balázs-ösztöndíjaira.
- Tanulmányi szerződés megkötése és kötelező érettségi katonai alapismeretekből.

Az iskola és a képzés nagy előnye – véleményem szerint –, hogy kollégiumi elhelyezés biztosított, így más településekről is bátran lehet erre a képzésre jelentkezni, illetve hogy van lehetőség ösztöndíjra. A honvéd középiskolában való képzés másik előnye, hogy honvéd kadét, igazgatási ügykezelő végzettség szerezhető az elvégzésével, és továbbtanulásra is lehetőséget ad. Az iskolából a felsőfokú továbbtanulás lehe-tősége is biztosított. Az iskola hátránya, hogy csak egy van belőle az országban, így kevesen tudnak oda bekerülni. A kollégiumi elhelyezés segít a távol élőknek is az iskola elvégzésében, de a nagy távolság és a kollégiumi elhelyezés jelentős többletköltséggel

⁴ Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium. Elérhető: www.kratochvil.hu/images/2018/felveteli_tajekozta-to_2019_20.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 09. 04.)

jár, ami a hátrányos helyzetű gyerekeket kizárhatja ebből az iskolából (több napra elegendő megfelelő ruházat megléte, hazajárás költsége, étkezés stb.). A hétvégi ügyelet és nevelői felügyelet ugyan segíthet valamelyest ezen a problémán, de 14–18 év közötti fiatalok esetében még szoros a családi kötelék, érzelmi, pszichikai és anyagi szempontból is előnyösebb, ha az iskola közelebb van a család lakhelyéhez.

A honvédelmi ágazati szakképzés úgynevezett szakgimnáziumokban történik, amely iskolák a honvédelemért felelős minisztertől kapnak a képzésre engedélyt. A négyéves szakgimnáziumi képzés keretén belül a diákok a honvédelemhez kapcsolódó tantárgyakat is tanulnak, ezáltal ezekből a honvédelmi szakmai tantárgyakból kötelezően közép- vagy választható emelt szintű érettségi vizsgát tehetnek. Ezáltal a sikeres érettségi vizsgával egyidejűleg a honvéd kadét, igazgatási ügykezelő szakképesítést is megkapják. A képzést a szakképzési centrumokhoz tartozó szakgimnáziumok képzései között lehet megtalálni. A képzésre felvételi alapján lehet bejutni. Ehhez tartozik egészségügyi alkalmasság, pályaalkalmassági szűrés és a központi írásbeli felvételi vizsga eredménye matematika, magyar nyelv és irodalom tantárgyakból. Ezenfelül figyelembe veszik az általános iskolai tanulmányi eredményeket is (a 7. év végi és a 8. félévi eredményeket magyar nyelv, irodalom, matematika, történelem, idegen nyelv és kettő, a szakmához kapcsolódó külön megjelölt tantárgy esetében).⁵ A fizikai felvételi hátránya itt is ugyanaz, mint amit a honvéd középiskolánál már tárgyaltam. A másik nagy nehézség és hátrány, hogy az érdeklődők és a szülők csak az iskolát tudják megtekinteni, de a szakmával kapcsolatos tudnivalókat, lehetőségeket esetleg nem ismerik, és a hadsereg életébe sem látnak bele. Például nem ismerik a betölthető munkakörök, előmeneteli lehetőségek, a várható illetmény összege, beosztásokhoz, munkakörökhöz kapcsolódó feladatrendszer, elvárt készségek stb. összességét. Itt az egyik nagy segítség a szakon tanító tanárok információkkal történő ellátása (mit jelent az adott szakma a hadseregben, milyen munkakört lehet vele betölteni, mi ott a munkavállaló feladata, hogyan és milyen területen lehet ennek a segítségével továbbtanulni, milyen a bérszínvonal, milyen egyéb járandóságok, előnyök járnak a szakmával stb.). A másik nagy lehetőség, ha a diákok a pályaválasztási és nyílt napokon hasonló munkakört ellátó valódi katonákkal tudnak beszélgetni, a hadseregről képeket, videókat megnézni. Az iskolák és a hadsereg közötti kommunikáció ezen a területen jelentősen nőtt az utóbbi időben, illetve a személyes katonai jelenlét is erősödött a középiskolák életében (információnyújtás, toborzás, kadétkok jelenléte például honvédelmi napokon stb.). A nyári honvédelmi táborokkal kapcsolatos információk is sok gyerekhez eljutnak, ezt érdemes lenne esetleg több helyszínnel továbbfejleszteni. Az ilyen tábor után a gyerekek annyi élménnyel, információval térnek haza és úgy megszeretik a „katonai életet”, hogy minimum a táborba még egyszer vissza akarnak térni, de nem egy közülük a katonai életpálya iránt is elkezd érdeklődni (nyáron volt alkalmam ilyen gyerekekkel beszélgetni).

Az 52-es szakképzési számmal nyilvántartott honvéd kadét, igazgatási ügykezelő végzettség OKJ-tanfolyam⁶ keretében is elvégezhető lenne, de jelenleg nem találtam olyan képzési helyet, amely ilyen tanfolyamot indítana. A Honvédelmi Minisztérium

⁵ *Felvételi feltételek.* Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Than Károly Ókiskolája, Gimnáziuma, Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája. Elérhető: http://than.hu/?page_id=4052 (A letöltés dátuma: 2019. 09. 04.)

⁶ OKJ: Országos Képzési Jegyzék.

segítségével lehetne ilyen képzőhelyekkel szerződést kötni a képzésre, ezáltal is nőhetne a toborzási és képzési lehetőségek száma és esélye.

Érettségi vizsga után (vagy a fenti szakköznevelő iskolában megszerzett honvéd kadét végzettség után) több továbbtanulási lehetőség is van azon fiatalok előtt, akik a katonai, honvédelmi pálya iránt érdeklődnek. Az 54, 55-ös szakképzési számmal rendelkező OKJ-s képzések felső középfokú szakképesítés megszerzését teszik lehetővé. Két év alatt honvéd altiszt végzettség, majd újabb fél év alatt honvéd zászlós végzettség szerezhető. Ekkor már nemcsak nappali, hanem munka mellett is végezhető esti vagy levelező képzésen is történhet a tanulás. 2019 szeptemberétől a Magyar Honvédség is indít altisztképzést tanfolyami keretek között. Ez az altiszt képzés már nem két éves OKJ-s képzés, hanem egy egyéves tanfolyami jellegű képzés, mely az Acélkocka fantázianevet viseli. Ha a jelentkezőnek nincs katonai előképzettsége, akkor a felvételi követelmények az alábbiak:

- betöltött 18. életév;
- legalább érettségi bizonyítvány vagy annak folyó tanévben való megszerzése;
- egészségügyi, pszichikai és fizikai alkalmasság;
- büntetlen előélet;
- „B” kategóriás jogosítvány (adott képzésekhez kötött például harckocsizó, logisztika stb.)
- a nyelvtudás nem előfeltétel, de előnyt jelent a felvételnél.

„Az MH Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokság munkatársai már a megújult altisztképzési rendszer követelményei és a Magyar Honvédség által biztosított járandóságok ismertetésével népszerűsítik az altiszt életpályát.”⁷ Az altiszt képzésre több ágazatra (például szerelő, műszaki, katonai rendész stb.) és ágazaton belül is általában több szakirányra lehet jelentkezni (például páncélos- és gépjármű szerelő, elektronikai hadviselés, rádiós felderítés). Jelentkezni a „Toborzó Irodákban” lehet.⁸ Érdemes lenne a végzős diákoknak további információkat nyújtani (Toborzó Irodák címe, elérhetősége, üres álláshelyek ismertetése stb.).

Érettségi után a fiatalok a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen is folytathatják tanulmányaikat, ahol felsőfokú végzettséget szerezhetnek.

„A katonai felsőoktatás jelenleg négy alapképzési (Katonai vezető, Katonai üzemeltető, Katonai logisztika, Állami légiközlekedési) és négy mesterképzési szakból (Katonai vezető, Katonai üzemeltető, Katonai műveleti logisztika, Védelmi infokommunikációs rendszertervező) áll, amelyhez még szervesen illeszkednek a Hadtudományi Doktori Iskola és a Katonai Műszaki Doktori Iskola kurzusai.”⁹

A HHK alap- és mesterképzési szakjai az alábbiak: Katonai vezetői, Katonai üzemeltetés. A Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program új kihívást jelent a katonai felsőoktatás számára is, a megvalósítás sikeressége több tényezőt is múlik. A hadsereg modernizációjával a felsőfokú képzésekben tanulók is új ismereteket, képességeket, készségeket kell, hogy elsajátítsanak.

⁷ Magyar Honvédség Altiszt Akadémia. Elérhető: www.mhaa.hu/index.php/felveteli-page (A letöltés dátuma: 2019. 09. 04.)

⁸ A „Toborzó irodák” címe és elérhetősége: www.hadkiegzesites.hu/kozerdeku_adatok/kapcsolat (A letöltés dátuma: 2019. 09. 04.)

⁹ Pohl Árpád: A magyar tisztképzés előtt álló kihívások. *Hadtudományi Szemle*, 12. (2019), Különszám, 223–234. 228.

Következtetések

„Európa – beleértve hazánkat is – a biztonsági kihívások mellett komoly versenyképességi és társadalmi kihívásokkal is szembesül. A fő probléma, hogy ezen kihívások forrásigényei egymással szemben konkurenciaként jelentkeznek. Mindegyikük kezelése a kihívásaikra történő válaszok megadása pénzt igényel, amellyel pedig az állam önmagában nem rendelkezik, hanem azt a gazdaság szereplőitől kell elvonnia.”¹⁰

A pénzügyi források mennyisége és időbeli hozzáférhetősége nagyban befolyásolja, hogy a cégek, munkáltatók milyen képzettségű és gyakorlattal rendelkező munkavállalót tudnak és képesek alkalmazni. A munkaerőpiacra jelenleg a munkaerőhiány a jellemző (főként speciális képzettségű munkakörök esetén), ezért a munkáltatók és köztük a hadsereg is, egyre nehezebben találhatnak elegendő és megfelelő képzettségű munkaerőt. A helyzet egyik megoldása a fiatalok minél fiatalabb korban történő megismertetése az egyes szakmákkal, munkalehetőségekkel, munkahelyekkel. Ezt a lehetőséget a Magyar Honvédség is felismerte, és a középfokú intézményekkel történő együttműködéssel, a toborzó irodákkal és a honvéd középiskola létrehozásával igyekszik közelebb vinni a katonai pályát a fiatalokhoz. A felgyorsult, modern világhoz történő alkalmazást segíti az „Acélkocka”¹¹ kialakítása is, hiszen rövidebb idő alatt lehet megfelelő tudást átadni a leendő katonáknak. Ám lehet, hogy ez ma már kevés. Igyekezni kellene a fiatalokat olyan felületeken elérni, amelyet szeretnek, mindennap használnak (például Facebook, Twitter, Youtube stb.), és ezeken folyamatosan aktuális információkkal ellátni őket. A toborzás és az oktatás terén is érdemes figyelemmel lenni arra, hogy: „A mai fiatalok tanulási szokásait erősen befolyásolja a digitális tér, az internet.”¹² Minden, amit ezeken az eszközökön, fórumokon tudunk hozzájuk eljuttatni, sokkal nagyobb eséllyel ér célba, mint a hagyományos elérési útvonalak által. A pozitív példaképek bemutatása és megismertetése a fiatalokkal (például valamilyen versenyen a honvédség „színeiben” induló és jó helyezést elérők bemutatása számukra) szintén előnyös lehetne. Nem utolsósorban pedig olyan illetményrendszert kellene kialakítani a honvédelemmel foglalkozók számára, ami vonzóvá teszi ezt a pályát (de ez egy újabb tanulmány kereteit is kimerítené).

Felhasznált irodalom

- Szelei Ildikó: A tanulási szokások vizsgálata felsőoktatásban tanuló hallgatók körében. *Hadmérnök*, 13. (2018), 4. 423–434. 433.
- Taksás Balázs: Az Európai Unióban (és ezen belül Magyarországon) kibontakozó gazdasági trendek kihatása a védelmi kiadások és képességek fejlesztésére. *Katonai Logisztika*, (2016), Különszám, 525–546.

¹⁰ Taksás i. m. (2. lj.) 543.

¹¹ Galambos Sándor: *Acélkocka*. Elérhető: <https://honvedelem.hu/cikk/acelkocka/> (A letöltés dátuma: 2019. 09. 04.)

¹² Szelei Ildikó: A tanulási szokások vizsgálata felsőoktatásban tanuló hallgatók körében. *Hadmérnök*, 13. (2018), 4. 423–434. 433.

Internetes források

Felvételi feltételek. Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Than Károly Ökoiskolája, Gimnáziuma, Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája. Elérhető: http://than.hu/?page_id=4052 (A letöltés dátuma: 2019. 09. 04.)

Galambos Sándor: *Acélkocka*. Elérhető: <https://honvedelem.hu/cikk/acelkocka/> (A letöltés dátuma: 2019. 09. 04.)

Kadét. Magyar Honvédség. Elérhető: www.iranyasereg.hu/page/kadet (A letöltés dátuma: 2019. 09. 04.)

Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium. Elérhető: www.kratochvil.hu/images/2018/felveteli_tajekoztato_2019_20.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 09. 04.)

Magyar Honvédség Altszti Akadémia. Elérhető: www.mhaa.hu/index.php/felveteli-page (A letöltés dátuma: 2019. 09. 04.)

Pohl Árpád: A magyar tisztképzés előtt álló kihívások. *Hadtudományi Szemle*, 12. (2019), Különszám, 223–234. DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.ksz.16>

A „Toborzó irodák” címe és elérhetősége. Elérhető: www.hadkiegeszites.hu/kozerdeku_adatok/kapcsolat (A letöltés dátuma: 2019. 09. 04.)

Tartalom

DÓRA DÉVAI: <i>An Overview of the Development of the Russian Information Warfare Concept</i>	5
HARKA ÖDÖN: <i>A gépesített háború elméletének nyugat-európai teoretikusai a két világháború között</i>	13
NÉMETH JÓZSEF LAJOS: <i>A stratégiai kommunikáció interdiszciplináris megközelítésben</i>	27
JÁNOS GEREVICH – IMRE NÉGYESI: <i>Network and Information Security of Cloud Computing Services</i>	35
VIGH VIVIEN: <i>Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században</i>	47
ÁDÁM BARNABÁS: <i>Huszárezredek szervezete és feladatai a szövetségi haderőkben 1. rész – Dánia, Franciaország</i>	63
BODA MIHÁLY: <i>Zrínyi hősiességfogalma a katonai hősiesség változó formáinak tükrében</i>	79
FRIGY ÉVA GYÖNGYI: <i>A rendvédelmi és honvédelmi beavatkozó állományt érő munkahelyi stresszfaktorok és hatások</i>	93
BALÁZS KÁRÁSZ: <i>Social Aspects of Reliability and Security Issues of Authentication Solutions</i>	111
KÁROLY KRANZIERITZ: <i>The Road to Nicopolis, Part 1</i>	129
MOLNÁR ZOLTÁN: <i>A nők szerepe a háborús hátorszáokban Magyarországon, 1914–1918</i>	143
SZÜCS PÉTER: <i>Katonai vezetői gondolkodás fejlődését befolyásoló tényezők a rendszerváltástól napjainkig</i>	155
BERTALAN DÁVID: <i>Narkoterrorizmus Mexikóban</i>	163
HORNACSEK JÚLIA – BARTA ÁGNES: <i>A lakosság árvízi felkészítésének feladatai és módszerei.</i>	179
KRIZBAI DIÁNA DANIELLA: <i>Az új média veszélyei – az elmagányosodás, illetve radikalizálódás biztonságpolitikai aspektusból</i>	191
SZÜCS GÁBORNÉ: <i>Továbbtanulás – avagy irány a hadsereg?</i>	205